PASKALİS G. LAMBARDİS

Boğaz Gezgini

pencere yayınları

Çeviren: Sema SANDALCI

Pencere 180 PASKALİS G. LAMBARDİS Boğaz Gezgini

Paskalis G. Lambardis
Boğaz Gezgini

Bu kitabın Yayın hakları
Pencere Yayınlarına aittir
İolkos: Rue Andrea Metaxa 2 Et Zoodhay Pigis Atheuas 20681
2002 baskısından çevrilmiştir.
Birinci Baskı: Mart 2004
Kapak: Bahri Çakır
Kapak resmi: M. Fruchtermann tarafından 1898'de
yayınlanan taşbaskı kartpostal
Kapak ve İç Baskı: Bayrak Matbaası
Yayın Yönetmeni: Muzaffer Erdoğdu

ISBN 975-8460-65-X

PENCERE YAYINLARI: 180
Pencere_yayin@hotmail.com

Osmanağa Mah. Pavlonya Sok. No. 10/6 Nuhoğlu İşhanı
Kadıköy / İSTANBUL
TEL: (0216) 414 64 41

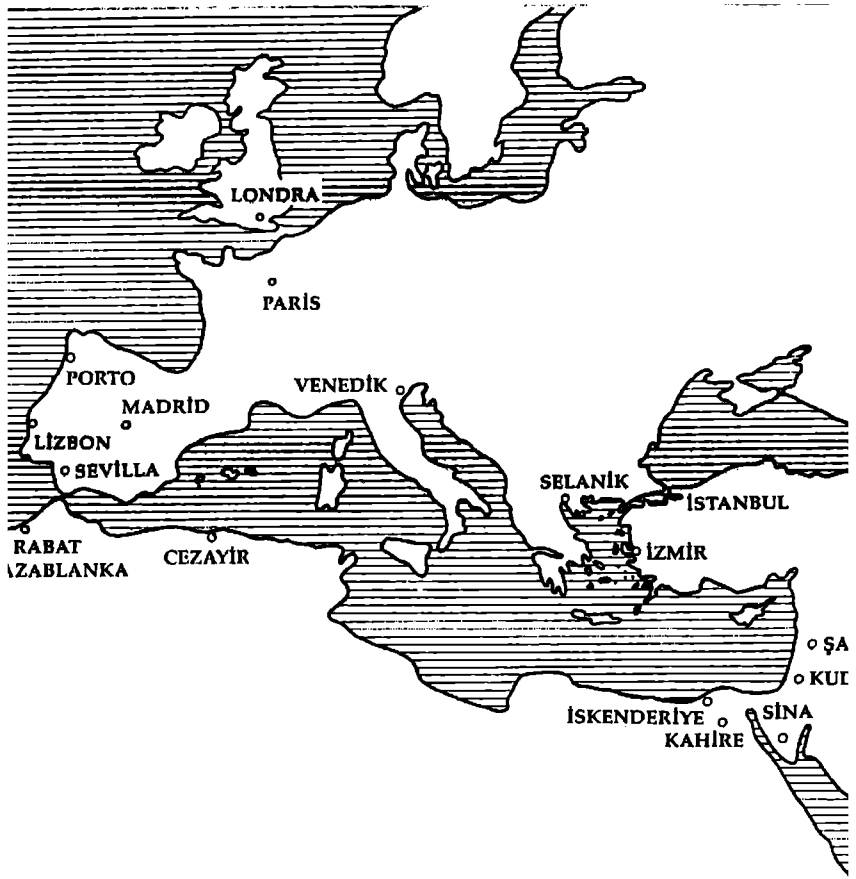
Paskalis G. Lambardis

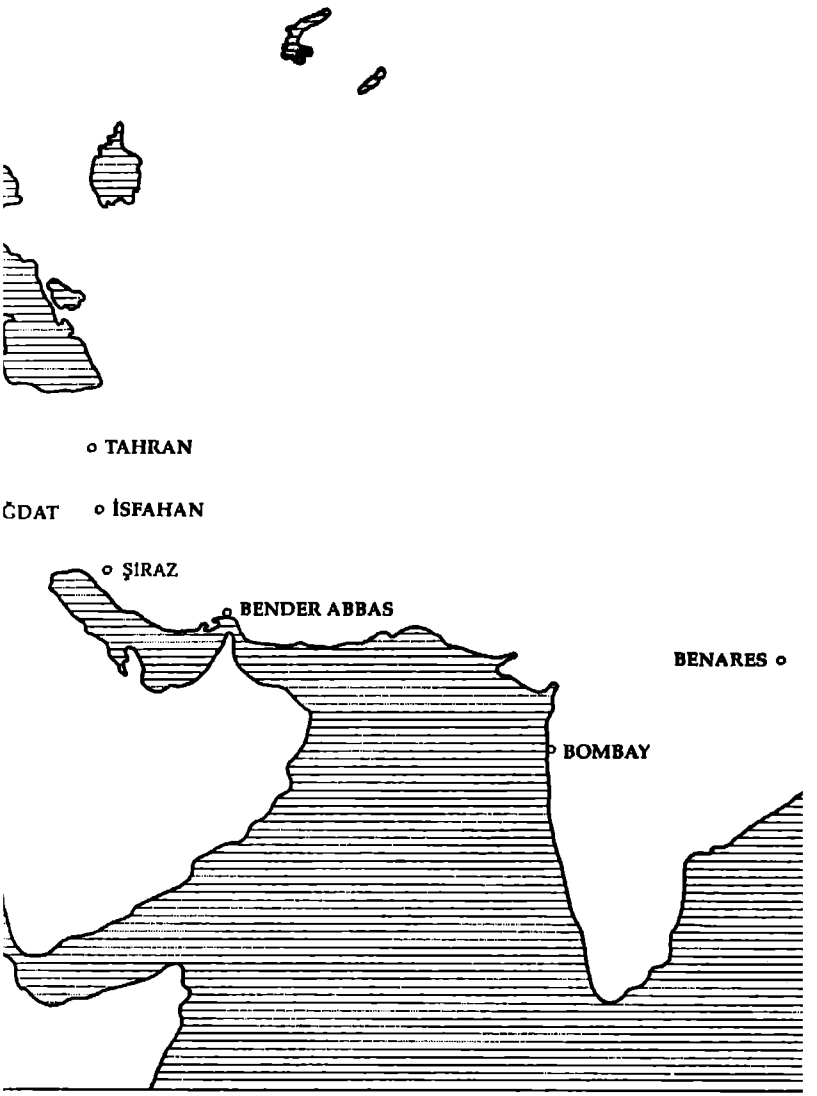
Boğaz Gezgini

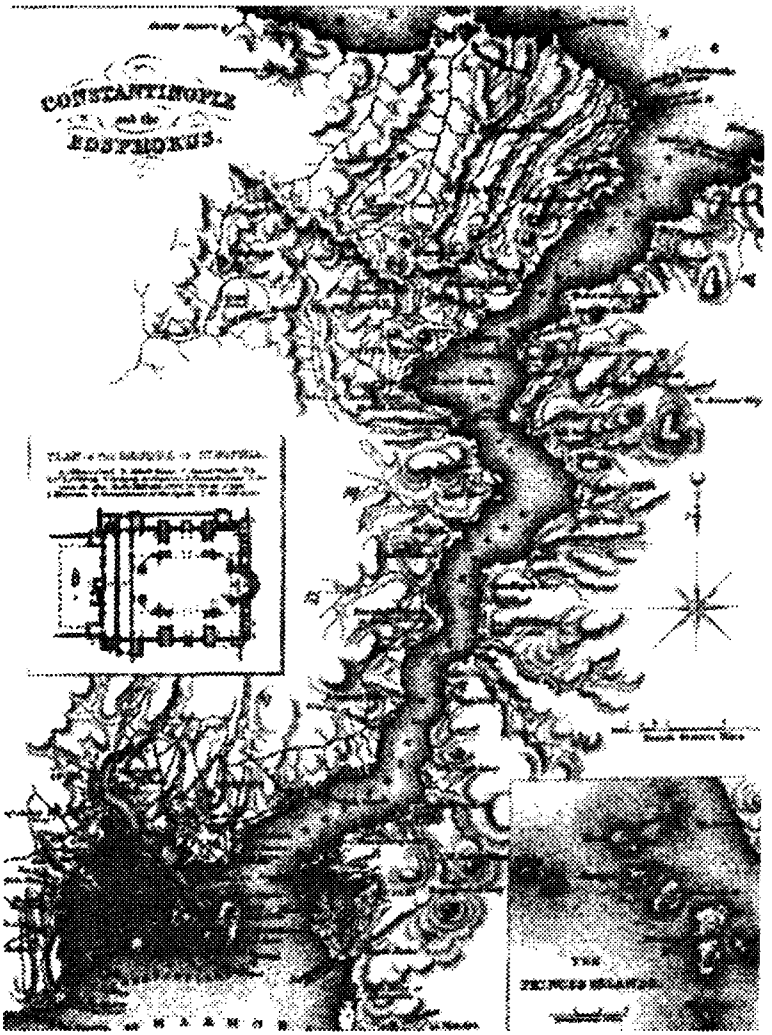
Çeviren: Sema Sandalcı

Dünyanın tüm körlerine,
çünkü daha fazla gezdim
ruhumun gözleriyle.

Bir gece ayaklarım götürdü beni
bir kilisenin eşiğine, Tanrı'ya sığınmaya.
O geceden beri sürekli yazarım.

LONDRA
PARİS
PORTO
MADRİD
LİZBON
SEVİLLA
VENEDİK
SELANİK
İSTANBUL
İZMİR
RABAT
ZABLANKA
CEZAYİR
ŞA
KUL
İSKENDERİYE
KAHİRE
SİNA

TAHRAN
ČDAT
İSFAHAN
ŞIRAZ
BENDER ABBAS
BENARES
BOMBAY

Boğaz ve çevresinin eski bir haritası

İSTANBUL
Ocak 1923

Komninos'ların görkemli evinde bir hayat doğuyor bugün. Bir ses daha katılıyor bu akşam aydınlık eve. Ocak ayının buz gibi soğuk bir gecesinde.

Boğaz'ın Avrupa yakasındaki iskelelere uğrayan son vapur, gece saat on bire doğru Ortaköy'ün Güzel görünümlü iskelesine yanaştı. Boğaz'da sahiller, bir uçtan diğerine sise bürünmüş, yerler buğulanmıştı. Oysa gündüzleri, kış vakti, gökyüzü bulutsuz, güneşli olurdu. Bulutların arasında Tanrı, Kentlerin kentini kucaklamış, acısı azalsın, dayansın diye şefkat gösteriyordu ona sanki. Çünkü iki dünyanın da egemenliği bu kentin elindeydi, herkes onu istiyor, ona sahip olmak için fırsat kolluyordu.

Bugün, Eleni Komnini, İo söylencesi[1] eşliğinde bir oğul getiriyordu dünyaya bacakları arasından. Bağırışları bayan Despo'nun gemiden indiği iskeleden duyuluyordu. Başka kimse inmemişti onun dışında. Gece, ev sıcaklığını aratıyor, bacalardan çıkan dumanlar sisle bir oluyordu.

Despo yıllardan beri yeni çocukların dünyaya gelmesine yardımcı oluyordu. İskelenin taşla döşeli zeminine ayak basar bazmaz, buğuların arasından görünen Komninos'ların evine yöneldi. Heyecanlıydı, acelesi hareketlerinden belli oluyordu. Bir yandan da Meryem Ana'ya sesleniyordu.

— Meryem Ana, göster mucizeni, sen anaları sever, onları anlarsın.

Bu akşam Eleni Komnini'nin doğum yapmasını bekliyorlar-

1. İo efsanesi: Zeus'un aşık olduğu İo, inek biçimine bürünerek Bosphoros'u (Boğaz) geçmişti.

dı. Ama yolunda gitmeyen bir şey vardı. Despo, iki yıl önce ilk doğurttuğu Dafni'den biliyordu. Sezgiden, bazı kereler kuşkuya yer bırakmayan o kadın sezgisinden biliyordu bunları.

İlk ağlama, sabahın ikisine doğru duyuldu. Ev halkının tümü, özellikle de durumun kötüleşmesiyle bebeği çıkaran ebe, heyecanlıydı. Yeni doğmuş bebekte oksijen azalması oldu.

— Çocuğu kaybediyoruz, dedi ebe, Mihalis Komninos'a, odadan çıkarak.

Oğlunun dünyaya gelmesini sabırsızlıkla bekleyen baba, paniğe kapılmıştı.

— Çabuk git, bir doktor çağır, kurtaralım onu. Ben suni tenefüs vereceğim ona.

Zavallı kadın korkuya kapılmış halde, bir hayatı kurtarmaya uğraşıyordu.

Küçük Dafni, yan odada uyanmıştı. Başını hafifçe kaldırdı ve yorganı gözlerine dek çekti. Evdeki telaşı dikkatle dinliyordu. Ona bugün bir kardeşin geleceğini söylemişlerdi.

Despina, sürekli ikon dolabına gidiyor, Meryem Ana'ya dua ediyordu.

Bütün gece, apar topar gelen doktor İlias Shinas'la birlikte, çocuğun nefesinin düzelmesine çaba gösterdiler. Fakat kalp atışları da düzenli değildi, gittikçe azalıyordu. Düzene sokulmalıydı, yoksa beyinde bir hasara yol açabilirdi, hatta ölüme bile. İkisi de yeni doğmuş bebeği, suni tenefüsle hayatta tutmaya uğraşıyorlardı.

Bitkin düşen Eleni, odasında yatağa uzanmış, gece yaptığı zor doğumun ardından göz yaşlarını siliyor ve yakarıyordu:

— Neden, Tanrım, bana bunu yapıyorsun? Ne günah işledim de bana böyle acı veriyorsun?

En büyük yükü, tüm sorumluluğun kendi üzerinde olduğunu düşünen ebe taşıyordu. Doğum sırasında kendisinin ve de ellerinin yetersiz kalıp kalmadığını düşünüyordu sürekli. Geçen her an evdeki herkesin kalbine ağırlık veriyordu. Heyecandan bebeğin nefesi, ezeli hayatı tutan sonsuz solukla karışıyordu. Ebe ile doktor ellerinden geleni yaptılar. Geceyi ümitle geçirdiler, gün doğana dek.

Bebek, sabahleyin, boğuk boğuk olan ağlamasını durdurdu,

rahata erdi. Fakat yüzünde, geçirdiği ölümcül saatlerin kararmışlığı vardı sanki. Tüm gece yaşamla ölüm arasındaki o kritik ayrımda nefes alıp vermişti.

Doğudan doğan güneşin ilk ışıkları yatak odasının penceresine vurmuştu. Bebeği, beslenmesi için ilk kucağa alma zamanıydı. Yeni doğan çocuğa "Merhamet"in verdiği ilk işaret.

Evdeki herkesin içi rahatlamış, gerilmiş yüzleri gevşemişti. Çocukla beraber onlar da nefes alıyorlar, sanki yeni doğanla bir olmuşlardı.

Eleni Komnini'yi, yorgunluktan, tatlı bir uyku aldı. Rüyasında nur parçası bir melek gördü. Oğluydu. Korktu ve nefes nefese uykusundan uyandı. Yanma döndü. Huzur içinde düzenli nefes alarak uyuyan meleğine baktı. Korktu, acaba göğe mi gitmişti? Ancak, yukarıda dünyaya getirdiği yeni bir yaşamın görüntüsü vardı.

Yanma gelmesi için kocasına işaret etti. Kaptan Mihalis, doktorla birlikte koridordan izliyordu. Hanımının kendisini çağırdığını görünce, hemen yanına koştu. Aksilikler geride kalmıştı.

Alçak sesle, kocasının kulağına gördüğü rüyasını anlattı.

— Adını Angelos koyalım, dedi kadın sonunda.

Kocası bir süre suskun kaldı, ne söyleyebilirdi ki?

Dikkatle baktı karısının gözlerine. Kendi derdinden büyük olan kadının derdini içinde duymak istedi.

— Bu konuda başka düşüncelerim vardı. Ama mademki adı Tanrı'dan geldi, mübarekti. İstediğin olacak Eleni.

26 Ocak 1923 yılının tan vaktiydi. Müslümanların Hicri takvimine göre 1361. İstanbul kış ortasında ılık geçen günleri yaşıyordu. Kırlangıç baharıydı, kıştan bir ara.

İSTANBUL
Ocak 1465

Tarihin sayfaları bizi geriye, yaklaşık beş yüzyıl öncesine götürüyor. Aynı yere, ama Ortaköy'den biraz daha uzağa, eski İstanbul'un fethedilmiş surlarına, Fatih Sultan Mehmet'in sarayına. Fethinin o kara gününden on iki yıl sonrasına. Tüm gerçekleri biriktiren edebi tarihin sayfaları da bizi geriye götürüyor, ilahilere. Tüm ebedi feryatları birleştiriyorcasına. Salınan bir bulut katmanı gibi, gezdiriyorlar bizi, ilk ışıklarımızı bulalım diye. Bizi birleştiren yerden uzak durmayalım ve de unutmayalım diye.

Hellenizmin son kalesi, Trabzon İmparatorluğu da 1461'de elden gitmişti, Komninos'ların büyük soyundan gelen son imparatoru David Komninos'la birlikte. Bilge ve de dindardı. Öyle ki, bir zaman kendi kendisiyle mücadele etmişti, Meryem Ana Sümela Manastırı'nda münzevi bir hayatı sürdürmek daha mı iyi olurdu diye. Siyasetçiden çok bir filozoftu. Türklerle olan mücadelede çemberin daraldığını ve Trabzon'un elden gideceğini anladığında, kesin bir yıkımdan halkını kurtarmak uğruna Fatih'le anlaşma yapmak zorunda kalmıştı. İmzaladıkları anlaşmada büyük imparatorluk ailesinin kaderinden de söz ediliyordu. Tüm aile ve saray mensupları, servetiyle birlikte bir nakliye gemisiyle uzaklaşacaktı. İlk önce Edirne'ye, oradan da Serez'deki Mavronoros'a hareket edeceklerdi. Anlaşma gereği David Komninos lider sıfatını taşıyacak ve Edirne ile Serez arasındaki bölgeden yararlanacaktı.

Mavronoros'ta şüphe altında, dört yıl bir yaşam sürdüler. David ile büyük oğlu Nikiforos arasındaki büyük tartışmalar geçi-

yordu. Oğlu, kararlı ve mert, korkusuz ve cesur, ayrıca basiretli idi. Boyun bükmezdi. Türklerle anlaşmayı kabul ettiği için babası David'i sürekli korkaklıkla suçluyordu.

Ve bir gün, Maçka vadilerinde ve dağlarda özgürlük adına yeniden savaşçıların toplandığını öğrendiğinde oraya gitme kararını aldı.

Aynı gün Komninos'ların evine, kötü haberleriyle sultanın habercisi geldi. David Komninos'u, tüm ailesi, karısı Eleni Katakuzini'yle, yedi oğluyla, kardeşi IV. İoannis'in oğlu, yeğeni ve halefi Aleksios'la ve de kızlarıyla birlikte derhal İstanbul'a gelmelerini buyuruyordu.

Fatih, Komninos'ların tahtını geri almak adına mücadele hareketlerini öğrenmiş ve David'in diğer komutan ve soylularla hareket etmesinden tedirgin olmuştu. Bundan dolayı Komninos'ları tümden yok etmek istiyordu.

— Demek, David'i yeniden kral yapmak amacıyla, Maçkalılar beni devirmeye çalışıyor, der Fatih sarayda Amirucis'e.

Amirucis, Trabzon İmparatorluğunun baş danışmanı idi. Ünlü anlaşmanın da en önemli kişisiydi. Şimdi Sultan'ın danışmanıydı.

— Bu şüphenizin haksız olduğunu düşünüyorum, diye belirtir Amirucis, Sultan'ın önünde eğilerek.

— Tek bir şüphe bile yeter bana, diye sürdürür sözünü Sultan öfkeyle. Sarayda her kim olursa, kardeşim ya da oğlum, beni en ufak bir şüpheye düşürse, kellesini uçururum.

— İnsafsız ve de haksız yere olacaktır. Birlikte anlaşma imzaladınız ve David sözünden dönmez, der Amirucis bir ümit ararcasına.

— Bana dediler ki, David tüm ailesiyle geldi, ama bildirdiklerine göre bir oğlu yok. Nerede?

— Öğrendiğime göre, Nikiforos bilinmedik bir yere kaçmış. Galiba onlar da bilemiyor.

— Ne olursa olsun, bu çocuğun bulunmasını istiyorum. Her yeri arayınız, onu huzuruma getiriniz. Şimdi git ve David'i, oğullarını, halef yeğenini, buraya, huzuruma getir. Kızlarını ve karısını getirmene gerek yok, ancak onların haremimi güzelleştirmelerini istiyorum.

Amirucis kapıdan çıkar çıkmaz, Sultan, saray celladına seslendi, keskin baltasını derhal hazırlamasını buyurdu. Önceden planlamıştı sonunun nasıl olacağını. David'in, önereceği şeyi kabul etmeyeceğini tahmin ediyor, Komninos'ların işini bu yüzden bir an önce bitirmeyi düşünüyordu.

Onun için bir kabustu. Yaşamın öyle bir karanlık noktasındaydı ki, orada tarih, utancından gözünü kapamıştı.

Az bir zaman geçmişti ki, sarayın girişi açıldı. David Komninos yüksek kapıdan giriyordu. Kararlı adımlarla yürüyordu, bir lider edasıyla, Sultan'a da gururla bakaraktan.

— Duydum ki baş kaldırmışsın, der Fatih, yakınına gelir gelmez. Bana karşı da savaşmayı düşünüyormuşsun.

Bir süre Sultan, sinirinden, eliyle sivri sakalını sıvazladı. David, tüm olacaklara önceden kendini hazırlamıştı. Niyetini anlayabiliyordu Amirucis'den. Amirucis, ikna etmeye uğraşmıştı onu, Fatih'le uzlaşması için. Çünkü hayatları söz konusuydu.

— Her suçlama bir hileyle hazırlanır. Kaderimle ilgili peşin hükme varırsan, anlaşmayı bozarsın.

— Söylediğin beni ilgilendirmez, David. Senden tam itaat isterim, aileni ve kendi hayatını kurtarmak istiyorsan.

— Ne istiyorsun benden, sözümden dönmedim.

— İsa'yı reddetmeni ve Kur'an'a imanını.

— Canımı al, başka sözüm yok.

Yanıtını mertçe söylemişti, dili dolanmaksızın.

— O zaman hepiniz kılıçtan geçeceksiniz, önce oğulların, ardından halefin ve sonra da sen David. Sona kalmanı isterim, gösteriyi kendi gözlerinle görmen için. Diktiğin filizlerin kesilişini gör bakalım! Kızlarına ve de karına gelince, onları hareme koyacağım.

Bu sözleri duymak David'i hiç ürkütmedi.

— Namuslarını yitireceklerine, şehit olmalarını yeğlerim. Şeref, yaşamla ödenmez ve Komninos'ların bir sembolüydü tek başlı kartal.

Yalnızca gözlerini çevirdi ve çocuklarına baktı. Gözlerini onlardan ayırdı ve:

— Komninos'lar Hıristiyan doğdular. Din değiştirmeleri söz

konusu olamaz, diye hemen kararlı bir şekilde yanıt verir Komninos'ların son halefi.

Bunun üzerine Sultan, derhal öfkeyle celladı çağırdı, buyruğunu yerine getirmesi için.

— Prenslerden başla Süleyman, teker teker. Bir vuruşla kafaları gövdelerinden kopsun.

O ise ötesinde duran prenslere baktı sertçe.

— Altıda biri gitti, der öfkeli.

Hepsi gururla yarıştılar ilkin kim gidecek diye. Bu tepki karşısında cellat, birini yakalıyor ve dışarıya iterek götürüyordu.

— Sana son bir fırsat veriyorum David. İstersen durdururum, der Sultan.

— İnancımı değiştirmem! Değiştirirsem, yaşam ölüm olur benim için.

— İlk oğlun da infaz edilince bakalım ruhun ödün vermeyecek mi?

— Ne dersen de, boşa zaman harcıyorsun.

— Süleyman, infaza başla, diye buyurur hiddetle Fatih.

Tarih, utancından gözlerini kapadı, baltanın kurban taşına vuruş sesini duyunca. Herşey orada sona eriyordu. Bahtsız David'in içinde, solukları boğazına düğümleniyordu, evlatlarının birer birer düştüklerini gördükçe. Sıra sonuncuya gelmişti. Bunun üzerine Sultan, yüce gönüllülüğünü gösterir ve David'e:

— Şimdi sana hoşgörülü olacağım. Senden dinini değiştirmeni istemiyorum, kızlarını ve karını al, tekrar geri git. Onları haremden serbest bırakıyorum. Bundan böyle bana karşı koyacak hiçbir gücün kalmadı, der.

— Beni de öldürebilirsen, yaşayabilirsin ancak. İçimde yaktığın ateşten zor kurtulursun. İçtenlikle söylüyorum. Beni sağ bırakırsan, ben David Komninos, sonuna dek seninle savaşacağım.

Sultan öfkeyle, ağır tahtından ayağa kalktı, derhal öldürülmesini emretti.

Tüm bunlar gösteriyor ki, Nikiforos'un babasıyla anlaşmazlığı tanrısaldı. Komninos'lardan bir halefin kurtarılması ve kanlı katliamdan iki gün sonra Eleni Katakuzini'nin gördüğü düşün mümkün olması için. Eleni geceleyin karşısında, canlıymış gibi,

üzerinde kraliyet giysisiyle David'i görmüştü. Drama'nın dış mahallelerinde, Kostas Doranitis'in evine Nikiforos'u bulmaya gitmesi için birini göndermesini buyuruyordu ona. Oysa oraya onu gizlice annesi göndermişti gidecekleri gün ve ona özlemini sır olarak söylemişti. Gittiğini bilen tek kişiydi ve o göndermişti Doranitis'e, çünkü sadık ve dost idi. Ona yardım edebilirdi.

Karısına, David, rüyasında ayrıca buyurmuştu, nöbetçisi Yusuf'u göndermesini. Yusuf, çocukken İslamlaştırılan bir yeniçeriydi

"Mani'ye gitsin Nikiforos," diyordu ona, "Orada kalsın. Ayan Petros Stefanos'un kızıyla evlensin. Oradan evlatları başka yere gitsinler, batı Avrupa'ya. Ve onlardan biri, gün gelecek Avrupa'nın kaderini tayin edecek, savaşlarda ün kazanacaktır. Ve yeniden yıllar sonra Komninos'ların ülkesi özgür ve Hellen olacak, büyük Hellas'la birleşecek."

Tanrı'nın isteğiydi ve Tanrı'nm isteğine kimse karşı koyamaz. Babasıyla büyük çatışması, aileden uzağa götürmüştü, özellikle de Sultan'ın habercisinin geldiği o gün. Halkın mesajını sürdürmek üzere.

Öyle de oldu. Nikiforos Komninos, onu Drama'da bulan Yusuf'tan tüm olanları öğrenince, Mani'ye gitti, orada daha sonra Sparta İhtiyar Meclisi'nde "Kocabaşı" oldu ve büyük Komninos'lar soyunun devamlılığını korudu. Mani ayanı Stefanos'un küçük kızı Eleni'yle de evlendi. Birçok çocukları oldu, ilki Aleksios.

Yıllar sonra da Mani'den ayrıldılar esir olmamak için. Güney İtalya'ya, Korsika'ya gittiler.

Korsika'nın onlar için bir çekiciliği vardı. Mani'yle aynı güzellikteydi. Eski Kallisti'ye yerleştiler. Bizans Komninos'larının bu ünlü soyundan yan kollar çıktı, Bonapart'lara dek. Ve gerçekten de onlardan biri Batı Avrupa'nın kaderini tayin etti.

Bu yan kolların bir çoğu, Komninos'lar— Stefanopulos'lar, doğal olarak denizle ilgilendiler. Özgür ruh, deniz özgürlüğünü gerektiriyordu. Dönemin tek kul olmayanlarıydılar. Aynı denizler, iki kardeş Komninos'ları, Emmanuel ve İoannis'i Korsika'dan İstanbul'a götürdü, XIX. yüzyılın sonunda, 1882'de. Nedeni, İoannis'e, Fener Rum Lisesi'nden, o dönemde kurulan

okulda ders vermesi amacıyla yapılan bir çağrıydı. İoannis Komninos, sofistik eğilimleriyle ünlü ulemalardandı. İstanbul'a dönüşünde yanına doğuştan seyyah olan küçük kardeşi Emmanuel'i de almıştı.

Ortaköy'e yerleştiler, fethedilen İstanbul'un uzağına ama Boğaz'ın yakınına, iki dünyayı da birlikte seyretmek ve hayalini yaşatmak amacıyla.

İSTANBUL
XX. yüzyıl ortaları

Yaşamın sayfaları ilerliyor, günümüze geliyor. Komninos'ların konağındaki doğuma.

Yeni doğmuş olan Angelos Komninos'un ölümle yaşam arasında bulunduğu anlar olmuştu. Ama, yaşamda kalma isteği ve direnci ölümü yenmesini sağlamıştı. Ne ki daha sonra da böyle bir yaşamın içine düşmüştü. Doğumu ona Tanrı'nın bir armağanıydı sanki. En yüce sevgiyi kanıtlaması üzere. Çünkü hiçbir şey rastlantı değildir. Bunun böyle olması olasıdır belki.

"Hoş Gören," ben, Ömer Deniz'i bağışlasın. Aramızdaki iletişimi örnek aldım. Bu gerçeği saygıyla aradığımdan. Sevdiğim güzellikleri ve bir yaşamı övmeyi istiyorum. Bu toplumun bir parçası olan ben de "yaşam" denen bu cazibeden bir düzen kurmayı başardım. Bir an gelecek, yaptığım ve de yapacağım şeylere yabancı olduğumu düşüneceğim, ama en azından uğraşmış, denemiş olacağım.

Uzak yerler gezdim. Kimi kalplerin acılarını duydum. Keder ölçü olabilir, ama ağır da. Yine de daima anımsayacağım bir kardeş sesini, "Merhaba *arkadaş*,"[2] diyen. Ruhumun derinliğinde esen iyi belirtilerdi bunlar.

Boğazın görünümü karşımdaydı. Çocukluğumdan beri büyüdüğüm bu evdeki aynı görünümüyle.

Angelos doğmadan iki yıl önce Selanik'te dünyaya geldim.

2. Kitapta, yazarın Türkçe olarak kullandığı kelimeler, çeviride *italik* olarak verilmiştir. (Çev.)

1924'deki Mübadele'yle İstanbul'a geldik. Kökenimiz Osmanlı Mısır'ına gidiyor. Ailemin bildiği Hellen dilinden başka, tarihlerinin kökeninin bilincinde olan Hellen dostları da vardı.

Şu yaşıma dek, birlikte yaşamanın yalnızlığıyla dizginledim kendimi, bunca halk ve kent özgürlüğün peşindeydi.

Yıllarım pek çok heyecanla geçti. Gözümün önünden gelip geçen gemiler gördüm. Hayal ederdim o gemilerin ambarlarında dünyayı dolaşmayı. Boğaz'ın yakınında hayat sürme ayrıcalığım vardı. Karşımda duran ve güzelliğini yansıtan bu büyüyle büyüdüm. Huzur veriyordu bana. Alçak gönüllülüğüm, kendimden söz etmeme pek izin vermiyordu gerçi, ama sevdiklerimden, saygı duyduklarımdan saygı görmek isterdim. Dikkatleri üzerime çeken biri değildim. Ama hiçbir şey beni yaşamdan alıkoyamazdı.

Sevgiyle hareket etmişimdir. Endişelerimden almam gereken dersin özünü çıkarmışımdır. Sonsuz düşünceler gelip geçmiştir içimden. Buraya varıncaya dek, anılar ve sorumluluklar aldım farklı yerlerden. Kimi zaman etkiledi beni tellalın sesi. Bir gün onunla karşılaştım ve benimle konuşmasını istedim. Onunla konuşma isteği vardı içimde ve "Yaradan"a şükrettim, beni onunla karşılaştırdığı için. Ne ki o tellal, isteğime karşılık vermedi. Uzun süre huzurlu olamadım. Sonuçta ne olabilirdi ki? Sesler mi var, kendimin anlamlandıramadığı ve başkalarının çıkaramadığı?

"Yaradan," beni bağışlasın. En azından, yazacaklarım ve de içimdeki düşünceler için. O'nun görüşlerine karşıt oldukları için. Azizler de beni bağışlasınlar. Bahsettikleriyle ilgili olarak, dünya gerçeğini göstereceğim için. Aslında toplumumuzdaki gerçekle ilgili. Türkler ve Rumlar da beni bağışlasınlar. Açıklanacak olanların çoğu kabul edilemez gibi görünecek. Ne ki bunlardır bizi yitiren ve hâlâ da yitirmeyi sürdüren.

Etkilerim doğaldı. Çünkü Rumlarla birlikte yaşıyordum. İstanbul değişikliğe uğramış ise de Hellen etkisi belirgindir. Halkın barış içinde yaşadığını görüyordum. Saygı gösteriyordum bana yakınlık gösterenlere. Hepimiz, kaderin sürüklediği, aynı yerin halklarıyız.

"Alın yazısı" kelimesini, geleceklerini tayin edemeyen ve vatanlarına hasret kalan, asilerden öğrendim. Özgürlük salt bir düşünce değildi, tüm bir geceden sonra günün ağarmasının beklen-

tisi gibiydi sanki. Tan vakti, hükmümüz altına alınabilir mi? Kesinlikle hayır. Özlem, yaşamın öpücüğüne kavuştuğunda, kim onu senden yoksun bırakabilir ki?

— Aradıklarımızdan vazgeçmemek, tek kurtuluş yoludur, diyordu Angelos.

Alın yazısı duygusunu Angelos'un yalın dünyasında gördüm. Bizi, düşüncenin yolu birleştirmişti. Tüm yılların getirdiği bir kavuşma. Dostluğun yeni bir aile olduğunu görünce insan, tüm benliğini açar, gizem olmaksızın.

Angelos, denizci bir aileden geliyordu. Babası çoğu kere onu beraberinde götürürdü, yolculuklara. Gözünü denizde açmıştı. Anılar beni çocukluk yıllarına götürüyor. Kendi kendine sorardı, deniz nerede son buluyordu ve bir yerde bitiyorsa, o yer neredeydi? Daha sonra, bu anısını Portekiz'de yaşadığını anımsadı, oraya dek onu götürmüştü bu çocukluk düşü. O zamandan beri düşünceleri de koşuyor, yolculuk ediyordu. Haritalara dalardı, gemiler gözleri önünde seyrederdi sanki. O zamandan içine doğmuştu seyahat etme isteği. Haritaları açıyor, sadece onlara bakmıyor, adeta onları okuyor, her noktasını yutuyordu. Farklı yerler, kentler ve görünümlerini tanımaya ilgi duyuyordu. Halklar arasındaki farklılıklar olduğunun, bu farklılıkların coğrafi enlemin, boylamın ve iklim koşullarından oluştuğunun bilincindeydi. O zamandan beri içinden çıkılmaz bir istek vardı dünyanın görüntüsüne. Bunu içinde topluyor, kentlerde gezindiğini hayal ediyordu. Çeşitli fotoğraflarına ya da resimlerine bakardı farklı yerlerin. Öykülerden öğrendikleriyle yönlendiriyordu duygularını. Babasından, yolculuklarında onu da beraberinde götürmesini sürekli istiyordu. Farklı insanlarla, yeni yerlerle ve başka toplumlarla karşılaşma duygusu sürüklüyordu onu.

— Herkes farklıdır, diyordu. Renkler gibi. Hepimizin aynı ırktan olması, renklerin tek olması gibi bir şey. Bir çiçeği temsil ediyorum, onu koklayan aşık olur, sever. Biz insanların da birbirlerine benzememeleri doğaldı.

Bazen bana söylerdi, güneşin uzak yerleri farklı aydınlattığını. Farklı renkleri olduğunu söylerdi.

— Değişim şart, diye vurgulardı. Farklı koşullarda farklı renkler görmek olasıdır...

Angelos'ta seyahat etme isteği bir tutku olmuştu.

Garip rastlantılar ya da karşılaşmalar! O zamanlar tatlı bir uyum içinde yaşardık. Rüya gibi Boğaz'ın karşısında, hayaller kurardık. Böyleydi yaşantımız. Görüşlerimiz birleşmişti. Yolları, sokakları paylaşırdık sanki.

— Ömer, sokaklarda yürüdüğümde, sanki tüm kentlerde gezindiğimi hissediyorum. Büyülü bir hava oluşuyor. Dünyanın farklı yerlerinden esiyor, beni kanat açmaya teşvik ediyor. Bilirsin, Boğaz topluyor solukların tüm bu akışını. Coğrafi olarak birleştiriyor. Büyük bir ışık merkezidir, gelecek kuşaklara yayılan.

— Parıltının vardığı yerin ötesinde ne oluyor Angelos?

— Kimileri onu düşlerinde yaşatıyor, önemini anlıyor. Bundan dolayıdır ki, tüm insanlar doğudan batı ülkelerine dek İstanbul diye sesleniyor. Ondan ayrılanlar, kederle bahsederler anısından.

— Gerçekten de buradan gideceğimi düşünmekte güçlük çekiyorum Bir ağaç sanki, diktiğin yerde, sararıp solacak.

— Şunu bilmende yarar var dostum. Burada bazen gürültü oluyor. Gerçekleri tümüyle göremiyorum. İsyan kokan meydanlarda kışkırtmalar oluyor, kaynayan bir kazan sanki. Bazı kereler aklıma gelir İstanbul'dan gitmek. Ama beni bir arzu tutar. Yere yatmak ve toprağına sarılmak isteği var içimde.

— Angelos, düşünme bunları. Olan oldu. Halkların birlikteliği bir yerde kimi karşılıklı mücadeleleri getiriyor beraberinde. Bizi Rumlardan ayıran hiçbir şey olamaz. Rumlarla birlikte İstanbul'un havasını soluyoruz. Onlar olmaksızın İstanbul nasıl olabilir, dersin. Bir boşluk oluşmaz mı?

— Keşke, seninle aynı görüşte olabilsem. Sonbaharda ağaçlardan düşen yaprakların akan kanlarla örtüldüğünü gördüm. O zaman karşılaştım kentin güzel yüzüyle. Tüm öfkesi dinmiş gibiydi.

— Haklısın, eğer herkes içindekileri dökse, o zaman görünüm netlik kazanacaktır, kuşkusuz.

Başka ne diyebilirdim ki? İkimiz de net görüyorduk ve ben de bu zor mirasın yağmalanmasına karşıydım.

İki halkın diliyle konuşuyorduk. Hatta bu dillerin de ötesinde,

gönül diliyle konuşuyorduk. İçten ve de saygılı. Bu dille odaklanıyor, yoğunlaşıyorum yazmaya. Gördüklerimi, inandıklarımı ve sevdiklerimi kağıt üzerine aktarırken. Anıların bana sunu olarak verdiği. Onlar büyü etkisiyle betimleniyor, karşımdaki açık deniz ya da bir film şeridi gibi değişiyorlar. Daima hatırımdadır Malarme'nin o güzel deyişi: "Dünya, bir kitapta toplanmak için var."

Son yıllarda, "Yaradan"a olan kimi yükümlülüklerimden söz edeceğim. Angelos Komninos'a saygı duymamı sağladı. Bir Bizans ruhuydu sanki. Kökenine inanıyordu sürekli. Bizanslılara olan duyguları, içindeki derinlikten çıkıyordu. Fakat ona bırakılan bu esere saygı duyulması gerek. Belki de bir yaşam vasiyetiydi, resmettiği eşsiz bir tarzda. Sayısız eserler yarattı, tartışılmaz resim bilgisiyle. Somutu belirsizle, maddeyi ruhla ve hayali gerçekle birleştirerek. Güçsüz bile olsak, en azından çevremize ışık veren başarıyı görmeyi istememiz gerek. Bilmiyorum şu an yaşıyor mu, yoksa öldü mü? Fakat eserler bıraktı, kendi izini ve dönemini taşıyan. İstanbul'dan, Yunanistan'dan, Paris'e, İberya'ya, Bengal Okulu'na dek. Bunlardan bugün bazıları sanat eseri olarak biliniyor ve adı gelecek nesillere kalacak. "Yaradan" kutsamıştı onu. Her nereye gitse, seyahat ettiği yerde bir şey görse, ruhu da yolculuk ediyordu sanki. Ruhunu yolculuğa gönderiyordu. Önümdeki kağıtlarda bile sanki dünmüş gibi, canlı resimler, anılar vardı.

İSTANBUL
Eylül 1947

Evlerimiz karşı karşıyaydı. Komninos ailesi Pazar günleri, özenle giyinir Agios Fokas kilisesine giderdi. Bey olmanın verdiği tavırla ve gururlu çehresiyle Kaptan Mihalis, ailesinin önünde dururdu genellikle. Görünüşü dikkati çekerdi. Her zaman iyi giyimliydi. Başında gedikli şapkası da olurdu. Sivri sakalı vardı. Konuşkan değildi. Yıllardan beri denizciydi. Dedesi Andronikos'tan almıştı bu uğraşı. Kardeşi Kaptan İlias da öyle. Hepsi denizciydi. Kaptan Mihalis'in yanındaki Eleni de anne olmanın edasıyla başı dik dururdu. Sevecenliğiyle dikkati çekerdi. İyi huyluydu. Yüzünden sevgi akardı. Eleni tipik bir anneydi. İki çocuk büyütmüştü sevgiyle. Dafni'yi ve küçük Angelos'u.

Konakları iki katlıydı, Hellen tarzında. Cephesi Boğaz'a bakıyordu. Bütün aile, dedeleri, amcası, burada kalırdı. Babasıyla amcası uzun süre uzaklarda olur, aylarca denizde kalırdı. Bayan Eleni, çoğunlukla tek başına kalırdı çocukları büyütmede ve de evi ayakta tutmada. Tüm mahalde ona hayrandı. Evinin direğiydi.

Hemen hemen her gün evlerinin basamaklarını çıkardım. Kapının dışında ya da avluda durup Angelos'a seslenirdim. Aşağıya inip, etraf mahallelerde tur atalım diye.

"Uzağa gitmeyiniz," diye seslenirdi bayan Eleni, kapının eşiğinden. "Diğer çocuklarla kavga da etmeyin!"

"Tamam anne," diye yanıtlardı Angelos. "Dikkatli oluruz, meydana kadar gideceğiz."

Biz ise koşardık İstanbul'a varmak için.

Çocukluk yaşantımdaki anılar aklımdan hiç çıkmayacaktır. Öyle anılar ki, daha sonraki kaderimizi şekillendirmiştir. İnsanları ırklarına göre ayırmazdık. Mahallede tüm arkadaş grubu bir arada olurduk. Nefreti bilmezdik, heyecanlarımızı paylaşırdık. Bir alt sokaktakilerle bir araya gelir, mahallenin diğer çocuklarıyla birlikte olurduk.

Aynı basamakları bugün de çıkar, kahveye gitmek için Angelos'un aşağıya inmesini beklerim. Anılarım gene sardı beni. İlk tırmanışlar, sesler, ilk gülüşün mutluluğu ve büyüdüğümüzde ne olmak istediğimize dair ilk düşünceler. Boğaz'ın görünümü gözümüzün önünde olurdu sürekli. Bize ilham verir, hayallerimizi güzelleştirirdi. Böyle bir güzellikte yaşarken, ruhumuza yakışanı seçmede ondan etkilenmiştik sanki.

Kaderimizi arıyorduk tüm düşüncelerden, doğumdan ölüme dek bize sunulan. Küçüklüğümüzden beri kahvelere gider, dedeleri ya da yetişkinleri dinlerdik. Çünkü onlar yaşamlarını geçirmişlerdi. Onların izlerini toplardık, "Tanrı"nın sunduğu hayatı nasıl karşıladıklarını. Sözlerinde bilgelik olurdu yaşadıklarından. Zorluklar görmüşlerdi ve şimdi de bir yerde özgürlüklerini değerlendiriyorlardı. Toplumda karşılaştıkları tüm yükümlülüklerini yerine getirmişlerdi. "Yaşa" diye emreden doğanın tüm yalınlığıyla içlerini döküyorlardı. Tüm hayaller doğar ve hepimiz de onları elde etmeye uğraşınız, bizi bırakmasın diye. Ne kadarını tutarsak, o kadarı içimizde dolanıp durur, başka düşünceler ve de görüşlerle karşılaşsın diye. Çağlar öncesine yolculuk etmek zorunda kalmışlardı, önemli düşünceyi yaratmak üzere ve o günden bugüne ulaşan yazılı eserlerde, ilk söz olarak, gelecek tarihimize de kalacaklar.

İlk düşünceleri arama koşulları, bir asırlık verimli ağaca benzer, meyvelerinin tadını salt evrenin arayıcılarının aldığı.

Zaman, kahramanlar çağından günümüze gelmekte. Angelos Komninos birkaç ay önce Güzel Sanatlar Fakültesi'ni bitirdi. Ben ise Edebiyat Fakültesi'nden mezun oldum. İki yıldır bir ortaokuldan çağrılmayı bekliyorum ders vermek üzere. Önümüzde bir hayat vardı.

Angelos'un resme yeteneği küçük yaştan beri vardı. Kaptan Mihalis ilk başlarda karşı olsa da sonraları kabul etti, deniz yerine karada uyumasının daha uygun olacağı düşüncesiyle. Denizi de seviyordu Angelos. Babasıyla başka yerlere giderdi. Onunla Ege ve Akdeniz dünyasının farklı yerlerine seyahat etti. Bilmediği yerler onu büyülüyordu. Farklı bir özgürlüğe kapılıyordu serbestlikten. Yabancı yerlerde adsız olmaktan memnundu.

Şimdi de onu genç görüyorum. Uzun boylu, yüzünün değişmeyen ifadesiyle. Bal rengi gözlerindeki derin ifadelerde canlılık vardı, doğrudan kalbinden gelen. Erdemli bir ruha sahipti. Utangaç ve de iyi huyluydu. Yiğit, mert bir de görünüşü. Son yıllarda saçlarını biraz uzatmıştı. Geriye doğru tarıyordu, alnı açılsın diye. Annesine benziyordu, aynı görünüm ve de dik başlılığıyla. Gündelik hayata ayak uyduramıyordu, ne de kağıt üzerindekine. Ama rahat bir yaşam istiyordu.

Bir gün çıktı ve bizim eve doğru yola koyuldu. Avlu kapısına varınca, açtı, avluya girdi ve seslendi:

— Ömer... Ömer!..

Bunca yıldır aynı çağırış, yanıt gelinceye dek.

— Tamam, Angelos, iniyorum, dedim pencereden.

— Haydi, çabuk ol!

Zaten onu bekler, hemen hazırlanır, dış kapıyı açar, karşısında olurdum.

— Selam Angelos. Ne var?

— İçimi kemiren bir dert var. Son zamanlarda, çözülmeyi bekleyen herşey başıma üşüştü. Stamatis'in kahvesine gidelim, rahatça oturur konuşuruz. Bakışlarımızı donuklaştıran sorunların örtüsünü açalım.

Beni kolumdan tuttu ve gitmeye teşvik etti.

— Haydi hayırlısıyla gidelim. Konuşacak çok şeyimiz var, dedi ardından.

Enerjisindeki canlılık beni de çekiyordu. Sözünü geçirmek isteği yapısında vardı. Birileri önden götürmüştü yaşama dair olan düşüncenin tüm ışıklarını. Konuşmamızı istediği ortamdaydım.

— Gidelim öyleyse! Açalım içimizdeki kağıtları, dedim sokakta. Yazgıyı ele alalım ve görelim bundan sonra bize ne ışık

tutacak. Beni de böyle bir şeyin içine çekmek istiyorsun anlaşılan.

— Evet. Günlerdir, bir amacımızın sonuna gelmiş olmamız beni kahrediyor. Çünkü şimdi ne olacak? Anladım ki, sadece bir başlangıçmış. Bundan böyle önümüzde çözüm bekleyen sorunlar bulunmakta.

— Aynı duygu bende de var, dostum. Belirtiler var karşımızda bizi yönlendirmek isteyen. Hiçbir şey rastlantı olamaz. Bugün ya da on yıl sonra, herhangi bir olaydan anlam çıkarmamız ya da bir biçimde kaderin bize gülümsemesi ve doğru yolu bulmamız olası.

— Biz ikimiz de en azından buna benzer belirtileri gördük. Kendimizi buraya kadar getirdik. Bu boşuna değildir. Hayat yine de hileli. Bunları alttan almalıyız, araştırmalıyız yanılgıya düşmemek için.

— Bunu göz önünde bulundurmak gerekir, diye yanıtladım.

Eylül'ün sonu geliyordu. İstanbul'un görünümü nemliydi. Düşen yapraklarının yeri örttüğü ağaçlar, son nemlerini damlatmaktaydı. Sonbaharda toprak, renkten renge bürünürdü. Bu mevsim duygulara baskı yapardı. Angelos, İstanbul'u seviyordu. Görkemini kaybetsin istemiyordu. Hakkında kötü bir şey duymayı da. Kentlerin kraliçesine derinden duyduğu aşk, yer etmişti içinde. Derin bir bağ vardı içine işleyen.

— Bunun için seni çağırdım böyle bir günde, dedi. Eskiden beri rüyamızı gerçek kılmada Boğaz, bize yardım eder. Bugün renklerini her yöne yaydı. Önümüzdeki hayatı seyahat ederek geçirmemizi istiyorum.

Öğleden sonra sahilde yan yana geziyorduk. Batı tarafındaki bulutlar sarıya bürünmeye başladı. Yavaş yavaş dağılarak, güneşin ortaya çıkmasına yol açtılar. Seyrek olarak gördüğüm böyle renklerle İstanbul, bir tablo oluşturuyordu, bağrındaki herkesin gözyaşlarının seliymiş gibi. Boğaz'daki sular bile günün aynı buğulu rengini almış ve sakinleşmişti. Işıldamaya ve titreşmeye başladılar, kendi biçimlerini yaratırcasına. Bizimle kendi dilleriyle konuşuyorlardı sanki. Birden kayboldu tüm sıkıntılarım. İçimdeki ağırlık, hayali bir gerçeklikle yok oldu. Çocukluk yıllarımın anılarımdan beni alarak, yaşamın kağıtlarını bana göster-

meye çalışan dostum ve de kardeşim, bana işaret dilini hatırlatıyordu. Bugün bizi ne kadar öteye götürebilir? Tekliflerde olumlu olmaya böylesi belirtilerle hemen karar verdim.

Angelos hem gökyüzündeki karmaşayı hem de içimdeki hesaplaşmayı farketti. O anda düşünüyordum: "Zamanla karşı karşıya gelen duygularımız mıdır, bazen gökyüzünün açıklığıyla, bazen de kasırgalarla?"

Beni elimden kuvvetlice tuttu ve dedi ki:

— Haydi, bugün hazırız hedeflere atılmaya daha uzağa, belki de oralar başka türlü aydınlanıyor.

Karar vermeyi biliyordu. Doğru ya da yanlış, kendisi veriyordu kararlarını. Hatalardan da bir şeyler çıkar, derdi. Hataları ayırt etmeyi bilmeli ve tekrarlamamalıydık. Eylemlerimizin bilincinde olmamız gerekirdi.

— Ömer, bugün bu masada alınyazısıyla arkadaşlığın çözümünü bulacağız. Böyle güzel bir gün bir daha gelmez. Her şey bizden yana, korkma gel.

Döndüm, ona baktım. Gözlerini renklerin dansına dikmişti, sanki orada, İstanbul'un ortasındaki halkın düşüncesini resmeden, dağılan bulutlarla güneşin arasındaydı. Günlük güneşlikti etraf. Orada bir yerde ele almayı tasarlıyordu, güzelliği yaratmada. Gün, mutlak egemenliği, unutmayalım diye ya da azla yetinelim diye hayati önemi olan şeylere bırakmıştı. Düşüncelerimizden çıkarmamız gereken duyguları uyandırmıştı. Angelos gerçekten de bir hayale dalmıştı. Büyük bir kararlılıkla adım atıyordu. Yüzünde bu güzellik ışıldıyordu.

Stamatis'in kahvesine vardık. Bulunduğumuz yerin biraz aşağısındaydı. O sırada gökyüzü aydınlıktı. İçeriye girdik, kahvedekileri selamladık. Dışarıyı görmek üzere pencere yakınına oturduk. Kahve, Boğaz'a yakın bir yerdeydi. Buraya farklı kişiler geliyordu.

— Hoşgeldiniz delikanlılar, diye karşıladı bizi Stamatis. Size kahve getireyim mi?

— Hem kahve hem de *nargile*, diye karşılık verdim.

— Biraz önce iki dostunuz sizi arıyordu. Tekrar gelebileceklerini ya da kentte Lala'ya gideceklerini söylediler.

— Kimlerdi? diye sordu Angelos.

— Biri kuzenin Aleksis'ti. Diğerinin adını anımsamıyorum...

Gökyüzünde büyük bir hâle belirdi, bulutların arasından yavaş yavaş gelmekte olan geceye dönüşüyordu.

— Şimdi paylaş benimle dertlerini ve söyle bana düşüncelerini, dostum. Her zaman keder ve sevinçleri paylaştık, bundan böyle de senin hayatın, benim de hayatım. Söyle kardeşim.

— Artık öyle bir yerde bulunuyoruz ki, devamına karar vermeliyiz Ömer. Baştan alayım, beni ifade eden şey, seyahat etmemdir. Herkesin geleneklerini gördüm, onlarla oldum, aralarında yürüdüm ve aralarında ölmem olasılığı varsa, öleyim. Dünyayı ifade edebilmemde, eserlerime gerçeğin betimini vermeleri için gördüklerimin, esinlendiklerimin etkisiyle ellerim hareket etmeli. Ancak bunun dışında da seyahat etmeye karşı koyamıyorum. Denize atlamak ve yüzmek geliyor içimden.

Nargileden bir nefes almak için durdu ve sözlerini sürdürdü.

— Tüm bunlar işin bir yanı. İçimize attığımız şeyleri yaşamla açıkladık, özgür düşüncelerle dünyalar kurduk, o zamandan beri, yirmili yaşlardayken, anımsa. Onları tekrarlamayalım.

— Nasıl anımsamam, bunları binlerce kez konuştuk.

O zamanlar da böyle düşünce konuşmaları yaptığımızda, bakışlarını Marmara denizine dikerdi.

— Ama şimdi başka bir yanı da var konuştuklarımızın. Babam çok uzaklarda, şükür ki hepimiz bir evdeyiz, kız kardeşimin de çocukları var. Onlara annem bakıyor. Dafni'nin, kocasıyla birlikte bana işleri düşüyor. Mutlu bir aile ve ben onlar adına seviniyorum. Şimdi kalıyor benim ne yapacağım sorusu. Hangi yolu tutacağım ve nasıl yaşayacağım? Sahip olduğum endişeleri biliyorlar ve kendilerince düşünüyorlar. Giderim diye korkuya kapılıyorlar.

— Bir hafta önce annen, bana haber saldı, sana burada kalmanı öğütlüyeyim diye. Kocası yok, sen de gideceksin diye yakındı bana.

— Sen ne dedin ona?

— Angelos hiçbir zaman gitmeyecek, İstanbul'a bağlıdır, dedim. Herkes yapmayı istediğin şeyi ve de sendeki endişeleri biliyor.

— Son konu ise Anahit. Bu konuda sen ne düşünüyorsun Ömer?

Adı üzerinde biraz durdu, sonra da derin bir iç çekti. Anısı, med— ceziri çağrıştıyor. Güzel Ermeni kızı, esmer, iri siyah gözleriyle bir seferi andırıyordu. Baktığında, başka yerde bulamayacağı bir sıcaklık duygusuna kapılıyordu insan. Büyülü Anadolu'nun güzel kokulu bir çiçeği idi. Gerçek bir Ermeni kızı. Afrodite gibi denizin köpüğünden çıkmıştı. Gülümsemesi, tüm güzelliğini tamamlıyordu. Yabancılarla alış veriş eden, hali vakti yerinde bir ailedendi. Zengin bir kocaya vermeyi düşünüyorlardı. Ama gel gelelim iki yıldır Angelos ile birlikteydiler. Angelos onu seviyordu, aşkın ateşini onunla tanımıştı.

— İki yıldır bu büyülü meyveyi tattık. Kalbim, sırrımı şimdi seninle paylaşıyorum, ondan bahsettiğim zaman eriyor. Anladım ve de gördüm ki, çok farklı dokunuşlar var güzelliğe ulaşmamda. Kara günler içindeyim. Korkunun pusu içinde, tüm bu karanlık çözüldüğünde, güneş çıkıyor karşıma sanki. Bizi içimizden aydınlatan güneş. Çünkü dostum, içimizden hareket ediyor herşey. Orada birleştiriyoruz tüm yaşamı. Tüm geçmişi anımsıyor ve evrenin yorumunu anlamaya doğru adım atıyoruz bugüne varmak için. Bundan sonrasına karar vermeliyiz.

Bir an durdu saçını düzeltmek için. Bana da ne çok dünyanın olduğunu düşünme fırsatı verdi. Sonunda kararsız gibiydi. Hiçbir zaman için avuçlarına alamadı geçmişin güvercinlerini ve soramadı onlara uzaktakilerin hayallerini. Ruhunun derinliklerinde bir güzellik vardı, buradan çıkıyordu olağanüstü sözleri.

— Anlayacağın gibi, diye sürdürdü sözlerini. Yaşamanın tüm sırrı, kararlar alman ve sonra da onları taşımandır. Zoru sevmezsen, özün içerdiği anlamlarla uğraşır durursun. Ben seviyorum, bu güç bana yeryüzünü omuzlarında taşıyan Atlas'ı andırıyor. Şimdi bu koşullarda karar vermem gerekiyor Anahit üzerine. Çünkü çok söz söyleniyor onun için.

Anahit, Ermeni Aram Otian ailesinin gururuydu. Zerafeti üzerine söylentiler çıkmıştı Beyoğlu'nda. Çeşitli çöpçatanlık önerileri de. Tümünü reddetmişti. Babası ona baskı yapıyordu. Sık sık dışarıya çıkmasına izin vermiyordu. Belki, Angelos olmasaydı, boyun eğerdi. Anahit'le başbaşa çok konuşmuştuk,

Angelos olmaksızın. Tüm bunları ilk ağızdan biliyordum. Bana yemin ettirmişti, evde söylenen hiçbir şeyi Angelos'a söylememem için.

İstanbul Ermenileri, aralarında bir kast oluşturmuşlar, başka ırktan olanlarla evlenmekten kaçınırlardı. Çıkarları uğruna devlet yöneticilerine yakındılar. Bazı ayrıcalıklarından dolayı Rumlara olan kıskançlıkları belirgindi. Türk yöneticilerine şikayette bulunmuştular kendi çıkarlarını düşünerekten. Eski felaketleri unutmayan Ermeniler de vardı, suskun ve de duru. Anahit'in ailesi de o kastın etkinliklerine katılıyordu. Kendisi bunun dışındaydı. Babası, kentin ünlü kuyumcularındandı ve önemli bir serveti vardı.

— İkinizi de yakından biliyorum. Başka ne diyebilirim ki?

— Aklımdan farklı şeyler geçiyor. Düşündüm, belki de benimle birlikte haksızlığa uğrayacak. Bu bakımdan mantıklı düşünmem gerekecek. Kaderini bulması için onu bırakmam mı gerekecek? Çünkü benimle her yerde olamaz. Anahit için doğru olanı düşünmek zorundayım. Aşkın ışıltılı dünyasını sevdik. Cennet gibiydi. Bunun için sana söyleyeceğim. Onu seviyorum, ona bağlanıyorum. Ne ki önümde uzun bir yol var, o dayanır mı bilmiyorum. Ne de olsa bir kadın ve Anahit söz konusu oldu mu, çile çekmeyi hak etmiyor. Ve tekrar, böyle bir beraberliği düşündüğümde, hemen onu yalanlamak geliyor içimden. Oysa, Anahit gibi birisini bulmam olanaksız gibi geliyor bana.

— Öyleyse karar verme zamanı geldi, Angelos.

— Evet, ne yapacağımızı bilmemiz gerekiyor. Düşün biraz, ölmeye hazır uzanmışsın... o an ne düşünürsün?... Ne yaparsın? Söyle bana. Tüm hayatın gözünün önünden geçer... Hiçbir şey yapmadım dersin, yaşayacak olursam ben de reddederdim Tanrı'nın sunduğu bu hediyeyi ve herşeye tövbe edersin. Bunun için öyleyse, Ömer, yaşamalıyız. Böyle bir durumda kendimize gelmeli, bize vereceği güç, ufkumuzu açacak. Bir şey başaramazsak bile, en azından denemiş olacağız. Bir kavgada kimin kazanacağı önemli değil, önemli olan savaşım vermemiz.

— Angelos, bugün içindekileri dışa vuruyorsun. Bu güdüne karşı koymam olanaksız. Sözlerin duygusal, kesinlikle hislerinden kaynaklanıyor. Nedir sana uygun olan, böyle kederler ve dü-

şünceler çekmemen için? Yaşamın şimdilik bize sunduğu bu havayla soluk alıp vermeyi durdurmadan önce.

— Dünya gerçeklerini görmezsem, susuzluğumu gidermem olanaksız. İçimde bir dengesizlik hissediyorum. Çünkü bilmiyorum öteki dünyanın nasıl olduğunu. Resimler, eserler yaratmam için belleğimde olanlar yetersiz. Mükemmeli yapmam için, uyumun, tarihin sesleri olmalı. Çünkü, ancak gerçeği tümüyle onlar veriyor. Edebileceğim kadar yolculuk edeyim, yorulana dek ya da geri dönme gereğini duyana dek. Fakat edindiğim deneyimle geri döneyim. Kavramanın ve anlamanın daha yüksek kademelerine adım atmış olaraktan. Geriye ne kalıyor? Her birimizin çekeceği yolu var, varsın olsun, yeter ki olumlu bir sonuç çıksın.

Kendimizi kahvede unutmuştuk. İşi kahve içmekten, rakıya çevirdik. Üç yaşlı kalmıştı ötede. Çünkü gece ağır ağır geliyordu, yatma için eve gitme zamanı da. Yoldan bir tramvay geçiyordu. Beyoğlu'ndan gelen yolcuları bırakmıştı. Evlerindeki sıcak ailelerinin yanına varmaları için. Sanki bir rüyaydı Boğaz'ın yakınında oturmak ve karanlık havaya bakmak. Rüya gibi bir yerde yaşadığını hissetmek. Sularında küçük büyük aydınlık tekneler yol alıyordu. Bu sonsuz hareket, geceye büyülü bir etki veriyordu: "İstanbul'da yaşamanın mutluluğu."

— Görüşlerin bu ise, diye karşılık verdim ona. Açık havada Boğaz'da şöyle bir gezelim mi, ne dersin?

— Sen ne dersin geçen şu güzel gemi için? İşte şu, diye eliyle gösterdi. Acaba nereye gidiyor? Bana sorarsan, Selanik'e, Pire'ye, İskenderiye'ye ya da daha uzaklara.

Boğaz'ı geçen tüm büyük gemiler Karadeniz'den geliyordu. Çoğunun gidecekleri yerleri belirgindi. Sürekli bayraklarına bakar, ülkelerini tanırdık. Bunu çocukluğumuzdan beri yapardık.

— Kaptan nereye rotasını çeviriyorsa, diye yanıtladım. Uzak dünyaları birleştirir. Bu gemi de birleştirecek insanların ihtiyaçlarını birbirleriyle paylaşması için. Belki de bağlayıcı bir halka ya da bir ümittir. İlerliyor ve ufuklara açılıyor, Selanik'e ya da İskenderiye'ye ya da açık denize gidiyor olabilir. Belki de onu iri dalgalar ve fırtınalar bekliyor.

— Tehlikenin kendi nedenleri de vardır.

Galata Köprüsü'ne doğru sahilden ilerledik. Karadeniz'den

gelen suyun akışı, gemiyi de aynı yönde götürüyordu. Marmara Denizi'ne. Buradan da açık denize. Gemiler önceden karar verirlerdi hareketlerine. Tersliklere rastlarlarsa, Atina'yla Odesa'ya yanaşırlardı.

— Görüşünü istiyorum, dedi bana yürüdüğümüz sırada.

— Kimse seni durduramaz. İnanıyorum ki senin için de iyi bir deneyim olacak. Yaptığın az sayıdaki seyahatlardan çok şeyler öğrendin. İstediğini yapacak kararı verebilecek, herşeyi göğüsleyecek kadar. Peki geleceğini hiç düşündün mü?

— Bugünü tartışıyoruz, gerçekleşsin, onlara sıra da gelecek. Zaman bizi sıkıştırmıyor. *Yavaş yavaş* doğruyu gösterecek. Bir süre hazırlanmak için bazı işlerle uğraşır, kendimi gösteririm. İstanbul'la ilgili, renklerinin belirli değişimleri üzerine çalışırım. Belki altı ayımı alır. O zamana dek babam da gelir. Ona açıklarız.

— Sahi nerede kaptan Mihalis?

— Midilli'den Lübnan'a yağ taşıyacaklardı. Oradan da Mısır'a, belki Süveyş'i de geçecekti.

— Ya amcan?

— O kayıp! Nerede olduğunu bilmiyoruz. Bir İngiliz şirketi için çalışıyor, uzağa gitti. Amcam bu yaşamı seçti, denizle başbaşa kalmayı. İki yıldan fazla oldu onu görmeyeli. Belki yaşlanınca eve dönecek. Ne yapmak istediğimi açıkladığımda, eminim ki amcam yardım edecek ve düşüncemi destekleyecektir.

Kendisinin neden denizci olmadığını Tanrı bilir! Güzel Sanatlar Fakültesi'nde öğrenim görmeye karar vermişti. Sina'dan vaftiz babasını çağırmıştı, evde olacak fırtınaya karşı elinden tutsun diye. Peder Prodromos da gelmiş, oldukça sakin ve saygıyla açmıştı meseleyi. Angelos'la karşılıklı oturup, verdiği karar üzerine konuşmuşlardı. Ama o ruhunu çeken şeyle ilgileniyordu daha çok. Prodromos saygın bir insandı, gerçeği gören. Sorunlara bilgelikle yaklaşırdı. Herkes onun görüşlerine saygılıydı, boyun eğerdi. İstanbul'a iki üç yılda bir gelirdi ancak.

— Sanırım birazdan yağmur yağacak, dedim. Ne dersin bir yerlere sığınalım mı?

— Şu meyhaneye gidelim. Sanki kutlama gibi bir şey oluyor. Müziği duyuyor musun Ömer?

— Peki, haydi oraya...

— Haydi, gece, eğlenceyle bitsin, elime ut alacak zamanımız da var.

Meyhanenin kapısını açtığımızda, gerçekten de içerde bir eğlence vardı. Yirmi kadar kişi bulunuyordu içerde, üç de gezgin müzikçi. Keyif içindeydiler. Müziğin akışına kapıldık. Gece yarısına dek, umulmadık bir keyif sürdük.

— Böyle yürütelim kararlarımızı, dedi bana. Ruhlarımız sevinçle dolsun ve kedere kapılmayalım. Acı bize yakışmaz. Bir bayram havası var bugün. Belleğimizde kalsın. Yarın kim bilir neler olacak!

Böyle parıltılarla daha sonra kendimizi Anahit'in penceresi altında bulduk. Ona iyi geceler demek için. Onu görmesek bile, yakınında bulunmak için, oradan geçmemiz bile yeterliydi.

Mahalleye vardığımızda vakit çok geçti. Evler karanlığa gömülmüştü.

— Yarından tezi yok, Ömer, karar alma yoluna gireceğiz.

— Zaman gösterecek. İlkeler önceden verildi ve herşey bizimle bağıntılı. Bugüne dek, yürüdüğümüz yeter, temiziz. Yarın başka bir gün doğacak. Belki de onu dünden hazırlıyoruz. Bileğe kuvvet.

İSTANBUL
1948

Aradan altı ay geçti. 1948'in kışındayız. Kış, sert geçiyordu. Yerini almaya gelen bahara karşı direniyordu sanki. Onu kuzey rüzgârlarıyla itiyor, dondurmak istiyordu. Böyle bir havada evlerinin kapısını çaldım. Bayan Eleni açtı. Beni çocuğu gibi severdi.

— A! Hoşgeldin çocuğum. Nasılsın Ömer? Buyur, içeri gel de sana bir kahve yapayım, biraz konuşuruz.

— Teşekkür ederim bayan Eleni, günlerdir sizi görmedim.

— Hep evdeyim, görüyorsun çocuklar ilgi istiyor. Evde herşey beni bekliyor. Herşey iyi gitsin de, varsın olsun.

Tatlılığı ve güzel konuşması insanı büyülüyordu. Neşeliydi, bakışları da merhametli. Görünümü, asaletini yansıtıyordu. Munis gözleri ruhumu sarıyordu. Çocuklarına sıcaklık gösteren bir anneydi, ilerlemelerini sağlayan. Lacivert renkli paltomu aldı, holdeki askıya astı.

— Bugün çok sessizsiniz.

— Çocuklar yok ya! Dafni ve Lefteris onları aldı, damadın kuzenlerine gittiler. Angelos de yukarıda çalışıyor, dışarıya çıkmıyor. Arada gürültü yapmayalım diye bize bağırıyor. Hadi otur biraz da konuşalım.

Beni oturma odasına aldı. Boğaz'ın manzarasını göreyim diye iki pencere arasındaki *kanapeye* oturdum. Mutfak yandaydı. Bayan Eleni, misafirine ikramda bulunacaktı. Etrafta yayılmış aile fotoğrafları ve eski Bizans terekeleri vardı. Solumdaki ma-

sada, iki çocuğuyla beraber bayan Eleni'nin eski bir fotoğrafı bulunuyordu. Angelos belli ki ilkokul bire gidiyordu. Beni bir gülme aldı. Angelos fotoğrafta küçüktü, okul kepi vardı kafasında. Fotoğrafların dışında, duvarlar Angelos'un tablolarıyla doluydu. Biraz sonra bayan Eleni, elinde bir tepsiyle geldi. Kahve ve bir tabak da turunç tatlısı getirmişti.

— Neden gülüyorsun Ömer?

— Şu fotoğrafta küçük Angelos'u gördüm ve güleceğim geldi. Fotoğrafın olması ne iyi, insanı geçmişe götürüyor.

— Çoğu kere oturur, bunlarla oyalanırım. Duygulanır, bir sürü olayı anımsarım. Zorlukları, başımızdan geçen olayları, çocukları küçükken azarlamamız gibi. Konuklara sunmak için tatlıları saklamak zorunda kalırdık. Daha başka şeyleri de. O dönemden şu fotoğraflarda kalan. Şimdi evin her yerinde tabloları var. Tanrı doğru yolu göstersin ona. Çünkü yaptıklarını herkesin beğendiğini görüyorum. Bana da endişe duymamamı söylüyor. Ne yaptığını kim bilir! Onu ben doğurdum, ben büyüttüm ve bir yerde ona güveniyorum ve biliyorum ki iyi biri. Kendi yolunu bulabilir. Ama korkuyorum. Çünkü tehlike içinde yaşamaktan hoşlanıyor. Sadece seçtiği yolda ilerleyeceğini söylüyor. Haklı olduğunu kabul ediyorum, ama o benim çocuğum ve bir şey olur diye korkuyorum.

— Bayan Eleni en azından kaptan Mihalis'den ve ailesinden deneyiminiz var.

— Kocam bunu baştan kabul etmemi sağladı. Ama doğrusunu istersen, ben hiç istemedim. Fakat ne oldu, kabul ettim. Çünkü onu denizci olarak tanımıştım. Angelos yirmi altı yıldır yanımda, denizci de olmadı. Ama o da dünyanın başka ucunda yaşamayı istiyor. Bunlar bir annenin dertleri. Kalpten istediği için, ona dua edeceğim, maddi olarak destekleyeceğiz. Çıkış yolu bulacağına inanmasam da. Amcası İlias, aldığı paranın yarısını Angelos'a gönderir. Biliyorsun yalnız biri. Ne yapsın, aklında sadece Angelos var. Seni de dertlerimle yordum, sende ne haberler var, söyle bana.

— Okulla ve doktora çalışmamla uğraşıyorum. Tüm gün ortaokulda okuduklarını anlamakta güçlük çeken çocuklarla meşgulüm.

— Evlenmeyi düşünmüyor musun?

— Daha değil, ileride doğru kişiyle olabilir. Daha zamanımız var.

— Bre çocuğum, arkadaşın, şu Ermeni kızla aklını bozmuş, ne olacak? Bizim güzel kızlarımız yerin dibine girdi sanki. Tutturdu bir Ermeni kız, nedir bunlar? Kaptan Mihalis öğrenirse, evde karışıklık çıkacak.

— Sevgi ve buna benzer şeyler mantık aramaz. Kalbin sesiyle konuşur.

— Söylediklerine göre çok güzel ve şirin bir kızmış. Ama Ermeni.

— Onu seviyor, ama ona haksızlık ettiğini de düşünüyor anlaşılan. Evlenme çağında olduğunu düşünerekten. Ailesinin onun için büyük planları varmış. Oysa Angelos sorumluluk alacak durumda değil. Ama sıkma canını. İleride Anahit gibi bir kızı arayacak, ne ki bulamayacak, çevresindeki kızların ne denli güzel olmasına karşın.

— Nelerden konuşuyoruz! Oysa, Angelos onu daha uzağa götürmek isteyen rüzgârlarla birlikte, diye ekledi bayan Eleni.

Annesinin ondan bahsettiği sırada, tahta merdivenlerden ayak sesleri duyuldu ve Angelos göründü.

— Merhaba, burda mısın? Neden yukarıya gelmiyorsun?

— Onu ben alıkoydum, kentin sorunları üzerine konuşmak istedim onunla...

— Çok ilginç!.. Acaba, bu evin güncel sorunları üzerine de görüşmeyi düşündünüz mü?

— Burada birileri olduğu sürece, tartışacak konular olacaktır, dedi annesi.

— Beni çekiştiriyorsunuz galiba!

— Alıştık gerçi. Ancak, ben burada tek başıma dayanıyorum. Herşeyi çekip çeviriyorum ve alışmakta güçlük çekiyorum. İyi ki, tek başıma kalmayayım diye bir kız çocuğu doğurdum.

Hıçkırık olmadan, başını eğmeden, gözyaşı akıttı. Angelos hemen onu avutmaya çalıştı. Yüzündeki yaşları sildi, öptü, sarıldı ona. O an, ağlamamak için kendimi güçlükle tuttum. Sonra da sırtını okşadı. Sevgi sözleriyle ona bir şeyler söyledi, yüzüne se-

vinç ve gülümseme gelinceye dek. En tatlı şeyler kederden çıkar kuşkusuz.

— Ömer'i görmüyor musun? Ailesine bakıyor, senin gibi çılgın düşüncelere kapılmadan.

— Ben de görüyorum Ömer'i. Hayatını bilgelikle sürdürüyor. Aynı şeyi ben de yapıyorum, fakat farklı şekilde. Sen sıkma canını. Kaderimiz neyse, olur. Sen en azından sevgiyle büyüttün beni ve kanat verdin uçayım diye. Durup dururken bırakıp gitmeyeceğimi biliyorsun.

— Hadi bırak şimdi bunları! Konuğumuz var. Ne der bizim için?

— Ömer yabancımız değil, bizden biri. Bizi anlıyor. Çocukluğundan beri bizimle. Bilgili ve alçak gönüllü. Bir arada yaşamayı yalınlıkla kabul ediyor. Çoğu gibi işi kavgaya dökmüyor. Dürüsttür. Gerçeği görebiliyor. Bizi kabulleniyor, çünkü hayatta ilk gereken sevgidir, soydur. Çoğu kişi onunla dost olduğum için beni suçluyor. Fakat kim başkalarını suçluyorsa, kendini suçluyordur fazlasıyla. Ben, tersine, memnunum bu kargaşalıktan.

— Barış, oğlum, dedi annesi açıklamasından sonra. Bana da dönerek ekledi: "Öğlene kal, sana ikramda bulunalım."

Kentte egemen olan koşulları araştırma yıllarından sonra, kararımız, Rumlarla, Türklerle, Ermenilerle, Yahudilerle ve hangi soydan gelirse gelsin vatanı İstanbul olanlarla ayak uydurmaktı. Çünkü pek çoğu birlikte yaşamayı istiyordu. Olup biten kötülüğü biliyorduk. Aynı düşüncede değildik. Halkımızın karakterini, tüm tarihini de biliyorduk. Yıllardır, atalarımızın çektiği büyük acıları görmezden gelmiştik. Aramızda bir uyum, iyiye doğru bir gidişat vardı, sorunsuz. Hoş olmayan bir durum çıktığında, doğrunun yanında yer almayı yeğledik. Son yıllarda edindiğimiz birlikte yaşamaya uygun olarak, kavgaya, çatışmalara meydan vermeden. Kaderimiz bizi bugünlere, 1948'lere getirdi. Bu kentte oturan bizler yaşamayı öğrenmiştik. Halkların her zaman farklılıkları oluyorsa da, bu da kendi cazibeliğini ve mistik yönünü getirmekteydi.

Pazar öğlen öncesiydi, yemek davetini kabul ettim.

— Masa hazır oluncaya dek biz de yukarıya çıkalım, dedi Angelos.

Çalışma yeri olarak kullandığı yer, evin odalarından biriydi. Boğaz'ı gören geniş bir mekandı. Balkon kapısını açtığında, içeriye Boğaz'ın tatlı esintisi giriyordu. Odaya renkler hakimdi. Tabloları duvarlara asılıydı. Neredeyse tümünü kaplamıştı. Bazıları da solda yerde duvara dayanmış haldeydi. Odaya girişin karşısında resim sehpası bulunuyordu. Işık, soldan geliyordu. Pencereden, gölge oluşmasın diye. Resim sehpasının üzerinde büyük bir tablo vardı, yaklaşık iki metre genişliğinde. Boyasız, kurşun kalemle çizili. Ancak yakından bakıldığında bir kadın yüzü ve Ayasofya betimi vardı. Diğer figürleri seçemedim, daha belirginleşmemişti.

— Bu büyük tabloyu yaratırken ne vardı aklında? Şu kurşun kalemlerde sevgilinin hatlarını sezinliyorum, yanılıyor muyum yoksa?

— Yanılmıyorsun. Bu tablo tüm somut işlerimden oluşuyor. Aylardır uğraşıyorum İstanbul'un renk değişimleri üzerine. Şimdi gerçekleşiyor, tüm duygularımla. Çizgiler bilinçsizce oluştu, kendiliğinden sevgilimi anımsattı. Bileşik bir eser olacak, kendini anlatmasını istediğim. En iyi yerin anlarından çıkan bir öyküyü gösterecek. Bir zamanlar var olan parlaklık ve sevgiyi. Tabloyu bitirinceye dek, görüş ve tarz bakımından çok düşüneceğim.

— Allah akıl versin! Bitirdiklerini göstersene bana.

— Biri şurada altta, diğerleri de arkada.

İlk eseri Galata Köprüsü'nde günün doğmasıydı. Kalabalığın sürekli hareketinde güneş daha ortaya çıkmamıştı. Fakat Doğu'dan göze çarpıyordu. Birkaç bulut vardı yüksekte, güneşi görmeye başlayan, ondan ışık alan, tan vakti oluşan renkleriyle. Ortam belirginleşmeye ve köprüde Beyoğlu'na yönelen halk, ayırt edilmeye başladı. Hareket netleşiyordu. Küçük bir tekne köprüyü geçmek üzereydi. Başka bir gemi de Marmara denizinden geliyordu, orta direğinde beyaz bayraklarla. Pruvasında da bir görkemlilik vardı. Uzun ön tarafında, beyaz giysileriyle ve saçları geriye doğru dalgalanan "özgürlük" onu götürüyordu. Göğsünü germişti ve yana açık elleriyle ileriye ve geriye salınım ediyordu, sanki gemiyi çekiyordu. Özgürlüğün doruğu yüzünde son buluyordu, tüm İstanbul'a bakaraktan sanki.

— İstanbul özgürce gün doğumuna susuyor. Bu şekilde gü-

naydın diyor. Çünkü bağsız, özgür olmak istiyor, diye bana açıkladı vurgulu bir tonla.

Şaşkın halde kalakaldım ve cesaretine sevindim. Angelos'un hakkı vardı. Başka yerleri öğrenmeyi, tanımayı umutsuzca istiyordu. Hakettiğini de hissediyordum. Diğer tabloları aralarında renk, zaman, mekan bakımından birbirlerinden ayrılıyordu. Tümünün hayranlık verici bir yanı vardı. Başkalarının da bunu görmesi ve biraz önce ilk resmini bana açıkladığında kalakaldığım bu güçlü sesi duyumsamaları gerektiğini düşünüyordum. İfade konusunda başarılıydı ve söylediğine inandırıyordu. Kesinlikle bağımsız, özgür kalması gerekiyordu. O sırada odanın kapısı vuruldu ve tabloların yarattığı düşünce silsilesi kesildi. Kapı açıldı. Bayan Eleni göründü.

— Bir bay seni istiyor, dedi Angelos'a. Fransız Konsolosluğu'ndan olduğunu söylüyor. Ne istiyor, acaba bir şey mi yaptın Angelos?

— Bu söylediğin de ne anne?... Fransa'ya topu topu bir kere gittim, o da yıllar önceydi. Anlamıyor musun, bu sürede hazırlamakta olduğum tablolar için gelmiştir.

Angelos yerinden fırladı, odadan dışarıya çıktı ve hızlı adımlarla aşağıya indi.

Fransız Konsolosluğu'ndan birileri, konusu İstanbul olan bazı tablolarıyla vaktiyle ilgilenmişlerdi. Coşkuyla, onlarla ilişkisi olan biri bu Rumu Fransızlara önermişti. Bunlar da eserini takdir etmişler ve bazı konuları konuşmak üzere bir gün konsolosluğa çağırmışlardı.

Odanın kapısında kırk yaşlarında, iyi giyimli, iyi görünümlü, kır saçlı biri belirdi. İyi bir aileden geldiği belli oluyordu.

— Merhaba, diye Türkçe selamladı beni. Ben de karşılık verdim.

Ardından Angelos geldi ve takdim etti.

— Dostum Ömer Deniz. Halkların tarih bilgisine hevesli bir tarihçi. Bay Zirar Saro da Fransız'dır ve Konsoloslukta kültür ataşesi olarak çalışıyor. Buyrun oturun, dedi yeni gelene Angelos.

Türkçe'yi oldukça iyi biliyordu, yine de vurgulama ve aksa-

nından yabancı olduğu belliydi. İstanbul'a üç sene önce, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelmiş.

— Fransızca biliyor musunuz? diye sordu bana.

— Ömer'in Fransızca'sından daha iyi siz Türkçe konuşuyorsunuz, diye araya girdi Angelos. İletişim için gerekiyorsa Fransızca konuşuruz.

Angelos, Fransızca ve İngilizce'yi kusursuzca biliyordu.

— Memnuniyetle, diye karşılık verdi. Fransız tarihini de biliyor musunuz Ömer?

— Belki de eğitim açısından, sıradan bir Fransız'dan daha iyi biliyorum. Çünkü önyargısız öğrendim.

— Fransız İhtilali üzerine ne düşünüyorsun?

— Niçin bana soruyorsunuz?

— Görmek istiyorum, yabancı bir tarih uzmanı ne biliyor diye.

— "Özgürlük, Kardeşlik, Eşitlik" diye üçlü sloganla bildirilen görüşlere yenilerini koymak.

— Buraya kadar mı?

— İki yüzyıldır Amerika'ya dek tüm Avrupa'yı sarstı. Bundan böyle ortak kuruluş dönemi başlıyor ve yeni dönemin ruhunda değişiklikler kabul edilecek.

— Bu görüşler bizim XIX. yüzyıl devrimlerimize de esin kaynağı olmuştur, diye ekledi Angelos.

— Bugün bile dünyadaki ezilmiş halklar esinleniyorlar, diye devam ettim. Çünkü dönemin aydınları tarafından oluşturulan aydınlanmanın temellerine sahipler.

— Bu ihtilalin aydınlık tarafı olduğuna inanıyor musun?

— Tüm ihtilalllerin başı ve sonu vardır. Çoğu kez sonu aydınlıkla bitmez. Başındaki gibi. Hem ayrımcı hem de düşmanlık aşamalarına varırız.

— Dostun, birkaç sözle tarihin özel ilkelerini konumlandırdı. İyi bir tarihçi olacaksınız, diye bana dönerek söyledi.

Ortalığa bir sessizlik çökmüştü ki, Angelos bunu böldü.

— Bay Saro ile Konsoloslukta tanışmıştık, dedi bana Angelos. Onunla sohbet etmiş ve şimdi yaptığım eser üzerine anlaşmıştık.

— Hangi aşamada bulunuyorlar diye eserlerini görmeye geldim, dedi.

Angelos ayağa kalktı ve birer birer tablolarını göstermeye başladı. Neyi resmettiğini anlatıyordu. Her birini ayrı ayrı eserine uygun bir dille. Resimlerle birlikte sözleri de, hareketleri de, sesi de dalgananıyordu. Hepsi birbiriyle bağıntılıydı. Kentlerin kraliçesinin yaşamının, farklı renkleriyle. Fransız, tablolarından hoşlanmış görünüyordu. Gözlerini tablolardan alamıyordu.

— Görünüyor ki, sözünde durmuşsun. Böyle harika olacağını beklemiyordum. Dahası tanışmamıza seviniyorum.

— Ne diyorsunuz canım! Eğer zaman sınırı olmasaydı, sonuç daha iyi olabilirdi.

Elbette bu alçak gönüllülükler abartılıydı. Çünkü resimlerde herşey apaçıktı.

— Yani daha iyi de olabilirler miydi? diye sordu.

— Bazı şeyler elbette değişiklik kaldırmaz. Başlamaya çalıştığım bu eser, eğer bana zaman verirseniz, daha iyi olabilir. Elbette bittiğinde sizin olacak.

— En azından ne olacağını sorabilir miyim?

— İstanbul'un güzelliğini vermektir amacım.

— O zaman anlaştık. Kararı sana bırakıyorum.

Angelos Komninos, çekirdekten başlamayı istiyordu.

— Hakkında daha fazla şey öğrenmek isterdim. Çünkü karşımda, mükemmel bir uyumla farklı tablolarla düşüncelerini sanata döken biri var.

— Birazdan yemek için masa hazır olacak. Bizimle kalır mısınız? Birlikte yemek yer, konuşmamızı sürdürürüz.

Hemen karar vermedi.

— Acaba evden sizi bekliyorlar mı?

— Hayır, kimse beklemiyor, genelde yalnız yaşarım.

— Öyleyse anneme söyleyeyim, masayı hazırlasın, dedi, ayağa kalktı ve gitti.

Öğrenmeye hevesli insanlardandı, bana sordu:

— Kendi halkın için söyleyecek neyin var, önyargısız.

— Halkların karışımından oluşuyoruz. Çağdaş Türkiye birçok kavmin ve kültür bileşiminden oluşuyor. En geniş anlamıyla

bu oluşum, bin yıl öncesine Selçuklulara ve devamında Osmanlılara indirgenebilir.

— Bunlar bilinen şeyler. İlginç olan bunları bir soydaştan duymak, diye sözümü kesti Zirar. İç dengeler konusunda neler söyleyeceksiniz?

— Sorun, Kemalist mirasın koruyucuları olan askeri ve politik alanında egemen sınıfın yol açtığı ayrıcalıkların sınıflandırılmasında aranmalı. Benim için bu ülkenin sahip olduğu ayrıcalıklarının savunulması önemlidir. Baskı nedeniyle ayaklanma durumunu yaratan çıkarlara gerek yok.

— İstanbul'a gelince, tarihi üzerine ne gibi kavramlar oluşmakta?

— Ankara'yla bir karşılaştırma yapmak isterim. Değişik dünyalara sahip iki kent. Hükümet merkezi olan, ulusal konuma sahip bir Ankara ve Osmanlıdan da öteye giden, eski tarihiyle bir İstanbul. Burasının ulusal ve kültür farklılıkları var, İslam'ın ve Ortodoks'un ortak yeridir.

— Ömer, görüşüm, ülkenizin etrafında üstesinden gelmek ve korumak için rejimin kendi kendini aşacak gücü bulması gerekliliğidir.

— Tarihimizde kara sayfalar da var, Türk aydınlarınca eleştirilen.

— Halkın için ne düşünüyorsun?

— Çoğu en temel eğitimden bile yoksun. Kaderine de terkedilmiş olabilir, kışkırtılmış da, hükümetler tarafından bildik amaçlarda kullanılmak üzere. Fakat kesinlikle *bela* istemeyen yalın bir halktır. Eğitimli olanlar kültürlü, bilgeliğin dostu ve görüş sahibidirler. Doğruyla yanlışı ayırt edebiliyor ve seviyemizi yükseltmeye çalışıyorlar. Acizliğimizden acı duyuyor, değişiklikler için uğraşıyorlar. Osmanlı İmparatorluğunun genişlemesinden övünüyorlar, o zamanın egemen olan zor koşulları bilerekten.

— Hellenlerle birlikte yaşamanız nasıl?

— Rumları iyi bilenler ve eğitimliler onlarla temasta olmayı isterler. Çünkü halk ve aydın olarak görüşlere ve düzene sahip olduklarını biliyorlar. Eskiden beri, ünlü Osmanlı mirasımızdan bazı şeyler bugüne kadar, her zaman Hellenleri yanında buldular.

Danışmanlardan, görevlilere, hocalara değin. Bugün birlikte yaşamanın doğal olduğuna inanıyorlar. Hükümetlerle ilişkileri olan bazı kesimler, aramızdaki büyük kitleleri kışkırtmada kullanabilirler. Sizlerin son yıllardaki olayları benden daha fazla bilmeniz gerekiyor. Çünkü bunları işiniz gereği öğreniyorsunuzdur.

— Dostunun resmettiği olağanüstü manzaralarda gizliden gizliye bir kirlilik te var, güzelliğinizi olumsuz etkileyen. Tarihi yazan politikadır ve olaylar çok sonra kendilerini belli eder. Çoğu kez iş işten geçtikten sonra. Bu kadar konuşmak yeter.

Ağırlaşan ortamı değiştirmek istedi ve sözü Angelos'a getirdi.

— Sanatçımızla olumlu ya da olumsuz ilişkiniz var mı?

— Angelos'la birlikte büyüdük, kardeş gibi. Evlerimiz yan yana. Neyi paylaşmayalım, topraklarımızı mı? Bitirdik sonu olmayan tartışmaları, bizi tedirgin eden ne varsa. Huzur içinde olmamız iki taraf için de kaçınılmazdır bundan böyle. Başka ateşlerin bizi yakmalarına izin vermemeliyiz. Kendimizi daha iyi tanımalıyız. Bizi etkilememeli tahrikler, çekişmeler. Aynı bölgede yaşıyoruz. Bunca zamandır aynı havayı soluyoruz. Başka sorun istemiyoruz. Yaşadıklarımız yeter.

Sevinçli yüzüyle Angelos belirdi kapıda. Ağır ortamı sona erdirdi.

— Beni bağışlayınız, sizi yalnız bıraktığım için. Galiba, konuşmanızı kestim.

Anlamıştı, yüzümüzde oluşan ifadeden o anın ciddiyetini.

— Halklardan bahsediyorduk, dedi Zirar.

— Ömer bu konuyu çok iyi bilir. Yaşamın değerini anlama ahlâkına sahiptir. Halkların tarihiyle ilgili yansız görüşlerini dinlemelisin. Dünyayı tanıma konusunda araştırmalarımda beliren soruların çoğunu ona aktarırım. Bilgili olmanın dışında, içten biridir. Dedikleri kuşkusuz doğrudur.

— Angelos beni sevdiğinden yüceltmek istiyor. Bilgiye ulaşmada daha çok yolum var. Çünkü sadakat gerekiyor buna.

— Tam olarak neyle meşgülsün Ömer?

— Şimdilik bir ortaokulda öğretmenim.

— Neden şimdilik?

— Amacım üniversiteye geçmek. Bir yıldır gerekli hazırlık-

larla uğraşıyorum. Akdeniz halklarıyla ilgili olarak doktora çalışması yapıyorum.

— Çok ilginç, ne zaman bitireceksin?

— İki üç yılda. Tam olarak bilemiyorum.

— Başarılar.

— Teşekkür ederim.

Zirar Saro hiç beklemiyordu Komninos'ların kapısını çalarken, İstanbul'un başka bir yüzüyle karşılaşacağını. Angelos'un eserleri ve tez canlılığı onu heyecanlandırmıştı. Sanat insanıydı, kültürlü ve gizli devrimci görüşleriyle. Angelos, günlerdir bahsettiği eserlerinden bazılarını, İstanbul'un bazı ileri gelenleri için Fransız Konsolosluğu'na jest olsun diye hediye olarak ayırıyordu.

İSTANBUL
İlkbahar 1948

Günler geçiyordu. Nisan hoş kokulu baharı getirmişti. Boğaz çiçek açmıştı zambaklarıyla. Leylaklar mis gibi kokmaya başlamıştı Paskalya'yı müjdelercesine. Angelos eve kapanmıştı. Büyük tablosunu ilahlaştırmak için kâh resim yaparaktan kâh karşısında oturup onu seyrederekten. Arada Boğazı seyrediyor, bazen de elleriyle yarattığı kendi sokaklarında gezintiler yapıyordu, eski kentte, Ayasofya'da ve tepelerde. Buralara dalıyor, seyrediyor, düşünüyor, gözlerinin önüne manzaralar getiriyordu. Geçmişe dönüyor, bu kentin sahip olduğu güzelliği, içinde yaşatıyordu. Sürekli söylerdi: "Yeryüzünün en güzel yeri. Bu yüzden düşmanlar onu fethetmeye uğraştılar. Her halkın arzu ettiği bir hülyadır. Bunun içindir ki bu kadar felaket ve kan görmüştür."

Eserinin önünde saatlerce duruyordu, seyretmek ve içine girmek için. Onu yaşıyordu sanki. Düşüncelere dalıyor ve sonra resmediyordu.

Beyoğlu'ndaki Anahit'in evinin önünden de geçerdi. Bazen onunla sadece pencereden bakışırlar, bazen de ardından Anahit te çıkar, Beşiktaş'da buluşurlardı. Bahar güneşiyle aşık olunur ve aşkın etkisi güçlenirdi.

— Bahar güneşi vurduğunda Anahit, yüzün ışıldıyor. Seni gelin gibi süslüyor. Boğaz da taçlandırıyor seni. Kalbimi delen şu bakışın, çekiyor beni, uzağında olsam bile. Gördüğüm, gezip dolaştığım diyarlarda hissediyorum bakışlarının beni izlediğini. Ferahlıyor, rahatlıyorum. Sevgi doluyor içime, dedi ona, balıkçı-

ların demirlediği rıhtımda. Gelip geçenler başlarını çevirip ona bakıyorlardı sürekli.

Angelos onunla konuşurken, ağzından çıkanları dikkatle dinliyor, etkileniyordu.

— Angelos çocukluktan beri öyle hayaller kurdum ki, hiçbiri seninle yaşadığım bu rüyaya ulaşmadı. Bir gün sen de gideceksin, söyle bana, bende yeşerttiğin bu rüya ne olacak?

— Nereye gidersem, içimde olacaksın. Ruhumda yaşayacaksın.

— Ne güzel oluyor dünya, insan aşık olduğunda. Etrafımızdaki herşeyi değerli kılıyor. Yanımızdan geçen tüm insanların bizimle birlik olduğunu hissediyorum.

— Evet, aşkımızın coşkusunu paylaşıyorlardır.

— Bugün bizim Angelos. Parlak güneş geldi bizi aydınlatmaya.

Beşiktaş'tan yürüyerek Sirkeci'ye vardılar, adalara giden vapur iskelesine. Sabahtan akşama değin tüm gün sık sık seferler olurdu. Yarım saatte Kınalı'ya, Burgaz'a, Heybeliada'ya ve Büyükada'ya varılıyordu.

Düzenli olarak biz de adalara giderdik. Özellikle de yazın tadına varırdık eşsiz güzelliklerinin. Adalarda çoğunlukla Rumlar kalırdı. Birçok ev, Hellen tarzındaydı, Boğaz'daki gibi. Sadece yazın açan sayfiler de vardı.

Angelos ve Anahit Büyükada'ya giden bir gemiye bindiler. Fazla yolcu yoktu. Geminin dış tarafında yan yana oturdular güneşe karşı. Etrafın ve de denizin büyüsüyle hemen birbirlerine yakınlaştılar. Gemi iyice açıldığında Topkapı, Ayasofya, eski surlar ve kentin gizlediği tüm bir pusuyu farketmeye başladılar.

— İstanbul'dan uzaklaştığımda, her seferinde onu daha fazla duyumsuyorum. İçimdeki herşey rahatlıyor sessizce. Kimi zaman da ona duyduğum aşk daha güçlü oluyor. Bir anne gibi onun kederini paylaşıyorum. Gerçek yüzünü görüyorum artık, diye konuştu ayrıldıkları iskeleden epey uzaklaştıktan sonra.

— Büyükada'ya gitmek çok hoşuma gidiyor. Orada yaşamak isterdim, huzur içinde. Tüm İstanbul karşımda olurdu.

— Her zaman Adalarda olmayı ister miydin?

— Yılın bazı zamanlarında evet. Bunu çok isterim. Ama sürekli olarak, asla İstanbul'u değişmem hiçbir yere.

— Ama gitmeyi, seyahat etmeyi sürekli düşünüyorsun.

— Seyahat etmeyi, Anahit, sadece seyahat etmeyi. Ama odak noktam her zaman burası olacaktır. Eğer bunu başaramazsam, içimde bir boşluk olacak. Eksik yarım dediğim. Oysa eksik şeyleri hiç sevmem. Unutma daha ileriki amacım, dünyalar yaratmaktır.

Anahit'in güzelliği buna engel oluyordu. Ama artık, hedeflerini dile getiriyordu. Gemiyle uzaklara gitmeyi istiyordu.

Adalara uğraya uğraya Büyükada'ya vardılar. Bir faytona bindiler, yeşillikler ve çiçek açmış yerlerde bir gezinti yapmak üzere. Hava, günlük güneşlikti. Yaradan elleriyle onu güzelleştirmişti sanki. Ada halkının yüzünde tatlı bir dinginlik vardı. Bazıları bahçelerini çapalıyordu. Bembeyaz bir evde, evin hanımı vazolarına koymak üzere çiçek kesiyordu. Yukarıya, Aya- Yorgi'ye çıkarken Angelos, başını çevirdi ve Anahit'in güzelliğine baktı. Karşıda İstanbul görünüyordu, kucaklamaya hazır, büyük kanatları vardı sanki.

— Tanrı'ya şükür, böyle güzellikler görebiliyoruz, dedi. Şimdi Aya- Yorgi'ye bir mum yakmaya gidelim, yolumuzu aydınlatması için.

Fayton, Büyükada'nın son evlerini de geride bıraktı ve yemyeşil çamların arasına girdi. Doğa, renkleriyle, eşsiz görünümüyle insanı coşturuyordu.

Manastır yokuşunun başında durdular. Arabadan indiler ve adanın tepesinde doğru, uzun dik yokuşu yaya çıkmaya başladılar.

Papaz Fotis, manastırda yoktu. Angelos onu görmeyi ve dualarını almayı umut ediyordu. Bir papaz olan vaftiz babasına da sıkı bağlıydı ve büyük saygı besliyordu. Peder- Prodromos'un Heybeliada Papaz Okulu'nda okuduğu yıllardan beri ruhu orada huzur buluyordu. Kutsallığı çoğu kez Angelos'u çekiyordu.

Akşam üzerine dek orada kaldılar. Gün batımından biraz önce de adadan ayrıldılar. Dönüş yoluna koyuldular, İstanbul'un ilk akşam ışıklarını görerekten.

— Hava kararıyor Angelos, dedi endişeli olarak Afrodit. Evden işiteceğim azarları duyar gibiyim...

— Boşver, iyi şeyler zor elde edilir.

Gemiye binip iskeleye vardılar. Sonra da hızlı adımlarla ona evin biraz ötesine dek eşlik etti. İyi geceler diledi ve sonra da meydandaki kalabalığın içine daldı, üzerinde Anahit'in tatlı öpücüğüyle. Gözlerini kapatıyor, onu hissediyordu.

İstanbul'da gece hayatı başlamıştı. Gündüz gözükmeyenler, gece ortaya çıkıyordu. Elleri cepte, acele etmeden kentin uğultusu içine daldı. Günün ona verdiği coşku sürüyordu içinde. Eve varıncaya dek yolda kentin yapısını yeniden kurdu kafasında. Her adım attığında kentin tarihini duyumsuyordu. Bu büyük kente karşı duyduğu kıvanç, yapacağı resimler için ona cesaret, güven veriyordu. Derken, bir keder sardı içini, kentin çektiği acılardan. Kentin büyük bir geçmişi vardı.

İçinde kimi sorular oluştu, geçmişle ilgili. Geçmişe yolculuk etti durdu, evin önüne varıncaya dek. Saat akşamın onu olmuştu. Tüm aile evdeydi. Eleni Komnini etaminde nakış işliyordu. Bu onun için alışkanlık olmuştu. Dafni bir kanapede oturmuş şiir kitabı okuyordu. Biraz ötesinde oyun oynayan çocuklarının ikisi de koşup Angelos'u kucakladılar. Angelos onları çok severdi. Onlarla oyunlar oynar, gezintilere çıkardı. Evde bir canlılık, bir neşe olurdu.

— Merhaba.

— Hoşgeldin kardeşim, diye karşılık verdi Dafni.

— Neredeydin Angelos, dedi annesi. Tüm gün yoktun. Sevinçli haberlerim vardı, sana söyleyecek.

— Ne oldu bre anne?

— Babandan mektup geldi.

— Ne diyor, neredeymiş?

— Amcanla birlikte İskenderiye'de. Biraz orada kalıp, vaftiz babanı bekleyecekler, hep birlikte de buraya geleceklermiş.

— Nihayet bir arada olacağız.

— Paskalya günleri tüm aile bir arada olmalı, dedi annesi.

— Salt Paskalya'da değil, diye araya girdi Dafni.

— Vaftiz babamı iki yıldır görmedim. Yazındı, birlikte Fe-

ner'e gitmiş, Patriği görmüştük. Onu özlediğimi biliyormuşcasına şimdi de geliyor. Dafni, sen ne okuyorsun?

— Konstantinos Manos'un bir şiirini.

— Güzel şiir okursun, dinlemek isterim.

Dafni hazırlandı ve hemen şiiri okumaya başladı:

"Boğaz'ın kıyısında oturmuş ağlıyordu esir kent.
Yılan gibi kıvrılan Boğaz ona dert ortağı olur ve sorar:
— Söyle bana ey, kıskanılacak kadar güzel hanımım,
niçin gözyaşı döküyorsun mavi sularıma,
benden istediğin, benim de yerine getiremediğim birşey mi var,
acaba bilmeden üzdüm mü seni?"

Kent şu yanıtı verir:
"Sadece bir hediyeyi arzu ediyor ve ağlıyor gözlerim,
değerlilerin değerlisini, Özgürlük dediklerini!..."

— Bu şiir beni çok duygulandırıyor.

— Ah! Angelos, dedi iç çekerekten Dafni. Dilerim başka sorunlarla karşılaşmayız, bu sürgünler de durur. Oldukça sakin bir dönemdeyiz. Elbette dışarda farklı şeyler oluyor. Sürekli bir korkutma psikolojisi var. Ne ki, Türkler ve Rumlar birlikte geçinmeyi istiyor. Bunun için de sürekli çaba gösteriyorlar.

Kız kardeşi ve kocası Leftheris öğretmendi. Okulda tanıştılar ve sonra da evlendiler. Leftheris, Tarabya'da doğdu. Baskı görmüş olan bir aileden geliyordu. Babası sayısız sıkıntılar çekmişti. Son olarak Anadolu içlerinde kovuşturmada olduğu biliniyordu. Zorunlu işçi olarak çalıştırılan gruplarda. Babasını orada yitirmişti. Daha sonra annesi de sararıp soldu. Kocasını gökyüzünde, öbür dünyada bulmaya gitti. Leftheris'in annesiyle ilgili söylediği tek şey buydu.

Dafni boş zamanlarında okumak için kitaplıktan kitap alırdı. Bundan hoşlanırdı. Benden de arada ödünç kitaplar alırdı. Dafni, dizleri üzerindeki kitabı kapadı, çocuklarını aldı, uyutmaya götürdü. Onlar için vakit geç olmuştu. Geri geldiğinde, Leftheris

de eve girmişti. Her zaman bir sürü şeyle uğraşırdı, işi dışında. Doyumsuzluk vardı içinde. Çok okurdu, kanı kaynardı.

Hepsi bir arada oturur, konuşurlardı. Leftheris gazetesini karıştırırdı. Dafni, Angelos'un resmettiği eser üzerine bilgi alırdı. Hemen hemen herşeyi onunla tartışırdı.

— Bu tabloda İstanbul'un tarihini vermek istiyorum. Eve gelirken, yüzyıllar öncesini düşündüm. Eski tarihinden, bölünmeye, Haçlı Seferlerine dek. Bende de bazı sorular oluştu. Bunları Ömer'le tartışmak isterim.

— Sohbet yüzünden, söylemeyi unuttum, dedi annesi, adını duyunca. Ömer uğradı, seni sordu.

— Ne istedi?

— Bilmiyorum, fakat bana, ne zaman dönerse uğrasın dedi, ama artık geç oldu.

— Hayır, gideyim de, ne istediğini öğreneyim, dedi ve ayağa kalktı.

Dışaya çıktı. Karşıdan ışığımızın yandığını gördü. Kapıyı çaldı. Babam açtı.

— Merhaba İsmail efendi.

— Hoşgeldin, gir içeri, Ömer yukarıda.

— Böyle bir saatte gelmekle sizi rahatsız ediyor muyum?

— Bu ev senin de. İstediğin zaman gelirsin. Bunu iyi bil. Kalbimizde sana daima bir yer var.

Bizimkiler kendi halinde insanlardı. Huzur içinde yaşamak istiyorlardı. Selanik'te yetiştikleri için Rumlarla güzel ilişkileri vardı. Küçüktüm, ama hatırlıyorum İstanbul'daki Rumlara karşı kargaşayı kışkırtanları lanetlediklerini. Çoğu kişi aleyhinde konuşmuştu. Bir keresinde babamı karakola çağırmışlardı. 1941'de iktidarı suçlamış, zor durumdaki Rumları savunmuştu. Anadolu'da çalıştırılmak üzere çalışma taburlarına alınan Rumlardı bunlar. Anımsıyorum, eve rencide edilmiş olarak döndüğünü. O gün ne olup bittiğini hiçbir zaman söylemedi bize.

Ayrıca şunu da anımsıyorum. O sıralarda evimize gelen akrabalar ve dostlarımız da kimi zaman alçak sesle konuşarak yeriyorlardı kaba hareketleri ve yöneticilerimizin uyguladıkları yöntemleri. Rumların bilgili ve yaratıcı olduklarını, onlardan yararlanacak çok şeyimizin olduğunu söylerlerdi. Osmanlı İmparator-

luğu zamanında olduğu gibi, Rumların sarayın kilit mevkilerinde bulunduğu zamanlarda. Ailem, Angelos'u da çocukları gibi severdi. Küçüklüğünden beri evimize gider gelirdi.

— Eserinden haberim var, dedi İsmail Deniz. Senin adına seviniyorum. Böyle ilerlersin çocuğum. Belki bir gün, senin büyük bir adam olduğunu görür, biz de övünürüz. Bizden biri olduğun için.

— Çok teşekkür ederim. Sözleriniz bana cesaret veriyor.

— Ömer'i gördükten sonra, udu indireyim de, hoşuna giden bir gazeli çalar söyleriz.

Babamın eski bir udu vardı. Zaman zaman onu eline alır, keyifle Anadolu ezgilerini çalardı. Angelos da dinlemekten hoşlanırdı. Eskiden beri evimize gelirdi, ud çalmayı öğrenmek için. Çok sayıda beste ve şarkıyı öğrendi. Babam dertlendiğinde, udu eline almayı isterdi. Evimizi özlerdi.

— Sonra olur, diye yanıtladım, Angelos'u karşılamaya gelirken.

— Merhaba Ömer, dedi, beni görünce.

— Bugün seni aradıklarını öğrendim. Neredeydin?

— Önemli bir gezintide.

— Çalışma odama gitmemizi mi yoksa burada kalmamızı mı istersin?

— Hayır, odana gidelim.

O sırada annem de geldi.

— Sizi böyle bir arada görmek sevinç verici. Gel de seni bir öpeyim *canım*, dedi. Angelos eğildi, annem de öptü onu.

— Gel, bu kadar yeter, yukarı çıkalım, dedim. Anne, bize içecek bir şeyler getir.

Çalışmalarımı yaptığım, sokağa bakan odama gittik.

— Tüm bu kitapları okudun mu Ömer? diye sordu bana.

Her yerde kitabım vardı, kitaplıkta, sehpalarda, çalışma masamda ve yerlerde.

— Bunları okumak belki de hiçbir şey. Önemli olan anlamak ve özünü yakalamak. Fakat sen şimdi söyle bana, bugün neredeydin?

— Anahit'le birlikte Büyükada'ya gittik.

— Ne zaman döndün?

— Biraz önce. Yolda gelirken bazı sorular takıldı kafama Avrupalılarla ilgili. Sana bir şeyler sormak isterim. Fakat sen beni niçin aradın?

— Bugün merkezde Zirar'a rastladım.

— A! Ne yapıyor?

— İyidir. Seni sordu. Sana selam gönderdi. Çarşamba öğleden sonra evine gelip gelemeyeceğimizi sordu, ayrıca sık sık görüşelim dedi.

— Sen ne dedin ona?

— Geleceğimizi, olmaz mı yoksa?

— Hayır, gideriz. Zaten ben de onu görmeyi istiyorum.

— Şimdi söyle, bana tam olarak neyi sormak istiyordun?

— Batılıların Rumlarla çatışmalarının nedenlerini. Kendi kendime soruyorum, şimdi hangi rolü oynuyorlar diye.

O sırada odanın kapısı açıldı. İçeriye Saadet hanım girdi, elinde bir tepsiyle. Üzeri rakı ve mezeli. Bir sehpanın üzerine koydu.

— *Şerefe* Angelos, kalbinden ne geçiyorsa, tüm içtenliğimle olmasını dilerim, dedi Saadet hanım. Şimdi sizi yalnız bırakıyorum. Bir şeye ihtiyacınız olursa, seslenirsiniz.

Bir yudum rakı aldık. Bardağımı sehpanın üzerine koydum, ona yanıt vermeden önce. Sonra da açıklamaya başladım:

— Artık anlamamız gerekecek halk olarak. Kültür bakımından Yunanlılar batılıların ilk ortaya çıktıkları M.S. IV. yüzyıldan beri, Batı Avrupa'yla çatışma içinde bulunuyorlar.

— Yaklaşık aynı şeyi Leftheris de söyledi bana.

— Tarih olarak Doğu ne kadarsa Batı da o kadar Hellas'la bağ içinde olmuştur, tersi değil. Bu bile en basit nedeni oluşturmakta, Hellenlerin yüzyıllar boyu Avrupa'da tartışmasız en kültürlü halk olmasının. Sonuç olarak sizinle ilişkiye geçen başka halkların da Yunan kültürünün unsurlarını reddetmeleri ya da kabul etmeleri gerekirdi.

— Büyük bir ikilem var günümüzde, Yunanistan Doğu'ya mı Batı'ya mı ait?

— Bugünkü sorunları aşmamız için tek yöntem kayıp tarihimizi bulmaktır. O zaman farkına varabilirsin batılılarla aynı mıyız, değil miyiz. Gündelik yaşantımız, sevinçlerimiz, acılarımız,

ümitlerimiz, eğlencelerimiz ve umutsuzluğumuz içimize işlemiş, batılılara yabancı gelen. Bunun Rumların temel sorunu olarak bilinmesi gerekir.

Rakıdan tekrar yudum almak için söze ara verdim. O an bunları düşündüm, halkların bu yanlış anlaşılmalarının, sık sık ulusal sorunlar olarak önümüze çıktığını. Hellenler anlamakta güçlük çekiyorlar Avrupalıların ulusal sorunlarına olan olumsuz tutumlarını. Böylece yabancıların olumsuz tutumlarıyla karşı karşıya bulunuyorlar. Örneğin, Megalo İdea, Küçük Asya Felaketi, Kıbrıs sorunu..

— Bir yere kadar ben de aynı görüşteyim, dedi Angelos. Yalnız şuna inanıyorum ki, Türklerle aramızdaki köprülerin açılması gerekir. Kimi büyük sorunların çözümü için. Bunu çıkarma aklından.

— Aklımdan hiç çıkarmıyorum. Çok iyi biliyorum ki halkımızın büyük çoğunluğu savaş istemiyor ve Hellenlerin de değerini biliyor. Yazık ki, kaderimizi başkaları belirliyor, halk değil.

— Bize nefret tohumu ekiyorlar. Önce bunu öğreniyoruz.

Önemli temel konulara varınca da tartışmayı değiştirdim.

— Bırakalım şimdi bunları, söyle bana. Büyükada nasıldı?

— Gitme kararımız yoktu. Fakat öyle gerekti. Anahit'le buluştuk ve oraya gittik. Ben de istiyordum İstanbul'u uzaktan görmeyi. İyi ki Anahit'le gittim. Farkına vardım İstanbul'a beni bağlayanın aşka benzer bir şey olduğunun. İstanbul, güzel mi değil mi diye sormak gereksiz. İstanbul'dur. Anahit de o denli güzel ki, çevremi daha net görmemi sağlıyor. Yaşamda güzel şeylerin peşinden gidiyorum. Bize sunulan işaretleri kullanmamız gerekiyor.

— İşaretleri nasıl belirlersin?

— Salt terk edilmen ve güzelliklerin etkisi altında kalman durumunda.

— Nasıl görünüyorlar?

— Seni çağırıyorlar. Sana biri görünüyor, yol göstermede. Sonra görüntüler görüyorsun, seni çeken. Ve o hayatın içine giriyorsun.

— Tehlikeli değil mi?

— Ama tüm değerler biraz yüksektedir. Eğer yerinden kalkmazsan, hiçbir şey göremezsin. Sürekli geri kalırsın.

— Sana yolu gösteren nedir?

— İçgüdü. Yukarı çıkma zorunluluğunca itilen. Ona uygun düşmez az ya da yarım şeyler. Başkalarına bu işaretler gülünç görünebilir. Yine de bazıları yaşamı ciddiye alırlar ve işaretleri farkederler.

— Söyler misin sence var olan kimi işaretleri?

— Biraz önce Dafni bir şiir okudu. Duyduğum kelimelerle ruhum kıpır kıpır oldu. O sözleri İstanbul'a yordum. Değerini düşünüyorum. Sürekli dimdik ayakta. Bu da sonsuz sevinç veriyor bana. İçimdeki kimi karanlıkların aydınlanmasına yol veriyor. Ve sonuçta, son eserimi tamamlamama neden oluyor sanki, sonsuza dek var olan yüzünü göstererekten. Birçok işaret verdi ya da onları içimde biriktirdim işaret diye ya da bir yerlerden seçtim, dostum olan seni senden öğrendiğim gibi. Herşeyin haberini veren rüyada gördüğüm peri, bana kırmızı bir mendil veriyordu gökyüzünde. Ve ben dimdik ayakta durdum. Yıkılmaktan korkmuyorum artık. Bana yeni anlamlar veren, yoldan geçen birinden, bana bilmediğim gerçekleri veren yeni bir sesten, benden yardım bekleyen kesik bacaklı zavallı bir dilencinin acısından, Galata Köprüsü'nde gördüğüm, iç parçalayıcı sesiyle keman çalan kör birinden ve beni yürümem için çağıran topraktan.

— Ya bu işaretleri görmeyenler?

— Herkesin yaşamının başında kimi işaretleri vardır. Ne ki onları izlemekten korkarlar. Sonra bırakırlar onları ve hiçbir şey görmezler artık.

— Eğer isterlerse, daha sonra göremezler mi?

— Kaderlerini çağırmaları ya da aşkın onları göstermesi gerekir. Şunu bil ki, dünyada belirgindir işaretlenmiş kişiler.

— Onları nasıl fark ediyorsun?

— En belirgin örneği, tarihin yazdıklarıdır. Ve bundan aldığımız dersler.

Sözleri bitmezdi her zaman Angelos'un. Bunun farkındaydı. Bakışlarıyla dalar giderdi.

— Çok şeyden bahsettik. Şimdi gidip İsmail efendiyi dinle-

yelim. Bizi müziğiyle kendi mekanımızda gezdirsin, dedi sonunda.

İsmail efendinin udu her zaman evin girişinde, kitaplığın üstünde olurdu. Bir sandalyeye çıktı ve onu yerinden aldı. Udu elindeyken, yüzünde bir dinginlik olurdu. *Yavaş yavaş* hazırlanırdı akord etmeye.

Anadolu ezgilerini çalardı. İzmir havalarını, efkarlı ve de neşeli şarkıları söylerlerdi birlikte. Uzak limanlara gider, *mendil* sallarlardı. Kardeşlik vardı tüm şarkılarda. İnsanlardan, yiğitleri kendinden geçiren İzmirli kızdan söz ettiler. Kendi dünyasında yaşayan Anadolu ve korkunç olaylara tanık olan İstanbul'dan da söz ettiler. Daha neler neler görecekti!..

Vakit geç olmuştu. Evden çıkarken anlaştık. Çarşamba öğleden sonra Zirar Saro'ya gidecektik.

Hora Manastırı civarında yolun sağ tarafında güzel eski bir Rum evinde oturuyordu. Avlusu yoktu, birkaç basamak çıktıktan sonra evin dış kapısına varılıyordu.

Bizi oraya götürecek bir araba tuttuk.

Büyük, çift kanatlı ahşap kapının üzerinde çeşitli oyma desenler vardı. Pencerenin ardındaki nakışlı perdeler de evin içini görmeyi engelliyordu. Sadece bize kapıyı açmaya gelen bir gölgeyi şeçtik. Kapının üzerinde asılı olan bronz eli vurduk. Kapıyı tutan mandalın açılış sesi duyuldu ve eşikte orta yaşlı bir Türk kadını göründü.

— İyi akşamlar, bay Saro'nun evi mi?

— Evet, diye yanıtladı bizi.

— Kendisi burada mı?

— Evet, burada. Kimsiniz?

— Ömer Deniz ve Angelos Komninos. Bay Saro bizi bekliyor.

— Evet, sizi bekliyor. Giriniz, dedi ve içeri girmemiz için bize yolu gösterdi.

Büyük bir oturma odasına götürdü bizi.

— Bir dakika, kendisine geldiğinizi bildireyim. Sizler rahatınıza bakınız.

Ev, sokağa değil de, arka tarafa bakıyordu. Karşıda Haliç gö-

rünüyordu. Arka tarafta küçük bir avlu vardı. Biraz aşağıda, birkaç ağaç, toprağa dizili saksılara dikili bir sürü çiçek ve ortada bir de fiskiye bulunuyordu. Etrafı incelemeye başladık. Zirar, içeriye girdiğinde, ben bir fotoğrafına bakıyordum. Lejyoner formalı, gençlik döneminden kalma bir resim. Afrika'da bir yerde, fotoğrafın yanında da bir nişan vardı.

— Ne mutlu benim için, iki seçkin konuğu kabul etmek. Biri Yunan, biri Türk. Kardeş gibi bir dostlukla bağlı. Hoş geldiniz.

Bizimle tokalaştı ve oturmamızı söyledi.

— Teşekkür ederiz, dedim. Bizi davet etme onurunu gösterdiğiniz için.

— Sahip olduğunuz imajı tam olarak bilseydiniz, o onurun bana ait olduğunu takdir ederdiniz. Halkınızın temsilciliğini sizde gördüm. Bunu özellikle Konsolosa da söyledim. Bunun da ötesinde çok şeye sahip iki kişiyi tanımış oldum. Size olan sempatimi saklamayacağım. Çünkü ruhunuzla ifade ediyorsunuz, doğru biçimde yaşayan çok az kişinin olduğunu.

— Doğruluk insanın en büyük silahıdır, dedi Angelos. En büyük de müttefiği. Dürüst kişinin korkacak hiçbir şeyi olmaz, hiçbir şey onu korkutamaz.

— Çok doğru, fakat nerede? Herkes ondan yararlanmak ister. Meyvelerini alır, sonra da gerekçe olmaksızın onu gizlemek isterler. Aydınlığa çıkarmazlar.

— Senin, onunla karşı karşıya gelmen gerekir, diye sözü aldım. Çünkü işin gereği düzeni ve kerametleri biliyor olmalısın.

— Neyse ki daha çok kültür işleriyle uğraşıyorum. Belki de herkesi birleştiren tek bir açı var. Herkes için salt olan felsefedir.

— Farklı açılarla, dedi Angelos.

— Her kültürün eşi benzeri yoktur. Bunu nasıl açıklarsın?

— Yaşam tarzı ve alışkanlıkla, diye yanıt verdim. İnanıyorum ki dünyada coğrafi ayrımlar var ve kültürler de farklı coğrafyayı göstermektedir.

— Ya birleştiği noktalar? diye sordu Fransız.

Yanıt veremeden, Angelos aldı sözü.

— En iyi koşulda sevgi var. Savaş, nehirler, setler gibi ülkeleri yarar. Çünkü herkes öğrendi içine kapanmayı, diye söyledi Angelos sesini biraz yükselterekten.

Ve ayağa kalktı, zincire bağlıydı sanki. Pencereye doğru gitti, Haliç'in görünümüne bakmak üzere.

— Oldukça içtensiniz Angelos, dedi Fransız.

— Canlıyım, Paris'te olan zafer takı gibi. Herkesi görüyor. Fakat ayrım yapamıyor, yaşamda ve tarihte gelip geçenler gibi. Anlayarak görmeyi istiyorum herşeyi ve mutluluğu paylaşmayı, umudu, hepimizin içten istediği.

— Zafer takını gördün mü?

— Seni tanımış olmam onu görmeme vesile olur. Bu arada bir Fransız olarak anlamını açıklarsın bana.

— Fransa'ya gittiğimde, memnuniyetle birlikte gideriz.

— Bunlar sizin için, dedim.

Ve hediyeleri ona vermek için üzerine koyduğumuz masadan aldım.

— Nedir bunlar?

— Ömer Hayyam'ın şiirleri ve iki parfüm.

— Teşekkür ederim. İranlı şairi duymuştum. Fakat kitabı elime geçmemişti. Peki ya bu parfümler?

— Biri Doğudan, diğeri Balkanlardan geliyor, Ortodoks Hıristiyanlarınca Fener'de bu güzel kokular birleştirilerek bir yağ oluşur ve tüm kiliselere dağıtılır, vaftiz olanlara sürülür.

— Hediyeleriniz de seçkin, farklı yapınızı gösteriyorlar.

Yerinden kalktı ve Türk kadını Leyla'ya seslendi, masayı kurması ve Fransız şarabı getirmesi için. Türk mutfağını tercih ediyordu. İşi gereği birçok yer gezmişti. Dört yıl yabancı bir lejiyonda görev almıştı Cezayir'de ve ona bir nişan vermişlerdi, fotoğrafın yanında duran. Çok şey yitirdiğini anladığında bu işi bırakmıştı. On iki yıl önce de evlenmiş, fakat karısını Tunus'da bir bombardımanda kaybetmişti. O zamandan beri seyyahtı.

Arkadaşlığı gayet güzel, yorulmak bilmiyordu. Sesi, davranışları etkileyiciydi, ilgimizi çekiyordu.

— Son olarak "Hürriyet"te, gazetenin sahibi ve başyazarının makalesini okudum, dedi Zirar. Kıbrıs Türkleri lehinde yazıyor. Kıbrıs olayının onarılmaz büyük belalara yol açacağını belirtiyor. Belki *belalar* buraya da varır, diye de ekledi.

Ben de okumuştum Sedat Simavi'nin yazılarını ve daha sonra konuyu başka gazeteler de ele almıştı. Kıbrıs Rumları ile Kıbrıs

Türklerinin arasındaki düşmanca tavırlarla ilgili. Duyduğuna göre kendisi Yunan Konsolosluğu'ndan altmış bin dolar istemişti, Kıbrıs Türklerini savunmayı bırakmak için. Konsolosluk, doğal olarak öneriyi geri çevirdi. Böyle bir öneri Yahudilere yapılsaydı, memnunlukla kabul edilirdi. Onlar alehlerinde yayın yapmamaları için sürekli tüm gazetelere parasal destek sağlarlarmış.

— Buna ayrıca İngilizlerin, Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlama girişimine karşı olduklarına, buna tüm güçleriyle engel olma isteklerine de işaret etmek gerekir, dedim.

— Çok şeyden haberdarsınız ve bunları serinkanlılık ve doğru olarak yorumladığınızı saptıyorum, dedi Fransız, konuyu kapamak istercesine. Herkes aynı görüşte olsaydı, gökyüzünün rengi bambaşka olurdu. Size söyleyebileceğim tek şey, şimdi, 1948'de ve de burada bulunduğum son yıllarda durumun eskiye göre daha olumlu olduğudur. Hiç kimse kriz yaratılmasından yana değil. Ama şimdi bunları bir kenara bırakalım. Kimi insancıl ilişkiler nedeniyle burada bir araya gelmiş bulunuyoruz.

— Bunları herkesin bilmesinde yarar var, dedi Angelos. Belki anlarlar ve farkına varırlar olayların. Lânet olsun yazgımıza.

— Yine de yaşam, farklı rollerle başlar ve değişik çıkarlarla sona erer, diye sözü aldı Zirar. Bu prensip üzerinde durmak ve bu mesajı vermek olmalıdır amacımız. Yaşamımızda çekişme ve düşmanlıklardan uzak durmamız gerekir. Tüm bunları başkalarından öğreniyor ve belki yanlış bir biçimde öğretiyoruz.

— Bunlar sadece yanıltmadan oluyor, dedi Angelos. Burada, Türkiye'de kimi kışkırtmalar oluyor. Bunun bedelini de halk ödüyor. Onları rahat bırakmak daha doğru olur. Ancak şunu da vurgulamakta yarar var. Karşı taraftakiler barışçıl bir yaşamdan yana. Bu da onların demokrasi ve özgürlüğe olan bağlılıklarından kaynaklanmaktadır.

— Ömer, sen bunları kabul ediyor musun? diye sordu Fransız bana.

— Gerek ben gerekse Türk halkı huzur içinde yaşamaktan yana. Çileler çeken ve barışı arzulayan çoğu Rumlar gibi. Ben tümüyle barışsever biri değilim, ancak çatışmaların genellikle boş ve haksız olduğuna inanıyorum. Halkların dilediklerince yaşamalarından yanayım.

Evdeki ortamla, gereken bazı gerçekler açıklığa kavuşuyordu anlaşılan. Fransız pekçok şeyi biliyordu kuşkusuz. Ne ki, açık konuşmaktan çekiniyordu. Görüşlerini bizim ağzımızdan çıkartmaya çalışıyordu sanki.

Belli bir saygı çerçevesinde konuşuyorduk. Ölçülü olarak konudan konuya geçiyorduk.

İtibar ve onuru sarsılmaz dağlarda bulabiliriz belki, değişiklik kabul etmeyen, ne de gölgede kalan. Oysa ülkeler ve zaman durmadan hareket halindedir. Fransız, ilginç bir yapıdaydı ve İstanbul hayranıydı.

— Temmuz ayı geliyor ve ayın on dördünde bir bayramımız var ihtilalin yıldönümüyle ilgili. Konuşmuş olduğumuz gibi Angelos, üstlendiğin çalışma konusunda bilgi almam gerekiyor.

— Son bir tablo kaldı bitireceğim, diğerleri hazır.

— İnanıyorum ki herkesin hoşuna gidecek, sana ücret te vereceğiz.

— Sanatın karşılığı varmı ki!..

— Kuşkusuz sanatın kendi değerleri vardır. Verdiği mesaj ölçüsünde de bir değer biçilebilir. Bedeli semboliktir.

— Tabloları ne yapmayı düşünüyorsunuz?

— Çoğu Konsoloslukta kalacak. Bazılarını da hediye olarak vereceğiz. Kimlere verilecekleri konsolosun yetkisinde.

— İçim rahat etmez, karakollara ya da orduya giderse.

— A, Tasa etmeyin! Böyle bir şey olmaz. Hoşuma giden bir yapınız var, fakat dikkatli olmanız gerektiğini de size söylemeliyim.

Gerçekten de dostumun, heyecanlı, kendine özgü bir yapısı vardı. İçinde kötülük taşımazdı, başkalarında kolay kolay görünmeyen. Temiz duygular beslerdi içinde, dediği gibi, kirlenmek istemiyordu. Ne zaman kötü niyetli birileriyle karşılaşsa, ya onları dışlar ya da hiç önem vermezdi.

Karanlık geçitlerden geçer, zor durumlara aldırış etmezdi. Sade eğlenceleri severdi. Gece gazinolarına giderdi, bodrum katlarındaki. Doğu ezgileri ve gazellerini izlemek üzere. Çoğu zaman birlikte giderdik. Zirar'a ziyeretimizin ardından, bu akşam üçümüzün bir arada yaptığımız gibi. Aramızda bir uyum oluşmuştu. Beyoğlu'nda bir yeraltı gazinosuna gitmeye karar vermiştik. İç-

meye, müzik dinlemeye. Sahne de Doğulu bir kadın dans ediyordu.

Kimse konuşmuyordu. Çevremizdeki güzelliğin etkisinde kalmıştık. Ortam coşku ve gizem doluydu. Dansöz kız sonunda eline meyve dolu bir sepet aldı ve dansın ardından Angelos'a bir elma verdi. Eğilerek selamladı. Sonra da bir perdenin arkasına gitti.

— Neden sana elma verdi? diye sordu Zirar.

— Dansını bana adadı galiba. Belki de sevgisini açıklamak istedi.

— Boş iade edilmeyen hediye dolu bir tabağı anımsattı bana, dedim.

— Benim de ona bir şeyler vermem gerektiğini mi söylemek istiyorsun?

— Sen ne diyorsun, gerekmez mi?

— Davet edelim onu, bakalım nedir isteği. Kabul mü Zirar?

— Evet, itirazım yok.

Angelos, elini kaldırdı ve iri yarı bir adamı çağırdı, ana kapıdan kulübü gözeten. Dostumun yanına geldi. Ona dansöz kızı masamıza getirmesini buyurdu. Aralarında alçak sesli kısa bir konuşma geçti. Delikanlı perdenin arkasına gitti. Bir süre sonra çıktı ve tekrar yerine geçti, müşterileri ve *çalgıcıların* çıkardığı keyifi gözetleyerekten.

On dakika kadar sonra dansöz kız göründü. Delikanlıyla bir şeyler konuştular. O, bizim tarafı gösterdi.

Siyah saçları beline kadardı. Uzun kırmızı bir giysi vardı üzerinde. Neşeli ve güleryüzlüydü. Yüzünde tahrik edici bir ifade vardı. Hiç eksilmeyecekmiş gibi. İzmirliydi. Evindeki fakirlikten kaçmıştı, kaderini bulmaya. Sonra da gazinoda dansöz olmuş.

— Dansın baştan çıkarıcı, dedi Zirar.

— Fransızsınız. Nasıl buldunuz buraları? diye sordu.

— İstanbul'da herşey var. Ne istersen bulabilir, hatta kendini bile kaybedebilirsin.

— Sizi bulmamaları için mi kaybolmayı istiyorsunuz. Aranıyor musunuz yoksa?

— Kimse aramıyor beni. Burada çalışıyorum ve gelmeyi de kendim istedim.

— Arzuladığınızı burada mı buldunuz?

— Hatta fazlasıyla. Burada kendimi büyülenmiş gibi hissediyorum.

— Garip bir dostluk sizinkisi. Bir Fransız, bir Rum ve bir Türk. Nedir sizi birleştiren?

— Öncelikle rastlantı, sonra da duygular, diye yanıtladı Angelos. Kim olduğumuzun önemi olmadan. Şahsen beni duygular ilgilendiriyor.

— Duygularla uğraştığınız anlaşılıyor. Söyle bana kimsin, ne iş yaparsın?

— İnsanları betimlemeye çalışıyorum.

— Bunu nasıl yapıyorsun?

— Resmederek.

— Yaşamaya bunca bağlı ve duygusallık dolu olan benim de bir resmimi yapar mısın?

— Güzel bir düşünce. Seni bir tabloda nasıl sunabiliriz diye düşünmemiz gerecek. Tablonun tümüyle dans, duygu, hareket dolu olması gerekir. Sen nasıl olsun istersin?

— Karşında dans etmeyi ve ilham almanı. Ancak bunların bir araya gelmesiyle oluşur duygular.

Dans her zaman dostumu etkiler. Duygularını canlandırırdı. Kadınlarla konuşma tarzı da genellikle erotikti. İstemeden, doğasında vardı kadınların başını döndürmek. Oysa başkalarının ruhuyla oynamak tehlikelidir.

İstanbul geceleri büyülüdür, tadına vardığında. Bu akşam kendimizi yaşamın sarhoşluğuna bırakmıştık. Başka gecelerimiz de oldu. Bizi sürükleyen, durmadan hareket ettiren. Asla yitip gitmeyen. Kentin böyle bir gücü vardı. Sürekli geçmişe götüren, teslim olmayı istemeyen.

Zirar Saro o zamandan beri grubun üçüncü kişisi olmuştu. Sık sık bir araya geliyorduk. Bir gün Anahit'i gördüm. Sevginin varlığını düşündüm. Hepimiz daima bir şeyleri severiz. Susuzluğumuzu gidermek için ondan su alırız.

Hıristiyanların Büyük Haftası geldi. Büyük Salı'ydı. Angelos, Fransız Konsolosluğu'na bir tablosunu götürdü. İstanbul'da İsa'nın Dirilişi'ni betimlemişti. Duygularını göstermeyi istiyor-

du. Belki de bilerek yapmıştı. İstanbul'daki dini huşunun hâlâ surlarında egemen olduğu vurguluyordu.

Habersiz gitmişti. Zirar'ın inip de onu içeriye almasına dek elinde kağıda sarılı tablosuyla konsolosluğun girişinde bekledi. Zirar, tabloyu gördüğünde, diğerlerinden farklı bir yorumla karşıladı.

— Olağanüstü! Kişilerin yüzleri aydınlık, ama aynı zamanda Diriliş'te bir mistisizm beliriyor, Angelos.

— Gizli bir Diriliş, umut besleyen.

— Hangi kilisede?

— Balıklı, Zoodohos Pigi Manastırı.

— Bir gün oraya gidelim.

— Cumartesi olabilir. Diriliş törenini de izlersin.

— Her yıl gider misiniz?

— Tüm aile. Gelenektir. Bizde babaerkil düzen geçerli. Çocuklar evlerinden ayrılmazlar, yer değiştirmedikçe. Dedeler, torunlar bir aradadır. Böylece tüm Rumlar, Diriliş törenine gider.

— Beklediğiniz seyyahlar geldi mi?

— Bugün yarın gelirler.

— Cumartesi sizinle geleceğim. Böyle bir geceyi kaçırmak istemem.

— Diriliş töreni, Hıristiyan bayramlarının en önemlisidir. Pek çok mesajı vardır. Dinlerine uygun olarak sevgilerini sunarlar ve onu bulmana yardımcı olurlar. Tüm öz içindedir. Vahşetle ne kazanır insan, söyle bana! Sadece nefreti ve asla Diriliş'i görmeyen kıskanç gözleri.

— Kendimi şanslı hissediyorum, özgür ilkeleri olan bir insanı tanıdığım için. Yalnız gerçekleri yakalayan.

— Yavaş, sadece yaşamımızın bir sözcüsüyüm. Alçak gönüllülükte ve temiz kişilerde tat bulmayı belirleyen. Cumartesi akşamı gel. Beraber Diriliş törenine gideriz.

— Tamam, o zaman haberleşiriz.

Günlerdir sabırsızlıkla gelmelerini bekliyordu. Zaman geçtikçe, sabırsızlığı artıyordu. Geldiklerini görmeyi istiyordu. Herkesin bir arada olduğu o günlerin havasını özlüyordu. İsa bayramlarının en büyüğü, Angeloslar'ın da en kutsal günleriydi. Peder Prodromos, burada olduğunda, ona sürekli bilgi verirdi derin di-

ni anlamlar üzerine. Sina'dan koparmazdı bu vaftiz oğluyla olan bağını. Düzenli mektuplaşırlardı. Her seferinde Angelos oraya gitmeyi isterdi. Ona sürekli günün birinde geleceğini, bir şeyin onu orada beklediğini, belki de kutsal dağda ona yol gösterecek bir işareti bulacağından bahsederdi. "Bir şey beni oraya çekiyor," derdi.

Ama gördüğüm, tüm dünyayı ellerinde tutmak ve onu tanımak isteğiydi. O yüksek yere ulaşması için daha çok yolu vardı. Geçenlerde bana en azından bir gemide çalışmasının çok daha iyi olacağını söyledi.

— Bir yerlere gitmek, bilinmeyen yerleri tanımak, sonra tekrar başka bir gemiyle başka yerlere gitmek isteği var içimde. Kendimi bırakayım istiyorum, gözlerim beni götürsün. Görme yeteneği olup da kalpleriyle görme yeteneğinden yoksun olanlar mutsuz kişilerdir. Unutma körler de hayal görür ve bu hayaller en güzel imajlardır. Dürüst bir dünya kurabilirsin kalbinin gözleriyle. Belki de bu en iyisidir.

— Yeni düşünceler edinmişsin. Yola çıkmaktan çekinme. Önüne çıkacak tüm engelleri açacak yöntemi de bulursun böylece.

— Pratik bir çözüm.

— Evet, gerçekten de işini kolaylaştırır. Gemicilerin de sana yardımcı olabilirler.

— Şimdilerde gelirler. Bunu amcamla konuşacağım. Sadece onun elinden gelir. Babamdan böyle bir yardım beklemiyorum. Eminim, olumsuz davranacaktır. Ayrıca amcam, uzun seferler yapan gemilerde çalışıyor.

— Dikkatli ol! Bakarsın bulmakta güçlük çeker ve kaybederiz seni.

— Alnıma ne yazıldıysa, o olur. Bakarsın burada kalırım.

— Burada kaderine öyle çok meydan okuyamazsın.

— Kötüye yorma! Ne olacaksa olur. Ben kararımı değiştirmem ve elbet, bir gün geri dönerim. Yıllar sürse de.

Özgürlük yolunu bulmaya çalışıyordu gitmek için, sönmeyen rüya. Sonuçta rüya, gerçek olabilir. Düşüncelerin erguvan renkli resimleri açılıp kapanıyordu sürekli, tutsak düşünceye biraz ışık girsin diye. Son kez gökyüzünü görmek üzere kara *perdelerin*

açılmasını buyuran ölüm döşeğindeki biri gibi. Zavallıdır, atak yıllarında kararlarını edinmeyen kişi. Oysa ona gençliğinde verilmiştir kendi gücünü kendi eliyle kazanma yeteneği. Tanrım, ne eziyettir, sonradan görüş sahibi olmamız. O zaman ancak anlarız ne denli karanlıkta kaldığımızı.

Angelos şöyle dedi bir keresinde: "Şuna inanıyorum ki bu evrende bahçeler var. Sürekli çiçekli, çiçek açan. Ve bazı insanlar da bu ovada bir araya geliyorlar. Yapmamız gereken tek şey, gözlerimizi iyice açmak ve karanlığı aşmak. Sürekli olarak asık suratlı insanlar belleğimizde yer etsin, kişilikleri üzerinde durmaksızın. Basit hareket etme gücü bile yoktur onlarda. Ne esintinin içeriye girmesi için pencere kanatlarını açmaya, ne de gözenekleri açılsın diye yüzünü Boğaz'ın suyuyla yıkamaya, bir kenara atılmış ruhunun kendine gelmesini sağlayacak olan. Oysa ruh, tüm duyguları hareket ettirir. Kendi devinimleridir tüm bunlar.

Yine de yaşama, kimi için erken, kimi için geç, her zaman bir şeylere bağlıyız. Birbirimizi sevmek üzere ellerimizi uzattığımız gibi. Ellerimiz karşılığını bulacaktır kuşkusuz. Biz bu hareketleri yapmazsak, kuşları çağırmazsak, nasıl bize kavuşacak onlar?

Herkesin kendi sunumu vardı. Topraktaki altın başaklar ekmeğe dönüşür. İkaros'a kanat olan açık eller, sihirli halıyla uçmak için Doğu müziğinin sahip olduğu uyum. Efsane zamanları, rüyalar, bir zamanlar var olan sevgi ve sunulan kişi yıkanır melekler gibi, uçmak için karadan ve denizden bilgiyle buluşmaya, silahsız.

1948'in Nisan başları. Çiçeklerin açma zamanı, leylakların tüm güzellikleri üzerlerinde. Avlulardan güzel kokular yayılmakta küçük küçük soluk renkli erguvan çiçeklerinin. Gelmekte olan Paskalya'nın habercisi.

Eleni Komnini'nin leylak ağacını anımsıyorum. Yıllardır bu zamanda çiçek açar. Ne ki bugün bayan Eleni'yi de pür neşe ve canlı görüyorum. Evin erkekleri gelmişti. Onu övdüklerinde utancından kıpkırmızı olmuştu.

Hıristiyanların Büyük Cuma'sıydı. Onların yakınında olduğum için adetlerini, yortularını, geleneklerini ve dinlerini öğren-

miştim. İnançlarına saygı duyuyordum. Tanrı'ya neler neler adamışlardı.

Yaşamın ne kadar yolu olduğunu hesaplayamam. Sevenleri anımsıyorum. Eğer onların ötesine gidemezsem de vardığım yer bana uyar. Belki de sonuna vardığımda, hayal kırıklığına uğrayacağım ve sönecek hayali güzel şiirlerin vezni. Bir derttir sürekli içimi yakan. Gördüklerimin ötesine geçmeyi başaramadım. Bu yüzden ufukların ötesini de öğrenmeye heves ettim.

Kiminin gözleri çok şeyi görür ve bizi de aydınlatmaya geldiler coşkuyla. Tüm seyyahların mesajları da aynıdır. Ne yapalım? Ruhumuz gezgindir ve hep yeni şeyler öğrenmek ister.

Kitapların buyurduğuna göre, denizlerin koruyucusu Agios Nikolas, ömürlerini denizlerde tüketen iki kaptan Komninos'u korusun. Bize başka dünyalardan haberler getirmişlerdi. Saatlerce *kanapelere* oturmuş, onları dinliyorduk, iki gurbetçi kardeşi ve Tanrı dağından peder Prodromos'u. Konuşacak çok şeyleri vardı. Uzun süre geçmişti görüşmeyeli. Bir araya gelmişlerdi. Herkes uzun yolculuklarını dinlemeye koyuldu. Hiç görmedikleri insanların yaşamlarını.

Daha sonra Sina'dan gelen rahip, Boğaz'da bir gezinti yapmak istediğini belirtti. Angelos'tan benim de onlara eşlik etmemi istedi. Konuşmak için yalnız kalalım istiyordu.

Peder Prodromos, Angelos'u vaftiz etmişti. Papaz cübbesi giymeden önce, Heybeliada Ruhban Okulu'nda okuduğu sırada. Daha sonra Sina Aya Katerina Manastırı'nda keşiş olma yolunu seçmişti.

Unutulmaz bir yapısı vardı. Oldukça heybetli ve uzun boyluydu. Uzun sakalında yer yer beyazlar vardı, kırağı gibi, bilgeliğin simgesi. Onu hayatımın sonuna dek anımsayacağım. Gözleri temiz ve parlaktı, utancı ve korkusu olmayan. Tanrı'ya olan bağlılığı belirgindi. Yüzündeki zaman, yaşını göstermiyordu. Sürekli onu aydınlatmaya çalışıyordu. Kısaca Tanrı'ya inancı tamdı ve bizimle birlikteydi.

Dostum dışında, böyle ilginç başka birini daha tanımış olmam benin için memnunluk vericiydi. Başkasına saygı göstermeyi biliyordu ve bana dinsel farklılığımızla ilgili kırıcı sözler etmezdi. Tersine kendisinin bilgisi vardı ve bu konuda benim

bilgisiz olduğumu farketmişti. Angelos ona düşkündü. Vaftiz oğluydu. Ona cesaret veriyordu. Doğru yaptığı işin peşinden gitmesini istiyordu.

Aşağıya, Ortaköy'ün küçük meydanına indik. Oradan yan yana Boğaz'dan Arnavutköy'e doğru yürümeye başladık. Akşam üzeriydi. Saat sekiz gibi geri dönmemiz gerekiyordu, törene gitmek için.

— Etrafımızda ne denli sahtekarlıklar var, değil mi? diye sordum sahilde yan yana yürüdüğümüz sırada.

— Bilemeyiz, kendi ruhumuzun dışında neyin var olduğunu.

— Aynı durum yaşamda da olabilir mi? diye devam ettim.

— Eğer amaçların yoksa, hissedemezsin, diye yanıtladı. Gerçeği aramayı düşündüğün sürece, gerçeği bulmanda sana yükledikleri ağırlığı üzerinden attığını göreceksin. Oraya vardığında yaşamı kemiren, sonra da kendi kendilerini yiyip bitiren kişilerle karşılaşırsın. Çevremizdeki herşey, sevgili Ömer, gerçek, ama gözle görünmeyen gerçeklerdir. Belki de büyük bir parıltının ya da felaketin ardına gizleniyorlar. Bak şu adama, ötede duran, söyle bana nasıl buluyorsun onu?

Elli yaşlarında bir adamdı, kaba görünümlü. Gür bıyıkları intikamcı olduğunu gösteriyordu. Kara cübbe giymiş olan rahibe baktı, küçümser şekilde. Ne anladığımı bana sormakta haklıydı.

— Sorduğum sorunun yanıtını açıklamak zorunda değilsin. Eminim ki farklılıkları anladın. Bu adamın içinde hiç erdem yok. Sürekli yanlış yapacak, duygudan yoksun, kıyaslamadan yoksun biçimde. Böyle bir yaşamı kim ne yapsın, etrafındaki herkes acı çekiyorken? Ya o bahtsız gizli Hıristiyanlar nerede gözlerini açsınlar?

— Burada gizli Hıristiyan var mı?

— Size bir öykü anlatayım. Sonucu siz çıkarın. Rahatça anlatmam için şuradaki banka oturalım.

Önümüzde duran bir banka oturduk. Öyküsünü anlatmaya başladı. Dinleyelim:

— 1890 yılında İstanbul'un bir Türk mahallesinde bir bayram üzeriydi. Türkiye Yunanlıları, merhamet eden ve dingin, yeryüzünde Tanrı'nın gölgesi, Aldülhamit Han'ın güçlü himayesi altında yaşamlarını sürdürüyorlardı, soğuk ve tersliklerle dolu.

Fakat adil olalım, özgürlüğün tadını çıkararaktan. Bu özgürlük onlara gelişme olanağını veriyordu kültür ve ekonomi bakımından. Öyle ki okulları parlak, kiliseleri zengin ve bakımlıydı.

Galata Meryem Ana Kilisesi'nde nöbet tutuyordu papaz Meletios. Erdemli ve dindardı. Tanrı'ya inancı, toplumuna derin saygısı vardı. Parayı önemsemez, münzevi yaşardı. Bu nedenle günah çıkarma görevine atanmıştı.

Paskalya günleri yaklaşıyordu, şimdiki gibi. Lazaros Cumartesi'si Meletios, aralıksız süren günah çıkarmaktan yorgundu. Karısının hazırladığı çayı içti ve yatağına yattı. Gece yarısıydı. Meletios derin uyuyordu, kapının zili çaldığında. Alışıktı böyle zamansız ziyaretçilere. Açmaya gitti. İyi giyimli, iyi görünümlü iki genç içeriye girdiler. Saygıyla selamladılar ve ona dediler ki: "Peder, ölmek üzere olan bir hastamız var. Onu kutsamanızı rica ediyoruz." İkinci kelimeyi söylemelerini bırakmadı. Adamın ölmek üzere olduğunu duyduğunda, hemencecik hazırlandı. Kutsanmış ekmek kutusunu aldı ve iki gence gitmek üzere hazır olduğunu söyledi. Kapıda bir araba bekliyordu. Bindiler ve üçü yola koyuldu. Onlara hastanın kim olduğunu, nerede oturduğunu sormadı bile.

Araba, Galata'nın dolambaçlı yollarını geride bıraktı, köprüyü geçti, İstanbul'un dar sokaklarına girdi. Epey yol aldıktan sonra büyük bir konağın kapısında durdular. Arabanın kapısı sessizce açıldı. Gençler papazın inmesine ve konağın mermer merdivenlerini çıkmasına yardım ettiler. Merdivenin başında bembeyaz sakallı, başında sarığı, saygıdeğer yaşlı bir *molla* duruyordu. Oldukça kibar bir biçimde *"buyrun efendi"* diyerek yabancıyı karşıladı ve oturması için ona bir koltuk gösterdi.

Meletios, çevreyi garipsedi ve oturdu. Gençler ayrıldılar ve iki yaşlı adam yalnız kaldı. Türk, kahve getirmelerini buyurdu. Meletios'a söylediği sadece tek bir sözcük vardı: *"Rahat ol efendim."* Meletios, kahvesini içti ve bu alışık olmadığı maceranın sonunu beklemeye başladı.

Daha sonra Türk, ayağa kalktı ve Meletios'a onu izlemesini işaret etti. Uzun bir koridordan geçtiler. Bir sürü merdiven indiler. Sonunda bir yeraltı kilisesine girdiler. Çok güzel ikonolarla süslüydü. Şahane tablolar. İçerde renk renk giysileriyle bir sürü

insan vardı. Kadınlar, erkekler, çocuklar, paşalar, beyler, sarıklı ihtiyarlar. Meletios, şaşkın Mihrap Kapısı'na doğru ilerledi.

O zaman mollanın şoförü, kusursuz bir Hellence'yle ona dedi ki: "Peder, gördüğün bu şeyler sizi şaşırtıyordur. Hiç tasa etmeyin. Ayasofya civarında, eskiden beri Hellen aileleri otururdu. Özellikle de soylular ve aydınlar. Çoğu din değiştirmek zorunda kalmıştı. Bazıları Osmanlı Devletinde yüksek mevkilere ulaşmıştı. Ama yine de kökenlerini ve atalarının inançlarını unutmadılar. Elimizden geldiğince, gizli olarak İsa Hristos'a tapmayı sürdürüyor ve dini görevlerimizi yerine getiriyoruz. Anlayacağın kendimizi Müslüman göstermek zorunda kalıyoruz, yanlış anlaşılmalara meydan vermemek üzere. Her yıl Hıristiyan gibi günah çıkarmak için burada toplanır ve Paskalya'yı da kutlarız. Bu yıl günah çıkarmamıza siz yardımcı olun."

Meletios, şaşkın kaldı. Yaşlı gözlerle o sabırlı kişileri kutsadı. İsa'nın İşkence Haftası'nda, papaz Meletios, gizli Hıristiyanların hem günah çıkarma işiyle uğraşıyor hem de onları kutsuyordu yeraltındaki gizli bir kilisede. Yaşlı papaz rüya gördüğünü ve hayal bile edemeyeceği tanrısal bir huşuda bulunduğunu düşünüyordu.

Cesaret verdi onlara mücadeleri ve dinlerini korudukları için.

Diriliş töreninin ilk gününün gecesinde, gece yarısına doğru aynı gençler Meletios'u aldılar ve evine götürdüler.

Çok az kişi Meletios'un bu macerasını bilir, bir sırdı, dedi.

— Ama niçin bu insanlar dinlerini göstermediler ki? diye sordum.

— Çünkü esir düşmüşlerdi. Bizans, Türkler tarafından ele geçirilmeye çalışılıyordu yıllarca, ana fetihten önce de. Bu arada onları asimile etme olanağını elde ettiler yıllar yılı, kimi zaman dinsel, kimi zaman dilsel yollarla. Bedenin eziyet ve ruhun acı çekmesi, çoğunlukla insanın doğal direncinin sınırlarını aşıyordu, bardağın taşması, demirin erimesi gibi. Görünüşte Müslüman oldular, ancak içlerinde kendi inançlarını korudular. Her iki dinin de görevlerini yerine getiriyorlardı. Fakat birbirleriyle evleniyor, çocuklarını vaftiz ediyorlardı ve gizli olarak Hıristiyan isimlerini de koyuyorlardı.

Geçen zaman bizi burada Boğaz'a karşı bir bankta otururken buldu.

— Hava kararmaya başladı, dedi papaz. Geri dönelim, İstanbul'dan ayrılmadan konuşacağımız çok şey var.

Paskalya bitmişti. Diriliş töreninden Zirar çok etkilenmişti. İlk kez Ortodoks'ların yanında, onların verdikleri mesajı duyumsamıştı, peder Prodromos'un da hocalığıyla.

Tanrısal adalet herkesi birleştirdi ve yüzleri saygı ve sevginin renklerine büründü.

Rumların adetlerini biliyor, onların önemini anlıyordum. Ama aynı şey Türk halkının büyük bir bölümünde yoktu. Ülkenin iç kesiminden yeni gelenler bunu göremiyordu. Son zamanlarda sürekli bir göç vardı. Binlerce kişi kendi kaderini bulmaya çalışıyordu. Yoksulluktan dolayı kıskanç olmaları kaçınılmazdı. Çünkü defalarca söyleniyordu, niçin Rumların durumu iyi de, kendilerininki değil diye. Bu durum giderek Rumlara karşı olumsuz bir havanın oluşmasına yol açıyordu. Ard niyetli siyasilere de fırsat.

İstanbul'un, Kudüs gibi, farklı halklara sahip olma ayrıcalığı, ona başka bir renk veriyordu. Barındırdığı halkların birlikte yaşamı yüceltiyordu onu. Bir de durdurulması elimizde olmayan sürtüşmeler yaşanıyordu. Ama eminim ki, Hicri 1386'nın Nisan ayının bir Çarşambası'nda, bir gün tek bir halk gibi olacaktı bu kent. Nüfus farklılıkları olabilir, ama amaçları aynı olacaktı, değişmeyen. Çünkü oraya ekilmişlerdi, ayrılamazlardı. Gözlerimiz çok şeyi görür, sadece günümüzü değil, geleceği de.

Ressamın son büyük eseri bitmek üzereydi. Gecikmesini anlıyordum. Çok işi vardı. Ayrıca kendisinin, Angelos Komninos'un ruhuna da uyması gerekiyordu. İçinde, doğru betimleme için endişeleri vardı. Bu endişe onu İstanbul'da dolaşmaya sürüklüyordu. Kentin tanık olduğu şeyleri tanımaya, ona kapılmaya, onu sağlama almaya ve ona şükretmeye.

Onu tablosuna dalmış halde buldum. Sol elinde bir arşın tutuyordu ve diğer elinde bir fırçayla İstanbul'daki minareleri biçimlendiriyordu. Papaz Prodromos, sağ tarafında Angelos, çalışma masasına oturmuş, yüksek sesle konuşuyordu. Arada duruyor ve

yeryüzünü bilme üzerine bir şeyler söylüyordu. Amcası, kaptan İlias, Angelos'un arkasındaki koltuğa uzanmış, pencerenin karşısında dalıp gitmişti, bir Boğaz'ın sularına, bir kente, Angelos'un da hayranı olduğu. Günler sohbetle geçiyordu. Yolculuklar ve meltem dolu.

Büyük tablonun konusu bozulmamış eski kentti. İlk bakışta fark ediliyordu bir Bizans resmi olduğu. Herşey o biçemi andırıyordu, tabloda yer alan kişileriyle. Dikkati çekmeyecek şekilde gösteriyordu kentin surlarını ve eski güzelliğini, farklı bir tonlamayla. Sanki doğuyordu tekrar ışık ve gün, fetih akşamı batan. Ayasofya yansıtıyordu eski gücünü, minaresiz, ufuğun dört yanını simgeleyen. Dünyanın bu büyük kilisenin üzerine ve neflerine resmedilen Konstantinos ve Helene'nin kenti sevgiyle koruduklarını görünüyordu. Tablonun sol tarafında acı çeken yüzüyle ve İstanbul'a bakar biçimde Meryem Ana duruyordu. Eski kentin surları dışında, başka yerler de vardı tabloda. Bu yüzyılda oluşan, Beyoğlu, Galata, Dolmabahçe sarayına dek. Oturanları sevgiyle bakıyorlardı. Bazıları silahını bırakıyor ve başlarını eğiyor, bazıları da ellerini özgürce öne uzatıyor ve secde ediyordu. Tablonun alt kısmında Marmara Denizi vardı. Ayrıca ötede körlerin şehri Kadıköy[3] görünüyordu. Bir de bir deniz kızı. Ayasofya'nın aşağı kıyılarında, bir damla gözyaşı akıyordu hüzünlü gözlerinden ve elleri çapraz, göğsünde bekliyordu özgürlüğü ve kurtuluşu. İstanbul'a olan aşkını deniz kızı simgeliyordu, Anahit'in yüzüyle. Olağanüstüydü. Ruh içine döndü ve besledi bedeni yeniden ve yeniden düzenledi malzemeyi ve güzelliği. Yeni bir ulus doğdu dimdik ayakta ve iyimser. Adım atıyordu alın yazısının pürüzlü yollarında.

Büyük ustalık ve çaba isteyen bir eser oldu. Kente borçlu olduğunu hissediyor, yerini bulsun istiyordu. Belki de eski soyunu ona borçluydu, onları koruduğu için.

— Angelos, bu kompozisyon tüm başarını ortaya çıkarıyor.

Başka bir şey söyleyemedim. Ona bakakaldım. Yüzyılların

3. Vaktiyle Trakya üzerinden göçle gelip yerleşmek için Sarayburnu'nu görmeden denizi aşıp karşı kıyıya geçmişti Magaralılar. Bu yüzden yerleştikleri o yere "Körler ülkesi anlamına gelen *Khalkhidon* adı verilmiştir.

düzenini içime çekiyordum. Binlerce suçluluğun farkına vardım. Halkları anımsadım, içim sızladı. Fırtınanın bedenleri delmesi ve kalpleri kökünden koparması gibi. Kan nehirlerinin akması, ürkütücü adımlar, on binlerce alınyazısı, dayanılmaz ağlayışlar, zorba düşüncelerin yayılmacılığı, huzursuz insan kalabalığı, mücadele etmeye hazır güçlü kollar geçti gözümün önünden. Kendimi, soyumu, soydaşlarımı, bu kentin oturanlarını düşündüğüm sırada, peder Prodromos'un sesi aklımı başıma getirdi:

— Ömer, şunu söyleyeyim. Bu eserin konusu anıları, özlemleri ve düşleri getiriyor akla. Tanrı'ya saygı ancak böyle canlandırılabilir. Belki kutsal şeyleri kirletenler ve gerçeğe direnenler de kendi hatalarını görürler. Herkese açık bir sergide tepki alır mı dersin?

Tablo gerçekten de çarpıcıydı.

— Sanat gerçeği göstermeli. O da bunu yapıyor. Anlatacak öyküsü olduğunda, her zaman farklı açılar vardır ve insanların karakterine bağlıdır bu. Bazen bir ruh, sanatı onurlandırır, bir başkası hakaret eder. İlk durumda genelde tarihin uzun geçmişinde bazı şeylerin olduğunu bilmemiz gerekir. Yine tarihten biliyoruz ki, bu türden sanat eserleri zaman zaman takdir edilir, zaman zaman sanatçıların düşünceleri nedeniyle suçlanır. Benim görüşüm, genel olarak bir kimsenin tarafsız kalması gerektiğidir, eğer kabul edeceği nedenleri varsa.

— Herkes istediğini hayal eder, dedi Angelos. Kim gerçekten İstanbul'u seviyorsa, asla ona kötülük yapmaz. Bana göre bu kent sahiplerince korunuyor. Tarih unutmuyor, devam ediyor. Zaman sanki geleceği ifade etmemi istiyor ve beni hiçbir şey korkutmuyor. Yaradan üzerimizde, görüyor beni ve kim ne yapıyorsa. Kendim de görüyorum güneşin ışığı altında ve yaratmaya çalışıyorum insanlığın doğasını adaletin yasalarıyla. Ve doğal gidişatı değiştiren öğeleri sınıflandırıyorum. Amacım dünyayı güzel görmek ve onu göstermek, gizlemek değil. Belki böyle olursa, bir daha ezilmez. Uzaktan bile duyulacak haykırışlar çıkabilir. Belki sonrasında acı çeken insanlar da birleşir, büyük bir güç oluştururlar.

Acılar bitmez değildir. Bir sabah gözler açılır ve dayanak is-

terler. Gözlerimiz birleşir ve ruhlarımızla konuşuruz. Kardeşlik, geçmişimizden geliyordu.

"Unutmadım asla kalbimde sıcaklığını, sevgili dostum. Sende çok şeyler gördüm, temiz resimler, bu *dünyanın* adil kavramının temsilcisi olarak duran," diye içimden bir düşünce geçti.

Bir kıvanç doldu içime. Çünkü bir aradaydık. Bazıları için olmasa da. Ne yapalım! Tüm sesler aynı değildir. Gemiler gelir ve gider. Biz burada güzelliği kalemle vermeye çalışıyoruz. Bir elde ışığı, diğer elde rüzgârı tutuyoruz. Bir yandan kendimizi rüzgâra bırakıyoruz bizi kalplerde gezdirsin diye, bir yandan da ışığa. Kötülüğü kurutsun diye.

Ne zor aşamalar "Tanrım!" Yazık bizlere, böyle ağır bir yüke duyarsız kalmamız.

Angelos'un, gün doğumunu gökyüzünün renkleriyle ve insanların tatlı umutlarıyla işlemesinde özgürlük vardı. Görüşlerin farklılığını da ortaya koyuyordu.

1948 Temmuz ayının on dördü, böyle bir güne damgasını vurdu kem gözlerce, Angelos Komninos'un eserine karşı. Fransız Konsolosluğu'nun büyük koridoru, diplomatlarla doluydu, siyaset, asker, yerli ve yabancı üst düzeyden kişilerle. Çeşitli yorumlar yapıldı. Tarih ve olaylar çarpıltıldı gölgeli bulutlar gibi ve unutulan dönemler uyandırıldı. Skandal yaklaşıyordu.

Fransız İhtilali'nin yıldönümüydü. Konsolosluk resmi bir kabul veriyordu. Çok sayıda saygın kişinin konuşmaları arasında bazı kişiler tablolarla ilgilendi, İstanbul'u betimleyen, özellikle de büyük olanla. Zirar, bu konuda bilgi sahibi olduğundan, açıklamalarda bulunuyordu. Kendisi bile son büyük eseri gördüğünde, orada, konsolosluğun büyük salonunda, uzun uzun seyretti İstanbul'un güzelliğini. Usunda canlandırıyordu sanki. Bunun üzerine Angelos'a onu Paris'te de tanımaları gerektiğini önerdi. Sanatının özelliklerini çok iyi anlıyordu. Ses getireceğinden de emindi. Geceye katılan bazı Türkler, doğal olarak, İstanbul manzarasından etkilenmedi, özellikle de tarihsel öğelerden. Onlar kentlerini sadece beğeniyorlardı. Hiçbir şey söylemediler. Kültür konusunda, birkaç Türk düşünürü dışında, kimse tarihsel tartışmalara girmeyi istemedi, hatta kaçındılar. Çünkü bugün Fransızlar için önemli bir gündü.

General Ahmet Bakar, küçük bir itirazda bulundu. Geçmişten gelen bir baskı, onu tedirgin ediyordu. Çünkü kanında vardı, ayrıca politik konularda görüş sahibiydi.

Angelos'un günüydü. O ana kadar böylesi bir şöhrete ulaşmamıştı. Bugünden itibaren güneş onun için daha tanıdık, daha sıcak ve içtendi, ışınlarını yayarken.

Böyle bir günde kendimizi İzmir'de bulduk. O hüzmeler denize yansıyor, ışıl ışıl yapıyordu onu. İzmir'in merkezinde, özgürlük meydanı önünde, rıhtımda duran bizlere bir mesaj veriyordu sanki. Remzi Güneş bizi misafir ediyordu. Angelos'un iyi bir dostu ve Güzel Sanatlar Fakültesi'nden sınıf arkadaşıydı.

Gelecek için tasarıları vardı. Bizi istediğimiz yere götürecekti. Bir araya gelince, zaman akıp gidiyordu. Karşı konulamaz hızı vardı onun. Endişelerimizi kulak ardına atmazdı. Paraya fazla önem vermezdi. Haritacılığa eğilimi vardı. İşyerinde hemen hemen her yerde çeşitli haritalar vardı, kendinin çizdiği, eski yeni ölçekli rulolar halinde.

Rıhtımdayken, ışıltı gözümüzü kamaştırıyordu, Angelos bizi omuzlarımızdan tutarak, taş döşeli bir meydana götürdü ve şunları söyledi:

— Kendi kendime soruyorum, acaba bu bastığımız yere bize benzer kişiler de ayak basmış olabilir mi? Yitik hayalleri duyumsuyor musunuz ya da bizi uyandıran seslerini? Yaşamlarının nasıl olmalarını isterlerdi acaba? Acıyı bilenler, çeşitli sonuçlar çıkarırlar. Burada deniz kenarında yitik insanların acısını duydum. Ölenlerin ürpertisini, birkaç yıl önce burada yaşanan. Her neyse bir meyhaneye gidelim.

— İzmir'i seviyorum, özellikle de denizini, dedi Remzi. Bazen daha uzaklara gitmek geliyor içimden, belki sonu olmayan. Angelos, çoğu zaman karşı tarafa bakıyorsun, kaçmaya mı hazırlanıyorsun yoksa? Bakışların dalıyor. O tarafı özlüyorsun gibi geliyor bana. Sen buradasın, ama düşüncelerin başka yerlerde gibi. Sorabilir miyim, nereye bakıyorsun acaba? Çünkü bazı kereler ben de karşı tarafa gidiyor ve seni anımsıyorum.

Her zaman, kimileri onu tahrik ettiklerinde, karşılık vermekte zorlanıyordu. Güç topluyordu sanki. Rahatlamak için bir soluk

alırdı. Buna benzer sözleri genellikle önemsiyor, boşa gitmesini istemiyordu sanki. Bir sigara yakardı çoğunlukla.

Deniz kenarında yürüyorduk. Meydanda, Mustafa Kemal'in bir heykeli vardı, Selaniğe karşı bakan, eliyle orayı gösteren. Nefes aldı Angelos ve şiirlerinden söz etti. Bir şairdi ve tabloları da bu şiirsellikten kaynaklanıyordu.

— Remzi, büyük bir mesafe bizi ayırıyor karşıki topraklardan. O topraklardadır gözümüz ve bu topraklardır bedenimizi parçalayan. Düşünceler kaygılandırıyor beni, çözümlerini bulmak istiyorum. Düşünüyor, sıkıntısını çekiyorum. Kendi karanlığında ve ölçüsüz soruların içinde kayboluyorum. Her yanıt bana yeni sorular getiriyor. Hiçbir yerde duramıyorum. Görmeyi, öğrenmeyi istiyorum. Kapalı kapılara çarpmak, tek çözüm olacak açılabilmeleri için. Kaçıyorum gerçek yaşamdan. Yüzyıllarla bir oluyor ve kimliğimi arıyorum. Ne ki, kim olduğumu, yaşayıp yaşamadığımı bilemiyorum. Bir esinti sürüklüyor, dalgalandırıyor beni. Ümitlerimi, hayallerimi, beklentilerimi ve kendimi görüyorum. Gülmeyiniz, gerekli olan sadece vefa.

Angelos çeşitli etkiler altındaydı, ancak gelecekle iletişim kuruyordu. Ne ki, bu bir karşı gelmek değildi. Geleceği arama çabasıydı sadece. Sesleniyordu simge kuşlarına, adaklara, mesajlara.

Doğaldır yaşamımızın egemenliğini istemek. Ancak, güçlü bir istek gerekecektir buna zafere ulaşabilmek için. Sadece hayallerle dokunabiliriz derin bilgiye ve sabah güneşi göründüğünde onunla birlik oluruz. Şeffaftır bu durumda düşüncelerimiz ve görüşlerimiz. Korkularımızı da reddetmeyelim. Söz edelim derin düşüncelerimizden, bizi nitelendiren. Geceleyin asla donup kalmayalım. Yararlanalım gecenin parıltılarından. Duyunca rüzgârın fısıltılarını içimizde. Şunu bilin ki bilgeliktir bize kucağını açan. Ancak bu yoldan sağlayabiliriz yaşamımızın gelişmesini.

Ve sen, Rum dostum, dikkat et, kırılma. Kabul et ki dünyanın sınırları içinde yaşıyorsun. Oradasın ve bu dünyanın kendi kuralları var. Bu yasalardan istediğini almanı dilerim. Uzat, aç kanatlarını ve uç, istiyorsan fethet hasret kaldığını, al gerçeği. Anlat isteklerini sadece bilge kişilere. Çünkü onlar yalındır ve eğer

istersen, aç kanatlarını ve uç, ya da istersen, donat kendini ve arzularını, al bunlardan gerçek olanları.

Gece bizi uykusuz olarak yeni güne götürdü.

İzmir'in sokaklarında yavaş yavaş hareketlilik başladı. Herkes işine gitmek için uyanıyordu. Gün doğumu bizi yolda buldu. Frenk mahallesindeki, Remzi'nin işyerine gidiyorduk.

Bir tiyatronun önünden geçtik, sola döndük. Bu yol üzerindeydi dostumuzun binlerce haritalarla dolu işyeri.

Dükkânı kapalı, kepenkleri inikti. Asma kilidi açtı, iki hareketle kepengi sürdü ve yukarıya doğru topladı. Kapıyı açtı, içeriye girdik. Saat sabahın yedisiydi. İzmir uyanmıştı. Remzi, yandaki kahveden birer kahve ısmarladı. Gerginliğimizi, uykusuzluğumuzu üzerimizden attı. Yaşamdan zaman kaybetmek istemiyorduk. Böyle günlerin çabuk bitmemesi gerekiyordu. Çünkü güzel sürekliliği belirleyen bir coşkusu vardı.

Kahvelerimizi küçük Ali getirdi, alaylı biçimde Remzi'ye:

— Niçin bu kadar erken dükkânı açtın *efendim.* Acaba uykun mu yoktu, yoksa bu iki misafirle kenti mi dolaştın? Oldukça suratsız görünüyorsunuz da.

— Bize acı kahve verecek misin ulan Ali?

— Hem acı hem de köpüklü *efendim.* Buyurunuz. Beni de bir akşam yanınızda götürsenize.

— Daha küçüksün, büyüdüğünde.

— Bana küçük diyor, utanmadan! On altı yaşındayım, küçük müyüm? Kadınlarla beraber olmaya bile hazırım.

— Başarabilecek misin? diye sordu Angelos.

— Elbette, *efendim.*

— O zaman Remzi, bu bayı dışarıya çıkarmak ve onun tam bir erkek olmasını sağlamak borcun olsun.

— Peki peki, o da olur.

— Haberini bekleyeceğim, *Allahaısmarladık,* dedi ve gitti Ali.

— *Güle güle* diye karşılık verdi Remzi.

Teknik ressamın masasında Boğaz'ın yarı bitmiş bir haritası vardı. Avrupa ve Asya yakasının ayrıntılı işlendiği. Hepimiz haritayla ilgili görüş bildirdik, Boğaz kenarında bildiğimiz ne var-

sa, Karadeniz, Fener, Yeniköy, Tarabya, Arnavutköy, Ortaköy, Galata, karşıda Üsküdar, Anadolu Hisarı, Anadolu Kavağı. Boğaz'ın en ucuna dek.

İşyeri oldukça genişti ve Remzi iyi çalışıyordu. İş bağlantıları vardı. Bize söylediğine göre siparişleri yetiştiremiyordu.

— Angelos, gelir, burada kalırsan, bana yardımcı olursun. Birlikte çalışırız. Biliyorsun, senden başka bir ilham alıyorum. Bir sonuca varmak için çözüm bulmama yardımcı oluyorsun genellikle.

— Önerini unutmayacağım. Yarının ne getireceği belli olmaz. Şimdi buradayız ve bizi bir yerlere götür.

— Nereye gidelim istersiniz? diye sordu Remzi.

— Efes'e, sonra da Marmara'ya dek gidelim.

— Babamın arabasını ödünç alabilirsek, karar veririz gidip gitmeyeceğimize. Fakat acele etmeyelim, birkaç gün geçsin.

O birkaç günde aşk, ağırlığını getirdi, beni kalbimden vuran. Dağlarım sarsıldı. Sevgiyi hissediyordum. Gece gündüz aklımda bu düşünce vardı. Gözlerimi kapatıyor ve aklıma onu getiriyordum. Nasıl gizleyeceğimi bilemiyordum. Angelos anladı ve bana şöyle dedi:

— Remzi'nin kız kardeşi Gülay'la ne oluyor? Ona bakıyor ve sana anlamlı baktığını görüyorum. Sen de ne kadar gizlesen de başaramıyorsun. En azından bana karşı.

— Geldiğimiz ilk günden beri, içimde tatlı bir yanma hissediyorum, tümüyle var olduğumu. Almayı unuttuğum her ne varsa geldi varlığıma birden. İçimde bir gökyüzünün açıldığını hissediyorum. Aklımı başımdan aldı tümüyle. Ne kadar da baskınmış, dostum, ateşli aşk kalbimizde. Ah! Ne sevdaya düştüm, kim umardı böyle olacağımı.

— Hep böyle olur. Beklenmedik bir zamanda gelir. İşte budur değeri.

Aşkın böyle bir gücü vardı. Bize kanat verir. Sarhoşluğundan damadağın oldum. Alt üst etti beni. Kalbimin derinliklerinde bir zambak vardı, çiçek açan sanki.

Kendi kendime konuşuyordum aşırı ifadelerle. Fakat yaşıyordum içimde ağır basan bir bereketi. Düşünüyordum yitip giden seven kişileri.

Ah! Bir yontucunun falçatasına sahip olsam da, düşündüğümü ortaya koyabilsem, yılların bilgisiyle. Gülay, seni seviyorum! Hissediyorum tüm bağların bizi birleştirdiğini. Buluyorum kendimi, varıyorum varlığıma. Tüm gücümle fırtınalara karşı koyuyorum, aşkın bana verdiklerini almak için. Rüzgârlar beni sürüklesin buraya, seni sevmeye.

Duygularım dile gelmişti. Aşkı anlatıyordum. Onun sevinciyle fethedilmiştim. Hep içimdeydi sanki. Çıkmaya çalışıyordu.

— Gülay'ın haberi var mı tüm bunlardan?

— Onunla konuşmadım. Fakat bir kıvılcım var.

— Duygularını ifade etmeyecek misin?

— Remzi geliyor aklıma. Karar vermekte zorlanıyorum. Çünkü önce onunla konuşmam gerekecek.

— Hiçbir şey söyleyemezsin. Bu şekilde davranmayı sürdürürsen, hiçbir zaman da söyleyemeyeceksin. Bırak, gelişmeler sürsün. Ağabeyi şimdilik hiçbir şey bilmesin. Gülay ne de olsa bunu daha net görecektir kuşkusuz.

Çöldeki bir serinlik gibiydi. Tek başına susuzluğumu gideriyordu varlığı. Onun ağzından almayı tasarlıyordum suyu tatlı bir öpücükle.

Gülay beni aşk evliliğine çağırıyordu. Konuştuğumuzda asla açılamıyorduk. Her zaman yanımızda birileri oluyordu. Yirmi dört yaşındaydı. Güzel bir fiziği vardı. Orta boyluydu. Kestane rengi saçları omuzlarına dökülüyordu. Yüzünde gerçek bir kadının saflığı vardı. Gözlerinin içi parıldıyordu. Aşk ta yüzleri güzelleştirir ve ifadeleri tatlılaştırırdı kuşkusuz.

Efes gezisine bizimle geldi, onca ısrardan sonra. Gelip gelmemesi bize bile soruldu. Karşı koymamız olanaksızdı. Neden bunu yapalım ki, benim için yolculuğun ikinci bir anlamı daha vardı onunla.

İki uzun gün sürdü gezimiz. Günler kaygısız, ateş doluydu. Gerçekten sarsılmıştım. Zaman durmuştu. Sürekli yanımdaydı ve her anın önemi vardı. Ruhum ayaktaydı. Aşk ruhuma kanat veriyordu uçması için. Yanıyordum, kalbim yanıyordu.

Herşeyi bilen ve anlayan Angelos bana bakıyordu arada dikkatle. Belki de bana "Hadi!" diyordu. Yolculuk boyunca bir aşk esintisi vardı.

İzmir'e geri döndük. Bir sonraki sabah İstanbul'a giden trene binecektik.

Angelos'la birlikte, misafir kaldığımız odada eşyalarımızı hazırlıyorduk. Birazdan istasyona gitmemiz gerekiyordu. Odanın açık kapısından Gülay'ın geçtiğini gördüm. Hemencecik dışarı çıktım. Onunla vedalaşmayı istiyordum. Hiçbir şey konuşmadan gidemezdim.

— Bitsin istemiyorum, dedim ona cesaret alarak. Orada, koridorda onunla konuşmaya zorladım kendimi.

Yandan, onun yakınlarının sesleri geliyordu.

— Tekrar görüşmemizi isterim, dedim.

Sözlerimi anladı ve beni yandaki odasına götürdü. İçeriye girince:

— Sen buraya gelmezsen, seni bulmaya İstanbul'a ben gelirim, dedi ve elimi sıktı.

Söylediği bana bir kurtuluş gibi geldi. Çünkü anlaşılmaz bir kuşku içindeydim. Bana baktı, gözlerimin içine. Artık bizi hiçbir şey ayıramazdı. Kalktım, öptüm onu. Beni reddetmedi, tersine bunu bekliyordu. Herşeyi orada bıraktım. Hayat, o zaman başladı bende. Otuz yaşımda. Sadece bu anı bekliyordu sanki. Ona bağlanmıştım.

Rüyada yaşıyordum. Ruhun büyüdüğü ve yaşamın sona erdiği yerde. Önümdeki tüm ışık işaretleri onu gösteriyordu.

İstanbul'a gitmek üzere bindiğimiz trende, pencere kenarına oturmuş, dışarıyı seyrediyordum. Yanımdaki Angelos'un ne yaptığına aldırmadan. Ben konuşmuyordum. O da Remzi'nin verdiği bir coğrafya kitabını okuyordu. Gülay'ın öpücüğü hâlâ dudağımdaydı. Onu hissediyordum. Etrafımdaki herşeyi onunla bağdaştırıyordum. Sonunda onun bana uygun eş olduğunu anladım.

İSTANBUL
Temmuz 1948

20 Temmuz 1948. Karşı kıyıdan bizi getiren tekneden Ortaköy rıhtımına indiğimizde akşam üzeriydi. Adımımızı atar atmaz kendi yerimizde olmanın güvenini duyduk. Evlerimiz elli metre kadar uzaktaydı, Angelos'unki görünüyordu bile. İlerledik, ayrılmadan önce kolundan tutup, ona dedim ki:

— İzmir'e yaptığımız yolculuk benim için çok anlamlı oldu. Başka bir döneme girdiğimi hissediyorum. Bana verdiğin hediyenin ne denli büyük olduğunu bilemezsin. Tek başıma oralara gidemezdim. Sen götürdün beni oralara. "Herşeyi Gören," yanında olsun, dedim ve ayrıldım.

— Senin de, dediğini duydum arkamdan.

Orada ayrıldık. Ben kendi evime gittim. O da kendi evinin basamaklarını çıktı, dış kapının zilini çaldı. Kız kardeşi açtı kapıyı.

— Neredesin, Angelos? diye karşıladı onu heyecanlı.

— Geldim, Dafni. Merhaba, dedi, eğildi, öptü onu. Neyin var? Heyecanlandın beni görünce.

— İçeri geç. Alt üst olduk.

İçeriden oğlunun sesini duyan annesi de yerinden kalktı, yanına gitti.

— Merhaba anne.

— Hoşgeldin oğlum, dedi ve sıkıca sarıldı ona.

— Ne oluyor? Söyleyin.

— İki kez polis geldi. Seni sordu, dedi titrek sesle Dafni, ağlamaklı.

— Peki ne istediler?

— Bize söylemediler. Sadece seni görmek istemişler.

— Bir şey mi yaptın oğlum? Söyle bana!...

— Hayır, yasal olmayan hiçbir şey yapmadım anne. Ne hırsızlık yaptım, ne adam öldürdüm, ne de birine kötülük ettim. Sadece fazla olarak gerçeği sevdim. Kimseye vurmadım, salt bana vurmalarını bekledim.

Geçen yakın zamanı düşündü. Fransız Konsolosluğu'ndaki kutlamanın üzerinden henüz birkaç gün geçmişti.

"Belki eserlerimle ilgili, belki bu olaydan dolayı geldiler," diye düşündü ve açıkladı:

— Galiba Fransızlara verdiğim tablolar için olsa gerek.

— Ama eserlerinde bir şey mi var, polisi karıştıracak? diye sordu annesi ürkmüş olarak.

— Önemli bir şey olmayabilir. Endişeye kapılmayalım önden, diye Angelos sakinleştirdi onları. Daha fazla sıkılmasınlar diye.

Bu durum onun da hoşuna gitmemişti. Akşam saat ona doğru sıkıntısı arttı. Dışarı çıkmak üzere ayağa kalktı.

— Zirar'ın evine gidiyorum. Belki o bir şeyler biliyor. Akşam geç kalırsam, beni beklemeyin, belki orada kalmam daha doğru olur, dedi.

Kapıdan çıktı. Fener'e nasıl gideceğini düşünmeye başladı. Ana yola çıkmaya karar verdi. Tramvay ya da bir araba bulma ümidiyle. Karanlık dar sokakta hiçbir hareket yoktu.

Kaldırımda on metre kadar yürümüştü ki, arkasından hızla ilerleyen iki adamı gördü. Sessiz sokakta kalp atışı gibi duyuluyordu adımları.

Herşey çok çabuk oldu. Kendisi bile anlayamadı. İki adam onu sıkıca ellerinden aniden yakaladı. Biri, "Bizimle geleceksin," dedi. Angelos karşı koydu. Ellerini kuvvetlice kaldırıp vurdu, onlardan kurtulmak için. Sağındaki adam dengesini kaybetti, yere düştü. Daha güçlü olan diğeri ise bir eliyle sıkıca tuttu onu ve serbest kalan eliyle de karnına kuvvetli bir yumruk attı. Nefesi kesilmek üzereyken bir darbe daha aldı. İçinden kahrederek yere yığıldı. Onu kaldırıma çektiler, bitişik evin duvarına varana dek. Angelos orada kala kaldı. Her tarafına yumruk yemişti. En

kötüsü de başına aldığı bir darbeydi, metalle vurulan. Taş döşeli yere baygın olarak yığıldı yeniden.

Onu yerden kaldırdılar. Sürükleyerek diğer bir köşede bekleyen bir arabaya götürdüler.

Akşamdan beri evini gözetiyorlarmış. Evden çıktığını görünce yakalamak üzere peşine düşmüşler. Beklemiyorlardı Angelos'un böyle bir tepki göstereceğini. Elbette, Angelos karşı koyardı. Çünkü kim olduklarını bilmiyordu.

Onu arabanın arka koltuğuna bıraktılar, aralarına alarak. *"Gavur"* diye de küfrediyorlardı. Angelos yarı baygındı. Başı aldığı ağır darbelerden çatlıyordu. Ağrısı dayanılmazdı.

Başını tutmaya çalıştı. Kopacağını sanıyordu. Fakat iki muhafız onu kımıldamaya bile bırakmıyordu. Güçsüzdü... Araba, Taksim meydanının biraz aşağısında Beyoğlu'ndaki karakoluna vardığında, baş dönmesi geçmeye başlamıştı. Fakat ağrısı sürüyordu.

Onu boş bir yere götürdüler. Sadece bir masa ve iki sandalye vardı. İçeriye iki muhafızla birlikte üç üniformalı polis girdi. Sesler birbirine karışıyordu. Ona hakaret etmeye başladılar. Sandalyenin birine oturmuş, ağıran başını tutuyordu. Avuçlarını kulaklarına koymuştu, yeter ki bu patırdı dursundu. O anda sandalyeyi birden çektiler, yere düşürdüler onu.

Zorlukla kalktı ayağa, karşısındakilerin yabansı bakışları altında. Artık ayaktaydı, ama peş peşe darbedeler geldi bağrına. Sonunda

— Benden ne istiyorsunuz? deme gücünü buldu kendinde. Size ne yaptım ki, bana bu işkenceyi ediyorsunuz. Söyleyin!

— Ne yaptığını mı soruyorsun, pis köpek, dedi öfkeyle, Angelos'tan ilk dayak yiyen adam.

Gözlerinden ateş fışkırıyordu. Ona vurmak istedi. Ama diğerleri engel oldu ona.

— Bir de ne yaptığını soruyorsun. Polise el kaldırdın. Yaptığına pişman olacaksın!

— Karanlık sokakta başka türlü yaklaşsaydın, sana saldırmazdım. Nasıl bilmemi beklersin, kim olduğunuzu. Üzerime öyle geldiniz ki, başka yönteminiz yok muydu?

— Bir köpeksin! Başını daha çok ağrıtacağım.

— Sen de hafiyesin! dedi Angelos sinirli, tepesi atmıştı.

Hemen vurmaya başladılar. Gözleri kararıp da yere baygın düşene dek.

Baş dönmesi ve ağrıları bedenini çökertmişti. Gözüne bir serinlik geldi. Gözyaşlarını siliyordu biri sanki. Şöyle bir hareket yaptı, elini kaldırdı, ağrıdan kasıldı. Gözlerini açtı. Karşısında güneşte yanmış, çile çekmişe benzeyen altmış yaşlarında bir adam gördü. Biraz suyla onu ayıltmaya çalışan.

Soğuk bir yere uzanmış haldeydi. Etrafında kirli *duvarlar*, küçük, demirli bir pencere ve karşısında demirden bir kapı. Yüksekteki küçük pencereden biraz ışık giriyordu, nasıl bir yerde bulunduğunu fark edebilecek kadar. Sağda duvara yaslanmış halde iki pala bıyıklı, pantalon külotlu adam duruyordu.

"Kürtler," diye düşündü.

Yaşça büyük olanı ona yardım ediyordu.

— Çok dövülmüşe benziyorsun, kardeş. Ne yaptın onlara da, seni bu *hale* getirdiler?

— Dayanamadım, sonunda küfür ettim, dedi zorlukla.

— Neden kendini tutmadın. Başını belaya mı sokmak istedin?

— Önce onlar başladı, sonra olanlar oldu.

— Nerelisin?

— Yerli, gerçek İstanbullu.

Ona kalkması için yardım etti ve duvara dayadı. Fakat bedenindeki sızılar, hareket etmesini engelliyordu. Başına ne geldiğini anlamakta güçlük çekiyordu. Evdekiler geldi aklına, özellikle de annesi. Şimdi kimbilir ne kadar sıkılıyordur.

— Türk müsün? diye sordu diğeri.

— Hayır, Rumum, ya sizler?

— Kürdüz. Birkaç gün önce, doğudan geldik İstanbul'a.

— Ne yaptınız da buraya attılar sizi?

— Bizi yolda durdurdular. Türk kimlik belgemiz yoktu. Bizi tutukladılar, bu akşam da buraya koydular.

— İlk kez hapse giriyorum, dedi Angelos. Tedirgin oldum.

— Bizim de ilk kez başımıza geldi bu. Düşünebiliyor musun, doruklarda yaşıyorduk, dağlarda özgür olarak. Yeryüzü bizimdi,

tepelerden tepelere gidiyorduk, bayırlardan otlaklara. Sorunumuz yoktu.

— Şimdi ne olacak haliniz?

— Sorun çözülecek, eğer Türk kimliği alırsak.

— Nasıl olacak, olmadığınız halde?

— İstanbul'da kalmak istiyorsan, salt bu çözüm geçerli. Türkiye'de milyonlarca Kürt var.

Bitkinlikten gözleri kapandı. Yine de duvara yaslandı durdu. Ağrıları artıyordu. Tüm gece inledi, sabırlı olmaya çalışıyordu. Heyecanla sabahın olmasını ve bu sorunun çözülmesini bekliyordu.

Evde bayan Eleni tüm gece gözünü kırpmamıştı. Günün ilk ışığıyla şalını üzerine aldı, kapımızı çaldı. Saadet hanım onu eşikte görünce şaşırdı.

— Böyle bir saatte sizi rahatsız ettiğim için bağışlayın. Rica etsem oğlunuzu uyandırır mısınız, ondan bir şey isteyeceğim.

— Evde kötü bir şey mi oldu Eleniciğim?

— Angelos eve gelmedi. Endişeleniyorum.

— Bekle, Ömer'e haber vereyim. Ama içeri gir, dışarıda durma, dedi ve odama koştu.

Gülay'ın hayali ile uyuyordum annem beni uyandırdığında.

Aşağıya indiğimde bayan Eleni'yi öyle yorgun görünce, kaygılandım.

— Bir şey mi oldu bayan Eleni? Kötü görünüyorsunuz.

— İki gün önce polis, Angelos'u aradı. Dün akşam da arkadaşınız Zirar'ı görmek için evden çıktı, belki birşey biliyor diye. Belki konsolosluğa verdiği resimler yüzünden onu arıyor olabilirler. Ama daha dönmedi. Rica ediyorum git ve ne olduğunu öğren.

— Polis niçin onu arıyordu. Size nedenini söylediler mi?

— Hayır, sadece onu sordular.

— Bir dakika üstümü değiştireyim. Hemen gider bakarım. Sen sakin ol. Onda kalmış olabilir.

— Giderken bize de öyle dedi. Ama daha fazla bekleyemem. İçimde kötü bir his var.

Prodromos'un sözlerini anımsadım. Tablonun yüzünden başı belaya girmiş olabilir miydi?

Zirar da kapısının önünde beni görünce, şaşırdı. Saat sabahın sekiziydi. İşe gitmeye hazırlanıyordu.

— Günaydın Zirar.

— Günaydın Ömer. İzmir'den ne zaman döndünüz?

— Dün akşam üzeri. Angelos burada değil mi?

— Angelos mu? Hayır burada değil. Döndüğünüzü bile bilmiyorum. Neden onu burada arıyorsun. Beni endişelendirdin. Ne oluyor söylesene?

Durumu açıkladım. Onu burada bulma ümidiyle geldiğimi söyledim.

— Gelmedi Ömer. Fakat konsoloslukta o gece bazı fısıltılar duyuldu. Eserlerinde canlandırdığı İstanbul'la ilgili. Sonuçta herkes hayran kalmış ve sanatından söz etmişlerdi. Eminim bazı davetli Türkler rahatsız olmuşlardır.

— Şimdi nerede olabilir?

— Arayıp soracağız. Acaba Anahit'e mi gitti?

— Gitseydi dönerdi. Zaten sana geleceğini söylemiş.

Tüm gün aradık onu. Ama boşuna. Bazı kişilerden de yardım istedik.

Kaygımız son noktaya gelmişti. Hastanelerde aramaya başladık onu. Bir bir baktık ve sorduk. Hiçbir yerde yoktu. Akşama doğru polis merkezine gitmeye karar verdik çekinerekten. Başka çözüm yoktu. Bunu yapmak zorundaydık.

Demir kapıdan büyük bir gürültü geldi, Angelos'un tutuklu olduğu hücre açıldı. Gürültü uyandırdı onu.

Gözlerini açınca aynı ortamı gördü. Kendini toparladı.

Nöbetçi, gözleriyle bakışıyla karanlık odada onu arıyordu. Bulunca öfkeyle baktı ve ona doğru yöneldi.

— Kalk, köpek soylu, dedi ve onu koltuk altından çekerekten.

Angelos'u zorla ayağa kaldırdı. Omuzları uyuşmuştu. Nöbetçinin zorbaca hareketi tedirginliğini daha da arttırmıştı. Onu kapıya doğru itti. Angelos bir haç işareti yaptı, ilerledi ve:

"Tanrı yardım etsin," diye fısıldadı kendi kendine.

— *Gavur,* köpek, dedi öfkeli bir sesle nöbetçi. Onun haç çıkartığını görünce.

Öne doğru itti Angelos'u. Tutukevinin bodrumundan büyük bir koridora götürdü onu. Sonra bir kapıyı açtılar. Başka bir büyük koridorda buldu kendini. Burada karakolun bürosu bulunuyordu. "Emniyet Müdürü" yazılı kapıda durdular. Nöbetçi kapıya vurdu. İçerden, girmeleri için bir ses duyuldu.

Nöbetçi, kapıyı açtı. Önce kendi girdi, sonra da Angelos'u içeri çekti. Büyük bir büroydu. *Zorla* kendini yüksek bir mevki olarak göstermeye çalışsa da, çalışma masasının ardındaki rahat, geniş koltuğa oturan çirkin göbekli, iri yanaklı, kara bakışlı müdür, odanın görünümünü bozuyordu sanki. Bu kişiden başka, iki görevli, ayrıca geçen gece kavga ettiği adam da bulunuyordu.

Ortam düşmancaydı. Herkes sorgularcasına ona baktı.

— İstanbul'a hasetle bakan Angelos Komninos, sen misin? diye sordu Müdür.

— Benim. İstanbul'a anlamını veren, güzelliği için bir şeylerin yapılması gereken zamandayız, diye yanıltadı Angelos, korku duymadan.

— Ve bunun için yeniden Rumluk mu gerekir, öyle mi?

— Onu siz söylüyorsunuz. Ben inanıyorum ki, kentin şimdiki gibi uyum içinde bulunması doğaldır.

— Fransız Konsolsluğu'nda gördüğümüz nedir? Türk halkına karşı bir ihanet değil mi?

— Türk halkına karşı bir şey yok. Çünkü burada onlarla birlikte büyüdüm ve Türklere özellikle sempatim var. Ancak siz kuşkunuzla bu bağı bozacak neden yaratmak istiyorsunuz. Oysa bu ilişkileri engellemezseniz, durum daha iyiye gidecek.

Onların karşısında açık konuşmaktan çekinmedi.

Söylemek istediğini söyledi. Ancak, diğeri öfkelendi. Yumruğunu masasına vurdu.

— Başka bir şey söyleme, diye bağırdı Müdür ve geniş koltuğundan ayağa kalktı. Bir polis memuruna vurduğun için buradasın, dedi ve dövdüğü adamı gösterdi.

— Karanlık bir sokakta, iki adam gelip, ellerimden beni tutunca, ne yapmamı isterdiniz? Üstelik biri beni dövmeye başladı.

Kendimi savunmayacak mıydım? Kim olduğunu nereden bileyim?

— Bunları sen söylüyorsun. Ama iddianame değişiktir.

— Nedir değişik olan? Gerçek bu, dedi Angelos.

O sırada karşısına vurduğu adam geldi ve yüzünü yüzüne dayadı.

— Bana saldırdığını inkar etme cesaretini mi gösteriyorsun? Gözlerinden nefret fışkırıyordu.

"Buraya kadar mıydı?" diye sordu kendi kendine Angelos. Suçlamaları reddetse de kendini haklı çıkarması olanaksızdı. Bu doğaldı.

Son olarak Müdür şunları söyledi:

— İlk olayın olduğu için, büyük bir olasılıkla kurtulabilirdin. İki polisin seni alıp buraya getirmesinin nedeni bu açıklamalar içindi. Fakat sen Türk makamlarına karşı geldin Komninos. Eğer bunlara ekleyecek başka bir şeyin yoksa, salt bu yaptıklarından dolayı yargılanman gerekecek. Yasaları çiğnemenin suçu büyüktür. Götürün onu, dedi. Mahkemeye kadar, gün ışığı görmesin.

— Seni hiçbir şey kurtaramaz. *Bodrumlarda* çürüyeceksin, diye kulağına fısıldadı sivil giyimli polis gülerekten.

Diğer polislerden biri kapıyı açtı ve nöbetçi göründü. İçeriye girdi, onu aldı ve dışarıya çıkardı. Odadan çıkarken şunu dile getirdi Angelos.

— Hiç olmazsa evdekilere haber vereyim!.

Bu son ümidi ve avuntusuydu.

Zirar'la birlikte Emniyet Müdürlüğüne vardığımızda, saat, akşam yedi civarındaydı. Kalbim sıkışık, merdivenleri çıktım. Kötü bir şeyin olduğu kuşkusu vardı içimde.

Girişteki nöbetçiye, görevli memuru görmek istediğimizi söyledik. Bizi birinci katta, açık olan bir kapıya götürdü. İçeride yaklaşık on kişi kadar vardı. Polis ve vatandaşlar. Bizi götüren kişi, yetkilinin içerde olup olmadığını sordu bir başkasına, yandaki kapalı kapıyı göstererekten. Kapıyı vurdu, içeri girme yanıtını alıncaya dek bekledi. Kapıyı açtı ve içeriye girdi. İçerdeki adama, onunla konuşmak istediğimizi söyledi. İsteksizce bizi kabul etti. Bürosunda tek başınaydı.

— Sizin için ne yapabilirim?

— Bir dostumuzu arıyoruz, diyerek sözü aldım. Dün akşam evden çıktı ve daha dönmedi.

— Niçin onu burada arıyorsunuz?

— Dönmesi gerekirdi. Merak ettik ve doğal olarak sormak üzere buraya geldik. Belki siz bize yardımcı olursunuz diye. Onu her yerde aradık. Ama sonuç alamadık.

— Adı nedir?

— Angelos Komninos.

— Rum mu?

— Evet.

— Nerede oturuyor?

— Ortaköy'de.

— Kaç yaşında, tipi nasıl?

— Yirmi altı yaşında. Yaklaşık bir seksen boyunda. Esmer, oldukça yakışıklıdır. Ressamdır.

— Siz Rum musunuz?

— Değiliz. Bu bay Fransız ve konsoloslukta çalışıyor. Ben de Türk'üm.

— Senin adın ne?

— Ömer Deniz.

— Hangi işle uğraşıyorsun?

— Tarih öğretmeniyim.

— Ne işin var Rumla?

— Dostumdur. Birlikte büyüdük.

— Peki. Dışarıda koridorda bekleyin. Ne yapabilirim bir bakayım.

Yaklaşık bir saat sonra tekrar bizi çağırdılar. Bu arada koridoru arşınlayıp durduk. Annesi geldi aklıma, haberlerimi bekliyordu. Çıldırmak üzereydi kadın. Beklediğimiz sırada neler görmedik ki! Elleri bağlı çaresizler, sesler, uğultular, bir kere de bağrışmalar.

Bizi yine aynı yetkiliye götürdüler. Bu kez bizi kabul etme davranışından bir şeyler bildiği belliydi.

— Aradığınız Rum burada tutuklu, dedi düşmanca.

Ayaklarımın beni taşımadığını hissettim. Nefesim kesilmişti. Zorlukla sordum.

— Hangi nedenle acaba?

— Dün akşam bir polise saldırdı ve vurdu ona. Yargılanıncaya dek emniyette tutuklu kalacak.

Duyduklarım inanılacak gibi değildi! Konuşmak için aklımı başıma toplamaya çalıştım.

— Onu çok iyi tanırım. Durup dururken, böyle bir davranışta bulunacak kişilerden değildir.

— Ne söylediğimizi bilmediğimizi ya da yalan söylediğimizi mi demek istiyorsun!

— Böyle bir şey demedim. Fakat niçin bunu yapsın? Şimdi nerede peki?

— Söyledim size, aşağıda tutuklu.

— Onu görebilir miyiz, dedim sabırsızlıkla.

— Görmenize ben izin veremem. Bunu ancak Müdür verebilir. Ve o da yarın gelecek. Şimdi gidin, yarın gelin.

Ne kadar direttikse de onu ikna edemedik. Bir *duvarla* konuşuyorduk sanki. İktidardaki insanlar yetkilerini bu denli bencillikle kullanırlarsa, demokrasiden söz etmek olanaksızdı.

Dışarıya çıktığımızda, ancak rahat bir nefes alabildim. Böyle bir olayın olması olanaksızdı. Bunu hazmedemiyordum. Kesinlikle bir açıklaması olmalıydı. Ya da sadece onu suçlamaktı amaçları. Birine zarar vermek isteniliyorsa, çeşitli bahaneler bulunurdu.

— Şimdi ne olacak? diye sordu şaşkın şaşkın Zirar.

— Bir yol bulmamız gerekiyor, neler olduğunu öğrenmemiz için. Onu kurtarmalıyız. Kendisi bize ne olduğunu açıklar. Elçilikten araya adam koyabilir misin, polisle bağlantısı olan? Zaman kazanmamız gerekir. Ben ailesine haber vermeye gidiyorum. Öğrendiğin bir şey olursa bize haber ver, saat kaç olursa olsun.

Akşam huzursuz geçti. Korku egemendi. Ne olup bittiğinden haberimiz yoktu. İstanbul'da gece oldu. Hüzün basmıştı.

Dua etme gereğini duydum.

İnsanlara olan güvenimi yitirme tehlikesi geçiriyordum. Kendimi aradım. Etrafımda yankılar duyuluyordu, beni şaşırtan sesler, benliğimi yitiren. Kardeşlik gitti. Soruyordum kendime. Bu kalabalık ne çağrıştırıyordu acaba? Yaşam ve sevgiyle ilgili ve-

rebileceğim yanıt, akıllı olmaktır galiba. Çünkü gerçeğin açıklaması yoktur.

Böyle anlarda kendi kendime düşünüyor ve düşüncelerimin peşinden koşmaktan pişman oluyordum sanki. Çünkü gerçeğin içinde dolaşıyorsun ve öyle bir noktaya bağlı kalıyorsun ki, dilini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalıyorsun. Belki de bazı şeyler var, aranıp da bulunamayan. Korkunç gerçeği nasıl unutayım. Doğumu, ölümü nasıl isteyebilirim reddetmeyi. "Yaradan"a şükrettim yol göstersin diye. Böyle yolları tek başıma aşamazdım.

Kendimi ve de doğru ilkelerle yönetilmeyen halkımı düşündüm. Denizin karşısında durmuş, hissediyordum buraya yakın yerde doğduğumu ve *Azrail*'in canımı burada alacağını.

Ağır bir yükü kaldırıyordum. Kimilerinin pençesinden kurtulma çabasında idim. Ne ki, ölüme doğru yol aldığım inancındaydım.

Epey kişi harekete geçmişti farklı yerlerden. Bizi bulan kötülüğü açıklığa kavuşturmak için. Beyoğlu'nda kurulan Hellen Birliği'ne, *çorbacılara*, Fransız Konsolosluğu'na haber salmıştık. Bir de avukat bulmuştuk, konunun yasallığını araştırması için. Haberler bir araya geldiğinde, hazindi.

Konsolosluktaki geceye katılan bazı Türk yetkilileri, Angelos'un sergilenen eserlerinden rahatsız olmuşlardı anlaşılan. Kentin görünümünü çarpıttığını ve Hellenlerin yeniden ortaya çıkışını betimlediğini düşünmüşlerdi. Böyle bir hakareti göz ardı edemezlerdi. Özellikle Komninos gibi bir kişiden. Sanatçının cezalandırılması ya da düşüncesini değiştirmesi gerekirdi.

Bu durumu onayladıklarını belirleyen Fransızlara da karşı geliniyordu. Fakat onu yaptığı somut bir hareketten suçluyorlardı. Düzenin birimlerine karşı koyma ve saldırmadan. Onu ortadan kaldırmak için neden de vardı ellerinde kuşkusuz.

Mahkeme olması için Angelos'u Bayrampaşa tutukevine gönderdiler. İki üç yıl hapisle de kurtulacak gibi değildi durumu. Oraya girmek kolay değildi. Fena dövüyorlardı kuşkusuz. İnsan böyle bir duruma düşmeye görsün...

Durum kötüydü. Böyle bir sonun izleri yaşam boyu kalabilir-

di. Sonucun olumsuz çıkma olasılığı vardı. Umudumuz olan bazı kişilerden de beklentimiz kalmamıştı.

İnsanlar arasındaki bağların kopma zamanının geldiğini hissediyordum. Yüzlerimizdeki uçurumu fark edebiliyordum. Mutluluğumuz düşmanlıklara yol açıyordu sanki. Savunma hakkımızı hiçe sayıp, hapislere kapatıyorlardı, kendimizi hain olarak görmemize yol açarcasına.

Gerçek kişiliğini bulup da bundan tedirgin olmayan kişi var mıdır acaba? Salt kendimiz için yaşamak, sözlerimiz ve düşüncelerimiz bize uygun bir halk oluşturmamıza yol açamaz mıydı acaba?

Bunca arama acaba bizi nereye götürecekti? Dünya güzelliklerinin bunca derinine girmemize karşın, tümünü bilme gücü yoktu bizde galiba. Yaşam, tükenmez bir kaynaktır. Aklını başından alır ve insanı derinliklerine götürür.

Ruhları çözümleyen ve felaketleri söyleyenler de var. Bizi inandıklarımızın tersine götüren. Bu da kimi sorulara yol açıyordu. Nasıl açıklarız çocuklarımıza gerçek diye gördüklerinin aslında sahte olduğunu? Büyüdüğünde hayallerini gerçekleştirmeyi, çocukluktan beri aklına koymuş olan dostum adına içimde bir keder vardı.

Her yolu denemiştik kötü sonu engellemek için. Ancak, Rumların uzaklaştırılması için kimi buyrukların varlığından söz etmek olasıydı.

Angelos'un üzerine atılan suçu önlemeye çalıştık. O gece onun onları hırsız sandığını, bu yüzden kendini korumak için onlara saldırdığını ileri sürdük.

Sonunda onu serbest bıraktılar. Çünkü konuyla birçok kişinin ilgilendiğini gördüler. Mesele her yerde duyulmuştu. Bu yüzden tavırlarını değiştirdiler. Fakat dostumu da sınır dışı etme kararını aldılar.

Kırk sekiz saat içinde ülkeyi terk etmesi gerekiyordu. Bunu duyduğumda, gerçeği tam anlamıyla anlamış değildim. Ne ki, oynanan bu oyunun yabancısı değildim. Ama bu denli yakın bir gelecekte oynanabileceğine inanmak istemiyordum. Oysa şimdi bir gerçekle karşı karşıya bulunuyor ve fenalıklar geçiriyordum.

Sınır dışı kararı kesindi. Ama hiç olmazsa, hapislerde çürümesinden daha iyiydi.

Onu içeri tıkmalarının üzerinden on iki gün geçmişti. Bu süre içinde İstanbul'un tüm sefaletini öğrenmişti. Aklında olan tüm resimleri parçalamayı istiyorlardı. Belki o zaman rahat edeceklerdi. Her gün ona işkence ediyor, hakaret dolu öfkeli sözler savuruyorlardı. Orada ırkçı duygular son haddindeydi. Daha ilk günlerden buradan kurtulamayacağına ikna olduğundan, onlara karşı geliyordu. Sonuçta bayılıncaya dek dayak yiyordu.

Son iki gün, onu rahatsız etmemeleri buyruğu verildi. Diplomatlar müdahale etmişlerdi. Bir şey yapamıyorlardı. Zirar büyük çaba göstermiş ve olumlu sonuç elde etmişti.

Angelos hapisten çıktığında, bazı kişiler, başka bir neden bulup, onu öldürecekleri tehdidinde bulunmuş. Kötü görünüyordu. Sol ayağını sürükleyerek yürüyordu. Dudakları şişmişti ve iki sıyrığı vardı, üzerlerine tuz bastırmışlardı sanki. Bürodan avukat aldı onu, büyük çıkışa, temiz havaya götürmek üzere.

Saat sabahın onuna geliyordu, özgür dünyaya çıktığında. Bir kalabalık bekliyordu onu. Anahit'e dek hepimiz hapishanenin dışındaydık. İlk olarak bayan Eleni'ye, Dafni'ye ve kocasına sarıldı. Zirar da oradaydı. Yanında konsolosluktan iki görevli vardı. Perde arkasından konuyla onlar ilgilenmişlerdi. Ayrıca Hellen Birliği'nden de iki Yunanlı vardı, Angelos için çabalarda bulunan.

Bir yandan serbest olduğu için bir sevinç vardı, ama öte yandan iki gün içinde gitmesi gerekiyordu. Duygular karışıktı. Kendisi ise gülümsüyordu, bir şey olmamış gibi. Yakınımda durduğu bir an, birbiri ardına ona yapılan öpücükler ve sarılmalar sırasında bana bir sırrını söyledi:

— Şimdi yaptığım şeyden eminim.

Ve gerçekten de bu, onun çıkışı olmuştur.

Daha sonra Ortaköy'e doğru yola koyulduk. Anahit de bizimle birlikteydi. Aile çevresinden kimse o an onun varlığını sorgulamıyordu. Taksim Meydanı'ndan Ortaköy'e gitmek üzere iki taksi tuttuk.

İlk anların sevinci gitti, yerini iki gün içinde uzaklaşması gerçeği kapladı içimizi. Angelos'un geri dönmesine bir yol bulun-

ması için de uğraşılacağı söylenmişti. Sınır dışı kararı işlediği sırada, Zirar, birlikte Fransa'ya gitmeyi önerdi.

— Öyle ya da böyle, dedi. Paris'e bir gezi yapmış oluruz birlikte. Gerisini sonra düşünürüz.

Üst katta oturuyorduk birlikte. Daha rahat konuşmak için, diğerlerini aşağı katta bırakmıştık. Angelos, sabırsız olduğu için, yalnız kaldığımızda, konuşmaya başladı.

— Ne yazıldıysa, olur. Belki de durumun bu şekilde olması daha iyi. Gitmem konusu başkaları tarafından dile getirildi. Benden olsaydı, vicdanım rahat etmeyecekti. Sadece size söylüyorum, dedi, biraz durdu ve devam etti. Şimdi kaderimle ve kendimle ilgili daha net açıklık edindim. Eserlerimin gücü çıktı ortaya. Ses getirdiler. Böylesini beklemiyordum. "Her işte bir hayır vardır" sözü de somut olarak kuvvetlendi. Bir *fırtına* geçirmiş olabilirim, ama ardından yıldızlı büyük bir gökyüzü çıktı. Beni aydınlattığı için Tanrı'ya şükürler olsun. Düşüncelerimde ikircikler olurdu. Şimdi doğru yolda ilerlediğimin mesajını aldım. Yaşamımı hayal ettiğim gibi sürdüreceğim.

Biraz durdu, bakışlarını Boğaz'ın manzarasına çevirdi, sonra da Zirar'a dönüp:

— Gidelim Zirar. İyi bir şey önerdin, dedi. Kentten gün ışığında ayrılırız. Bana böyle zor bir anda destek verdiğin için seni takdir ettiğimi bil. Bunu hiç unutmayacağım.

— O halde gideceğimiz zamanı saptayalım. Ben izin işlerimi halledeyim. İki günümüz var. Yarın uğrar sana haber veririm.

Zirar gidince, bir süre konuşmadan durduk. Pencereden Boğaz'a bakıyordum. Her tarafı ışıl ışıldı.

— Dostum biliyorsun, diyerek sessizliği bozdu. Beni sıkacak şey, sadece Boğaz'ı seyredememem, ailemden, senden uzak olmamdır. Bunca zaman birlikteyiz. Dönüşümün belirsiz olması da içimi sarsıyor.

— Bizim için sıkma kendini. Nerede olursan ol, bir yol buluruz bir araya gelmek için.

— İçimden bir ses, yakınında büyüdüğüm Boğaz'ı tekrar görmek için çok zaman geçeceğini söylüyor.

— Bunca zaman seni sularıyla gezdirdi, gemileri seni Akdeniz'e, daha da öteye götürdü.

— Öyleyse onunla birlikte uzak denizlere yoldaş olma zamanı geldi. Varsın, olsun alnıma ne yazılmışsa. Gariban anamı düşünüyorum, kederinden az daha ölecekti.

— Annenin yanında birileri var, ben de yakınında olacağım. Bu anın senin için uygun olduğunu düşün. İçimdeki ses, istediğini başaracağını söylüyor. Fedakârlık olmadan hiçbir iyi iş olmaz.

— Bir şeyi daha bilmeni istiyorum, dedi kesik kesik konuşarak. Durdu ve devam etti. Olan bitenden hiçbir zaman Türk halkını suçlamayacağım, fakat sizdeki zayıflıkları söyleyeceğim. Destek gördüğü çoğunlukla hareket eden iktidarınızın gücüyle oluyor bunlar. İlkelere ters ne varsa yok ediliyor. Bundan destek görenler oluyor kuşkusuz, ama olan bize oldu. Keşke uygarlaşsa zalim ve de uyum egemen olsa. İstanbul'un buna gereksinimi var. Artık iliklerine dek emilmekten yoruldu.

Bunu ben de diliyordum. Sözlerini anlayabiliyordum, çünkü tarihi biliyordum. Rumsuz İstanbul'u hayal bile edemiyordum. Ortada kötü yalanlar vardı, Angelos Komninos'u bile yerinden oynatan.

Saat gecenin onu olmuştu. Anahit'i evine götürüyorduk. Karaköy rıhtımına indik. Kızın iri gözlerinde sıkıntı olduğu belliydi.

— Bir şey söyleme, dedi Angelos ona. Sadece kalbimde olduğunu bil. Dünyanın güzelliğini anımsamak için gözlerimi kapadığımda, aklıma sen geleceksin. Doğduğumda, beni Tanrı'ya adamışlardı, olmayabilirdi. Yaptıklarımın amacı, tüm düşündüklerim yaratma uğruna.

Konuşurken konudan konuya geçiyordu.

"Akşamın bıraktığı renge
sonsuz denizin üzerinde
işledim kararlarımı
savrulmak için güdülerime
— güneşin anlatması gibi.
Her ne görüyorsam önümde
ve tehlikeli düşüncelerimde
tüm gerçeğimdir benim;
ve elle yoğurduğum

sadece ben olacaktır.
Temiz ve saf ruhumun
hayellerini resmediyorum.
Daha da açık görüyorum seni sevdiğimi
ve her yeni çelengimle
seni taçlandırıyorum.

Küçükten beri
Tanrı'dan yana oldum,
küçükten beri
esin perilerini aradım.
Küçükken
bulutlara doğru koşardım
ve ışıktan
sevgiyi beklerdim.
Koşuyordum
susuzluğumu gidermeye
ve biliyordum
bilinmeyeni aradığımı.
Atılıyordum
yaşamı kazanmaya
ve seviniyordum
yağmur altında yaşadığıma.
Zaman geldi
kuşlara seslendim
bana fısıldamalarını
güzelliği nerede bulacağımı."

Sözleri sürekli yükseklere doğruydu, orada oturanlaraydı, göğeydi, kuşlaraydı.

Anahit'in evine gitmek için Yüksek Kaldırımı çıktık, sağa Lüleci Hendek'e saptık. Evi bu sokak üzerindeydi. Yolun başında durduk. Angelos onunla vedalaştı.

— Sana iyi şanslar diliyorum. Hangi saatte gideceğini söyle bana, belki seni görebilirim. İyi akşamlar, dedi Anahit.

Gözden yitinceye dek bakışlarını ayırmadı kızdan Angelos. Sade bir damla gözyaşı aktı gözünden, bunca yıldan sonra, bir

akasya filizlenmişti sanki. Çiçek açtığında, mis gibi kokan. Acısının ardından gerçek çiçekler çıkıyordu.

— Gün ışıyıncaya dek yürüyelim, diye öneride bulundu bana.

Buradaki zamanı bitiyordu. Kalan zamanı değerlendirmeliydik. Alnıma yazılı kederi ve sevgiyi birlikte taşıyacaktım. Düşmezsen, kalkamazsın ve duyguların da hiçbir değeri olmaz.

O akşam nerelere gitmedik ki, yaralı bedenine sancı gelmesine karşın. Aynı İstanbul arkadaşlık ediyordu gururuna. Buradan çıkıyordu gazellerimiz, hepimizin yankıları vardı derin *dertlerimizden.*

Son gecemiz olduğunun farkındaydık. Herşey uzakta kalacaktı artık.

Ortaköy'e kadarki mesafeyi geç vakit Beyoğlu'ndan tuttuğumuz bir arabayla aldık. Evde annesi, ışıkları yakmış, bizi bekliyordu, gözünü nasıl kapasın ki? Kahve hazırladı ve küçük balkonda oturduk gün ağarana dek. Geçmişi andık, bize neşe veren. Dafni de uyanmıştı. Hepimizde bir tedirginlik vardı. Söz Anahit'e geldi. Çok güzel olduğu ve Angelos'a yakıştığı kabul edilmişti.

— Onu sevmekte haklısın kardeşim, dedi Dafni. Gözlerinin içine bakıyor kendini sana vererekten. Sevdim onu.

— Sonu hayırlı olsun, diye ekledi bayan Eleni.

— Herşey yoluna girer, kaderimizi hiçbir şey değiştiremez, diyerek annesini sakinleştirdi Angelos. Yazgımızı kendimiz çizmiyoruz. Yukarıda "Kurtarıcı"mız var, bizi gözeten. Şimdi uyumak ve uykumun derinliklerinde bugün yaşadığım heyecanları ve parıltılarını almayı istiyorum. İçimde kalmaları ve anımsamam için. Sizden isteğim, bu son saatlerde kedere kapılmamanız. Her zaman canlı anımsayalım.

Oturduğu yerden kalktı. Uzaklaşıyorken bir şey demek için geri döndü.

— Pişman değilim. Ne yapıyorsam bilinçli yapıyorum. Yazgım neyse, o olsun. "İnandığım" şeylerin peşinden gideceğim, dedi.

Angelos kendine göre vedalaşıyordu, yakınlarının yokluğunu hissetmelerine gerek yokmuş gibi. Tümden gidiyormuş gibi hissetmiyordu kendini. Parçalarını ekmişti mistik olarak her yere.

Ruhun sesi tekdir, hiçbir zaman ihanet etmez ve sevgiyle doludur.

Kaderin çizdiği yoldaydı, limanlara açılmak, kanat açmak, aradığını bulmak üzere. Anılar ve düşünceler onu düş kurmaya itmişti. Eğer duyguları katledilseydi, yaşama isteği olmazdı alışkanlıklarla yetinilmez onları yaşamaksızın.

Bir sonraki günün sabahı trenle Paris'e gidiyorlardı. Sirkeci İstasyonu'nda bir hareketlilik ve gürültü vardı. Ayrılma hüznü içinde, Angelos'un bir de ümitli olduğunu sezinledim.

Trenin kalkış anma dek bekledik. Saat sekizde kalkacaktı. Ayakta, peronların önünde bekliyorduk. Bizden başka, kız kardeşi ve dostumun tüm iç dünyasına egemen olan Anahit de vardı. Angelos'un eskiden beri güçlü bir yapısı vardı. İnanıyorum ki başaracaktı. Yaşam onu seyyah kılmıştı, kendisini resmetmesi için.

Bir ara peronda öteye beriye yürüdüğü sırada, birlikte konuşmanın son bir fırsatını buldum.

— Angelos korkuyor musun?

— Tersine. Büyük bir güven duyuyorum, uçmaya hazırmışım gibi. Yaşadığım, özgür olduğum hissini veren bir gizem. Düşüncelerim gitmeye hazır olduğumu söylüyor. Beni düşünme, talihim döndü. Ruhumu yakan tek şey, buraya, doğduğum yere geri dönememem.

— Zaman çoğu yaraları iyileştirir, seninkini de iyileştirecektir, göreceksin. Yaşamdan olan istediklerini iyice benimse. Dene, özünü yitirmeden. Kendine yabancı değilsin. Al avuçlarına tüm beklentilerini. Bahaneler bitti artık.

Her zaman kalpten gelen ölçüyle, iyiye inanıyordum, kurtuluşa. Sonunda perdeler düşer ve sınırsız varlığın görünümü egemen olur. Buna bağlıdır tüm çabalar. Eğer sözler ve düşünceler yaşanır hale gelirse, görkemi elde edebilirdi insan.

Ayrılma zamanı geldi. Son kucaklaşmalar sımsıkıydı, dönüş gününe ya da tekrar kavuşuncaya dek kalmaları için. Bahtsız Anahit, Angelos'a sarılmıştı. Hıçkırıkları beyaz gömleğine saçılıyordu. Avutulamaz haldeydi. Olanlara hâlâ inanmakta güçlük

çekiyordu. Angelos onu biraz uzaklaştırdı kendinden, iki eliyle tuttu.

— Tüm hayatım üzerine sana söz veriyorum. Kalbimde olacaksın. Neyi sevdiğim sorulursa, tüm kalbimle seni göstereceğim. Benim için aşkın tüm değerleri sende şekil buldu. Aklımdan çıkmayacaksın. Bu olmazsa, bil ki, benim de sonum olur. Göz nurumsun! Bir gün bu an geri gelecek, belki başka koşullarda. Nerede olduğumu sana bildireceğim. Hoşçakal.

Onu aydınlığa, bahara götüren kalbini izliyordu. Sürekli hayallerini bulmaya çalışıyordu. Şimdi seyahat etmeye sürgün edilmişti.

— Gideceğimiz yerde Angelos ilgi görecektir, diye söze başladı Zirar. Ayrıca yeni yolunda ona yardım edeceğiz. Güçlü bir yapısı var, tek başına da yolunu bulabilir ve eminim ki er ya da geç, geri dönecektir. Ben de sizi esenliyorum. Yaklaşık bir ay sonra geri döneceğim. Sizi ziyarete gelir, haberleri de iletirim.

Ortaköy'de bir mersin ağacımız vardı, yeşerdiğinden beri çiçek açan. Yaşamımıza güzel kokular katardı, biçimiyle kurtuluşu çağrıştırırdı. Şimdi ise ağlıyor, sessiz gözyaşı döküyordu. Varlığına yanar, kendi kendine küserdi, fakat biraz, sadece biraz su verildiğinde, unuturdu acısını. Bugün ona dikkat ettim, sessiz sessiz yas tutuyordu.

Trenin penceresinden seyyahların elleri uzanıyordu sıkmak için. Paylaşma olmaksızın, sevgi olmuyordu. Eğer vermezsen, alamazsın. Doğal olarak yaşam kuralları da bozulmazdı.

Dostumdu, kardeşimdi. Yanımda olduğu hissi vardı, güçlüydüm, korkmazdım. Artık gidiyordu. Değişimi hissediyordum, belki de derin bağ şimdi açığa çıkıyordu. Güle güle git kardeşim! Dilerim hayallerin gerçek olur. "Tanrı" seninle olsun, çünkü değerlisin, yeteneklisin.

Doğu Ekspres ile Paris'e yolculuk üç gün sürüyordu. Tren, sınır ülkelerden de geçiyordu. Bu arada Zirar, Angelos'a bilgi veriyordu, gideceği yere kolay ayak uydurabilmesi için. Zirar'ın evi Monmart'daydı ve burası iki yüz yıldır sanatçılarıyla tanınıyordu.

— Hoşuna gidecek. Kimi ressamlarla tanışma fırsatını bula-

caksın. Eskiden beri Monmart ve güzel sanatlar özdeştir. Burası yazarların, ozanların ve öğrencilerinin Mekke'sidir. Bugün eğlence yeri olarak görülmekte. Tepesinden tüm Paris'i görebilirsin.

— Bana desteğin yeter Zirar. İç güdüm iyi alametleri hisseder, buna güveniyorum.

— İki eserini bir galeriye gönderdim. Seni tanımaya başlamaları ve eserini değerlendirmeleri için. Galeri işleten tanıdıklarım var. Sana yardımcı olacaktır. Bir şey daha söyleyeyim, Paris'te ücret de alacaksın.

— Bana büyük bir yardımda bulunuyorsun. Karşılığını ne zaman verebilirim bilmiyorum.

— Bu duruma düşmene kendimi neden görüyorum. Ayrıca böyle biri olduğun için seni takdir ediyor ve doğal olarak sana yardım etmeyi istiyorum. Sana güveniyorum. Sende benim sahip olmadığım, ama olmasını istediğim kimi değerleri görüyorum. Yanında yaşamanın cazibesine kapılıyorum. Hayranım sana. Çünkü yaşama tarzınla beni daha yükseklere götürüyorsun.

MONMART
Ağustos 1948

Kentin güzelliğinden, düzeninden ve insanların davranışlarından dolayı Angelos'un Paris'ten gözü kamaşmıştı. Edindiği bilgilerle hayalinde canlandırdığı kent, şimdi karşısında duruyordu. Duyguları coşmuş, içinde dans ediyordu. Güneşi hissediyor ve hak veriyordu neden buraya "Işığın kenti" dediklerine.

— Zirar şunu bil. Kendini alın yazına bıraktığında, o biliyor seni nereye götüreceğini. Yaşamı olduğu gibi algılamamız gerekiyor. Kaygılı olduğumuz için, bizi açması için ona seslenmeliyiz. Tüm yaşadıklarım sona erdi. Çektiğim acıların biteceğini biliyordum. Paris'e gelmekle önemli bir şey yaptığıma inanıyorum.

Akşama doğru, güneş, Tertr Meydanı'nı en belirgin renkleriyle sarıyordu. Okşuyordu onu sanki. Bazı ressamlar tuvallerine eğilmiş, akordion sesleriyle kendilerinden geçmişlerdi.

Uzakta, dışarıya dizilmiş masalarda oturanlar, "Mer Katrin" kafeteryasının tadını çıkarıyorlardı. Paris'in çağrıştırdığı aşkın tadını.

— Gördüklerin bir şey değil, dedi Zirar.

— Benim için ilk izlenim önemlidir. Çünkü duygularımla hareket ederim. Yeni bilgileri göründükleri gibi algılarım. Bunları eleştirmek ve üzerlerinde kafa yormak istemem. Oldukları gibi kabul eder, belleğimde oldukları gibi kalsınlar isterim. Beni ilgilendiren yönleri öğrenecek ve dikkatimi çekenleri araştıracağım. Burada edebiyattan sanata bir merkezileşme var.

— Duygularınla konuşuyorsun Angelos. Odur burada gereken de.

— Ruhun herşeyi vardır. Yeter ki onu hayal kırıklığına uğratmayalım, kayıtsız olmayalım. Yoksa yitiririz tüm kazandıklarımızı.

— Çoğu kez beni ahlâk bakımından yüreklendirdiğini hissediyorum. Bulunduğum yaşta uçmayı unutmuşum. Sen çoğu kez bana uçmak gerektiğini düşündürüyorsun.

— Kendini ihmal etmişsin de ondan. İnsan büyür ve yaşlanır. Fakat ruhunu kovuşturmasına gerek yoktur. Ruh, bedenle birlikte yaşlanmıyor. Biz kendimiz onu bir tutuyoruz bedenin gücüyle. Yaşı, geçirdiği evrelere göre sınırlandırıyoruz. Oysa her birinin kendi coşkusu var. Bazı kereler bu basamağı hayal ederim. Sözde oraya çıkabiliyor, istediğim yere varabiliyorum. İçime çekmek istediğim o engin bilgiyle.

— Gel, evrenin anlamına uzanalım Angelos. Geçtiğimiz onca yolları düşünelim.

— Ne pahasına olursa olsun, gel anlaşalım!

— Salt anlaşmayla kalmayalım, ruhumuzun gözlerini de açalım, gerekli zamanlarda kapalı tuttuğumuz.

— Zirar, öncü olmak bize yakışır. Ama diğerlerini de dışlamayalım. Yakınımızda dursunlar, fakat bizi tümüyle etkileri altına almalarına izin vermeyelim. Çünkü bizi aydınlıktan koparır ve geri bıraktırırlar. Bu durumda istediğimiz yere asla varamayız.

— Artık her yeri görebiliyorum. Gördüklerim, beni kendimden geçiriyor. Etrafımdaki tüm güzelliğe dokunabiliyor, insanların içlerinde sahip olduğu iyiliği ve sevgiyi farkedebiliyorum. Kimileri açıkça görünüyor, kimileri ise demir sürgüyle kapatılmış gibi. Fakat bu sürgülü kapı, hemen hemen herkes için geçerli.

— Öyleyse güzelliği aramakla davranışlarımızı yoğunlaştırmalıyız. Ayrıntılar üzerinde fazla durmadan iyi ve kötüyü kabul edelim. Yaşamda tüm bunlar var.

Bir hafta geçmişti bile. Cortot sokağındaki Saro'nun evinde rahatı yerindeydi. Ev çok odalıydı. Zirar onu sevimli çatı katına

yerleştirmişti, hemen hemen tüm evlerin sahip olduğu geleneksel Fransız tarzındaki.

Belde de huzur, dinginlik vardı. Küçük küçük taş döşeli sokakları romantizmi çağrıştırıyordu, Angelos'u coşturan. Bu güzel görünümlü eve vardığında burada kalacağına sevinmişti. Dudaklarında gülümsemeyle insanların Fransızca "Günaydın" demelerinden de memnundu.

Annesi Madam Mari, Angelos'a sıcak bir konukseverlik gösteriyordu. İlk görüşte sevmişti Angelos'u. Altmış yaşlarında bir kadındı. Kültürlüydü. Soylu bir kökenden geldiği belliydi. İyi huylu bir yapısı vardı. Konuştuğunda, onu dinlemek hoş geliyordu.

İkinci Dünya Savaşı sırasında kocasını kaybetmişti. Almanlar Paris'e girdiğinde öldürmüşler. Fransız direnişçilerindendi. Parlak bir subaydı. Görevini Fransa dışında yapıyordu. Evin birçok yerinde kocasının izi vardı. Nişanlar, kılıçlar, palalar, Arap dünyasında çekilmiş fotoğraflar.

— Evindeymiş gibi hisset kendini, dedi ona Madam Mari, akşam eve vardıklarında.

Angelos, ayakta, pencereye yaslanmış, dışarıda gecenin karanlığında, fenerlerin yetersiz ışığı altında belli belirsiz görünen sokağa bakıyordu.

— Burada dilediğin kadar kalabilirsin, diye devam etti Madam Mari. Arkadaşlığın, yaşamımı sürdürdüğüm bu evdeki yalnızlığım için büyük onur olacaktır. Yapını anlıyorum. İkinci bir evlat gibi ilgi göstereceğim sana.

— Sizlerden gizleyemem. Bazı kuşkularım var. Acaba huzurunuzu bozuyor muyum?

— Gençlerde, bizde olmayan bir ateş var. Onu ödünç alıyoruz. Seninle evimiz yaşam dolacaktır.

— Teşekkür ederim, beni kabul ettiğiniz için. Size sıkıntı vermemeye çalışacağım.

— Gerek yok buna. Özgür hisset kendini, sıkma. Evinde, annenin yanındaymış gibi davran.

Angelos gülümsedi, sonra da yanına gitti. Kollarını açtı, sarıldı ona. kucakladı. Zirar ötede, sevinç dolu, coşku dolu bu sahneyi izliyordu.

— Bak anne! Angelos sana teselli kaynağı olacak.
Angelos heyecan duydu. Duygu doluydu.

Günler, Zirar'ın Angelos'a Paris'i tanıtmakla ve sürekli etrafındaki Fransızların bilgileriyle ve sanatla geçiyordu. Yeni yaşamına ayak uyduruyordu. Arada kendini uzun süredir burada yaşıyormuş gibi hissediyordu. Bu şekilde hissetmesi normaldi. Her yere ayak uydurabiliyordu.

En önemlisi burada, neredeyse tüm Paris'i saran Sen Nehri'nin olmasıydı. Ne de olsa, doğal olarak Boğaz'ın yanında büyüdüğü için, su onu çekiyordu.

Dünyanın baş yapıtlarının toplanmış olduğu galerilere hayran kalmıştı. Rönesans akımı ve yapıtlarıyla her dönemde insana doğruyu gösteren sonsuz zekalar, onu kendinden geçiriyordu. Ayrıca, birebir ilişki içinde olduğundan, çağının eserlerinden de mesajlar, dersler alıyordu.

Louvre müzesine sürekli ziyaretçiler, araştırmacılar geliyordu. Salonlarındaki sayısız eserlerden düşünceye yönelik uyarılar yayılıyordu.

Son bir ziyaretinde Angelos, bir salondan çıkarken duraksadı. Salon dinsel tablolardan oluşuyordu. Zirar yanına yaklaştı. Angelos'un bakışları belirsizdi, yolculuk ediyordu sanki. Yanına gelince, Angelos:

— Zirar, güven ve cesaret aldığımı hissediyorum, dedi. Ressamların mucizelerinden edindiğim bu dolaysız temastan. Burada ümidin kaybolmadığını, sürekli tohumun atıldığını görüyorum. Başka hangi gerçekten söz edebilirim ki? Budur sanatın büyüklüğü.

— Sanat bir yansımadır. Daha iyi bir dünyanın oluşmasına katkıda bulunan. Çünkü mesaj veriyorlar sonuçlar ve son durumlar üzerine.

— Bunu ben de düşünüyorum tam olarak. Çünkü Hıristiyan eserlerinde kimi sembolleri gördüm, kutsal ifadeden uzak tutulmaları gereken. Kişilerin ifadelerinde tanrısal tutku görünemez. Ve vahşetin sevgide yeri olamaz. Eğer ikisi de varsa, birinin diğerine karşı olduğu sonucu çıkar. Hangisinden yana çıkmalıyız?

Yarı nefret, yarı sevgiyle bütünleşiyoruz. Sen hangisinden yanasın?

Gerçekten de dini içerikli İsa'nın hayatıyla ilgili batı toplumunun ilk örnekleri olan onlarca tablo vardı. Bunlar kana susamış dönemleri canlandırıyordu. Tablolardaki yüzler, donuktu ve kutsal değerlere karşı duyguları uyandırıyordu.

Zirar'ın dost ve arkadaşları arasında Angelos, en fazla Fransuva Valantos'u sevmişti. Genç bir yazardı, tipik bir Fransız simasına sahipti. Yaklaşık on yaş daha büyüktü ondan. Cana yakındı. Durmadan konuşuryordu. Gözlerinde hep bir hüzün olan oldukça romantik biriydi.

Angelos'la yolları çakışıyordu. Her ikisi de patlamaya hazır ve sanata susamıştı. Yakınlarında oturuyordu. Zirar'ın çocukluk arkadaşıydı. Onun da hedefleri vardı. Özellikle İstanbul'u ziyaret etmek istiyordu. Bu ona işinde de yardımcı olacaktı.

Bir gün, Angelos'un eserlerini alması için ünlü bir galeri sahibiyle anlaşmaya gittiler. Marşel Kardek, yıllarını sanata vermiş biriydi. Deneyimliydi. Saint Germain bölgesindeki galerisini en iyi düzeyde tutmaya çalışıyordu. Alışverişinde ve eleştirilerinde sertti.

— Eğer delikanlı hak ediyorsa, tutunacaktır, dedi ona. Daha baştan öyle gibi görünüyor.

— Ona biraz yardım etmemiz gerekmez mi? diye üsteledi Zirar.

— Güzel! Başlangıçta ona yardım edelim, ama sonra? Kaderini tek başına yapacak, en azından bu galeride. Ötesini bilmem.

— Gördüklerine ne diyorsun?

— Zirar, ben hiçbir şeye inanmam. Salt eserlerin hareketliliğine bakarım. Sadece şu sözü verebilirim. İlk eserlerini alayım, sonrasını görürüz. Eğer talep olmazsa, gerisini ne yaparız? Bekleyelim ve görelim.

Zirar'ın getirdiği iki eser üzerinde anlaştılar. Resimle ilgili görüşlerinden dolayı Angelos'a değer veriyordu.

Angelos'un aklında hep İstanbul vardı. Düşüncelerinde Anahit'i arıyordu. Çoğu kez onu yanında hissediyordu. Anıları onu karşısına, dans ederken getiriyordu, etrafında dönüyordu sanki.

Rüyaları da onu destekliyordu. Onu yaşıyordu. Başının üzerinde duruyor, tablolarındaki kişileri kurguluyordu. Kaybolup gitmemesi için uğraşıyor, duygularını anlatmaya çalışıyordu.

"Bu akşam gerçekleri konuşmak varsa, sıralamam gerekecek mantıklı bilgileri. Nasıl elde edeceğimizi yitik kendini. Aşkın ışığıyla görülen o, ki ruhsal olarak boyun eğmenin ötesindeki hiçbir şeye bakmazdı. Neşeydi, yeryüzü ve gökyüzüydü, hüzmelerden aydınlanmış. Herkes onun parladığını görüyordu. Aşktan güç topluyordu. Tüm vahşi hayvanları sakinleştiriyordu.

Ne ki, gerçek zaman geldi ve kayboldu yıldızı. Kayboldu ışık, kayboldu onunla birlikte gerçekte.

Ah! Dorothea, en ince dokunuşa işlenmişsin, kurtarıcı sevgini vermek için. Kur'an'ın da dediği gibi: "Hediyeler O'nun elindedir ve onları istediğine Kendisi sunar."

Arada sayfalar dolusu mektup gönderiyordu. Böylece haberlerini alıyorduk. Kendinden bahsediyordu, bazı yeni gelişmelerin olduğundan. Kendi yazdığı şiirlerini de gönderiyordu. Benden onları saklamamı istiyordu. Çünkü tekrarı yoktu. "Resim yaparken, gayri ihtiyari şiir de oluşuyordu ya da tersi," diyordu. "Şiirin rehberliğiyle oturuyorum hayatı donatmaya. Ve yorumluyorum önümdeki beyaz tuvale. Şiirin yücelttiği düşünce, görünür hale geliyor. Benim için ikisi de bir aradadır."

Bir ay sonra Zirar, İstanbul'a dönmüştü. Angelos'la ilgili haberleri ilk elden, ondan öğrenmiştik. İçimizde özlem vardı. Gitmemişti sanki. "Yanımızdaydı." Bazı kereler, olanlar rüya gibi geliyordu bana. Varlığını hissediyor, "Buralarda bir yerdedir," diyordum. Birlikte yaşamaya alışmıştım. Başka neyimiz var ki aktaracağımız? Yaşam tatlı olabilir, fakat öz olmadan ne yapabilirdi insan? İçi boş bir yumak nasıl betimlenir, hangi sözlerle donatılırdı boş bir kağıt?

Yazmaya devam ediyordum bazı sözcükleri. Sürekli bunları irdeliyordum. Bu bir yöntemdir. Bilmenin yarısı. Yaşam kadar, aşk, ışık, doğa, güzellik de sahiptir etkilere, duygularımızı çağrıştıran.

Kalbimiz, özgürlük rehberidir. Denizler, yolculuklarımız. Gü-

neş de rehberdir. Hayallerdir salt ayrıcalıklı olan. Armağandır, dünyada hiçbir güç, onu bizden yoksun bırakamaz, "Önceden Gören" dışında. Hayellerimiz olmazsa, sorarım size, ne olurduk?

Ben de bugün aklıma Gülay'ı getiriyordum. Onunla yaşadıklarımı düşünüyordum. Ruhuma işliyordu. Sevecen görünüşü gözümün önündeydi uzakta olsa da. Zaman gelecek birbirimize kavuşacağız kuşkusuz.

PARİS
İlkbahar 1949

Altı aydan sonra Paris'e tümüyle ayak uydurabilmişti. Çatı katının sıcak ortamında kendini işine veriyordu. İstanbul'daki gibi bir düzen kurabilmişti. Tabloları, eskizleri, boyaları, araç gereçleri etraftaydı, hem ışık alması hem de dışarıyı seyretmek için resim sehpasını da pencerenin yanma koymuştu.

Fransızların ruh haliyle ilgili resimler yapıyordu. Tarihin tüm ağırlığına sabırla direnen Parislilerin gündelik yaşamıyla ilgili bir tablo üzerinde çalışıyordu.

İşinde dikkatli ve ciddi olmaya özen gösteriyordu. Yeni bir başlangıç, yeni bir dönem, en önemlisi de olgunluk aşamasındaydı. Gittikçe, kendine özgü bir tarzı olan genç bir ressam durumuna geliyordu.

Yeni ressama karşı olumlu tepkiler oluşmaya başlamıştı. Başka bir gözle bakar olmuşlardı ona. Gerçekten de yeni bir döneme giriyordu.

"Açık görüşlü olursan, coşkunluktan çıkan mucizeyi yaşarsın. Yaşıyor ve ölüyorum. Yaşıyor ve nefes alıyorum. Çünkü yaşam tutkuyla sarıyor beni. Bırakıyorum kendimi yaşamın akışına ve ilerliyorum. Cezbediyor beni. Ellerimi uzatıyorum ona dokunacakmışım gibi. Işık oradan geliyor bana. Hissediyorum tüm benliğimi aydınlattığını, üzeri örtülü yürek temizliğine girmek için ruhumun arındığını."

Yine de Angelos, anlayamadığı bir boşluk hissediyordu içinde. Bir eksiklik vardı. Buradaki yaşamında romantizm, özgür düşünce, öz ve itibar vardı. Yine de bir boşluk sarmıştı onu. Gizli bir yalnızlığın sınırındaydı. Suskunluğu kendisinden kaynaklanmıyordu.

Yaşamın davetlerine karşılık vermediğimiz anlar hepimizde olmuştur. Şans kimilerini gözetebilir, şansızlık ta kimilerini kuşatabilir. İyi kader, iyilik yapanların yanındadır. Kimileri için de iyi kaderden, şanstan payını almayanlara şanssızdır. Yükseğe ulaşma hedefini taşıyor ve uğraşı veriyoruz buna, kendimizden parçalar kaybetsek de. Göze alır ve atılırız kazanım için. An gelir, ulaşırsın, güçlükleri yener, güçlü olur ve istediğine ulaşmayı başarırsın. Yeniden bir şey olur. Birini ararsın yanında paylaşmak için ama kimseyi bulamazsın. Özlem içinde, yalnız olduğunu anlarsın. Düşüncelerini değiştirecek gücün de yoktur.

Özlem duygusu içindeyken hangi sorular gelmez ki aklımıza? Ne yapıyorsun? Ne zaman döneceksin? Nerede kalıyorsun? Nereye gidiyorsun? Acaba araştırmak, yaşamın doruğuna çıkmamız gerekmez mi? Bize rehberlik etmesi için sadece onu dinlememiz yeterli değil mi?

Ellerim titriyordu. Kederliydim. Sürekli gün batımını seyrediyor, uzaklara dalıyordum, kimsenin beni tanımadığı. Kalbimin huzur bulması için de kimi zaman Kur'an'dan cümleler tekrarlıyordum: *"Hiçbir ruh başka birinin ağırlığını taşıyamaz."* Kimi mesajlar var ki, duyulmazlar. Şiddet alır onları. Kaybolurlar. Sadece doğrulara dayanmak gerekir. Çünkü onlar seni ruhun ekin alanlarına götürmek için gün doğumunda gelirler.

Madam Mari ile sık sık bir araya geliyordu. Angelos resim yaparken ona arkadaşlık ediyordu. Kalbini açıyordu ona. Son zamanlarda kadın onu endişeli görüyor ve buna üzülüyordu. Bu sıcak çatı katında bir dostluk kurmuşlardı.

Bir gün sabahtan beri yağmur yağıyordu, Meryem Ana gözyaşı döküyordu sanki. Yoğun yağmur yağışı, Paris'in vicdanını temizliyordu. Sakr Ker'den halkı ayine çağıran çanların sesleri duyuluyordu.

Madam Mari, Angelos'un karşısındaki kanapeye oturmuştu.

Angelos resim yapıyordu. Çeşitli konulardan konuşuyorlardı, ikindi çayını içerken. Paris'te bazı gündelik alışkanlıkları vardı kadının. Bunları Angelos'a da kazandırmıştı. Angelos'un verdiği canlılık, kadının kederli halini siliyordu. Eski *duvarlar* mutlulukla doluyor, sesler duyuluyordu. Özellikle zil çaldığında, "hoşgeldin" demek için dış kapının açılması unutulmuş gibiydi.

— İçimde öyle bir his var ki, Madam Mari, bir şey olacak sanki!

— Bunu nasıl anlıyorsun çocuğum?

— İçimde sessiz bir fırtına var.

Biraz suskun kaldılar. Sonra kadın ayağa kalktı, fincanını masaya bıraktı. Angelos'a doğru bir iki adım attı ve ona:

— Vatanından uzakta ve geri dönemeyecek durumda olduğundan olsa gerek, dedi.

— Belki de sonuncusu içimi çok yakıyor.

— Böyle hissetmen doğal Angelos. Herşeyin değişeceği an gelecektir, göreceksin. Sabırlı ol. Burada güce gereksinimin var ve buradaki herşey de senin. Seni sıkan düşünceleri unut. Aydınlık günler gelecektir.

— Böyle olmalı. Çünkü toprağın kokusunu alıyorum.

— İşte bu iyi bir işaret.

— Bana çok iyilik ediyorsunuz. Gösterdiğiniz sevgiden etkilendiğimi bilin. Bunu kaybetmemeye çalışacağım.

— Bana böyle şeyler söyleme. Sadece vicdanını dinle. Sana yol gösterecek olan odur.

— Öyleyse konuyu değiştirelim mutluluğa ve kaygısızlığa. Bana bir konyak ikram ederseniz, ilâç gibi gelecektir.

— Nasıl istersen Angelos!

Süslü çay tepsisini aldı ve alt kata indi kadın.

Biraz sonra dış kapının çalındığı duyuldu. Angelos, Sen nehrinin suları için seçtiği rengi seyreltiyordu. Madam Mari odanın kapısına geldi. Gözlerinin içi parlayaraktan ona **"Le Monde"** gazetesinden bir gazetecinin onu aradığını söyledi.

— Yukarı gelsin, dedi.

Sonra da işine devam etti.

— İyi akşamlar, diye söylenildiğini duyunca, odaya girmekte olan kadını görmek için başını çevirdi.

Mart ayı, beraberinde hediyeler getirmişti. Bahar, bu Fransız kadınının tatlılığıyla ortaya çıkıyor ve onu bu çatı katına götürüyordu. Kadının yüzündeki sevimli ifadeden çıkan ışıltıları almak için Angelos'un kalp kapıları ardına dek açılmıştı. Genç kızın sevinci içini sarmıştı. Kızın bal rengi gözlerinde saflık ve en küçük bir ikircik ya da kuşku olmaksızın canlı bir doğa betimleniyordu. Kızın inanılmaz bir çekim gücü vardı. Angelos'un ruhunu etkiliyordu. Kalbi deli gibi çarpmaya başladı. Efsaneler gerçeğe dönüşüyordu. Bakışlarından ruhunun ona bağlandığı fark ediliyordu. Vatanından uzakta olmanın hediyesi olarak karşısına gelmişti. Kızın dudaklarında bir gülümseme belirdi, yüzünü daha da aydınlatan. Cennet'ten düşmüştü sanki.

"Tanrım, ışığın aydınlatıyor," diye düşündü Angelos.

— Angelos Komninos siz misiniz? diye sordu.

— Evet.

Kızın sesini duyduğunda, düşüncelerinde tablosuyla kurduğu bağ koptu. Kalktı ve onu selamladı. Yanına gitti, elini uzattı. Elini sıktı. Gülümsedi. Kızın varlığı tüm odayı güzelleştirdi.

— Benim için ne büyük onur, böyle güzel bir kadını kabul etmem.

— Ressam olarak güzelliği nasıl değerlendiriyorsunuz?

— Sadece gördüğüm ve ruhuma yansıması şeklinden.

— Bu kadar açık mı ruhunuz?

— Güzellik onu ayıklıyor.

Göz göze geldiler. Konuşmayı sürdürdüler.

— Islanmışsınız, dedi Angelos.

— Endişelenmeyin. Üstlüğüm beni yağmurdan korudu. Biraz yürümek zorunda kaldım, çünkü taksiyle geldim. Adım Natali Mersand, **"Le Monde"** gazetesinde çalışıyorum.

— Oturunuz. Size sıcak bir şey ikram edelim mi?

— Evet, bir çay alabilirim.

— Konyakla birlikte alır mısınız? Bana getirecekler de.

— Hayır, teşekkür ederim. Şimdilik çay yeterli. Eserlerinizden biraz söz etmeniz mümkün mü?

— Sizi biraz yalnız bırakmak zorundayım. Hemen gelirim.

Çabucak aşağıya Madam Mari'nin yanına gitti ve ondan misafirine de bir çay hazırlamasını rica etti. Kadın ondaki heyecanı

hemen anladı. Sonrasında Angelos banyoya gitti, elini yüzünü yıkamak ve ellerindeki boyaları çıkarmak üzere.

Geri geldiğinde, kızı, kollarını birbirine dolamış halde, tablolarını incelerken buldu. Ona doğru yaklaştı. Fakat kızın tablolara dalmış olduğunu anladı. Ses çıkarmadı. Onu öylece bıraktı, küçük sehpaya doğru gitti. Paketten bir sigara aldı ve yaktı. Karşıdan tabloları önündeki kıza bakıyordu. Kız bir süre sonra çalıştığı sehpanın önüne geldi. Orada durdu ve daha iyi görmek için üzerine eğilerek gözlerini kıstı, bir noktada yoğunlaştırırcasına. Sonra da bakışlarını yavaşça Angelos'a çevirdi.

— Bana öyle geliyor ki seyahat ediyorsunuz. Fakat zorunluluktan değil. Bir yerden diğerine, ne kadar uç güzelliklere giderseniz gidin, hayal dünyaları da gerçek hayattakilere benzediğini göreceksiniz.

— Resim üzerine neler biliyorsunuz?

— Küçükken kendi kendime sorardım, bu kadar önemli tablolar nasıl oluyor diye. Bu etkiyi işimde de kulanıyorum, bağımı koparmamak için.

Biraz durdu ve önündeki tabloya baktı.

— Bana hazırlamakta olduğunuz bu eserden söz ediniz.

— Sen nehrinin dünyası olacak, Paris'i oluşturan. Bu tabloya iki ay önce başladım. Ama yol alamadım. Çalışmaya ara verdim. Üç gün önce tekrar elime aldım. Bugün kendimce ikna oldum ve üzerinde çalıştım. Nehirden başladım. Çevresini, güzelliğini ve yaşantısını vermem zaman alacak. Bir gün biter kuşkusuz.

— Size ziyaretimin nedenini söyleyeyim.

— Evet, iyi olur. Ani ziyaretinizin nedenini merak ediyorum.

— Kentimize genç bir sanatçının geldiğini öğrendik. Gazetemizde onu konuk edelim diye düşündük.

— Niçin ben, neyim ki? Paris'te bunca kişi varken.

— Çok olduklarını ve önemli işler yaptıklarını sanmayın. Hareketlilik sizi yanıltmasın. Gerçekte çoğu, gözle görülür elle tutulur olanı resmediyor ya da onu bir denklem haline getiriyorlar. Kendi sanatlarının tersine, asimetrik şekillerle, farklı yorumlar ya da izlenimler veriyorlar.

— Bu durumda takdirinizin kölesiyim.

— Siz'li konuşmamıza gerek yok. Aynı yaşlarda sayılırız.

— Seni gördüğüm andan beri saygımı kazandın Natali. Nasıl uygun görüyorsan, öyle devam et.

— Türkiye'de eserlerinle ilgili başına gelenleri öğrendik. Bunlardan ikisini burada, Paris'te gördük. Genel olarak tüm bu öykünüz bizde vatanından uzak kalan sizi tanıma arzusuna yol açtı. Orada ne olup bittiğini biliriz. İnsanlarla iletişim kurmada sanat tarzın hoşumuza gitti. Günlerdir seni bulmaya çalıştım.

— Tüm bunları nereden öğrendin?

— İstanbul'daki bir temsilcimizden. Konsoloslukta başına gelenlerden haberi vardı. Seninle ilgili tüm ayrıntıları o verdi bize.

"Zirar," diye düşündü hemen. "Orada hâlâ benim için savaşım veriyor." Gerçekten de Zirar, sınır dışı edilmesi kararını kaldırmak için her yolu deniyordu.

— Buradaki kültür çevrelerinde bir farklılık vardır, diye konuşmasını sürdürdü Natali. Gazetemize bir makale çıkarmak için seni tanımaya geldim.

Kız, sesinin tonunu değiştirerek Angelos'a sordu:

— Benden önce bir başkasının geldiğini sanmıyorum, değil mi?

— Kaygılanma! Böyle ziyaretçilerim olmadı.

Natali'nin görüşmesi neredeyse bir saat sürdü. Angelos'un yaşamı ilgisini çekmişti. Önce ressamlığıyla, görüşleriyle, Türkiye'den sınır dışı edilmesiyle ve aydınlık dolu olan Paris'i nasıl gördüğüyle ilgili sorular sordu. Sonrasında Natali, resmiyeti bir yana bıraktı. Şahsıyla ilgili özel sorular sormaya başladı.

Ona verdiği yanıtlar başka boyutta olmaya başladı, daha rahatlatıcı ve yaşantısını anlamasında daha tamamlayıcı. Angelos, karşısındakinin hoş varlığının cazibesine kapılmış, suskun geçen anlardan sonra, böyle bir sohbetten zevk almıştı. Güzel bir hayal gibi geliyordu ona. Sanatının ve yaşamının kaynağı. Bir ara:

— Bir tablo da bir kitap gibi konuşabilir, dedi kıza.

— Yaşamın gerçek anlamı bir şeyler görmek ve onları yapmak olsa gerek. Öncelikle bizimle konuşmalı, onunla oynamalı, neşe içinde dans etmeliyiz. Sesler duymalıyız içimizde, mesaj ya da ümit dolu. Çünkü bugün bir fırtınayı yaşıyoruz. Güzelliği de unutmamak gerek!

"Kendisi tümüyle bir düşünce," diye düşündü Angelos. Kızın elinde bir not defteri vardı. Sürekli not tutuyordu. Onu kapadı ve oturduğu kanapeden kalktı. Ayağa kalkınca, ayakları üzerinde biraz gerindi.

— Artık kalkayım. Uzun zamandır buradayım. Gitmek zorundayım.

— Sana eşlik edeyim.

Dışarıda hava kararmıştı. Yağmur yumuşatmıştı havayı. Cortot sokağındaki kaldırım taşları yağmurdan parlıyordu. Yağmurdan sonra Monmart'ın görünümü tartışmasız romantik bir aşk havasınına bürünürdü, şimdiki gibi.

Tertr Meydanı'na doğru ilerlediler. Natali uzun bir gabardin giyiyordu. Başındaki mavi beresi yüzünü daha tatlı kılıyordu. Angelos sürekli başını çevirip ona bakıyordu. Kızın duygularını anlamak istercesine.

— Nerede oturuyorsun Natali?

— Cartie Latin'de. Kentin merkezinde. Eskiden beri orada otururuz.

— Tek başına mı kalıyorsun?

— Hayır. Annem, babam ve küçük kız kardeşimle birlikteyim.

Monmart'ın sokaklarında ağır adımlarla yürüyorlardı. Gezinti edercesine. Angelos'un içinden hemen dönmek gelmiyordu.

— Genelde boş saatlerimi geçirmek için şuradaki kafeteryaya giderim. Birlikte gidelim ister misin? Belki tanıdık birilerini buluruz.

Kısa bir tereddütten sonra Natali, teklifi kabul etti.

"Mer Katrin" kafeteryasının küçük salonu müşterilerle doluydu. Aralarında, yanında iki dostuyla Fransuva da vardı. Angelos'u içeri girerken gördü, onu fark etmesi için elini kaldırdı. Oraya doğru yöneldiler. Masalarına oturdular. Şaşkın Fransuva'ya ve dostlarına Natali'yi tanıştırdı. Fransız, gözlerini kızın üzerinden alamıyordu, Angelos bu akşamın güzelliğinden söz ettikçe. Kız, Fransuva'yı da büyülemişti. Fransuva bir ara döndü, Angelos'a baktı yanındakini göstererekten. Angelos ne demek istediğini anladı ve tepeden indiğini belirtmeye çalıştı.

"Yaşam bir gülümsemedir, dudaklara resmedilmiş. Yürümek gerekir sevginin ilahileriyle. Sözler vardır, içimizin derinliğinde duyulması gereken. Çünkü sestir, güneşin vaadettiği gökyüzünü aydınlattığında. Aynı ses söyledi ona en güzel çiçeklerin kokusunu almasını, bir nefes uzağında duran esin perisindeki. Güzelliğe düşkündü, ona karşı koyacak gücü yoktu. Duyguları oradan oraya akıyordu."

Monmart meydanında, gecenin ayazında grup halinde, küçük kısa perdeli aydınlatılmış camın yanına oturmayı tercih ettiler.

Gecenin nemi güzelliğini masalarına yansıtıyordu. Natali ayrılmadan önce, Angelos ondan tekrar buluşmalarını istedi.

— Haberlerim olduğunda, ben seni gelir bulurum, dedi.

O zamandan beri, günler hoş olmaya başladı. Angelos'ta bir coşku olduğu açıktı. Madam Mari bunu anlıyor, içten içe seviniyordu. Yerinde duramayan Angelos, sürekli şakalar yapıyor, kimi zaman kadını bile öpüyordu. Eve girip çıkıyor, Natali hakkında konuşmak için Fransuva'yı buluyor ya da onu eve çağırıyordu. Neyse ki yakın oturuyorlardı.

Tuvaldeki tabloyu daha yükseğe koydu. Kurşun kalemle bir şeyler çiziyor, siliyordu. Ayakta duruyordu. Yaşamı başka bir döneme girmişti.

Bir sonraki Pazar günü sabahı, Angelos ayin için Cartie Latin'de bulunan Hellen— Ortodoks kilisesine gitti. Öğleden önce eve döndü. Geldiğini duyan Madam Mari, onu karşıladı ve gülümseyerek:

— Salonda bir ziyaretçimiz var, dedi ona.

— Kim?

— Natali.

Derin bir nefes aldı, salona doğru ilerledi. İçeriye varmadan, onun ayakta, kendisini beklediğini gördü. Beyaz bir gömlek giymişti. Yüzünde bir parıltı vardı, hafızalarında yer etmesi için bazılarının baktığı Sen nehri sularındaki gibi.

Güzel giyinmişti. Yüzündeki saflık belirgindi. Üzerinde bir cazibe taşıdığının farkındaydı sanki kendisi de. Yakınına vardığında, kıza elini uzattı ve onu selamladı.

— Günaydın Natali. Hoş geldin.

— Günaydın.

— Ne yapıyorsun?

— Gördüğün gibi seni bekliyorum.

— Bir saattir burada, diye eklede arkadan gelen Madam Mari. Bize şu vazodaki çiçekleri getirdi.

Taze bahar çiçekleriydi, beyaz sümbüller.

— Gelmekte biraz geciktim. Ama sana söylemiştim haberimle geleceğimi. Pazar gününü seçtim. Çünkü serbestim.

— Bize hangi iyi haberleri getirdin?

Masanın üzerindeki gazeteyi aldı. Angelos'un yanına geldi. Açık olan sayfayı görmesi için gazeteyi ona uzattı. Angelos kendi adını gördü. Gazeteyi eline aldı, yazıyı bitirinceye dek okumaya başladı.

— Tüm bunlar çok övgü dolu. Bu ben miyim bilemiyorum!

— Sadece bir sunuş.

— Tuhaf bir hisse kapıldım. Benden uzak, bana yabancı gibi geliyor yazılar.

— Alçak gönüllülük bu şekilde hissetiriyordur sana.

— Takdiriniz ve güzel sözlerinize teşekkür ederim. Beni böyle biri olmaya itiyorsun.

— Seni hiçbir şeye sürüklemiyorum. Olduğun gibisin. Bunu sen de biliyorsun.

— Bildiğim, seni gördüğüm için bu anın bana sevinç verdiğidir. Bunu söylemekten de çekinmiyorum.

Kızın dudakları biraz seğirdi. Tatlı bir gülümseme belirdi aydınlık yüzünde.

Madam Mari ortamı farketti. Onları başbaşa bırakmak üzere uzaklaşmayı tercih etti. Daha sonra tekrar geri geldi, bu olayı kutlamak için onlara kiraz likörü sunmaya.

Pazar günü, aşk yapraklarını açmıştı.

Bir an, öğleden sonra, yolda yürürken kızı elinden sıkıca tuttu. Sen nehrinin sahilinde, köprünün parmaklıklarına dayalı olan Natali'nin karşısına geçti. Yüzüne baktı. Çevresinde nehrin berrak suları vardı, ışığını güneşten alan. Sonra gözlerinin içine bakarak yavaş yavaş yakınlaştı. Kızın içindeki her tereddütü sildi.

Aşka çağırıyordu onu. Natali, parmaklıklara dayalı halde onun yanına gelmesini bekledi ve yaşamın tatlı hediyesini öptü.

Günler geçiyordu. Zaman diye bir şey yoktu. Herşey gelip geçiyordu. Dünyaya geldiğini ve bir gün öleceğini bilerekten. Zaman, doğduğunun, dünyada olduğunun açıklamasını veriyordu. Cazibe tüm etkisini üzerlerine yansıtıyor, büyüler eşsiz tablolar yaratıyordu.

Sevgi dünyasında yüzüyorlardı. Büyülü bir yolculuktaydılar. Aşkın büyüsü bir kanat veriyordu gün doğumundan batımına dek yolculuk etmeleri için.

Paris'in ortasındaki Notre— Dame'da yürüyorlardı. Natali bir ara Angelos'un omuzuna dayalı başını kaldırdı, sağ eliyle Angelos'un yüzünü okşadı. Parmaklarını sık saçları arasına soktu ve ona:

— Bana İstanbul'u anlatmanı istiyorum, dedi.

Sonra yüzündeki çizgileri dikkatlice incelemeye başladı. Bal rengi gözlerine baktı. Bakışlarının çok ötelere gittiğini anladı. Yolculuk yaptığı yeri biliyordu. Başka bir yere, İstanbul'a gitmişti. Mahalleyi anımsıyordu, bildik yolları, Boğaz'ı. Bir an gözlerini kapadı, bu manzaraları belleğine yerleştirmek üzere. Sonra da yanıt vermek için yavaşça konuşmaya başladı.

— Tatlı Natali'm! Ayışığı ve gökyüzü oradan gelir. Orası işlemeli bir kenttir. Çevreye düşler yayar. Cezbeder insanı bunları yaşamaları için. İstanbul'da yürümenin büyük değeri vardır. Kalbi yüreklendirir. Güzelliği koklaman için güzel kokular verir sana. Giydirir seni işlemeleriyle. Donatır seni onunla evlenmen için. Böylesine kıskanılasıdır, onu elde etmek için insanlar delicesine atılırlar üzerine.

Angelos İstanbul'dan bahsettikçe, Natali tümüyle bağlanıyordu. Durmadan bundan bahsetmesini istiyordu. Bitmeyen sözlerle ona açıklamalarda bulunuyordu. Natali'yi derin sözleriyle büyülü bir halıya uzatmıştı. Büyü, gözlerinin önünde duruyordu. Onları cazibesine ve özgür dünyalara götürüyordu.

Paris'te bir yılı geçmişti. Yapraklar yere düşüyordu. Görüş mesafesinin daha geniş olduğu bir zamandı, daha uzağı görebile-

ceğin. Sabahtan akşama dek dört eserini tamamlamaya çalışıyordu. Bunlar Paris'in ortasından dört yönü içeren tablolardı. Kentin parlaklığını ikindi güneşi aydınlatıyordu. Güneş, hüzmelerini yayıyordu esin kaynağı, Natali'nin yüzünden. Sanat köprüsündeki yolcuların kimileri bakışlarını ışığa doğru kaldırıyor, kimileri elleriyle ışığı gösteriyordu.

Doğuya bakan eserinde, yeryüzünün uzak başka yerlerini betimlemişti. Gökyüzü üzerindeki buharın dorukları, Ayasofya, Akropol, minareler, piramitler, Athos ve Sina Dağları ve de ötede Tibet. Hepsi de çalkantılı sularda yüzüyordu.

Tablo, Kardek galerisinde sergilendiğinde sözü edildi. Yönlerden Doğuyu gösteren tablo, iki metre uzunluğunda, bir altmış genişliğindeydi. Diğerleri daha küçük ebatlarda, uzaktan bir bakış gibiydi. Angelos, edindiği yeni bir tarzla sanatçı olarak yoluna devam ediyordu.

Mektupları azalmıştı, fakat hâlâ uzundular. Haberlerini Zirar'ın getirdiği gazetelerden öğreniyordum. Son bir fotoğrafı bile vardı. Gazete İstanbul'da elden ele dolaştı, sonunda bayan Eleni'nin eline de geçti. Düzgün bir şekilde gazeteyi açtı, derin bir özlemle Angelos'un resmine baktı.

Onu görmek için Paris'e gitmek istiyordu. Bana yazın birlikte gitmeyi önerdi. Fakat Angelos onu vazgeçirdi, daha sonra Yunanistan'da bir araya gelmeyi önererekten. O yıllarda Yunanistan'daki iç savaş sona ermişti. Orada bir araya gelmeleri daha iyi olacaktı.

Sina'daki manastırda bulunan manevi babası Peder Prodromos'la bağı sürüyordu. Sürekli oraya çağırıyordu onu. Angelos da geleceği sözünü vermişti. Bu yıl Paris'ten ayrılmaya hiç niyeti yoktu, "Soğuklar bitinceye dek," diyordu.

Yaşamın seçtiği yerde kalıyordu. Sık sık gitmesi nedeniyle Güzel Sanatlar Fakültesi'nin insanları ve hocalarıyla da tanışmıştı. Düşünceleri ve görüşleri bazı noktalarda yoğunlaşıyor, yaşamın anlamını daha iyi görüyordu. Kimi zaman boğulduğunu hissediyor, sınırlı tasmaya ve özünün bozulmasına dayanamıyordu. Böyle anlarda dışarıda yürüyor, yağmur altında yüzünün yı-

kanması için başını yukarıya kaldırıyor, sıkıntıdan kurtarsın diye "Tanrı"ya yalvarıyordu.

— Natali, Tanrı'yı yanımda hissediyor ve hiçbir şeyden korkmuyorum. O'nun bir ürünüyüm. Sen de öyle. Hepimiz öyleyiz. Hissettiklerimiz bile. Bu esere iyi bak, başka bir şeye aldanma.

— Angelos ben de, Tanrı'yı yanımda hissediyorum. Her geçen gün, bana baktığını, yürüdüğüm yerde beni izlediğini, beni sana getirdiğini hissediyorum.

— Aydınlanan her yere bak. Dünya bir kriz geçiriyor. Başını asla eğme! Bil ki oraya iyilikler ve ruhun güzel kokusu hakim, benim tatlı Fransız kızım.

Günler geçiyordu. Evde olduğunda bir şeyler okuyor, ya Natali'yle ya sık sık görüştüğü Fransuva'yla ya da başkalarıyla dışarıda dolaşıyordu. Herkes sevmişti onu. Kolay kaynaşıyordu. Çabuk inanıyor, başkalarının güvenini kazanıyordu.

Noel günlerine yakın, esin perisinin profilden bir resmini çizdi, dua ederken. Başının üzerindeki şalı omuzlarına dökülmüş halde, arınırcasına. Tabloda kızın güzelliğinin ötesinde, bir kilise kemerinin karanlık görünümü ve kızın yakarısını kabul eden Meryem Ana fark ediliyordu.

Natali, karşısında poz vermek için hergün geliyordu.

Tablonun ortasını kaplayan güzel yüzündeki olağanüstü ifade, çarpıcı renklerle işlenmişti. İnsanı sürekli bakmaya sevkediyordu. Sol tarafından bakıldığında, yüzünün daha fazlası görünüyordu.

Bir sonraki gün, tan ağarırken Kale'ye ve sonra da Londra'ya hareket edecekti. Amcası ona telgraf göndermişti. Noel'de orada olacağını ve birlikte kutlamak üzere onu da beklediğini yazmıştı.

LONDRA
Noel 1949

Akşamın geç vaktiydi Londra tren istasyonuna vardığında. Trende Paris'ten, kente iş için gelmiş olan ve evine dönen bir İngiliz işadamıyla beraber yolculuk etmişti. Oldukça kibar bir baydı, şık giyimli. Altmış yaşlarındaydı. Yol boyunca bir çok konudan bahsederek sıcak bir dostluk kurmuşlardı. Avrupa'nın bir çok yerini dolaşmıştı yol arkadaşı. Açık görüşlü biriydi.

Trenin altından buharlar çıkıyordu. Bu, Angelos'un hayalindeki Londra'ydı. Torbasını omuzuna asmış, elinde de içinde bir resminin bulunduğu ruloyu tutuyordu. Bilmediği bir yere gelmişti. Ardından, trenin basamaklarından İngiliz iş adamı Richard Nas inmişti, elinde bir valizle.

Bekleşen kalabalığın içinde amcasını aradı. Hiçbir yerde göremedi. Vedalaşmak üzere İngiliz'e döndü.

— Amcamı bulamıyorum. Onu aramalıyım. Galiba burada vedalaşmamız gerekecek.

— Ne zaman istersen, sana verdiğim bu adresten, Noel'de bir gün bizi ziyaret edebilirsin.

— Gelmeye çalışacağım. Sizi tanıdığıma sevindim.

— Ben de, diye karşılık verdi Richard ve uzaklaştı.

Perondaki kalabalık arasında tekrar amcasını aramaya başladı. Birbirine sarılanlara bakarak, insanların her yerde aynı şekilde kavuştuklarını düşündü. Sonuçta iletişim, kardeşlik ve özlem, başkalarıyla paylaştığımız bir istektir, birlikte var olmadır. Yürü-

dükçe, kavuşanların sevgisi onu da sarıyordu. O sırada arkasından amcasının seslendiğini duydu.

— Angelos!... Angelos!...

Geriye döndü. Kalabalık arasındaki amcasını gördü. En son iki yıl önce görüşmüşlerdi. Sıkıca sarıldılar.

— Nasılsın oğlum?

— Çok iyiyim, amca.

— Hep aklımdasın!

— Üzülme! Başka ufuklar açıldı önümde, dünyanın her yerinde gün doğuyor, gece oluyor.

— İnanıyorum Angelos, iyiyi bulmayı sürdüreceğine ve yitip gitmeyeceğine.

— Dünyada kimse yitip gitmez, istemedikçe.

— İyisin oğlum, iyi. Tanrı yardımcın olsun. Bir taksi tutup eve gidelim.

İlias Komninos gemiyle sefere çıkmadığı zamanlar, Londra'da kalırdı. İşi burada kalmasını gerektiriyordu. Çalıştığı şirket buradaydı. Çelsi bölgesinde küçük bir dairede kalıyordu.

Oldukça sevimli bir daireydi. Okli yolu üzerinde bulunuyordu. Yerleşmesi için Angelos'u biraz yalnız bıraktı. Sonra da sohbete koyuldular.

— Şimdi senden konuşabiliriz Angelos. Nasıl da bekliyordum bir araya gelmemizi.

— Yeni bir yaşam sürüyorum. Ne acı çekiyor ne de seviniyorum. Ama artık geri de dönemem.

— Öyle ya da böyle sürekli uzaklara gitmek isterdin. Bu şekilde olması daha iyi.

— Başlangıçta aklım başımdan gitmiş gibiydi. Sonra üstesinden geldim. Ayrıca bu yeni bayrağı cömertçe aldım elime. Bu dönemi bilinçli yaşıyorum. Yaşamın en iyi aşaması olarak görüyorum. Tehlike olmaksızın sürdürüyorum yaşamımı. Artık içimde güven hissediyorum. Özgürlüğün büyük bir ortamına girdim amca. Bu yüzden benim için endişelenme.

— İyi olacağını sadece ben düşünüyorum. Ama geride bıraktıkların da var.

— Onları son olarak ne zaman gördün?

— İki ay önce.

— Annem nasıl?

— Nasıl olsun, bilirsin onu. Derin üzüntü içinde, eski Elenicik değil.

— İstanbul nasıl?

Soruyu duyunca, amcası güldü.

— İstanbul mu? Yegâne çiçek olmayı sürdürüyor.

Geç vakte dek bu konu üzerinde konuştular. Eskiyi andılar. "Benim gizli yalnızlığım yine beni oraya götür, kalbimin attığı yere."

Angelos, Paris'teki yaşamından ve son gelişmelerden söz etti.

Uzun bir aradan sonra bir rüya görmüştü. Boğaz civarındaki yollarda yürüyordu. Anahit'i görmüştü. Ona ulaşmaya çalışıyor ama yapamıyordu. Aynı yerde debelenip duruyor, Anahit de sürekli uzaklaşıyordu. Sabahleyin rüyanın etkisiyle uyanmıştı.

Okli caddesi beyaza bürünmüştü. Akşam kar yağmıştı. Karşı kaldırımda çocuklar kardan adam yapıyordu. Gözlerini, tahtadan burnunu yaptılar ve gülüşmeye başladılar. Sonra da durup birbirleriyle kartopu savaşına tutuştular. Şimdiki çocukların bilinçaltına işlemişti yaratı ve savaş, diye düşündü. Tüm bir yaşamı böyle yaratır insanoğlu, iyi ve kötü. İçinde ne varsa artık çıkarabiliyordu.

Bir sonraki günün sabahıydı. Amcasından önce kalktı. Hazırlanıp, aşağıya indi. Karda gezme arzusundaydı. Aşağıda apartmanın girişinde kaldırımda bekliyordu. Kaptan İlias kimi işlerini yapmak üzere Sokhos'a gidecek ve sonra da yeğenine Londra'yı tanıtacaktı. Yolda fazla hareket yoktu. Gelip geçenlerin yanakları da soğuktan kırmızı kırmızıydı. Çocuklarsa üşümüyor, karda kaygısızca yuvarlanıyorlardı.

Paltosunun cebinden sigara paketini çıkardı, içinden bir sigara aldı ve yaktı. O sırada bir dilenci geldi karşısına. Beyaz sakallı, uzun kirli saçlı. Başında da oldukça kirli bir başlığı vardı.

— Bir sigara da bana verir misin?

— Elbette.

Tekrar paketi çıkardı.

— Bir tane daha al. Sonra içersin, dedi Angelos.

— Tekrar rastlarsam, isterim senden ikinci sigarayı. Şimdi bir taneyi birlikte tüttürelim.

Derin bir nefes çekti, ona keyif veren.

— İyi sigara, dedi. Nerenin?

— Fransız.

— Oralı mısın? Çünkü İngiliz'e benzemiyorsun?

— İstanbulluyum.

— A!.. Ülken güzel, çok güzel!...

— Nereden biliyorsun vatanımı?

— Nereden mi biliyorum? dedi, sigara tuttuğu elini sallayaraktan. Nereden mi biliyorum? Orada ekmek ve tuz yedim.

— Nasıl, ne zaman? diye sordu.

— Birinci Dünya Savaşı'nda. Gençtim. Şimdiki sefilliğime bakma! Bir zamanlar ben de gençtim. Çökmeye gör, sonun tez gelir.

Bunları duyunca, Angelos'u, alçak gönüllü bu dilenciyi tanıma isteği aldı.

— Ne anımsıyorsun orayla ilgili?

— En güzel anılarımın olduğu yerdir orası. Ah, İstanbul! Yeniden görmeyi çok isterdim seni.

O an binanın dış kapısı açıldı ve kaptan İlias çıktı.

— Buraya yakın mı kalıyorsun? diye sordu Angelos.

— Times yakınında bir barakam var.

— Adın ne?

— Artık yok!

— Neden, ne oldu?

— Şimdi bir hiçim.

— Ama olamaz! Kesinlikle bir adın vardır.

— Başka sefere, tekrar sigara içtiğimizde. O zaman söylerim. Karşılaşırız kuşkusuz. Buralarda gezinirim sürekli. Sigara için teşekkür ederim. Hoşça kal, dedi ve gitti.

Uzaklaşırken, topallayarak yürüyordu. Neredeyse sağ bacağını peşinden çekiyordu.

— Kimdi o Angelos? diye sordu amcası.

— Bir can...

— Hazır mısın gitmeye?

— Evet, gidelim. Ama önce Times'dan geçelim. Londra'yı daha yakından tanımak isterim.

Nehir oraya yakındı. Yürüyerek gittiler. Ağır adımlarla Albert köprüsüne varınca Angelos, çevresine merakla bakmaya başladı.

— Dünyanın en büyük kentleri bir nehrin yakınında amca. Sana garip geliyor mu?

— Eskiler ne yaptıklarını bilirlerdi. Suya yakın olmaları en büyük iletişim ve güven kaynağıydı.

İlk bakışta huzur ve dinginlik hissediyordu insan burada.

— Burası da güzel bir yer, dedi.

Tekrar derin bir nefes aldı. Bu yeni gördüğü manzara karşısında göğsünü şişirip içine çekti.

Her yer güzeldi. İnsanoğlu hangi belayı isteyebilirdi yıkılması için.

— Biraz daha aşağıya gidelim. Bir taksi tutup merkeze gideriz, dedi amcası ona.

Çaringk kavşağı üzerinde, rıhtımda demiryolu istasyonunun yakınında indiler ve Sokhos'a, meydana doğru yöneldiler. Kalabalıktı. Kaldırımlardaki karlar eriyor, yürüyenlerin adımlarından dolayı suya dönüşüyordu. Noel yaklaştığından, kentte bir koşuşturma vardı.

Kaptan İlias, çalıştığı şirketin bürosunda Angelos'u bazılarıyla ve Pireli bir kaptanla tanıştırdı. Pireli adam onu daha sonra bir kenara çekti, seyahatlerinden ve asılsız maceralarından söz etti. Söylediğine göre çok şeyler geçmişti başından. Açık sözlü biriydi. Üzerinde Pire uyanıklığını taşıyordu. "Bizi bilir misin?..."

Büroda çalışan bir İngiliz kadını, Angelos'a kahve ikram etti. Arada da tatlı tatlı bakıyordu ona. Angelos hakkında, amcasının söz ettiği kadarıyla bazı şeyler biliyordu kadın. Angelos'a Paris'te nasıl vakit geçirdiğini, ilerisi için ne yapacağını sordu. Söz amcanına gelmişti ki, kaptan İlias gülümseyerek yanlarına geldi.

— Siz ikiniz neyi tartışıyorsunuz?

— Şimdi sizden söz ediyorduk, dedi İngiliz bayan.

— Yaşlı bir adam için ne söyleyebilirsiniz?

— Çok şeyler gördüğünüzü.

— Bu yüzden de yalnız kaldım, sevgili Kleir.

— Pişman mısınız?

— Hayır değilim. Fakat yıllar geçtikçe, bir yere yerleşmeyi düşünüyorum. Tek başına olmuyor. İnsan bir aile istiyor yanında. Haydi Angelos, işimi bitirdim. Konuşmanızı bölmüyorsam, gidebiliriz.

— Evet, gidebiliriz.

Binadan dışarı çıkarken, eldivenlerini giymek için merdiven sahanlığında durdular.

— Yaşamın sonu yok, değil mi amca? diye sordu Angelos.

— Asla bitmez.

— Ve hiçbir yerde, diye ekledi Angelos.

— Dünyanın öbür ucunda bile. Seyahat etmeyi öğrendim. Monotonluğu hiç yaşamadım. Farklı yerlerde bulunmak beni hep cezbetti. Denizde tehlikeler de yaşadım, ama yılmadım. Ne istediğini, ruhunun ne dediğini bilmen gerekiyor.

Noel sabahı, Ayasofya'nın bir benzeri olan Londra Ortodoks Katedrali'ne, ruhu etkileyen bir ortama girdiler. Kutsal sevinç, örtüsünü çıkarıyordu, İsa Peygamber'in doğumunu kutsamak istercesine. Kalpler yumuşamıştı. Kötümserliği silme zamanıydı. Sadece sevginin akışına izin vardı.

İnanç yükselmemiz için bize yol gösteriyordu. Katedral, çoğu Hellen, Hıristiyan Ortodoks'larla doluydu. "Nereden gelmişti bunca Hellen," diye düşündü Angelos. Kilisedeki tören bitince, kaptana sordu bunu.

— Nerede yok ki! Gittiğim her yerde Hellen unsurunu buldum, ama çok, ama az. Burada Londra'da daha fazla. Başka şirketler gibi, çalıştığım denizcilik şirketi de Hellen gücüyle iş yapıyor. Ayrıca burada sanatkârlar da var.

Kalabalık, kilisenin avlusunda gruplar halinde toplanıyor, birbirlerine "Nice yıllar" diyordu. Kaptan İlias da bazı tanıdıklarıyla esenleşti ve onlara Angelos'u tanıştırdı. Yemek davetlerinden ya da ikramlardan kaçındılar ve bırakıp uzaklaştılar.

Akşam, kaptan İlias'ın çalıştığı şirketin verdiği Noel yemeğine davetliydiler. Oraya gitmek için daha zamanları vardı ve Angelos biraz hava almak için dışarıya çıkmıştı.

Etrafın güzelliğini seyrederek Çelsi çevresindi dolaşıyordu.

İstanbul'daki bu türden yerleri anımsadı. Çeşitli görüntüleri getirdi aklına. Küçük çocukların sokaklarda söylediği Noel şarkılarını anımsadı.

Dışarıda dondurucu bir soğuk vardı. Ağızlardan ve burundan nefes buharları çıkıyordu. İnsanın içine işleyen bir ayaz vardı. Times nehri kıyılarında dolandı. Köprü altına indi.

King Rount'da yürüyordu ki, topal yürüyüşlü birini farketti. Adımlarını hızlandırdı ve ona yetişti.

— Nice yıllara, dedi Angelos.

Angelos'u görünce, dudaklarında bir gülümseme belirdi.

— A!!! dedi. Bunu senin için söyleyeyim. Bunları ne yapayım ki ben! Beni yanına alsın diye Tanrı'ya yalvarıyorum.

— Tanrı seni almak isteseydi, şimdiye kadar yapardı bunu. Gidelim, sana bir barda içki ısmarlayayım, biraz ısınırsın.

— Beni bara mı götüreceksin. Gerçekten mi?

— Seni götürmeyeyim de kimi götüreyim!

Biraz aşağıda küçük bir bar vardı. Oraya yöneldiler ve içeri girince köşedeki bir masaya oturdular. Pencereden dışarısı görünüyordu. İlk iki viskiyi neredeyse bir yudumda içtiler. Sıcaklık içlerine yayılmaya başlamıştı.

— Bana bir sigara daha verecek misin?

— Buyur.

Sigarayı yaktıktan sonra, yine mutlu halde dumanını tüttürdü.

— İstanbul'da hiç Noel yaşadın mı? diye soru Angelos ona.

— Bir kez. Ne zamandı hatırlamıyorum. Sanıyorum 1914 yılıydı. Pera caddesindeki Meryem Ana kilisesine gitmiştik erkenden, sonra da salıverilmiştik. Tüm gün serbesttik, o bölgede dolaşmak üzere.

— Sen ne arıyordun orada?

— O zaman görevliydim. Deniz piyadesiydim. Dokuz ay senin yurdunda kaldım. O günlerde gürültü vardı. Bir İngiliz binasında muhafız birliğindeydim.

— O yıllarda ne oluyordu? Hatırlıyor musun?

— Hatırlıyor muyum diye soruyor, şuna bak! Başka bir şey hatırlamıyorum ki! İstanbul'daydım. Gelibolu Savaşı olmadan önce. Fakat sen nereden bileceksin bunları?

— Biliyorum, hem de çok iyi, devam et.

— İlk kez çıkıyordum İngiltere'nin dışına. İstanbul büyülemişti bizi. O zamanki huzuru bize iyi geliyordu. Ağustos ayı gelip de, Avrupa'da savaş başlayıncaya dek. Bir ay sonra kimimiz orada kaldı, kaynayan kazanı bekliyorduk. Başı bozuk Türk ordusu her gün yollardan geçiyordu. Almanya ile işbirliği yapıyordu. Alman ordusu kentte *paşalar* gibi dolaşıyor, bu ülkeye egemen olduklarını düşünüyorlardı. Gelibolu'daki çıkarma için İstanbul'dan ayrıldık. O savaşta yanıma bir cin geldi. Yakınımda bir bomba patladı ve ağır yaralandım. Azrail'le pençeleştim durdum. Uzun süre kendime gelemedim. Hastaneden hastaneye geçtim. Sağ tarafım tümden felç olmuştu. O zamandan beri *sakatım*, savaş kalıntısı.

— Nasıl yaşıyorsun?

— Bizimkiler ölene dek, bana baktılar. Mutsuz ve de yoksul annemle babam. Onlardan sonra da içkiye verdim kendimi. Ve Allah ne verdiyse. Allah'a inanan yalnız kalmaz. Sen anlarsın bunu.

— Çile çekmişsin.

— Çocukluktan beri. Bunu kabullenemedim. Ama artık çekmiyorum. İnsani zaaflardan arındım. Salt toplumsal mantığa uymuyorum. Başkaları böyle görüyor beni. Bense onlardan daha zengin olduğumu hissediyorum. Çünkü kederden geçtim. Yaşamın özünü sadece oradan fark edebilirsin. Tanrı'ya şükürler olsun. Çünkü o zaman ölebilir ve seninle bu sohbeti yapamayabilir, İstanbul'dan söz edemezdim. Tek yolculuğumdu. Bu gece bununla uyuyacağım. Görüyorsun, hepimizin içinde bir şeyler var.

Her ne kadar yaşam onu harabeye döndürdüyse de kötülük yoktu içinde. İki yüzlü değildi, temiz ruhluydu. Böylece Londra sokaklarında dolanıyordu. Aslında Angelos bu adamı arıyordu. Ve bugün bulmuştu onu. Kaderin başka bir yanını görüyor, bundan cesaret alıyordu. Onun kederini paylaşıyordu. O, soğuk Londra'da tanıdığı en basit vatandaştı. Kimsenin düşünemeyeceği birinden çağının mesajını almıştı sanki.

Bardaki diğer müşteriler onlara garip bakıyordu, daha çok da barmen. Kendi kendine düşünüyordu ne biçim bir arkadaşlık bu böyle, bunca zaman durmadan konuşuyorlardı. Toplumda kimi-

lerin yalpaladığını görebiliyordu insan. Onlara her yerde kapıların kapalı olduğunu, sonsuz bir boşlukta bulunmaları ve kuş olmaları için.

"Bir kez daha anlıyorum ki yaşıyorum ve varım," diye düşündü Angelos eve doğru yürürken. Vakit hayli geç olmuştu. Amcası şimdi diken üstünde oturuyordur.

Bu adamdan ayrılırken ona iyi dileklerde bulundu. İçten olursa, dilekler tutardı. Israr etmesine karşın, adını bile söylememişti.

Gecenin ayazında bu yıkıntı dolu yaşamı ve yaşlı adamı düşünüyordu. İnsan böyle bir özgürlüğü tekrar göremezdi, kuş gibi hafifti. Bu ihtiyardan edindiği anlamlar, onu, artık daha ötesini istediğine itiyordu.

Dünyanın heyecanları saçılıyor yollara. Kucakla sesleri. Yaşamayı onlar öğretir. Çoğu zaman sor kendine neyi seçeceğini ve terk et yadırgayacağın davranışları. Hangi fark ayırır bizi birbirimizden, özdür salt yalın olan ve ayrım gözetmeyen. Sadece ne istediğine karar vermen yeterlidir. Eğer bu hisler bizi bağlıyorsa, parıltılardır, salt bizi kurtaran. San'a, ey Baba Gökyüzü, evrenin kulları, kendi bedeninden parçaları kurban ederler. Belki böylece onları arındırırsın, gereksiz yüklerinden. Ama örs üzerindeki darbelerin sıyrıkları kalır, mübarek olsun rüzgâr ülkelerinin üzerinde yürümüş olanlara ve de yürüyenlere.

Eğer yaşamla yüz yüze gelmeyi ve sana bakmasını istersen, işaretleri görmen gerekir. Göremezsen, seni unutur, sana aldırmaz.

O zamandan beri o yaşlı adamı tekrar göremedi. Londra'nın bilinmeyen bir yerindeydi. Noel'den iki gün sonra Angelos, tekrar Paris'e dönmek üzere eşyalarını hazırladı.

— Bir daha ne zaman karşılaşırız, Angelos? diye sordu amcası, toparlandığını görünce.

— Tanrı bilir, dedi kısaca.

— Ne yapmayı plânlıyorsun?

— Önce Hellas'a gideceğim. Kağıtlarla ilgili bazı sorunları düzenleyeceğim. Bizimkilere de İstanbul'dan gelmelerini söyle-

yeceğim. Birkaç gün birlikte oluruz. Sonra daha aşağılara ineceğim, Sina'ya gideceğim. Vaftiz babam sürekli çağırıyor beni. Şimdilik tasarılarım bunlar. Sonrasını düşünmek istemiyorum. Kendimi cezalandırmak gibi bir şey. Sadece sana bir sırrımı verebilirim. Seyahat etmeyi düşünüyorum. Geri dönmeyebilirim.

— Belki bir gün sınırdışı edilme kararın kaldırılır. İstanbul'da epey kişi senin için uğraşıyor. Haberleşelim, belki yollarımız bir yerde çakışır. Sana vereceğim bir şey var, bir İngiliz banka hesabı. Ailen ve benim adımadır. Al bunu. İhtiyacın olduğunda, bana yazmaktan da çekinme.

Vedalaşırken, "İyi şanslar," oldu amcasının son sözü. "Nereye gidersen, buna ihtiyacın olacaktır," sözü de iyi niyet içeren son sözüydü.

Alacağı yollar sonsuzdu Angelos'un.

PARİS
Ocak 1950

Paris'e dönüş, sevdiği yüzlerle yeniden karşılaşma ve işini düzene sokma heyecanıyla geçti. Kafasında yeni yeni tablolar oluşmuştu. Yıkıntılar, toplum dışı bırakılan atılımlarla ilgili.

Dilencinin bakışları Paris'te de onu izliyordu. Çatı katının sıcaklığında, elleri açık bir araya getirilmiş avuçlarında duran güvercinleri gözlemliyorken. Kimileri sunduğu buğdayı gagalıyor, kimileri de dik dik ona bakıyordu. Angelos bunlardan birini çok iyi anımsıyordu. Resmini çizmişti. Tüyleri beyazdı, rüzgârın savurduğu. Dilencinin beyaz sakalı gibi. Tablosunda da işlediği tüm bunlar, ona özgürlük duygusunu veriyordu.

Natali kanapeye oturmuş, gazete için hazırladığı yazıyla uğraşıyordu. Angelos ise Londra'dan döndükten beri, yaklaşık bir buçuk aydır hemen hemen tüm gün eseri üzerinde çalışıyor, Fransuva ve diğer dostlarını bile eve ziyarete çağırıyordu.

— Ne yazıyorsun orada? diye sordu Angelos Natali'ye. Tablodan yüzünü ayırmadan.

— Gazeteye Salvador Dali adında birinin sergisiyle ilgili bir yazı hazırlıyorum.

— A! Şu İspanyol. Tanıyorum onu. Bir keresinde Monmart'da bir grupta onunla karşılaştım. Burma bıyıklı, keskin bakışlı.

— Onu görmeye birlikte gidelim ister misin?

— Elbette. Eserlerini gördüm. Şaşkınlık uyandırıyor. Geniş

aydınlık manzaralarında bir yabancılaşma duygusu veriyor. Sen ne dersin onun için?

— Kendine ait özgür bir sanat koydu ortaya. Bilge birinin soğuk yapısıyla. Vurguyu ayrıntılarda veren, sanatsal dehayı gösteren, sürrealistlerin bağrındakilerden eşsiz bir sentez yarattı. Tablolarına fotoğraf özenini ve efeyi vurguluyor. Ve bu da dediğin gibi, insanı şaşırtıyor. Ancak, çok kendine özgü.

— Başkalarına tuhaf gelecek şeyleri iyi biliyor. Özü fark edebiliyor.

— Dün onunla birlikte olduğumda, ona seni sordum.

— Beni mi?

— Evet.

— E, ne dedi sana?

— Başta kim olduğunu anlayamadı. Sonra gördüğü tablolarından anımsadı seni. Ressamlığın için iyi sözler söyledi, seni tanımak istiyor.

— Sen ne dersin?

— Yaşamı betimlemede edindiğiniz düşünce ve tarzlarınız söz konusu olduğunda, aranızda bir çok ortak nokta olabilir.

Başını çevirdi, kıza baktı. Fırçayı yanındaki sehpanın üzerine koydu, tabureden kalktı. Uzaktan, resmettiği tablonun karşısına oturdu. Ve her zaman yaptığı gibi, onu incelemeye koyuldu. Devamı nasıl olmalı ya da yaptığı bölümlerin bir birine olan uygunluğu nasıl diye saptamaya çalışırdı. Avuçlarında kuşlar tutan adamı donatmayı sona bırakmıştı.

— Angelos, bu adamda seni çeken neydi?

— Bana önemli bir sır söyledi.

— Bakışlarından, sanmıyorum bir şey sakladığını, tersine gerçeğin açık bir ifadesi var.

— Tam olarak öyle. İnsan, gizeminden arınmalı. Hiçbir şeyle bağı yok. Su üstünde duruyor. Beyaz ruhu kuşlarla birlikte var oluyor. Yiyeceğini onlarla paylaşıyor. Tek örtüsü gökyüzü. Birlikte konuşurken kendimden utanıyordum. Çünkü hiç sorunu yoktu. Yaşam onu yağmur birikintilerine atmış olsa da. Sahip olmayı istediğim şey yok diye sızlanmamam gerektiğine ikna oldum. Onun mantığına göre dünyada kederli insanlar vardı. Sadece çare arayan ve bulamadıklarında, alışkanlıklarından kopan,

yalnız başlarına, desteksiz kalan. Sonra da bu kadar ağır bir yükü taşıdıklarından, ruh olmak için bağlarından serbest kalıyorlar.

Tablodaki adama bakaraktan bunları söyledi. Onunla konuşuyordu sanki. Sonra da bakışlarını Natali'ye çevirdi. Ona baktı. Her seferinde içinde oluşan duygularını gözlerinin içine akıtaraktan.

— Yaşamın nimetlerini artık fark edebiliyorum. Anlamını kavrayabiliyorum. En azından bugün bana mutluluğun anlamını ve onu yaratmak için nerede bulunduğunu verdi.

Bakışları, sonra kızın yüz hatlarında dolanmaya başladı, ayrıntıları üzerinde duraraktan.

— Gittikçe güzelleştiğini düşünüyorum.

— Çünkü güzel gözlerine yansıyorum ve duygularında bulunuyorum. Sevgi her zaman insanı güzelleştirir.

Kollarını Angelos'un boynuna doladı. Aralarında bir nefeslik mesafe vardı. Başını eğdi, Angelos'u öptü. Hafifçe ayakları üzerine kalktı, sarıldı ona.

— Tüm gücümle söylüyorum, seni seviyorum... Seni seviyorum. Aşkı tanıdığım için mutluyum. Bir gün uzaklara gideceksin, biliyorum. Seni bundan vazgeçiremeyeceğimi de biliyorum. Güzel bir şeye baktığımda, seni görüyorum karşımda. Nefesinle alıyorum nefesimi. Önümdeki renkler güzelliğini şekillendiriyor. Bağışla beni küstahlığım için, fakat seni kendimle bir tutuyorum.

"Güney rüzgârlarının estiği günlerdi,
sıcağı getiren
dünyayı, toprağı ve göğü kaplayan.
Güney rüzgârlarının estiği günlerdi
seyyahların gökteki ışığa
kendilerini verdikleri;
çağırıyordu onları yaşamın ne olduğunu görmeye.
Güney rüzgârlarının estiği günler anımsatır
bize, rüya bulutlarında yolculuk etmeyi.
Özgürce sunarız kalplerimizdeki sözleri.
Görüyordum havanın yağmuru sürüklediğini
görüyordum sanatın doğayla eş olduğunu."

Bir hafta geçmişti. Natali'nin büyük konusu sanat çevrelerince konuşuluyordu. Angelos, Fransuva'yla birlikte Saint Germain bölgesine gitmişti. Güzel Sanatlar Fakültesi'nin aydın bir hocasıyla buluşmaya. Vakit daha erkendi. Sen nehri yakınında Bonapart yoluna doğru bir yürüyüş yaptılar.

— Önceki gün Natali'yle İspanyol ressamın sergisine gittim.

— Ama Natali'nin bu adamla ne ilişkisi var. Herkes ondan söz ediyor.

— Eserlerinde başka bir boyut var. Herkes hissediyor. Görünenin ardına başka bir gerçeği de gizliyor, maddeden uzak olan özgür hayal dünyasını.

— Onunla konuştun mu?

— Evet. Natali tanıştırdı. Onunla bir röportaj yaptı.

— Ne konuştunuz?

— Genel şeylerden söz ettik. Herkesin kendi tarzıyla kendi sesini ve farklı bakışlarını verdiğini, ayrıca ortak amaca pek çok yolun çıktığını. Paris'teki eserlerimi görmüş. Aklımdaki tarzı öğrenmek istedi.

— Ne dedi sana?

— Hoşuna gittiğini. Şaşırtıcı olduklarını, canlı ve uzağı gören bir tür yalaz olduklarını.

— Daha başka?

Biraz tereddüt etti. Böyle konuşmalardan kaçınırdı.

— Şimdiki durumu gösteren geçmişi içerdiklerini ve ilerisi için kim olduğumuzu unutmayalım diye özgün yöntemler umuyor.

— Göze çarpan tespitler yapmış.

— Kendi görüşünde ısrar ediyor.

— Ne iyi yapıyor!

Salvador Dali gerçekten de bir gün Kardek galerisinden geçerken, yakaran Natali tablosu önünde durmuştu, dikkatlice bakmak için. Sonra içeriye girip, vitrindeki tabloyu kimin yaptığını sormuştu. Marşel de Angelos'tan söz etmiş, ona galeride olan başka bir tablosunu göstermişti. Paris'ten Doğu'ya uzanan tablosunu. "İlginç yaşamı olan önemli bir ressam," demişti sonunda galericiye. Sergide karşılaştıklarında da Angelos'u çok ölçüp biçmişti. Birlikte konuşma fırsatı pek olmadı. Çünkü başka ziya-

retçilerle ilgilenmek zorundaydı. Fakat ayrılırken, yollarının çakıştığını ve kendisini tanıyacağını söylemişti.

"Kafe de flor"da Angelos, ikinci kahvesini de sipariş etmişti. *Garson*, küçük bir masa etrafında toplaşan kalabalık bir grubu zorla aşarak *fincanı* masasına bıraktı. Gençler, iki hocalarıyla birlikte fakülteden çıkıp, kahve içmeye gelmişlerdi. Konuşmalarından, okumuş oldukları anlaşılan başkaları da onlara katılmıştı. Sohbetleri yetenek ve çalışmalar üzerineydi. Tüm mantıklı açıklamaları dile getirdiler, konuları görünür kıldılar, sorunlar ve nedenleri üzerinde durdular. Orada olanların sözünü ettiği son konu, özgür düşünemediklerinden dolayı duydukları sıkıntıydı.

Sözü, Natali tablosuna getirdiler. Onun daha çok teşhirci bir sunum, kişiye ve maddeye tapınma eğiliminde olduğunu söylüyorlardı. 1934'den sonra her çeşit bağı koparan Sürrealistlerin bakışları aleyhinde konuştular.

Angelos boğulduğunu hissetti. Tüm söylenenlerin hemen hemen tek bir odağı vardı. Gerçeği tıkamak. Canlılık yitip gidiyordu. Az bir ateşi kalmıştı, onu da söndürüyorlardı. Dayanamadı.

— Binlerce düşünceyi baskı altına aldığınızı unutmayınız!.. Onu biraz özgür kıldınız, sadece size gelmesi için. Bir bez parçası ya da beyaz bir kağıt alınız ve oraya kendi dünyanızı resmediniz. Ortaya yaşama isteği çıkar, çöküntü değil. Ruhu ufalıyor, kuşatıyorsunuz onu. Soluk bile aldırmadan. Yeter artık! Hayata renk verin. Yeni doğmuşcasına... Şimdi çocuk olsaydınız, ne yapardınız?... Tam olarak bu gerçeği yansıtın.

Bir sessizlik oldu. Yan masadaki müşteriler döndüler, ona baktılar. Angelos, sakin bir tonla konuşmasını sürdürdü:

— Yaratının açıklanması başka bir iştir. Onu nasıl öğrettiğinize bir bakınız. Karanlığa gömülmesine meydan vermeyiniz. Onu bazı Alman filozofları gibi de ele almayın. Onlar sonunu görmek için içine giriyorlar, kendilerine izin verilmeyen yerlere. Ve gerçek sınırlarını kaybederek yutuluyorlar. Eski Hellenler ölçüyü temel tutarlardı. Bunun dışına çıkmaktan özellikle kaçınırlardı. Çünkü aşırıda yiter gideriz.

Angelos, konuşmasını kesti, sonra da yerinden kalktı. Fransuva'ya gitmeleri işaretini verdi.

Dışarıya, temiz havaya çıktılar. Kendinden emin bir şekilde yürümeye başladı. Fransuva yanına geldi.

— Ruhları sönmüş onların. İyi şeyler söyledin Angelos.

— Yarısıydı. Güzel düşüncelerle başlamışlardı.

— Daha fazla devam edemez, boş bir alanda gerçeği bulamazlardı.

— Hepimizin artıları ve eksileri var. İsteyen istediğini seçebilir, ama gerçeğin nerede bulunduğunu da saptaması koşuluyla. Salt tırmanmanın ipine tutunursak, o bizi kendiliğinden yukarıya çıkaracaktır. İçlerinde inanç yoksa, ne söyleyebilirler ki? Hangi mucize oluşur eğer ona kendileri inanmıyorsa? Düşüncelerini gerçekleştiremeyecekler. Onları ne suçluyor ne de yeriyorum. Fakat doğruları söylüyorum. Olumsuz etkiler istemiyorum.

— O zaman kaderimizi de boyuyalım.

— Gündelik hayatımızı betimlememiz gerekiyor. Gerçekleri yoğurup yaratmalıyız. Hayallerimizi yaratıcılıkla biçimlendirmemiz gerekiyor. Sadık olmalıyız duygulara seslenen cazibeye. Ne yapıyorsam Fransuva, yapmaya devam edeceğim. İlk önce buna inanmam gerekiyor, sonra da bunu yansıtmam. İnanç yoksa, peşinden gitmek de boşunadır.

Son günlerde üzerinde bir sıkıntı duyuyordu. Tanımsız bir keyifsizlik ve karamsarlık vardı. Yerinde duramıyordu. Dilenci konulu tablosunu bitirmiş, taslağı olmaksızın başka bir konuya hazırlanıyordu. Gülümsemeyi unutmuştu. Ağzına kilit vurmuş gibiydi. Çok az konuşuyordu. Sık sık dışarıya çıkıyor, ne yöne gittiğine aldırmadan yürüyordu.

Natali bir sorunu olduğunu anladı. Akşam kendisini eve götürürken: .

— Neyin var Angelos? diye sordu ona.

— Hiçbir şey... Hiçbir şeyim yok. Sıkma canını.

— Bir şey yok deme! Benden gizleyemezsin.

Başını eğdi. Ne diyeceğini bilmiyordu Angelos. Natali, onun elini tuttu ve sıktı.

— Konuş! dedi vurgulu biçimde.

— İçimde bir sıkıntı var. Açıklayamayacağım. Kötü bir his

içindeyim sanki. İçimden atmaya, unutmaya çalışıyorum. Olmuyor.

Bir şeyi çok düşünürsen, mesajlarını alabilir ve bunun farkında olursun. Böylece çoğu kez ruhun başka bir boyutuyla tanımsız bir iletişim kurabilirsin. Bilinçaltının çalışması, gökyüzünde yolculuk etmesi gibi.

"Savaş imgesi gibi
düşlüyorum seni, ey içimdeki seyyah!
Ulemalar ki senin peşinden gitti.
Ve sen işaret koymuşsun
İstanbul'un gezinti yerlerine.
Kırpılmış zamanın kopmaz bir parçasında
sanıyorum, yaşamaya devam ediyorsun
ve özlem içinde boyun bükmektesin.
Merhamet Gösteren'in adı altında,
sana dua ettiğim tek şey,
senin iyi şeylere egemen olmandır,
Diriliş gününe dek."

Devamlı mesajlar alıyordu *fırtınalı* denizden. Hangi dalgalardı acımasızca çarpmakta olan, Paris'in ortasında unuttuğu bu güçlü ilham soluklarını bildirmek üzere? Gerçek acıdır. Kimi zaman mutluluk, kimi zaman da keder sarar bizi. Yaşam böyledir, bir ileri bir geri. Zaman dönüyor sürekli.

Akşamın geç vaktinde Monmart'ın karanlık sokaklarında dolaşıyordu. Uzaktan evde ışık olduğunu fark etti ve kendi kendine sordu: "Madam Mari uyumadı mı?" Adımlarını hızlandırdı. Kapıyı açtı ve salona girdi. Madam Mari onu bekliyordu. Yüzünden bir şey olduğu belliydi.

— Ne oldu? diye sordu kadına.

Kadının yanına yaklaştı, yüzünün ıslanmış olduğunu gördü.

— İstanbul'dan bir telgraf geldi.

— Ne yazıyor?

— Kendin oku.

Cebinden bir zarf çıkardı ve Angelos'a verdi. Angelos zarfı açtı, içindeki kağıdı okudu. Birkaç kelime yazıyordu.

"Babanın Bengal'e gitmek üzere yolculuk yaptığı gemi, Akdeniz açıklarında batmış. Kurtulan olmamış. Yunanistan'a gel. Seni öpüyorum. Annen."

Aniden bir dayanağının yıkıldığını hissetti. Yüzüne hüzün çöktü. Madam Mari de yanına gitti, ona sarıldı. Angelos'un tepkisini görünce, o da ağlamaya başladı.

Babasını kaybetmek onda derin üzüntü yarattı. Günlerce öyle durgun kaldı, gözleri hiçbir şey görmüyor gibiydi. Yaşamından çocukluk dayanağı kopmuştu. Yeryüzündeki yabancı yerleri doğuştan öğretmişti ona. Oturup, dönüşünde dikkatle babasının anlattıklarını dinlediğini anımsadı. Tüm dünyayı dolaşarak büyümüştü. Gördüğü tüm halkları anlattığında, onları tanıyor, oralara gitmiş, onları yaşamış gibi olurdu. Bazı kereler tanımadığı yerlere gittiğinde, yabancılık çekmezdi. Mutlaka küçüklüğünde, babasının anlattıklarından duymuştur.

Aslında bu olayda hüzün yoktu. Çünkü köklerimize bir geri dönüştü. Ruh, bir kuştu. Bir an gelir önümüzden kaybolur, gider.

Ben de başımı yastığa koymuş, dostumu düşünüyordum. Tüm duygularımızda benzerlik vardı. Seni unutmuyorum dostum, burada uzakta olsam da. Acın, benim de acımdır. "Tanrı" elini uzatır, bizi güneşe, tekrar ışığa çıkarır. Zaman gelecek, dağın ötesine biz de gideceğiz. Bir gün orada karşılaşacağız. Şunu da unutma! Bugün ne yapıyorsak, zaman gelecek hesabını vereceğiz. Bugün keder içindesin, ama döktüğün gözyaşı bir gün sona erecektir. Ben de ağladım senin yitirdiğine.

Acı çeken İstanbul'dan Ramazan ayında yola çıkıp, Yunanistan'da buluşacağız.

1950 yılının *Ramazan* ayı, Mart'ın sonuna geliyordu. Bayan Eleni ile Selaniğe gitmeyi kararlaştırmıştık. Daha sonra Zirar da gelmeye karar verdi. O günlerde tatildeydik. Angelos'la o sırada bir araya gelmek yerinde olacaktı.

Deniz kazasının ardından on beş gün geçmişti. Angelos'a Sina'dan bir mektup gelmişti. Mektupta, Peder Prodromos ona, Tanrı'nın babasını yanına aldığını, erken ya da geç, kimsenin O'nun isteğine karşı koyamayacağını ve daha başka şeyler de

yazmıştı, Angelos'un ruhunu rahatlatacak. Doğum ve ölüm üzerine genel olarak farklı bir açıklama getirmişti. Buna tümden yok oluş denmezdi. Sadece uzun bir uykuydu.

"Onu bulmaya gideceğim," diye düşündü Angelos. "Selanik'ten sonra Sina'ya gideceğim. Zamanı geldi. Orada başka bir çıkış bulacağıma inanıyorum." Ellerini sıkıca göğsüne dayadı, aynı güçle aşağıya doğru indirmeye başladı. Derin derin soluyordu o güçlü ölümsüzlüğü.

Gitme zamanı gelmişti. Angelos yavaş yavaş hazırlanıyordu büyük yolculuğuna. Aklına doğuda aradıklarını getirerekten.

İSTANBUL
Mart 1950

Ah, bu Mart ayı! Nasıl da sarsar mevsimi ve her zaman olacağı belirleyen, başka türlü açıklanamayan coşkuları, getirir. Boğaz'dan evvelce geçen bir gemi, bana senin geleceğinin sirenini çaldı.

Ortaköy Cami'sinin dışındaki çeşmelerde ibadet eden Müslümanlar kalplerini yıkıyordu, içeriye temiz gitmek için, *imamın* batı *minaresi* üzerinden yaptığı günün dördüncü çağrısında. Saat öğleden sonra beşe yaklaşıyordu. Ardından Agios Fokas kilisesinin çanları duyuldu. Cemaatini akşam ayinine çağırıyordu.

Ne tesadüf, herkes kendi tarzında ibadet etmeye gidiyordu. Aynı zamanda biraz ötede bir Yahudi Sinagog'u da vardı. Üç farklı "İnanç" birlikteydi, aynı yerde. Ve benim için alışılmış bir olaydı. Bunu küçüklüğümden beri bilir ve yaşarım. Mutlu muyum, mutsuz muyum bilmiyorum? Bildiğim başkasının inancına saygı duyuyor olmamdır.

Ah, şu İstanbul! Gerçekten de herşeye sahip. Bizanslılar doğru söylemişler, burası Doğu ve Batı'nın merkezi diye.

O gün İzmir'den misafirlerim vardı. Gülay'la Remzi gelmişlerdi. Onun varlığı bana güç veriyordu. Uzun zaman olmuştu onu görmeyeli. Bakışlarıyla beni okşamasını özlemiştim. Geç vakit Ortaköy meydanında yürüdüğümde, onun yanımda olduğunu hissediyor, mutlu oluyordum. İki gün önce gelmişlerdi. Ve üçümüz Boğaz'ın güzelliğini izlemek üzere Ortaköy'e inmiştik.

Zaman tükenir diye bir şey yoktur. Tükenen sadece biten biziz, bir gün sona erecek olan. Adımlarımız başka adımları getire-

cekti. Hiçbir şey durduramazdı yaşamı. Tek başına ilerlemesini sürdürecekti. Üçümüz, yaşamdan bahsediyorduk. Varlığımızın özünden ve nedeninden.

O sırada siyah giyimli bir kadın, meydandaki evlerin önünden geçiyordu, Agios Fokas'a doğru. Bayan Eleni Komnini idi. Hemen durdum ve beni duyması için yüksek sesle ona seslendim. Bana doğru döndü. Beni görünce durdu, yanımıza geldi. Remzi'yi uzaktan tanıyamamıştı.

— Gelin bayan Eleni. Bakın bügün kim geldi?

Yakına gelince, Angelos'un fakülte arkadaşı olan Remzi'yi tanıdı.

— Ah, Remzi!.. Ne kadar oldu seni görmeyeli...

Remzi'ye sarıldı, iki yanağından öptü, sevindiğini göstererekten.

— Ne yapıyorsun? Nasılsın? diye sordu.

— İyiyim, çok iyiyim, dedi Remzi.

— Dilerim.

— Size kızkardeşimi tanıştırayım.

— Zarif olduğunu duymuştum.

Döndü ve Gülay'a baktı.

— İyi bir kıza benziyor, dedi bayan Eleni.

— Teşekkür ederim, dedi Gülay gülümseyerek.

— Aceleyle nereye gidiyorsunuz? diye sordum ona.

— Nereye gideyim, bedbaht halimle! Kiliseye iki mum yakmaya. Biri kocamın ruhunun rahat etmesi için, diğeri de Tanrı, oğlumun yolunu aydınlatsın diye. Evimin iki erkeği vardı, ikisini de yitirdim.

— Sabır bayan Eleni. Sabrı bırakmayın. Birkaç gün içinde oğluna kavuşacaksın. Ona cesaret vermen gerekecek.

— Sabrı ne yapayım Ömer! Sanki baba ve oğul ödünç olarak verilmişlerdi bana.

— Biz de az önce bunlardan söz ediyorduk. Siz gelmeden önce.

— Bunları söylemen iyi, ama ne çıkar? Sizin de canınızı sıkmayayım kendi dertlerimle.

— Sizin sıkıntınız bizim de sayılır. Bunu unutmayın!

Bayan Eleni elini kaldırdı, yanağını okşadı.

— Güzel sözlerin için teşekkür ederim Ömer. Çocukluğundan beri evimizdesin. Seni kendi oğlum gibi bilirim.

— Yunanistan için kağıtlarınızı hazırladınız mı?

— Dafni ilgileniyor. Ben nasıl yaparım!.. O gün de bir gelse!... Gideyim artık, sizi gördüğüme sevindim çocuklar. Eve de gelirseniz, daha memnun olurum.

— Geliriz, size söz veriyorum, dedi Gülay.

— Hoşça kalm, dedi ve uzaklaştı bayan Eleni.

— Bu kadın iyilik dolu, diye yavaşça fısıldadı Gülay. Çok tatlı konuşuyor.

— Angelos nasıl? diye sordu Remzi.

— Gelecek hafta Selanik'te göreceğiz onu. Gitmek belki de onun için iyi oldu.

— Niçin böyle söylüyorsun?

— Çünkü orada iyi bir ün elde etti. İşinde ilerliyor.

— Her peygamber, kendi konusunda peygamber olurmuş. Keşke onu görmeye ben de gelebilseydim sizinle. Bu Rumu seviyorum. İkimiz çok şey yapabilirdik. Haritalar arasında iyi yolculuk ederdik.

— Sizin gezmeniz iyi de, haritaların değil. Ülkelerin sınırları sürekli değişiyor.

— Korkunç bir şey! Kimbilir daha kaç kez ülkelerde değişiklik yapmak zorunda kalacağım?

— Tarih med cezir gibidir. Kimi zaman şuraya, kimi zaman buraya taarruz eder. Kimi zaman da dinginleşir, ama sonra tekrar baştan alır.

— Angelos'la karşılaştığında, söyle ona, bir gün yollarımız çakışacak, haritalarım bir gün bulacaktır onu. Şunu da söyle ona. Birlikte güzel bir dünya kurabiliriz. O anlayacaktır ne demek istediğimi.

— Sana vereceği yanıtı biliyor musun?

— Neymiş?

— O an kuşkusuz gelecektir.

PARİS
Mart 1950

Dilenciyle tanıştığı Londra dönüşü sonrasında, Angelos üç tablo daha bitirmişti. Bir arabayla üç tablosunu da galeriye götürecekti. Bu, topluma başka bir yanını göstereceği andı. Bu anın ortaya çıkmasında bir çok yargının ve yaşamın getirdiği anlamların yeri vardı. Asize sokaklarında dolaşan Agios Frangiskos'unki gibi.

Natali evin dış kapısında Madam Mari ile konuşuyordu. Angelos'un yolculuğu ve eserlerinden söz ediyorlardı. Madam Mari, kızı yatıştırmaya çalışıyordu.

— Kadere karşı çıkmak olanaksız. Angelos'un içinde yaşama karşı bir susamışlık var. Kolay kolay bir yerde duramaz. Yaratıcı zamanlarını yaşadığını görüyorsun.

— Bunu ben de anlıyorum.

— Üzerindeki her baskı, onun boynuna atacağın ilmik gibi olacaktır. Bana geri döneceğini söyledi. Belki geç olacak, ama dönecektir.

Angelos'un sesi, konuşmalarını böldü.

— Natali, gidelim. Madam Mari bu akşam beni beklemeyin. Geç döneceğim.

Bir taksiye bindiler. Şoföre galerinin adresini söyledi. Şoför de sağdan, de Sol'un yokuş aşağı yolundan gitmeye koyuldu.

Galeride ziyaretçiler vardı. Aralarında yabancılar da bulunuyordu. Tabloları indirdiler, sergi alanına yerleştirdiler.

Ziyaretçiler, anında tablolara ilgi göstermişti. Marşel bir ara ona:

— Angelos, böyle farklı konularla durmadan bizi şaşırtıyorsun, dedi.

— Yaşam çok yönlüdür. Herkes onu farklı ifade ediyor.

Orada bulunan bir bay, yanlarına gelerek:

— Ressam siz misiniz? diye sordu.

— Evet, bayım benim.

— Eserleriniz olağanüstü, diye başladı söze. Bu adamın neyi ifade ettiğini açıklar mısınız bana?

— Kurtuluşu. Yaşamın farklı yönlerini ifade ediyor. Mutsuzluğun içinde bizler eziyet çekiyorken, o dilencide şunlar oluyor: Tutkulardan arındı. En azında isteklerini azalttı, yaşamak için gerekli olan. Özünü anlamaksızın özgürlükle bir olmuştu. Önemli olan da budur. Özgürlüğün simgesiyle yani kuşlarla iletişim kurabiliyor, beslenmek için olsa da. Biz bu ifadeyi asla anlayamayız.

— Niçin böyle dediniz?

— Farklı görüşlere sahibiz kendimize düzen vermede. Ve hergün uğraşır dururuz daha yükseğe çıkmaya. Bu adam böyle gereksiz bir şeyi düşünmüyor. Etrafındaki herşey dikkate değer ve sürekli tek başına bir bulut üzerinde yaşıyor.

— Gözlerinde ruhani bir etki var, dedi Marşel. Seni kutlarım delikanlı. Sadece sanatınla değil, içinde yaşama dair önemli gizemlere de sahip olduğun için.

— Sana söyleyeceğim bir şey var. Biraz öteye gidelim, dedi Angelos.

— Seni dinliyorum.

— Paris'ten ayrılıyorum.

— Nereye gideceksin?

— Doğu'ya.

— Yani?

— Hellas'a, sonra da Mısır'a, Sina'ya gideceğim.

— Ama neden? Burada rahat değil misin? Böyle güzel düşüncelerin varken, farklı yanını göstermeye başladığın bir sırada...

— Gitmem gerekiyor, orada ailem var.

— O halde, onları gördükten sonra döneceksin.

— Dönmem zaman alabilir.

— Neden?

— Arama, araştırma hissi Marşel. İçimde bana hükmediyor. Bunu durduramıyorum. Tablolarım yarım kalacaksa, ne önemi var yapmamın?

— İşbirliğimizde bir sorun yok.

— Hayır yok. Uzaktan da olsa, bunu sürdürmemizi isterim. Göreceksin, tablolarım daha iyi olacak.

— Daha iyi bir şeyler çıkaracağını düşünüyorsan, git. Onları gönderecek yöntemler vardır. Mademki gidiyorsun, yarın uğra da buraya, sana borcum olan tüm parayı vereyim. Tüm gereksinimini karşılamak isterim.

— Görüşmeyecek miyiz?

— Gözden ırak olan gönülden de olur.

— Bunlar dürüst düşünmeyenlere göredir.

Paris'te birkaç günü daha kalmıştı. Gidiyor olması Natali ve Madam Mari'ye acı veriyordu. Bunu gizlemeyi başaramıyorlardı. Angelos'u saran duygular etkisini gösteriyordu, onunla bir araya gelmek için uzanan kimi kişilerin elleri, birlikteliği kabul eden başkalarının elleri.

"Bir mirasın yollarıdır bunlar
onlar ki götürür tutkulu olanları
yasak olana istek duymaya.
Bükülmezdir, bayrağı taşıyanlar,
onu zafere götürmede.
Uygundur meşalecileri
her yeni sesin
ki onlar uyandırır arzuları.
Özlenen kutsal öykülerin
ki onlar dağıtır ardı ardına haykırışları
devrim öncülerinin.
Mesajları gelir
eski kaderimizden eski alın yazımızdan
çıkarmaları için arananları, tükenmez düşüncelerden."

Bir yerlerde bir yağ kandili yanıyordu onun için ve belki de onu koruyordu. İçinde arama duygusu vardı, özlemini duyduğu

vatanı gibi. Doğu, onu oraya önceden hazırlıyordu, sürekli işaretler gönderiyordu unutmaması için Frenklerin kandırmak amacıyla oltaya attıkları yemi. Adakları yadsımak aklına gelmezdi. Umutlar sağlam dayanmıştı, "unutma, ara" dedikleri derslerden edindiğimiz.

SELANİK
Mart 1950

Selanik'te savaşın izleri daha silinmemişti. Aziz Dimitrios, egemen olduğu ve kirlenmemiş tepede itibarını koruyordu. Kentin fethedilemeyen surları vardı. Belki kan akacak, acı duyacak, ama sonsuza dek orada kalacak, kan akıtmamaya çalışacaktı. Kirlenmemiş kutsal ruh, ölümsüz ruh, kalplerimizi sevindirir ve zaferi sunar.

Bu dünyada hiçbir şey tesadüf değildir. Her şey ruha ekili ve her şeyin önemi bulunmaktadır. Hiçbir şey boşa gitmeyecektir. Göz nuru gibi korunuyor, olayların neden olduğu tüm değişiklikler yalın ve gerçek mesajları iletmektedir.

"Yaradan" bana bir şey demek istiyordu ki, beni senin sözlerine, yaşamına getirmişti, örnek olmam ve karşı kıyıyı izlemem için. Tanrım, Sen'i görüyordum. Hayallerinle düşüncelerimi tamamladın. İnanıyorum, *bahçeme* yeni bir meyve ağacı diktiğine. Sana teşekkür ederim, ey herşeye "Egemen Olan." Unutmamıştın beni. Yanlış isteklerimden dolayı pişmanlık duyuyorum. Çünkü, Sen cömertçe herşeyi bana veriyorsun. En azından Seninle iletişim kurmaya cesaret eden şu bahtsıza sunduğun o an için. Aklımda severek gezindiğim, doğduğum yerlere beni götürsünler diye, adımlarımı yöneltiyorsun.

Uluslar, halklar, egemenlik de ne demek ve ne demek itaatsizlik, sevdiğim, görmeyi, sarılmayı istediğim bir şey için?

Çoğu kez neyi yitirdiğimi bilmiyorum. Belki de buranın düşmanı değildim. Selaniğin yukarı kısmında babamın tarifiyle eski

evimizi bulma coşkusu vardı içimde. Unutulan geçmiş beni oralara salmıştı.

Bir evin avlusundaki bayandan susuzluğumu gidermek için bir bardak su istedim, ayrıca bilgi verebilir mi diye de soru sormak. Kadın bana tatlı da ikram etti. Kiraz tatlısı.

— Yolculuk nerden iyi efendiler?

Avluda yazlık bir masanın etrafında otururuyorlardı. Başka soru sormadılar. Önemli olan ona konuk severliliklerini göstermekti.

— İstanbul'dan geliyoruz, dedi bayan Eleni, Angelos'la bir arada olmanın verdiği sevinçle.

— Hangi iyi rüzgâr attı sizi buraya? Burada yakınlarınız mı var?

— Ben bu mahallede doğdum. Fakat tam olarak nerede, bilmiyorum, diye yanıtladım.

— Senin adın ne?

— Ömer Deniz.

— Ömer Deniz mi? diye yineler hayretle. Osmanlı mısın?

— Evet.

— İsmail Deniz neyin olur?

— Babam.

— Ne diyorsun bre çocuğum! Saadet'in oğlu musun yoksa?

— Evet... diye yanıtladım, şaşkın.

Ayağa kalktı, ellerini açtı.

— Gel bre çocuğum! Seni kucaklayayım. Senin bebekliğini hatırlıyorum.

Şu rastlantıya bakın, duygulanmıştım.

— Hangi evde kalıyorduk, hatırlıyor musun?

— Nasıl hatırlamam. Dün gibi aklımda. Birkaç ev aşağıda, virane. Gel göstereyim.

Hepimiz onun ardından gittik. Zirar, Hellence anlamadığından, ne olduğunu öğrenmek için Angelos'a sordu.

— Burada yılları bir araya getiriyorlar, dedi ve durumu açıkladı ona.

Evin ya da kalıntıların önüne vardık. Duvarları dik duruyordu, yıkılan çatıdan etkilenmemişti. Üst katın ahşap zemini ise aşağıya doğru sarkmıştı, çatının ağırlığına dayanamayaraktan.

Ürpermiştim. Girişteki eşikten geçtim. Birkaç metre zorlukla içeriye doğru yürüdüm. "Burada doğmuşum," diye düşündüm. Böylesi güçlü bir duygüya ilk kez kapılmıştım. Hiçbir şey duymuyor, sadece kendimi dinliyordum. Anılar düşünceler olmaksızın. Yaşamın tüm yelpazesini bir araya getirmiştim sanki.

İyi bayanın sesiyle kendime geldim.

— Dışarı gel! Başına kiremit düşmesin.

İçeri girmeye, bizi çağrıştıran bir kalıntı bulmaya çalışıyordum. Fakat boşuna. İçerde dağılmış olanlar da yabancı şeylerdi.

— Bu hale nasıl geldi? diye sordum, dışarı çıkınca.

— İkinci Dünya Savaşı başladığından beri boş. Dayanamadı, kim ona bakacaktı ki?... Siz gidince, Küçük Asya'dan gelen göçmen bir aile sahip çıkmıştı. Onlar da savaşta yitip gittiler. Ev de ıssız kaldı.

— Bizimkilerle ilgili ne biliyorsun?

— Dedenin ilk oturduğu yer bu evdi. Oldukça paralı bir tüccardı... İyi bir insandı. Fakir ailelere çok yardım ederdi. Gereksinimiz olduğunda bize bile. Osmanlı dönemiydi. İyilikler onun olsun, şu anda nerede bulunuyorsa. Yaşıyor mu acaba?

— Hayır, öleli yıllar oldu.

— Babanı da delikanlı olarak hatırlıyorum. Hemen hemen aynı yaştaydık. Şimdi ne yapıyorlar acaba?

— İyidirler.

— Dilerim. Babana çok değer verirdim. Hâlâ ud çalıyor mu?

— Salt duygulandığında. Ama sen ne biliyorsun bunu?

— O zaman bile, evlerinin pencereleri açık olduğunda udun sesi yoldan duyulurdu. Dinlerdik onu.

Geçmişlerin anısına elini şöyle bir sallar ve devam eder:

— Şimdi sizi bırakıyorum. Evime gitmem gerek.

— Bir dakika, diyerek onu durdurdum. Sizin adınız ne?

— Athanasia Thalassinu.

— Thalassinu mu dedin?[4] Neredeyse soyadımız aynı. Bir bağ var mı? diye sordum.

4. Türkçe *deniz* anlamına gelir. (Çev.).

— Sanmıyorum... fakat kim bilir? Sizi gördüğüme çok sevindim, dedi ve gitti.

"Kaç çöküntü yaşadı bu ev ve yıkıldı," diye kendi kendime düşünüyordum ki:

— Ömer, burada senin hiç anın var mı? diye Angelos'un sorduğunu duydum.

— Hayır, hiç yok. Ayrıldığımızda bebektim. Fakat çok anımsıyorum ailemin Selanik'ten bahsettiklerini. Bu anılarla büyüdüm.

— Hadi bu mucize de oldu. Doğduğun evi gördün, dedi bayan Eleni.

Ah, ne derin *dertleri* vardı ruhumun!... Beni herkesten uzaklaştıran, yalnız bırakan ve bana hükmeden. Yaşam burada da rolünü oynuyor, aklımdakini hissedebilen dostluklar oluşturuyordu.

Kendimi korumaya çabaladığım sırada, bir el uzanmış, Angelos'un gergin elini yakalamıştım. Sevdiğim insanların hazinelerini içimde saklı tutuyordum. Gerekirse kendimi onlar uğruna feda bile ederdim. Çünkü değerli olan kesinlikle azdır. Oysa hayatta böyle şeylerin abartı olduğunu düşünürüz. İdeal olanlardan kuşkuya düşmekten korkarız. Ne arıyor, ne istiyorsak ona göre karar alırız. İyilik, *zoru* şart koşar. Yorulmadan bir şey yapamayız.

Cömertliği sana verdiklerinde, onun bir değeri yoktur. Değersiz olduğu için değil, saygınlığını hak etmediğin içindir. Örneklerine çoğu kez rastlarız... "Türk ya da Rum," bizler bunun ötesine geçmiştik. Birbirleriyle dalaşanlar, birbirlerini yiyenler kendi benliklerini tüketirler kuşkusuz.

Bu iyi komşu bayanın bize sunduğu gibi, özlem duyguları Selanik'te geçtiğimiz yollara taşıyordu.

Akşam, bizi Rembetis'lerle birlikteyken bulmuştu. Bayan Eleni'yi otele, kendimizi de insanı içine düştüğü tutsaklıktan silen Vardaris havasına bırakmıştık.

Kaleye yakın ufak bir meyhaneye girmiş, keyfine kapılmıştık. Geçmişimizden bahsediyorduk. Bir sonraki gün, bizi tekrar ayıracaktı Angelos'tan. Elimizden geldiğince bu anı değerlendirmeye, herşeyi konuşmaya çalışıyorduk.

Buzikilerin sesleri iç tellerimizi etkiliyor, ağzımızdan çıkmayan sözlerimize esin oluyordu.

— Sina'dan sonra ne yapmayı düşünüyorsun? diye sordum.

— Bekle, daha gitmedim ki!...

— Ne kadar kalacaksın orada?

— Meçhul, Ömer. Tanrı gölge istemez.

Bir araya geldiğimiz için sevinçliydik. Kısa bir bayramdı sanki. İçtiğimiz şarap zihinsel yorgunluğumuzu hafifletiyordu. Angelos bir ara yerinden kalktı, Rembetis'lere İstanbul'la ilgili bir şarkı bilip bilmediklerini sordu.

— İyi baylar, oradan mısınız? diye sordu buziki çalan.

— Evet, diye yanıtladı Angelos.

— Biliyoruz, dedi. Oralı bir grubumuz var, büyük dert kardeşim.

Diğer müzisyenlere dönerek, bir İstanbul şarkısı isteğini belirtti.

Müzik aletlerinin çıkardıkları daha ilk seslerden, acı duygusu yayılıyordu. Mızraplar delip geçiyordu bağrımızı sanki.

— Nasıl oluyor, şarkıları bile hüzün dolu bir sese sahip, dedi Zirar.

— Hangi başka ses sahiptir sürekli yaralayan? Fakat bunları bırakalım da, Ömer'e başka bir şeyi sorayım...

— Benden neyi öğrenmek istersin kardeşim, diye sözü aldım. Sözünü bitirmemişti, öteye, meyhaneden uzağa bakıyordu.

— Anahit... ne yapıyor?

— Kayboldu... Onu uzunca bir zamandır göremiyorum. Evlendirdiler mi dersin? Ailesiyle sorunları vardı. Onu evlendirmeyi çok istiyorlardı.

— Onu anımsıyor musun hâlâ? diye sordu Zirar.

— Nasıl unuturum... Zirar! Tanrıça unutulur mu? Gözleri hep aklımda.

— Onu görürsem, ne diyeyim? diye söze karıştım.

— Sürekli düşündüğümü.

— Sadece bunu mu?

— Evet, sadece bunu. Mutlu olmasını dilerim. Mutsuzluk ona göre değil. Zaten kime yakışır ki? Fakat Anahit, "Şiraz'ın

Gülü"dür. Ona üzüntü yakışmaz. Üzerinde güzellik var, solmamalı.

— Şiraz'ın Gülü de ne demek, diye sordu Zirar.

— Şiraz, İran'da gülleriyle ünlü bir yerdir, Fars başkenti. Otele gittiğimizde size onun öyküsünü anlatarım, Thermaikos'a bakaraktan. Çünkü hak ettiği şekilde anlatılmalı.

— Sen bilirsin.

— Aklımıza yardımcı olalım Zirar. Böyle olması gerekiyor yönümüzü bulmamız için. Bildiğim kadarıyla yaşamı resmediyorum. Ve ne kadar fazla öğreniyorsam, o kadar ulaşıyorum hedeflerime. Sonu olmadığı için seyahat ediyor, attığım her adımda güzelliklerini daha da öğreniyorum.

Gece yarısı, bizi otelde buldu. Thermaikos'u gören "Mediteranean Palas"da kalıyorduk. Balkonda oturuyorduk. Bize birer kahve getirdiler. Sabahlayacaktık. Ertesi gün, yollarımız ayrılacaktı. Gece sıcaktı. Körfezden güney esintisi geliyordu, biz bahtsızları rahatlatmak için.

— Sanırım, "Şiraz'ın Gülü"nü anlatacağın uygun an geldi, dedi Zirar başını çevirerek.

— Aa...Evet! Hemen şimdi.

Bir sigara yaktı ve anlatmaya başladı:

— Bir Pers ili olan Horasan'da bir Emir varmış. Derin yas içindeymiş. Çok güzel olan karısı ölmüştü. Aradan aylar geçmiş, fakat Emir, acısını yenmeyi başaramıyormuş. Etrafındakiler, eski karısını unutması için başka bir kadının bulunması gerektiğine karar vermişlerdi. Bir dizi elçiyi etrafa yollamışlardı, aynı güzellikte bir kadını nerede bulabileceklerini öğrenmeleri için. Gönderilenler umutsuz geri dönmüşler. Bir sabah, saraya biri gelmiş, yanında da yüzü peçeli bir kadın varmış. Adam, kendisini Emir'e götürmelerini istemiş. Öyle de olmuş. Emir isteksizce onu dinlemiş, ona tekme atmaya hazırlandığı sırada, peçenin ardından hafif bir iç çekiş duyulmuş. Yerinden kalkmış, yabancıya yaklaşmış ve ondan örtüsünü açmasını istemişti. Elleriyle peçesini açar açmaz, karşısına ender güzellikte bir kız çıkmış. Gözleri böyle güzellik görmemişti.

— Senin adın ne? diye sormuş.

— Feride, demiş alçak sesle.

Ardından başka sorular sormuş. Emir, tüccarın yanına gelmesini buyurmuş. O da dizlerinin dibine kapanmış, emirin bastığı yeri öpmüş.

— Ebeveynleri bu Doğu çiçeğini bana vermek isterler mi?

— Kuşkusuz efendim. Yaşantınızı güzelleştirecektir.

— Bunun için yemin eder misin?

— Tanrı şahidimdir.

— Bu kız nereli?

— Şiraz'dan *efendim.*

— Öyleyse, ona "Şiraz'ın Gülü" adını vereceğim.

Hazine bekçisini çağırmış ve tüccara para vermesini buyurmuş.

— Yarısını da kızın ebeveynlerine verirsin, demiş.

Emir, kızı hazırlamaları için hizmetçilere seslenmiş.

— Feride'ye bugünden itibaren "Şiraz'ın Gülü" diyeceğim. Hayatımı güzelleştirmeli. Onu pahalı giysilerle, altın takılarla, değerli taşlarla süsleyiniz. Kaybettiği sevinci ona veriniz, demiş.

Akşamleyin emir, güzel kadın kokulu odaları ziyaret etmek istemiş. Sadakatinden dolayı, değer verdiği yaşlı bir hizmetçi, onu alıkoymuş.

— Ah, *efendim*, öfkelenme!... Şiraz Gülü hâlâ uyuyor.

— Şimdiye dek hiç konuşmadı mı?

Acaba kızacak mı diye, kadın kaygıyla yanıtlamış:

— Ah, efendim! Gözleri kapalı, çiçeklerle bezenmiş döşeğe uzanmış, soluğu bile çıkmıyor. Sadece uykusunda çok sevdiği biri için sözler fısıldıyor.

— Peki ne diyor?

— Hep aynı şeyi. "Ölene dek sana sadık kalacağım."

Emir, bunu duyunca öfkelenmiş.

— Her isteğini yerine getirin. Size üç gün müddet veriyorum, demiş.

Hiç olmadığı kadar meraklanmıştı Emir. Çok güçlü bir efendinin teveccühünü bir kenara koyan bu kadın anlaşılır gibi değildi. Keder ve gurur, bahtsız bağrında amansızca mücadele ediyordu. Heyecanla üçüncü günün gelmesini beklemişti. Akşamleyin, hizmetçilerin sesleri duyulmuş, hoş kokulu odalara çağırıyorlar-

dı onu. Yaşlı hizmetçi ağlayarak emirin dizlerine kapanmış, ona merhametle yalvarırcasına:

— Öldü, efendim, demiş.

Emir, onu kenara itip odaya koşmuş. Çiçeklerle bezenmiş gök rengi döşekte Şiraz Gülü uzanmış yatıyordu, üzerinde ipek giysilerle. Yüzü ise kar beyazı gibiymiş.

— Ama nasıl olur? demiş ve kızın yanına eğilmiş.

Hitmetçi güçlükle konuşmuş:

— Yabancı kadın gitti. Vatanına derin özlem ve sürekli söylediği sevgilisine duyduğu aşkın acısından, demiş.

Üzgün bir halde kızın yanından kalkmış.

— Feride, sen, vatanındaki sevgilin için Horasan sahibinin yaşamını küçümsedin. Ah! Yaşasaydın, seni serbest bırakırdım, Feride!... Feride!...

Ve, evet, adını böyle güçlü çağırması sonucu, kızın içindeki yaşam ruhu uyanmış, yavaş yavaş gözlerini açmıştı. Konuşmadan onun karşısında durmuştu.

— *Allah* adına, Şiraz Gülü. Vatanına dönecek, sevgiline kavuşacaksın, demiş içten gelen hisle. Ölümün bedeliyle sadakatini korumayan çalışan seni Allah mutlu etsin.

Sevinç gözyaşları dökmeye başlamış, fısıltıyla kız, şöyle demiş:

— *Allah* seni kutsasın, soyluların soylusu.

Birkaç gün sonra üç yüklü deve Feride'ye eşlik ediyordu, *Emir'in* iyi niyetiyle vatanına geri dönmesine.

"Şiraz Gülü"nün öyküsü burada bitiyor. Efsaneler her zaman yaşamımızın değerini anlamlı kılarlar, birer örnek olurlar. Anahit için bu hikayeden söz ettik. O her zaman kalbimde yaşayacak, onu görmesem bile. Belki bir gün yollarımız tekrar karşılaşır.

— Seven kişi zor unutur, dedim sözü alarak. Sadakat sarsılabilir, ama kalbe giren ne varsa yazılı kalır.

Yollarımızın ayrılıyor olması nedeniyle, Angelos, bizi iç dünyasında seyahat ettiriyordu. Anlattığı öyküye hayran kalmıştık. Hepimiz kendimizi bir güvene bırakıyorduk, bencilliğimiz ve çıkarımız için parçalara ayırsak bile. Sonunda kimileri aydınlığın ışığına ulaşıyordu, özünde mücizelerin bulunduğu.

Angelos, sürekli yükseğe çıkan ruhunun yanına bizi de çeki-

yordu. Nereid'lere[5] doğru yürüme eğilimi vardı. Yanındaki bahtsız ben de bundan etkilenmeyi ve duyumsamayı başarabiliyordum.

Üç gündür birlikteydik. Ordaki eksikliğin tam olarak neye yaradığının artık farkındaydım. Bizi çeşitli anlamlara götürüyordu.

O gece tatlı bir uykuya daldım, alçak gönüllülük beni büyülemişti. Unutulan değerler yine içine dolmuş, coşku artmıştı.

Bir sonraki gün geç kalkmıştık. Büyük bir iştahla otelin salonuna inmek için sabırsızlanıyordum. Hepimiz bir masaya oturmuştuk. Resepsiyonda, sürekli gidip gelen kişiler vardı. Bayan Eleni Komnini dalgındı. Oğlunun uzaklara gitmesini kabullenecekti. Buna karşı koyacak durumda değildi. Gözlerinden kederi okunuyordu.

— Kaderin getirdiği an geldi. Ayrılıyoruz, dedi. Nasıl sığdırayım kalbime ard arda gelen iki yarayı?

— Anne, kaderden bahsedecek durumda değiliz. Sabırlı ol, çünkü sana daha ihtiyacımız var.

— Doğru söylüyor, bayan Eleni, diye ben de üsteledim.

— Tamam... tamam! *Hatırınız* için öyle olsun. Nerede olursan ol, mektup yaz bize. Mektuplarını almak, büyük bir sevinç veriyor. Kendine de dikkat et.

— Benim için sıkma kendini. Sen de kendine dikkat et. Beni düşünme. Yolumu bulurum.

— Çocukluğundan beri hep böyleydin. Tehlikeye dalardın. Kötü bir şey olacak diye sürekli endişe içinde olurdum. Şimdi eminim kendini nasıl koruyacağına. Sana güveniyorum. Peder Prodromos'a selamlarımı iletirsin... Nereye gidersen git, aklını kullanmasını bil.

Evet, Angelos da bunu arıyordu. Onu bulmaya gidiyordu.

Üç saat sonra otelin dışında yollarımız ayrıldı. Biz İstanbul'a dönecek, Angelos da Pire'ye gidecekti. Oradan da gemiyle Akdeniz'e, İskenderiye'ye geçecekti.

— Tekrar görüşemeyebiliriz.... dedi annesi ona.

— Böyle sözler söyleme, diye sözünü kesti Angelos.

5. *Su perileri*. (Çev.).

— Dikkatle dinle. Gözlerimin üzerinde olacağını hep aklında tutmanı istiyorum. Beni unutma ve ahlâklı ol! Seni böyle yetiştirdim. Gerçekten neyi istiyorsan, hiç tereddüt etme. Eğer zaman sana zorluk getiriyorsa, yılmayacak, yürümene devam edeceksin. Söylediklerimi sakın unutma.

— Söz veriyorum anne.

— Dualarım seninle oğlum. Güle güle git. Meryem Ana seni korusun. O da annedir, bunu anlar. Duamı duyacaktır.

Oğluna sıkıca sarıldı, onu öptü. Gözlerinden yaşların sel gibi akmaya hazır olduğunu fark ettim. Fakat kendini tutmaya çalışıyordu. Angelos sonra da bizimle vedalaştı.

— Hoşça kalın.

Beyaz Kale'ye doğru uzaklaşırken, bir araba yanaştı ve ona bindi Angelos. Bayan Eleni, eliyle yüzünü kapadı, ağlamaya başladı. Ona sarıldım. Avutmaya çalıştım. Yolun karşısına geçtik, rıhtım tarafına, kendini toparlaması için deniz havasının bayan Eleni'ye iyi gelmesi umuduyla.

Pire limanında tatlı bir hava vardı. Onun bildiği yerlerdi buraları. Babası yolculuklara buradan götürürdü. "Nikiforos" adlı gemiye bindi. Yarım saat içinde büyük yolculuk başlayacaktı.

Kamarada yol arkadaşı Yunanlı bir subaydı. Hellen hükümeti Kahire'de bulunduğundan beri oradaydı. Atina'ya görevle gelmişti. Şimdi de geri dönüyordu.

Stefanos Vranas'ın rütbesi, binbaşıydı. Savaşı biliyordu. Son yıllarda onu yakından yaşamıştı. Otuz dört yıl önce Mora Yarımadası'nda dünyaya gelmişti.

— Kahire'ye geri dönüyor olmama seviniyorum, dedi. Sen ilk kez mi gidiyorsun?

— Daha önce İskenderiye'de iki gün kaldım. Kahire'ye denk düşmedi.

— Şimdi nereye gidiyorsun?

— Sina'ya.

— Hacca mı?

— Evet. Ayrıca orada bir de akrabam var. Onu da görmeye gidiyorum.

— Manastıra yerleşmeyi mi düşünüyorsun?

— Böyle bir amacım yok. Fakat kim bilir? Sen hiç gittin mi oraya?

— Çok kez düşündümse de olmadı. Oraya varmak çok zahmetli. Bu yüzden şimdiye dek kararımı veremedim.

— Yakın olduğun sürece, bir kez olsun oraya gitmen gerekeceğine inanıyorum.

— Ümit ederim.

Değerli biriydi Stefanos. İyi karakterli olduğu tavırlarından belliydi.

— Ne işle uğraşıyorsun Angelos?

— Ressamım.

— A, güzel bir meslek.

— Bir meslek olduğunu söyleyemeyeceğim. Çünkü parayla doğrudan bir ilgisi yok. Başlangıçta eserin kendisi önemli. Sonunda bir şekilde ekonomik açıdan parayla ilgisi oluyor. Şimdiye dek böyle sorunlarla karşılaşmadım. Dilerim düşüncem değişmez.

— Sina'da da resimle mi ilgileneceksin?

— Kesinlikle. Yolculuğumun ikinci nedeni, sanatın dinsel boyutuyla ilgilenmek, ikona ve İsa'nın yaşamıyla ilgili betimler üzerine çalışmaktır.

İskenderiye'ye varana dek gece gündüz birlikte iyi arkadaşlık ettiler. Angelos, savaşı bilmediğinden, durumu ondan öğrenmeyi istiyordu. İki günlük seyahatleri mutlu bitmişti. Onları gören biri uzun süredir tanıştıklarını sanırdı. Temiz ruhlar, her zaman dostluğun karşılığını da bulur.

KAHİRE
Nisan 1950

İskenderiye limanında Stefanos Vranas'ı Kahire'ye götürmek için bir araba bekliyordu. Angelos'a da beraberinde götürme ve kendine yer bulana dek evinde misafir etme isteğini belirtti.

Bagajlarıyla birlikte kalabalık arasında limanın çıkışına doğru yürüyorlardı. Angelos, buraların kendisini beklediği duygusuna kapılıyor, her adımda bunu hissediyordu, hoşgeldin dercesine. Artık güvensiz değildi. Gidişatından emindi. Bir bayram coşkusu vardı içinde. Hava değişimi heyecanlandırmıştı onu. Her yerden sesler duyuyordu. Herkesin bir arada durmadan bağrışarak konuşması Arapların adetiydi.

Limanın doğu tarafındaki çıkışta, inşa edildikten sonra asırlarca binlerce depremin yıktığı eski deniz fenerinin temelleri üzerinde, Memlük Sultanı Kait- Bay'ın kalesini gördü.

Büyük İskender'in rüyası, karşısında duruyordu. Mısır'da yeni bir başşehir olarak kurduğu kentti. Tüm egemenliğinin ticaret ve bilim merkezi olacak bir kentti. İskender'in tahmine dayalı gömülü olduğu yer de buralarda bir yerde olacaktı.

Limanın ana çıkışından geçerken, başında örtüsü olmayan, oldukça modern giyimli bir Mısırlı göründü. Stefanos'u bekleyen şofördü.

— *Selâmün aleyküm,* dedi onlara.

— *Aleyküm selam,* diye yanıtladı.

Bagajlarını almak için eğildi, onları arabaya yerleştirdi. Koyun büyük caddesi Kornis, ona Selanik'i anımsatıyordu. Kuzey-

deki açık deniz bir Hellen rüzgârını getiriyordu. Seyret seyret bitmezdi. Her yerde seyyar satıcılar, renkli karoseriler içinde, rengarenk insanların arasında oraya buraya gidip geliyorlardı durmaksızın. Doğu tüm görkemiyle buydu.

— Mısırlılar, Akdeniz'in, Hellas'ı İskenderiye'den ayırdığına değil, birleştirdiğine inanırlar, dedi Angelos'la birlikte arabanın arkasında oturan Stefanos. Eski yazarlar İskenderiye'ye "Kentlerin kenti" derlerdi.

— Doğrudur. Mısırlılar, Hellenlerden saygıyla bahseder, ve onları severler. Kardeş olduğumuzu söylediklerini bilmen gerekirdi.

El Huria yolunda trafik boğucuydu. *Nargile* kokan kahveler, Arapça kitabeler, doğu müzikleri ve Mısırlıları öğlen namazı için *camilere* çağıran *müezzinlerin* sesleri.

Tüm keyfi yerindeydi. Herşeyi unutmuştu. Başka bir dünyadaydı. Onu kendinden geçiren bir dünyadaydı. Ve bindiği araba da onu oraya götürüyordu.

Yolda sadece develere ve renkli giysileriyle Fellahlara rastlamışlardı.

Akşam üzeri Kahire'nin dış mahallerindeki yoksul semtlere vardılar. Alçak evler, kerpiçtendi. İnsanlar yalınayaktı. Omuzlarında su testileri taşıyan kadınları gördü.

Kahire'de sıcak hava nemliydi. Merkeze vardıklarında güneş batmak üzereydi. *Müezzin*, caminin yüksek minaresinde, günün son ışığını uğurluyordu. Sesi sokaklardaki insanı, örtülü kadınları, başları *sarıklı* ve entarili erkekleri ibadete çağırıyordu.

Gökyüzü kızıl bir renge bürünmüştü. Arap akşamı, Kahire'nin üzerine örtü seriyordu sanki.

— Dur, dedi Angelos, şoföre. Bu manzaranın tadını çıkarmak için biraz inmek istiyorum.

Stefanos da ona uydu.

— Bu bir davet. Beni bunu bilmeye çağırıyor, dedi Angelos.

— Eski dönem yazarları, diye söze başladı Stefanos. Evrenin annesine ve yeryüzün altın renginde bahçesine sahip olduklarından bahsetmişler. Mısır dilinde buraya el Kahira denir, anlamı "Üstün Gelen" demekmiş.

— Daha ilk bakışta aklımı başımdan aldı. Yakınında yaşamak için derin bir güç hissediyorum.

— Peki gidelim. Çünkü bu halkın içinde dolaşmak için şiddetli bir istek var içimde.

Daha önce böyle renklerle görmemişti gökyüzünü. Portakal gibiydi. Bazı köprülerden geçtiler ve kıyıya yöneldiler. Buranın, daha sonra Angelos, Kahire'de Nil'in biçimlendiği iki adadan biri olduğunu fark etti. Her yerde yol boyunca eski yüksek palmiye ağaçları vardı. İnsan seli geride kalmıştı artık.

Oldukça yeşillik içinde bir evin önünde durdular. Ortadaki büyük olan ev, üç zemin katı dairesinden oluşuyordu.

Avluda altmış yaşlarında bir adam vardı. Stefanos onu Hellen diliyle selamladı.

— Yanımda İstanbullu bir gezgin getirdim.

— Hangi güzel rüzgâr getirdi sizi buralara?

— Dünyanın gözleri, diye yanıtladı Angelos.

— A!.. O zaman doğru yere geldiniz.

— Bana da öyle geliyor.

— Doğru karar vermişsin.

— Teşekkür ederim.

— Daha yolu var, diye ekledi Stefanos. Sina'ya gidecek.

— Yani önemli bir gezi.

— Evet.

— Gözlerinde Kahire'nin seni büyülediğini görüyorum.

— Gerçekten de, hiçbir yerde bu duyguya kapılmadım.

O sırada biri daha gelir yanlarına.

— Bay Nikolas, seni Angelos Komninos ile tanıştırayım.

— Komninos!... diye bağırdı. Ve yüzünde bir ciddiyet belirdi.

— Biz önce bir yerleşelim, diyerekten araya girdi Stefanos. Sonra konuşuruz.

Üç daireden Stefanos, ortadakini kiraladı. Daireye girdiler ve Angelos'a ikinci odayı verdi. Karşısındakine de kendisi geçti. Oda, Doğu tarzında döşenmişti. Herşey düzenliydi. Banyo yapma ihtiyacını duydular. Kendilerini kirli hissediyorlardı. Banyodan sonra kendilerine geldiler. Üstlerini değiştirdiler. Sonra da Kahire caddelerinde dolaşmak üzere hazırlandılar.

El Muski serasına gittiler. Burası çerçilerle, dil bilen tüccarlarla ve yasemin satan Libyalı kadınlarla doluydu. Han el Halil'in çarşısı yakınında, Mısır'ın yaşam kaynağı, bitmez tükenmez Nil uzanıyordu.

Kentin dolambaçlı sokaklarında dolandılar. İnsanı baştan çıkarıyordu. El Hüseyin meydanında, *nargilenin* hoş kokusuna kapılarak, bir kahveye oturdular. El Azhar *camisinin* üzerinde, gökyüzü yıldızlarla doluydu.

Onlara, yerel lehçede "sisa" dedikleri iki *nargile* getirdiler. Kömüründen, kurumuş elma kokusu veren duman tütüyordu. Birkaç nefesten sonra insan, dinginlik verici güçlü bir duyguya kapılıyordu.

Her yerde onu izleyen gözlere rastlıyordu. Kadınların örtülü yüzlerinden, kara gözleri can yakıyordu. Ona yasemin ve kokular sunmuşlardı. Başka bir dünyada yaşıyordu artık, cazibesinin sınırı olmayan. Kendini tümüyle serbest bıraktı. Uzaktan duyduğu davulların ritmiyle neredeyse dans edecekti.

— Tüm bu insanlar bugünü yaşıyorlar. Yarın, Tanrı büyüktür, dedi Stefanos. Bizler ise tersine, daha çok yarını düşünüyor, bugünün gerçekliğini görmüyoruz.

Kentin asırlık ruhu, yaşamı aynı ritimde tutuyordu. Kahvedeki müşteriler yalnız erkeklerdi. Caddelerde yirmi dört saat hareket vardı, eve döndüklerinde Angelos, geçen zamandan etkilenmişti. Zaten duygular hiç uyumaz ya da derin uykuda onları rüya olarak görürüz.

Sabahleyin, Angelos yataktan kalktı, Peder Prodromos'u anımsayaraktan. Banyoya gidip yıkanmak üzere odasının kapısını açtı. Karşıda mutfaktan sesler duydu, oraya yöneldi. Stefanos'un, orta yaşlı Mısırlı bir kadınla konuştuğunu gördü. Onlara günaydın dedi ve yanlarına yaklaştı.

— İyi uyudun mu?

— Hiç böyle güzel uyumamıştım.

— Bu Bahar, dedi ve ev işlerine bakan kadını gösterdi.

Mısır diliyle kadın, ona selam verdi ve bir şeyler söyledi. Ne dediğini anlamadığı için Stefanos'a baktı.

— Seni selamlıyor ve iyilik diliyor, dedi.

Bundan etkilendi Angelos. Başını aşağıya doğru eğdi, elini kalbinin üzerine koydu ve kadına ne dediğini anladığını belirtti.

— Kahvaltıda ne almak istersin diye soruyor, dedi Stefanos.

— Kendisi neyi uygun görürse, diye yanıtladı Angelos.

— Dışarıda oturalım. Daha iyi olur, dedi Stefanos.

— Tamam, gidip elimi yüzümü yıkayayım.

Banyodaki hoş kokular bile başkaydı. Kahire, güzel kokularıyla etkiliyordu insanı.

Uzun verandada büyük bir mermer masa vardı. Evdeki herkes için ortaktı. Dairesinin kapısından çıktıktan sonra, yandaki evde kalan Hellen kökenli bir bay ve yaşça daha büyük olan, saygın görünümlü, entari giymeyen Mısırlı bir hocayla karşılaştı. Mısırlı sandalyeden kalktı, hafifçe eğildi, sonra da elini uzattı. Angelos, alçak gönüllüğünü ve kibarlığını fark etti adamın.

— Günaydın, dedi Angelos'a Hellence olarak.

— Günaydın, diye karşılık verdi Angelos.

Aynı anda, yandaki açık kapıdan, elinde tepsi bir esmer güzeli geliyordu. Angelos, gözlerini bu güzel kıza çevirdi. Göz göze geldiklerinde kızın gülümsemesi, yüzünü aydınlattı. Kara gözleri buğuluydu, ruhunun gözleriydi sanki.

"Bu diyardaki gerçeklik ne kadar yalın!" diye aklından geçirdi Angelos.

Düşüncelerini, oldukça iyi İngilizce konuşan kibar Mısırlı bozmuştu:

— Bu gelen torunum Miriam, dedi.

— Miriam... yani Maria.

— Evet, düşündüğün gibi, diye ekledi kızın kendisi İngilizce olarak, bakışlarını üzerinden ayırmadan.

— Kızımız üniversite eğitimi görüyor, diye belirtti dedesi.

— Hangi alanda?

— Arkeolog olmak istiyor.

— Burada Mısır'da bu konuyla ilgilenilmesi gerçekten önemli.

— Siz de ressammışsınız, Stefanos'un söylediğine göre, dedi Miriam, tepsiyi masaya koyduğu sırada.

— Gözlemlerimizi aktarmaya, hep kalsınlar diye gözlerinizin

içinde gördüğüm teveccühü resmetmeye çalışıyorum diyelim, dedi Angelos.

— Bunu başarabilir misiniz? diye sordu Miriam.

— Tanrı'nın izniyle uğraşıyorum.

— Ne kadar zaman burada kalacaksınız?

— Kahire'de insan zaman kavramını yitiriyor. Sen bunu bilemezsin. Çünkü aklını başından almıştır.

— İstediğin kadar burada kalabilirsin, diyerek araya girdi Stefanos, yanlarına geldiği sırada.

— Size de fazla yük olmayayım.

— Hayır, be kardeşim böyle düşünme.

— Kesinlikle yolculuğumu sürdürmeyi isterim. Beni ağırlarsanız, birkaç gün kalmayı düşünebilirim.

Onu orada alıkoyan nedenler de vardı. Tam anlamıyla Kahire'nin fırtınalı yaşamına, Doğu etkisinin iksirine teslim olmuştu.

İçinde esen ölümsüz rüzgâr nereye gitse, onunla bir olmayı istiyordu. Daha çok kendine uygun olduğunu hissettiği yaşamı, yalın insanlardan çıkan bilgeliği seviyordu. Onlara ben de inanıyordum. Farklı bir yapıları vardı, dolaysız. Nitelik olarak oldukça az, fakat belki de daha öz oldukları içindi.

— Bir hayat bulmaya çalışıyordum, Samir, dedi yaşlı Mısırlıya, beş gün önce oturdukları verandada.

— Peki ne anladın?

— Sorun ne anladığım değil. Dizlerimin üzerine çöküp, yüzümü yukarıya kaldırdığımda ne hissettiğimdir. Hissediyorum, çünkü yaşıyorum. Bilinmeyenden etkileniyorum. Bizi uzaktan çağıran o büyülü, göz kamaştıran ışıkta yıkanıyor gibiyim. Yeni vaftiz edilenler, Samir, kendilerini sevmeye, hissetmeye, secde etmeye, yaşamaya verirler. Sana bir sırrımı söyleyeyim, dostum, kendimi kaderime bıraktım. Belki de ne yapacağını benden daha iyi biliyor.

— Sana Araplarla ilgili bir örnek vereyim, dedi Samir. İki asır önce de üstlerine entari giyiyor, başlarına bez sarıyorlardı. Şimdi de aynı giysiyi giyiniyor, aynı yaşam tarzını sürüyorlar. Çünkü daha o zamandan kendilerine neyin uygun geldiğini bul-

muşlardı. Bu, yabancılara abartılı gelebilir, fakat özde onlara da gökyüzü hükmetmektedir.

Miriam'ın hazırladığı hatmi çiçeklerinden hazırlanmış sıcak bitki suyunu içiyorlardı. Samir, iyi bir arkadaştı. Bilgiliydi. Angelos, konuyu değiştirdi ve ailesi hakkında bir şeyler öğrenmek istedi.

— Miriam'ın bu dünyada senden başka kimsesi var mı?

— Ailesi Luksor'da yaşıyor. Tahsil gördüğü için yanımda kalıyor. Ama oraya geri döneceğini sanmıyorum. Tüm ilgisi burada.

O sırada Miriam da yanlarına geldi, oturdu. Yüzünde hep bir memnuniyet ifadesi vardı.

— Seni böyle mutlu yapan nedir? diye sordu kıza.

— Yaşıyor olmam.

— Sadece bu yeterli mi?

— Gerisi bana kalıyor.

— Şansa inanıyor musun?

— İçimde güçlü bir inanç var. Şans beni bu yüzden çok da ilgilendirmiyor. Gülümsedikçe rahatlıyorum.

Mısırlı güzel karşısında duruyordu. Güzelliğin kaynağı çok daha derindeydi kuşkusuz.

Dedesi, torununa yakındı. Tüm dünyaya sahip olduğunu hissediyordu.

— Resim çizmeyecek misin? diye sordu Miriam.

— Sonradan malzeme olsun diye gördüklerimi kafamda topluyorum.

— Yani tasasız günlerini yaşıyorsun.

— Evet. Bu da gerekli.

— Kim için?

— Yaşam için.

— Bu sarı yer bize her zaman gizemi büyük bir hayat verir, diye sözü aldı Samir. Ne kadar yalın görünürse, çok anlamı vardır, alev saçan hikayeler gibi. Zaman bulursak, sana bazılarını anlatmayı isterim.

Acaba bilgeliğin yaşı kaçtı? İnsanlara, mesajlar gönderiyor, sanki havadaymışlar da, herkes kendini besleyebilmek için kap-

maya çalışıyordu. Bilgeliğe ulaştığında ya da o, seni yanına aldığında, okşamalarıyla insanı sardığına inanıyordum.

Angelos için tek bir bilgelik vardı. Yaratmak. Hisleriyle nefes alıyordu. Bilinçaltının peşinden gidiyordu. Ve "Rehber"in ışık tuttuğu yerde aradığı gerçeğe kavuşuyordu.

Kahire'nin büyülü havasında iki hafta geçti. Sonunda gideceği yere hareket etmeye karar verdi. Gördüğü konukseverlik mükemmeldi. Ev halkına söz verdi. Onları görmek için tekrar geri gelecekti.

SİNA
Nisan 1950

Sina çölü korkunç ve acımasızdı. Angelos, iki gündür, Sina'nın kalbine yolculuk ediyordu. Otobüsle, Süveyş kentine ulaşmış, oradan da Kızıl deniz petrol kuyularına giden bir kamyonla, yarımadanın ortasına varmıştı. Burada, ihtiyaçları gereği petrol şirketlerinin yaptırdığı yol bitiyordu. Oradan itibaren yolu yaya almaya koyuldu. Kızıl denizi geride bırakmıştı, çölün ortalarına gitmek üzere. Yer yer patikalardan yürüyor, yer yer de farklı devecilerle yol alıyordu. Çünkü deveciler bölgeyi aralarında paylaştırmışlardı. Çöldeki sınırlarını nasıl oluşturduklarına şaşırmıştı. Fakat elbette onların da kendi kuralları vardı.

Çok daha eski dönemlerde hacıların manastıra varması on dokuz gün sürermiş. Farklı kabileler ve soyguncular arasında. Fakat, Hellenlere hiç zarar vermezler, tersine yollarına devam etmeleri için onlara su verirlermiş. Aya Katerina keşişleri Hellendi ve bu insanları da korumacı olarak tutuyorlardı.

Yolculuğu farklı boyut alıyordu. Vaad edilen topraklara dönüş yolculuğunun kırk yıl sürdüğü İsrail halkınınki gibi. Kutsal Kitab'ın İsa'nın habercisi olarak adlandırdığı Peygamber ve Yasa Koyucu Musa'yı anımsadı. Tanrı'nın havale ettiği ağır bir yükü taşımış ve Tanrı yoluna girmişti. Navau dağına çıkmak ve Evangelias'ın Toprağı'na kavuşmak için Mnoav bozkırlarından gelen halkının önüne geçmişti.

Süveyş körfezinden, Akamba körfezinden, Tih Çölü ve Ür-

dün nehrine dek uzanan uçsuz bucaksız çöl, birçok tinsel duyguyu canlandırıyordu.

İki günlük yürüyüşün ardından, geceleyin Faran vahasındaki bir handa konakladı. Orada yemek verdiler ona. Ayrıca, hem içmesi hem de üzerine yapışan çöl tozundan kurtulmak amacıyla yıkanması için de kuyudan su getirdiler. Bedevilerin davranışları dostane idi. Mütevazi dünya görüşleri büyük bir saygı uyandırıyordu. Ciddi yüz ifadelerinde, Angelos yerin çetinliğinden, göğü korkutacak denli gökyüzüne yükselen granit dağlarından kaynaklanan zaptolunmaz bir çöl yaşamını gördü.

Bir sonraki gün, tesadüfen manastırdan gelen bir araba göründü. Bu kişi, Sina yolu üzerinde sefer yapan Heraklis idi. Ondan, kendisini oraya götürmesini rica etti. Süveyş'teki evine gitmeyi tasarladığı için Heraklis, biraz tereddütten sonra, geriye dönüp Angelos'u gideceği yere bırakmayı kabul etti. Çölü arabayla geçen ilk kişiydi, bu sayede keşişler de zamandan kazanıyorlardı. Heraklis'in zamanı daha fazla bu çölde geçiyordu.

İçerlere doğru ilerledikçe, dağların hacmi artıyordu. Yerin çıplaklığı, herşeyin çok yakın ve daha açık olduğunu aracısız olarak anlamayı sağlıyordu. Dev gibi kütlesel granitler bıçakla kesilmişlerdi sanki.

Rahan vadisine varınca, Heraklis, parmağıyla ona dağların dibindeki bir yeri gösterdi.

Angelos bakışlarını oraya çevirdi. Üç yüce dağın eteklerinde oluşan küçük bir vadideki Aya Katerina Manastırı'nı gördü.

"Vardım," dedi içinden.

Vadide bir kaynak vardı. Şuayb'ın kızları koyunlara buradan su içirirlermiş. Musa, ateşte yanan ama tükenmeyen çalılar olayıyla burada karşılaşmış. Aya Katerina Manastırı da tam bu yerde inşa edilmişti. Dünyaca ünlüydü. Burada vahiy olunmuştu Peygambere, üç tek tanrılı dince de tanınan yasa levhaları.

Bazı yerler var ki, bunlar bilinmez, dolayısıyla anlamsız kalırlar, Sina gibi. Burada duygular hareketleniyor, seni sarıyor ve tarih, onu hissetmen için seni dürtüyordu. Çünkü yaşantımızda bazı olaylar var ki, bunlar mucizeden başka bir şey değildir.

Araba, manastırın bahçe alanına girdi. Burası küçük bir vahaydı, birçok Bedevi'nin dolaştığı. Zeytin ağaçlarıyla dolu dar

bir yoldan yukarıya doğru gittiler ve karşılarına yüksek surlar ve de manastırın girişinde durabilecek kadar küçük bir eşik çıktı. Manastırı akınlardan korumak amacıyla inşa edilen dörtgen biçimindeki surlar, göğe yükseliyordu.

Angelos, arabadan indi. Üstü başı toz içindeydi. Bagajdaki eşyalarını aldı. Bohçasını omuzuna astı, resim malzemesi dolu *valizini* de eline aldı. Kendisine iyi ibadet dileğinde bulunan Heraklis'le vedalaştı ve manastır kalesinin açık olan keşiş girişinden içeriye doğru ilerledi. Kale kapısından eğilerek geçti, karanlık kemerli bir koridora girdi. Burada karşısında büyük bir Aya Katerina ikonunun bulunduğunu fark etti.

— Tanrı'ya şükürler olsun, dedi ve haç işareti yaptı.

İç avluya çıkan dolambaçlı koridorda ilerlemeye devam etti. Amacına varmanın memnuniyet duygusu dolmuştu içine.

Tüm iç alan farklı mekanlarla değerlendirilmişti. Bir düzlüğe vardı. Orada onu karşılamaya istekle gelen bir keşişe rastladı.

— Nereden geliyorsun? diye sordu keşiş.

— Birçok yerden peder, dedi.

— Uzaktan mı? diye sordu diğeri.

— Evet, peder. Çok uzaktan. Eğer sizi bir şeyden alıkoymuyorsam, peder Prodromos'a haber vermenizi rica edeceğim.

— Onu tanıyor musun?

— Vaftiz oğluyum.

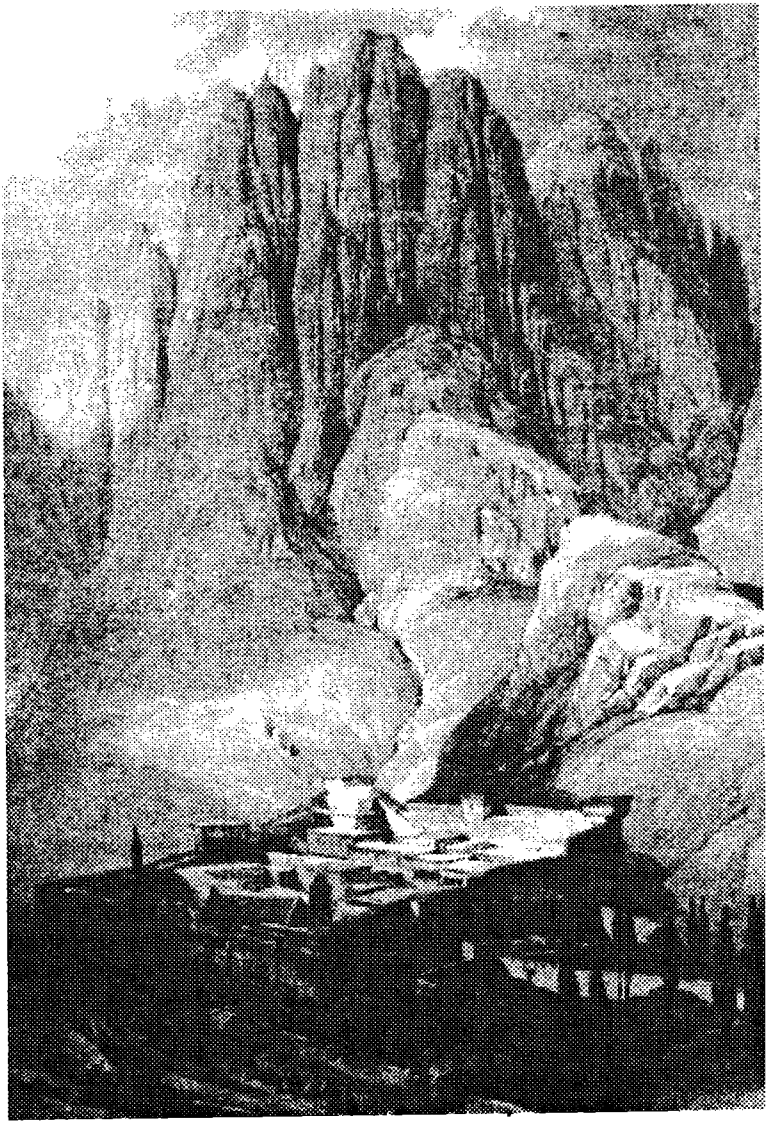
— Gel, biraz dinlen. Ben de haber vereyim ona.

Keşiş, Angelos'u alıp misafirhanenin aşağısındaki gölgeliğe götürdü. Kendisi de Piskoposlar Meclisi'ne doğru gitti.

Çölün tozu üzerine yapışmıştı. Silkindi, fakat boşunaydı. Üç Bedevi bir kenarda bir *duvarı* onarıyorlardı. Angelos'u farkedince, ona bakmak için çalışmaya ara verdiler. Angelos el işaretiyle onları selamladı. Onlar da hemen karşılık verdiler önünde eğilerekten.

Manastırın içinde olmaktan dolayı ruhunu bir sevinç sarmıştı. Ağır basan bir saygı duygusu, yorgunluğunu hafifletmeye başlamıştı.

Biraz sonra pederin, hızlı adımlarla kendisine doğru geldiğini gördü. Duyduğu sevinç, yüzünü sarmıştı. Mutluluk taşıyordu kucaklaması. Klosthes'in kısmeti.

Sina Dağı

— Günlerdir gelmeni bekliyordum.

— Geldim.

— Tanrı'ya şükürler olsun. Son günlerde hep seni düşündüm. Konuşacak çok şeyimiz var.

— Evet, peder Prodromos. Aynı şeyi ben de istiyorum. Senin her zaman bana cesaret verdiğini düşünüyorum.

— Dualarım seninle Angelos.

En son iki yıl önce görüşmüşlerdi. Elini Angelos'un sırtına koyarak, onu büyük bölüme götürdü. Burası, Tanrı Dağı'nın göründüğü ve keşişlerin inziva odalarının olduğu bir yapıydı.

— İnan bana, sanki buralara daha önce de gelmişim gibi bir duyguya kapıldım. Havada, bulutların üzerinde yürüyorum sanki.

— Tanrı'nın yakınına geldin Angelos. Sana ruhunu yükseltmen, O'nunla konuşman için güç verir. Böyle olur. Seni iyi tanıyorsam, burada aradıklarınla ilgili çok şey bulacak ve kuşkularından arınacaksın. Gördüklerin seni tamamlayacaktır. Sesine tanrısal ses katılacak ve gerçek varlığını keşfedeceksin. Kim olduğunu bileceksin. Kendimizi bilmediğimizden değil, içimizdeki bir şeyleri sürekli yitirdiğimiz için. Tüm olamıyor, yarım kalıyoruz.

Sözlerini dinliyor ve onları özümsüyordu Angelos.

Peder, ona manastırın kuzey batı tarafında çevreyi gezdirdi. Şekerli bir kahve ikram etti. Sonra da onu, üst kattaki, yerleşeceği bir odaya götürdü. Odanın penceresi manastırın iç kısmına bakıyordu. Sol tarafta misafirhane vardı. Karşıda, manastırın ortasında kilisenin çan kulesi ve yanında beyaz minareli küçük bir cami bulunuyordu, eski Aziz Vasilios'un şapeli ile asırlardır yan yana duran.

Akşam ayini için çan çalıyordu. Yataktan kalktı ve hazırlanmaya başladı. Aldığı banyo, onu dinlendirmişti. Kendini daha iyi hissediyordu.

Kilisenin girişine yöneldiğinde, içerde söylenen ilahileri duydu. Kilisenin kapısını açınca, söyleyenin sesini tanıdı.

"Duamı kabul et Tanrım!..."

Peder Prodromos'un gür bir sesi vardı. Sözlerini Tanrı'ya başka bir dille söylüyordu sanki.

Angelos, kutsal ikonaların önünde saygıyla eğildikten sonra kilisedeki oturma yerlerinden sağdaki birine oturdu ve ayini izlemeye başladı. İlahiler, meleklerin sesine dönüştü, ruhun derinliklerine girebilen.

Ayin bitti. Hep birlikte oradan yemek masasına geçtiler. Keşişler on iki kadardı. Yüzlerine yaşamın enginliği yansımıştı. Kutsayan gözlerle Angelos'a burada kalmasıyla ilgili iyi dileklerde bulundular. Despot yoktu, yerine ruhani sesiyle dikkati çeken peder Prodromos oturuyordu.

Odasındaki ışığı, o akşam geç söndürmüştü. Gece yarısına dek ikisi derin konulardan söz etmişlerdi.

Aradan bir hafta geçti. Bir sonraki gün, Musa Peygamber'in yasayı aldığı Tanrı Dağı'na çıkmayı planladılar.

— Dağa tek başına gitmen daha iyi olur, dedi bir ara peder Prodromos.

— Neden birlikte gitmeyelim?

— Beni dinle. Yapmanı istediğim şeyi daha sonra anlayacaksın. Yarın sabah seni uyandırmaya geleceğim. Sana izleyeceğin yolu göstereceğim.

— Yanıma bir şey alayım mı?

— Sadece ruhunu hazırla, başka bir şeye gerek yok. İhtiyacın olacak şeyleri sana yarın veririm.

İçini gizli bir korku sarmıştı son günlerde. Korkuyordu. Tanrı'nın yakınına nasıl varacağında, orada O'na daha yakın olacağından korkuyordu. Hangi nedeni gösterecekti kaderi ve günahları için. Fakat başka açıdan da düşünüyordu: "Ona günah çıkaracağım, O'ndan yolumu aydınlatmasını, O'nun buyruklarına bağlı kalmayı ve inançla burada, yakınında kalan bu insanlara sunduğu sevgiden de biraz isteyeceğim."

Bu düşüncelerle derin bir uykuya daldı. Uyku onu özgür düşüncelere götürmüştü, serbest kalan aklın sunduğu.

Şafak vakti üzerinde siyah giysileriyle peder, Angelos'u uyandırmak üzere, uzun avluda odaların olduğu yere doğru iler-

liyordu. Kapıyı çaldı ve Angelos'un içerden ses vermesine dek bekledi.

— Kalk Angelos, dedi.

Kapıyı açtı ve rahip içeriye girdi. Daha gün ağarmamıştı. Şafak söküyordu. Dorukların üzerinden gökyüzü aydınlanır gibiydi, günün ilk ışıklarıyla. Nasıl oluyor da, diye ben de çoğu kez sorardım kendi kendime, gökyüzü tüm renkleri, tüm tonları kucaklıyordu etkin olarak? Gerçekten de hep dinç kalan bir boşluktu gökyüzü ve meskenleri gözle görünür kılıyordu.

— Bir rüya gördüm peder.

— Ne gördün?

— Bana bir kaval verdiğini, onu ağzıma götürmeye, çalmaya çalışıyordum, ayrıca o kadar çok aralıkları vardı ki, başarmakta güçlük çekiyordum.

— Sinalı İoannis'in aralıklarıdır. Okudun mu?

— Hayır.

— Sağlıcakla geri döndüğünde, azizliği üzerine konuşuruz. Sana bir matara su ve biraz da zeytinle ekmek getirdim. Bu örtü de güneşten korunman için. Bedevilerin yaptığı gibi başına dolarsın. Sana, tepede bulunan Aya Triada şapelinin anahtarını da vereceğim.

— Ne yapacağım bunu peder?

— Al yanına, belki gerekir.

Peder Prodromos, Angelos'u hazırlanıncaya dek bekledi. Geceleri her zaman kapalı olan küçük girişe doğru yöneldiler birlikte. Peder, cebinden anahtarı çıkardı, ağır kapının kilidini çevirdi. Kapı gıcırtıyla açıldı. Surun dışına, bahçenin bulunduğu yere çıkmak üzere eğilerek eşikten geçtiler. Meyve ağaçlarıyla, selvilerle ve sebzelerle dolu tam bir vahaydı.

Hiç konuşmadan, patika yokuşunu çıkmaya başladılar. Manastır, sol taraflarında kalmıştı. Hava elektrikliydi. Patika, neredeyse dik biçimde, yer yer dağı biçimlendiren, Musa Peygamber'in de geçtiği granit basamaklarda sona eriyordu.

Kutsal yazılarda anlatılanları anımsadı. Her yerde kaba saba kayalalıklar vardı. Çıplak görünüm, ruhun gerçekliğini de ortaya seriyordu. Orada hiçbir şey gizli kalamazdı. Çoğu kez insanın kendi kendine itiraf ettiği düşünceler gibi.

İlk basamaklarda peder durdu, döndü ve ardından gelen Angelos'a:

— Bundan ötesine tek başına devam edeceksin. Basamaklar seni gideceğin yere götürecek. Dualarım seninle, inancın içinde olsun, dedi.

Basamaklar yaklaşık üç bin yediyüz kadardı. Doğu yönüne bakıyorlar ve asırlardır duruyorlardı. Güneş daha çıkmamıştı. Her yer taş, sert kayalıktı. Tüm düşünceler, Angelos'un içine acı veriyordu. Önceden yaşadıklarını düşünmeye başlamıştı. Güneş doğduğunda ise ötesini soruyordu kendi kendine.

Düşünceler! İnsanı özgür kılmaya yeterli olmayan boş düşünceler. Artık aklında uğursuzca dolaşıyorlardı.

Ardına döndü ve manastıra baktı. Hâlâ görünüyordu. Tüm Rahan vadisi görünüyordu. Bedeninde hiçbir yorgunluk hissetmiyordu. İçinde ruhsal bir kargaşa vardı, tırmanırken eziyet veren. Bir ara boğazının düğümlendiğini hissetti. Yüksek sesle konuşmak istedi, olanaksızdı. Bu da neydi? Hayat, konuşmasını istemiyordu sanki. Herşeyin unutulmuş olmasını istiyordu.

Granit dağların rengi değişiyordu güneşin doğmasıyla. Bir deve böğürmeye başladı çok uzaktan, vadiden. Bağrışları her yere ulaşıyordu.

Saklanabileceği hiçbir yer yoktu, düşüncelerinde bile. Bu yerin havası sertti. Tırmanmaktan başka hiçbir şeyi aklına getirmemeye çalıştı. Son olarak ardına döndü ve manastıra baktı, vadiyle birlikte görünümüne. Musa Peygamber'in adımlarını attığı yerlerde bulunuyordu.

Baştan beri Tanrı'nın yakınına çıkmakta olduğuna inanıyordu, Tanrı'nın kendisini açık olarak görebileceğine. Çevre çok eski zamanları anımsatıyordu. Hiçbir şey değişmemişti. İki buçuk kilometre uzunluğunda dev bir granit. Ve yerin çıplaklığı artık daha çok kendini ortaya çıkarmaktaydı.

Bir süreden beri manastır görünmüyordu. Yolun yarısını katetmişti Günah Çıkarma Kapısı'na vardığında. Taş basamakların üzerine, kayaların şekillendirdiği bir dehlizde taştan yapılmış geniş bir kemerdi. Eski zamanlarda bir peder bulunurmuş burada, hacılara günah çıkarttırır ve kimlerin buradan öteye geçmeye layık olduğuna karar verirmiş.

Günah Çıkarma Kapısı'nı geçti ve o andan itibaren Tanrı'ya hitaben içinde taşıdığı pişmanlıklar çıkmaya başladı. Biraz daha yukarıda bir öncekine benzeyen ikinci bir kapı göründü. Burası ikinci bir ruhaniliği, günahlardan arınmayı sağlıyordu, insanların tepeye çıkabilmeleri için. Çünkü bunun ötesinde daha büyük zorluklar başlıyordu, ruh ve kuvvet gerektiren.

Nefes nefese kalıyordu artık. Kalbi hızlı ritimlerle çarpıyordu. Tüm yorgunluğu açığa çıkmaya başlamıştı. Dayanma gücü yavaş yavaş azalıyordu. Sol bacağında, baldırında ağrılar başladı, birkaç yıl öncesinden kalan. Adımları yavaşladı ve biraz soluklanmak için sık sık durma gereksinimi duymaya başladı. Sonra birdenbire, küçük bir vadide buldu kendini. Şaşkınlık içinde bir asırlık selvi ağacını ve dev surları andıran tepeler arasında duran bir şapeli gördü.

Peygamber İlyas da soydaşlarından eziyetler çekerek buralara, karanlıkta, bir mağaraya ulaşmış, Tanrı'dan ona buyruk gelene dek orada kalmıştı.

Angelos biraz dinlenmek üzere servi ağacının altına oturdu. Ayakları taşıyamıyordu onu. Ağaca yaslandı ve ruhunu mavi göğe çevirdi. Rüya görmek üzere gözlerini kapadı. Fakat gördüğü rüya değil, sanki yaşadığı bir gerçekti. Sevinmeye başladı.

"Yaklaşıyorum," diye düşündü. "Yalın gerçek! Yine bana sen rehber olacaksın. Az önce günahlarımla birlikte nasıl çıkacağımı düşünüyordum. Şimdi ise tümüyle arınmış gibiyim. Coşkun hissediyorum kendimi."

İçindeki sevinçle bağırmak istiyordu. Sıkıntı veren düşünceler sonunda sönüyordu. Tanrı'nın gökyüzüne yaklaştıkça, bir ilhamla karşılaşmıştı, bir özgürlükle. Emindi kendisinin yüksekten göründüğüne, gökyüzünün özgürlüğü tarafından fethedildiğine.

Kendini içinde oluşan bu kanıtlara bırakmak, güçlü ve kararlı halde daha zor güzergâha koyulmak için bir saate yakın orada oturdu.

Tırmanış gittikçe zorlaşıyordu. Tüm gücünü kullanmak zorundaydı. Sol bacağı tutulmuş, topallamaya başlamıştı.

"Eski darbeler," diye geçirdi içinden.

Tutuklu kaldığı *karakolda* aldığı darbelerdi bunlar.

"Çıkmayı başaramayacağım!..."

Bacağındaki sancı dinsin diye bir taşa oturdu. Zor bir tırmanıştı. Biraz rahatladı. Ağrısı geçmiş gibiydi. Devam etmek için ayağa kalktı. Baldırına ağrılar geldi yeniden, tokmak gibi güçlü. Dişlerini sıktı ve aldırmamaya çalışarak basamakları çıkmaya koyuldu yavaş yavaş. Ağrıyan bacağını ileri atmakta zorlanıyordu. Yeniden kendi kendine düşünmeye başladı, eğer başarabilirse, nefesi rahatlayacaktı. Ümidini yitirip "başaramayacağım" dediği anlar da oluyordu.

Tekrar tekrar bunu söylemesi, yolu devam etmeye teşvik ediyordu onu.

— Tanrım bana güç ver!.. diye yüksek sesle bağırdı. Sesi her yerden yankı yapmıştı.

İç organlarının yandığını, kanının da tüm bedenine baskı yaptığını hissediyordu. Neyse ki rüzgâr onu ferahlatıyor, teşvik ediyordu bedenini taşıdığı yükten arındırmaya. Ağrıya katlanmayı da başarmıştı. Tırmanış sonunda insanı özgürleştiriyor ve yüceliğin anlamını veriyordu.

Hiçbir şey toprağın değil, herşey gökyüzünündü. Bu gizli gerçeklik, arınmış olmanın ilk ölçüsüydü.

Basamaklar gittikçe dikleşiyor, tam tepede olan güneş yakıyordu. Neyse ki Bedevilerinki gibi bir örtüsü vardı başında. Öğlen olduğuna göre, tırmanmaya başlayalı beş altı saat olmuştu.

Düzlüğe çıkacak olan bu dik basamaklardan sonra sona varacağından emindi. Bakışlarını kaldırdı, karşısında iki yapı ve dağların doruklarından uçsuz bucaksız açık alanları gördü. Doruktaydı artık.

Alan, Aya Triada şapelini ve yanına küçük bir mabedi alacak büyüklükteydi. Şapelin yanında bir mağara vardı, Musa'nın kırk gün kırk gece Tanrı'nın onunla konuşmasını beklediği. Angelos mağaraya doğru ilerledi, iki mekanın arasında durdu.

— Tanrı'mız aynıdır Ömer!.. diye bağırdı.

Bu önemli anında, beni yanında hissetmişti. Herşeyi görmek için etrafında döndü. Taştan sayısız doruklar vardı. Manzara akla hayale sığacak gibi değildi. Aya Aykaterina dağının tam karşısındaydı. Melekler oraya ölüsünü taşımışlardı onun.

Tek bir bulut bile yoktu. Kıraç bir topraktı, binbir şekilde solgun renklere bürünmüştü.

Ellerini yana açtı, gözleri kapalı halde başını göğe kaldırdı, Tanrı'yla yoğunlaşmak amacıyla. Bir süre sonra, gözlerini açtı. Olduğu haliyle yere diz çöktü. Kendini görecek güçte değildi. Başını eğdi, yere dayadı ve ağlamaya başladı.

Uzunca bir süre öyle kaldı. O an günahlarından da arınıyordu. Bitince, ayağa kalktı ve yüzüne ibadet etmenin verdiği dinginlik geldi.

Adımları onu şapelin girişine götürdü. Elini cebine soktu ve peder Prodromos'un verdiği anahtarı çıkardı. Kapıyı açtı, içine girdi. Merakla yeri inceledi ve orada dua etmenin derin bir arzusuna kapıldı. Ortaya doğru yürüdü, kutsal kürsüye doğru ve diz çökerek merhamet istedi.

"Tanrım...bana merhamet et...
Doğruyu göster bana.
Tanrım, merhamet et bana.
Doğruyu göster.
Tanrım... bağışla beni,
İnanıyorum ki...
bu anda Sen içimdesin.
Merhamet et bana, sana açılıyorum
doğrular bulunsa da ruhumun iç tapınağında
çoğu kez iblis giriyor bedenime
ve beni kazanmayı amaçlıyor.
Mücadele ediyorum sonuna dek
ve tüm yalınlığımla dua ediyorum
"Lütfun" içimde olsun diye.
Beni aklara büründür.
Kuzu olarak...Sana geliyorum Tanrım.
Kuzu olarak... geliyorum temiz ve pak
ortaya çıkmak ve günahlarımdan arınmak için
ruhumun çektiği kederlerden.
Geldim bugün buraya Senden merhamet dilemeye
tüm günahlarımı bırakmaya
özgür olmaya, arı olmaya.

Elde edeyim gülümseyen adımları
Ki beni onlar götürsün, ben onları değil.
Gireyim temiz olarak özün içine.
Tanrım, içimde günah taşıyor
ve bunu itiraf ediyorum.
Görüyorum farklı karanlıktan aydınlığı.
Tanrım, Senden doğruyu diliyorum,
yansıtabilmem için bu farklılıkları.
Tanrım, gündüz Senden dua dileyecek
geceleyin Sana teşekkür edeceğim.
İzin ver, Senin yarattıklarını resmedeyim.
Tanrım... kulun olan bana merhamet et.
lâyık değilim, itiraf edebiliyorum,
Seninle iletişim kurmaya.
Son olarak diliyorum Senden
günahlarımı bağışlamanı...
gireyim arınmış halde yarattığın dünyanın güzelliğine."

Günah çıkarmanın tinsel gerginliği tümden sarıyordu onu. Sözleri şapelin duvarlarında gürleyerek yankılanıyordu. Duyulduğuna emindi. Kutsal kitapların dediği gibi: "Tanrı, insanı Tanrı suretinde yarattı." Angelos sonunda Tanrı'nın dünya kurtulsun diye buyurduğu ahlâki yasaların kendi ruhuna ağırlık veren anlamları da ortaya dökmüştü. Eğer insanoğlu bu buyrukları yerine getirseydi, görevinin gerçekliğine sahip olabilirdi. Fakat bizler sürekli günlerdir buyrukları yerine getirmiyorduk, bir yıkıma sürüklenmedikçe.

Günah çıkarmanın bir sesi duyuluyordu sonsuz manzarada. Tanrısal bir ses yayılıyordu ötelere. Toprak, resim oldu. Tanrı aydınlatıyordu. Işık hüzmeleri yakıyordu onu.
Bazı yankılar duyuluyordu, rüzgârların getirdiği. İkna oluyordu kendisine şarkı söylediklerine. Esiyorlardı gergin yüzüne, meleklerin gömlekleriydi sanki.

Cinlere binerek ateş ve dikenlerden geçilir. Eğer biraz inanç için dürtü yoksa insanda, yanar, çakılıp kalır, düşer. İnancı, Fırat

Nehri olduğunda, yükseğe ulaşmayı başarırdı insan. Bilir armağan olarak Tanrı yanında yer alacağını ve yeryüzü kaynağının ürününden pay alacağını.

Akşam soğuğu getiriyordu. Bir çocuk gibi sızlanıyor, merhamet ve acıma duygusu diliyordu insanlık için.

Kilisenin içinde dua ettiği sırada gece olmuştu. Gün doğunca, kapı açıldı ve bir kuzu gibi çıktı dışarıya yüce ışığı karşılamak üzere. Bir kayalığa tırmanmaya gitti. Geçen günden beri çektiği bacağındaki sancıyı anımsadı. Unutmuştu onu.

"Önemli değil, kurtuluşun kalıntısı," dedi içinden.

Öğleye dek orada oturdu ve sonra dönüş için patikayı inmeye başladı, yüzünü aydınlatan iyi alametlerle. İniş daha kolaydı. Yaralı bacağı yine ona sıkıntı veriyordu, fakat çekilir gibiydi. Sadece, sonuna doğru, manastıra yakın, yorgunluktan ayakları titremeye başlamıştı. Oysa, yokuş aşağı inmenin sorunsuz olacağını düşünmüştü. Daha büyük bir dikkatle yürümeyi başardı ve girişe vardı. Üç dört gün sonra ayakları tutulmuş, ağrısı artmıştı. Neyse ki peder Prodromos'un böyle durumları için melhemi vardı.

Sina'da zaman, ruhsal ve besin olarak Angelos'a yetkinliğini sağlamıştı, özünde sahip olduğu ve tarihsel gelişimiyle özdeşleştiği.

Angelos, Aya Korifi'den indiğinde güneş ışınlarından doğmuşa benziyordu. İsa'nın çektiği acılara ve İsa'nın yaşam halkasını oluşturan imgelere ilgi duymuştu, Doğumu'ndan "Pendekosti" yortusuna dek. Lazaros'un doğmasıyla başlayan Acılar imgelerinden İsa'nın Dirilişi'ne dek. Drama unsurları üzerinde çalıştı. Eski Ahit döneminde Kurtarıcı'nm önceden haberini veren mesajlar yardımcı oluyordu ona. Aslında Eski Ahit'teki olayların geçtiği yerlerde yaşıyordu şu anda.

Aya Katerina Manastırı'nda keşiş olan Anthimos, ikona resmetme hocasıydı. Yeni bilgiler edinmişti İsa'nın çektiği acılar üzerine ilahi yazma ve ikon resmetmeyle ilgili.

Dördüncü İncil'de Kutsal Hafta, Kutsal Akşam Yemeği, İhanet, Çarmıha Germe ve Ağıt'ın tüm öyküsü vardı. Duvar resim sanatında İsa'nın çektiği acıları açıklamalı betimleri de bulunuyordu.

Günlerin nasıl geçtiğini anlayamıyordu. İsim yortuları olmasa, hangi gün olduğunu bile bilemeyecekti. Tanrı'dan bahşedilen günlerdi bunlar.

Meryem Ana'nın büyük pehrizinde "On Beş Ağustos" yortusunda, İsa'nın bir betimini yaptı. Kendi tarzında ses getirecek bir resimdi, eski Hellen'den İstanbul'a değin sanatının bilindiği.

İkon resmetme sanatı için manastırda Anthimos'un yanına taşınmıştı. Aydınlık yüzüne bilgelik esin oluyordu. Gri renkteki sakalı, saygınlık uyandıran yüzünü tamamlıyordu, gözlerindeki temizlik, saflık ise ruhunu.

İsa ikonası farklı bir niteliğe bürünüyordu. Önce, İşkence olaylarını resmetmeyi düşünüyordu. Buna yönelmeye hazırdı. Gelişimlerini izlemişti. Acının ızdırabıyla karşı karşıya gelmeye hazırdı. İsa'nın gözleri berrak ve belirgin olarak uzağa bakacaktı.

Hazırlık aşamasında ikonada sadece İsa'nın yüzünden, dudaklarından yukarısı, gözleri ve alnı resmedilmişti. Geri kalanı kurşun kalemle taslak halindeydi. Angelos, sakallarına geçmeden önce, ağzını sımsıkı olarak yansıtmaya uğraşıyordu.

Resmine ara veriyor ve ortaya çıkan betimi gözden geçiriyordu. Daha da inceleyecekti, eğer ardında peder Prodromos'un sesini duymasaydı.

— Neye bakıyorsun?

— Hayal ediyorum. Ve mistik olarak İsa'nın yüzü karşıma geliyor.

— Burada her zaman sana düşler görünecektir. Bu iyiye işarettir. Resmettiğin İsa ikonası, senin bir düşüncenin betimi değil mi?

— Evet, bakışları belleğime çivilenmiş. Şimdi, sen gelmeden önce, karşımda hissetmiştim onu. Konuşuyordum onunla sanki.

— İsa herkese görünür. Kimileri bunu görecek güce sahip, kimileri değil. Bu anda seni ödüllendiriyor O'na yakın olduğun için ve de sana düş bulutlarını sunuyor. Sana coşku armağan ediyor. Sonra kiliseye gel, O'na şükran sunalım.

— Bir iskemle al da, otur, dedi Angelos ona.

— Sana bir mektup getirdim.

— Kimden?

— Ömer'den.

Arkasında, elinde tutuyordu mektubu, konuştukları sürece ona göstermemişti.

— Buyur.

Elini öne getirdi ve mektubu ona verdi.

— Bakalım ne yapıyor İstanbuldakiler?

Mektubu açtı, okumaya başladı. Peder Prodromos, yandaki resim sehpasında Kutsal Akşam Yemeğini ikona eden Anthimos'un yanına gitti. Mektubu okumayı bitirince, peder sordu ona:

— Ömer, ne haberler gönderdi bize?

— Herkesin iyi olduğunu, beni andıklarını. Üç hafta önce İzmir'den döndüğünü ve dostum Zirar'ın Hindistan'a taşınmaya hazırlandığını.

— Ne zaman eve dönebileceğini yazmıyor mu?

— Evim galiba ait olduğum yerin dışındaki başka yerler olacak.

Bunun üzerine araya Anthimos girdi, İoannis Klimakos'un sözleriyle.

— Birinci basamak. Buraya çıkan sen geri dönme. İyi bir mücadeleyi sevince dönüştürelim, düşmanlarımızdan korkmadan. Taze bir akıl kesinlikle fark eder yeni bir hissi. İçimizde var ve yok olan bu duyguyu sürekli aramalıyız. Çünkü ruh çıktığı yere geri gelecektir, tuz gibi olsa da. O andan itibaren içinde kabul ettiğin ateşe koş. Çünkü ne zaman söneceğini ve seni karanlıkta bırakacağını bilemezsin.

Günler geçiyordu. Angelos, "İsa'nın Vaftizi" konusunu resmediyordu durgun Ürdün nehrinde. Kış mevsiminin sonuydu, bu eser ortaya çıktığında. Yaklaşık bir yıldır Sina'daydı.

Bu süre içinde ne saçlarına makas vurdu, ne de yüzünü traş etti. Sakallarına manastırın havası yansımıştı. Bilge bir görünüme, yalın bir karaktere sahipti. İsa'nın ikonasına kendi ruhunun betimini de katmıştı. Bunu sadece kendisi biliyordu. Büyük ebatlı resmin üzerine, Mihrap Kapısı'nın sağ tarafına, Sina'daki birçok şapellerden birinin içine yerleştirmişti kendisini.

Sık sık manastırın dışına çıkıyor, Bedevilerin arasında dolaşıyor, oradan da Faran vahasına ve Aziz İoannis Klimakos'un inzivaya çekildiği Tholos vadisinde geziniyordu. Kum tepeleri

arasında ve hurma vadilerinde, Musa Peygamber'in tercih ettiği patikalar arasında, Raithos'dan bulutlar arasında Tanrı'nın sesinin şimşek ve gök gürültüleriyle duyulduğu Horeb— Sina'ya dek.

Ürdün nehrinde İoannis tarafından İsa'nın Vaftizi konulu ikonasında, Angelos, sadece gökten inen Kutsal Ruh'un güvercinli sahnesini göstermekle kalmadı, ayrıca ne türden bir parıltı vereceğini de soruyordu kendi kendine. Alışkanlığı gereği, eserlerine uzaktan bakarak, ikonu armağan edeceği peder Prodromos'tan kendisine ışığını vermesini rica etmişti.

— Işığını kendi vicdanından çıkaracaksın, dedi ona. Vicdan, vaftiz sırasında bize verilen konuşmadır, denetçidir. Erdemlerin başı, manevi yaşamın çiçeğidir. Tinsel çalışma, erdemin bir yavrusudur. Bu nedenlerden dolayı sağduyuna güveniyorum.

— Kendimi sözünü ettiğin şeylere o kadar da layık görmüyorum...

Daha konuşmasını bitirmeden, peder sözü aldı.

— İçinde bir sevgi var, kehanetin inceliğini veren ve mucizeler yaratma gücünü içeren. Sevgi, tanrısal görkemin bir girdabı, tanrısal ateşin kaynağıdır. Orada kendini toparlayabilirsin. Kalben mesut, lekesiz kalanlar, Tanrı'yı görürler." Nasıl ki, ışığıyla güneş, altın parlaklığını verir, aynı şekilde erdem de ona sahip olan kişiyi aşikar kılar. Nasıl yorumluyorsan, öyle devam et çocuğum ve tasalanma, hisseden gözlerin, aydınlığın içine götürecektir seni.

— Bana beklediğim ümidi veriyorsun. Çoğu kez sözlerinin beni iyileştirdiği duygusuna kapılıyorum.

Yarısı biten "Vaftiz" tablosu, kurgu bakımından oldukça başarılıydı. İsa, Erden nehrinin içinde duruyordu Yahya Peygamber tarafından vaftiz edilmek üzere. Hellenistik ve kutsal öğelerin bileşimi, natüralist bir vurguyla olayın kutsallığını yansıtıyordu. Renkler de tabloyu tamamlıyordu. Eser dikkatleri üzerine çekiyordu.

— Konuşmak istiyorum peder, dedi daha sonra Angelos.

— Neyle ilgili?

6. Hebron-Halilürrahman. (Çev.).

— Benimle. Bir yıldır buradayım. Zamanın nasıl geçtiğini anlayamadım. Fakat, kendime bir sınır koydum, kış geçtikten sonra gitmem gerekecek.

— Nereye gitmeyi istiyorsun?

— Tevrat'ın yollarının peşinden gideceğim.

— Hangi nedenle?

— O dönemden kalanları betimlemek istiyorum. Bu eser halkası burada uzun süredir kafamda.

— İyi düşünmüşsün.

— Ben de öyle sanıyorum.

Bir an sessizlik oldu. Haber, peder Prodromos'a şimşek gibi gelmişti. Yine de bir gün gideceğini biliyordu. Şimdi bunu duyuyordu.

— Nereye gitmeyi düşünüyordun?

— Mısır'a giden Yakup ve Yusuf'un rüyasından başlayacağım. Musa'nın zamanına, Medyen ülkesine ve oradan da Eriha, Hebron[6], Şam, Babil ve kehanetlere.

— Büyük karar alıyorsun.

— İçimde Doğu için hayal ettiğim ne varsa, gerçekleştirme zamanı geldi. Geride bıraktıklarıma borçluyum. Yokluğumla kimini çok, kimini az üzdüm. Sonunda beni anlayacaklarını umuyorum.

— Yolun açık olsun oğlum.

Yanında olmasına alışmıştı. Şimdi kendine yakışmayan bir sıkıntı hissediyordu içinde, bağrını yakan bir boğum...

— Başka bir Angelos da gelip yaşamıştı Sina'da, senden önce. XV. yüzyılda... Büyük bir miras bıraktı. Resmettiği yüzler, olağanüstüydü, incelik yayıyor ve sahip olduğu arzuyu gösteriyorlardı.

— Hangi ressamdı?

— İstanbul'un fethinden sonra, önemli ressamlar burada toplanmışlardı. Bunların arasında Ereğlili Angelos Akotanto da vardı, Büyük bir ustaydı İstanbul'u yansıtan tarzıyla.

— Şimdi bizler devam ettiriyoruz bu tarzı, diye ekledi Anthimos.

Şafak vakti tüm dünyayı aydınlatıyordu. Angelos bir yerde kalamıyor, yollar ve yeni tanıştığı kişiler sık sık yolculuk yap-

masını gerektiriyordu. İçinde, bir yaşam olarak bir aradaydı geçmiş ve gelecek. Böyle biri, bir yerde duramazdı. Canlı yansımaları betimleyerek, dolaştığı yerlerdeki olayların düşsel görünümünü aktarması gerekecekti.

Sina'dan Kahire'ye giderken, kendini yalnız hissetmiyordu. Üzerinde Tanrı'nın teması vardı, O'nun kürsüsünde O'na yakın olduğu andan beri.

Yolculuğun ortasında, el Garabal istasyonunda bir handa uyuyacaktı. Akşamleyin hava serindi. Battaniyeyi boynuna dek çekti. Farklı şeyleri uzun uzun düşünmeye başladı. Gözlerini kapayamıyordu. Bakışlarını pencereden öteye, parlayan yıldızlara çevirmişti. Öylesine izliyordu evrende akıp gitmelerini. Yakup'un gördüğü rüya düşüncelerine giriyordu, Esav'ın kardeşinden kurtulmak için Harran ülkesine gittiği anı. Gökyüzü kapısına çıkan geniş merdiveni ve Tanrı'nın kararlarını bildirmek için sürekli hareket halinde olan melekleri. Tanrı'nın Yakup'a gönderdiği sözleri de getiriyordu aklına. Asla onu terk etmeyeceği, her nerede dolaşıyorsa onu koruyacağı ve kendisi tarafından yeryüzünün tüm halklarının kutsanacağı sözleri.

Sabahleyin Angelos uyandığında, sevinç ve ilham doluydu. Kalbinden taşan coşkusuna egemen olmakta güçlük çekiyordu.

KAHİRE
Mayıs 1951

Bir sonraki gün, akşam geç vakitte Kahire'ye vardı. Doğruca Stefanos'un evine gitti. Stefanos, eşikte görünce, sakallarından ve dağınık uzun saçlarından dolayı ilk anda onu tanıyamadı. Sonra içtenlikte kabul etti. Evdeki diğer kiracılar aynı şekilde davrandılar. Kalması ve çalışabilmesi için Mısırlı Samir'in yanındaki dairede, küçük bir ücret karşılığında geniş bir oda verdiler.

Bir sonraki günden itibaren hemen çalışmaya başladı. Bu yüzden de doğru dürüst yemek yemiyordu.

Tanrı katındaki, yeryüzüyle bağlantı kuran haberciler neredeyse bir ordu kadardı, gökten gelen parıltıyla uyuyan Yakup'la birlikte olan. Tablonun sol üst köşesinden karanlık manzaraya dek tümüyle beyaz bir renk egemendi. Orada uykuya dalmış olan Yakup rüya görüyordu, bir ağaçlığın yanında küçük bir kayaya yaslanmış halde. Karanlığın içine ışık ve meleklerin sürekli hareketliliği egemendi sanki.

Komşular, eseri görünce etkilendiler ve aralarında tartışmaya, onu teşvik etmeye başladılar. Angelos, bir buçuk ay boyunca ara vermeden "Yakup'un Rüyası" adlı tabloyu bitirene dek uğraştı.

Genelde büyük ebatlarda çalışıyordu. Birle iki metre arasında. Ancak zaman zaman daha küçük boyutları da tercih ediyordu. Sadece beş temel rengi kullanıyordu. Siyah, beyaz, sarı, kırmızı ve lacivert. Soluk renkleri tercih etmezdi.

Durmayan ilhamı yol gösteriyordu ona. Yeni bir kasnağı hazırlıyordu. Yusuf'un Mısır'a gelişiyle ilgili. Dört beş gün taslağı

çıkarana dek sıkıntı çekmişti. Yusuf burada bilginler, din adamları, hadımlar ve kölelerle dolu olan sarayın büyük bir salonunda Firavun'un karmaşık rüyalarını yorumluyordu.

Taslakta Mısır kralı, bir elinde papirüs tutan ve kralın tüm halkına açıklamasını kaydeden yanındaki bir ulağa bildiri veriyordu. Yusuf'u komutan tayin ettiğini bildiriyor, gergin eliyle onu işaret ediyor, kalabalık alkışlıyordu. Herşey Tanrı'nın Yusuf'a verdiği mucizeyi gösteriyordu.

Zaman geçiyordu. Angelos aldırmıyordu zamana ve azalan mektuplarına. Bu dünyada kendini devam ettirmesi için verilen mesajlara adamıştı kendini. Yazık ki unutuluyorlardı. Onu hissediyor ve anlıyordum yine rüzgârlara kavuştuğunu, yaşam onu sarmıştı sanki. Oldukça seyrek çıkıyordu odasından dışarıya. Münzevi gibi olmuştu. Neyse ki evdeki diğer kişiler şefkat gösteriyordu ona. Miriam, kız kardeşinin yerini almıştı. Güneş odaya girsin diye tatlı gülümsemesiyle perdeleri gelip açıyordu. Kaldığı yer günün her zamanı aydınlıktı.

Hâlâ saçına ve sakalına makas vurmamıştı. Ricalarından sonra, Miriam'ın sakalını traş etmesini, saçlarını kısaltmasını kabul etmişti.

— Yüzün açıldı, dedi ona Miriam işi bitince.

— İhtiyacım varmış, haklısın Miriam. Çok teşekkür ederim.

— Yaşamın anlamını aydınlatan böyle bir kişiyi güzelleştirmek benim için bir şerefti.

— Çok iyisin. Bu yüzden böyle görünüyorum.

— Senin yanında, değerli olanı görmeye başladım. Eğer sen göstermeseydin, belki de fark etmeyecektim.

— Bir Miriam'ımız var, onun yitip gitmesine izin vermeyeceğiz. Doğru değil mi?

— Çok doğru Angelos, diye bir ses duyuldu. Söyleyen, kızın dedesiydi. Kapıdan içeri girdi. O buradaki hepimiz için sevilen biridir. Bu yüzden de kendi değerleriyle büyüdüğünde, bizi ödüllendirmiş olacak.

— Hoşgeldin Samir, diye karşıladı onu Angelos.

— Ama ne görüyorum! Traş olmuşsun.

— Torununun marifeti.

— Yüzün açıldı. Herkes memnun olacak.

Bakışları, resim sehpasında bulunan tabloya gitti.

— Bu kalabalıkta kim?

— Tanrı dağına varmak için Sina Çölü'nü geçen İsrail halkı. Şimşek ve yıldırımların çarptığı dağ üzerindeki yoğun bulut arasına girecek olan Musa ise bu halkı izliyor.

— Oraya tekrar gideceksen, beni de götürmeni isterim.

— Oldu Samir.

— Minnettar kalırım.

— Tabloyu tamamlayınca sana gerisini de anlatırım.

— Miriam, evde seni birileri bekliyor, dedi dedesi.

— Kimler?

— Üniversiteden olduklarını söylediler.

— Gidip bakayım.

Miriam, açık kapıya doğru gitti ve uzaklaştı.

— Resim yapmaya karşı büyük bir yeteneğin var Angelos. Duyguları ve düşünceyi elle tutulurcasına görünür kılman oldukça şaşırtıcı.

— Ve her seferinde bir şeyin eksik kaldığı etkisine kapılıyorum.

— Olana şükür! Eğer bir eseri tam olarak nasıl tamamlayacağının etkisini bir kez yakalarsan, sen de sanattaki yerini tamamlamış olursun. Eminim, bu koşullar sürekli sende olacaktır. Her eseri gözlemleyen biri, onun tam olduğunu düşünür.

Konuşmayı bıraktı ve diğer tabloları incelemeye başladı.

— Konuları nasıl seçiyorsun?

— Sadece aynı koşulları yaşayarak ve tarihin her parçasından görüş edinerekten. Yolculuklarımın nedeni de bu. Ele aldığım konularla ilgili gerçekleri anlayabilmek.

— Paradan ne haber?

— Şu ana dek sorun olmadı. Sonrasını bilmiyorum. Eminim, böyle eksiklikler çıkmayacaktır. İçten inanıyorum ki, iyi ilerliyorum.

— Sadece iyi mi?

Kapıda Miriam göründü. Ardında da iki adam ve kız arkadaşı Azize vardı. Miriam'ın hocalarıydı adamlar ve ikisi de arkeolog idi. Mısır'ın eski dönemini araştırıyorlardı. Miriam, önceden

Angelos'a bir gün ziyeretine geleceklerinden söz etmişti, kendisini ve eserlerini yakından tanımak üzere.

Eserlerinin tartışmasız şekilde değerli olduğu bir gerçekti. İki arkeolog dikkatlice sanatıyla ilgilendiler, bazı konular ve görüşler üzerinde tartıştılar. Her zamanki gibi Angelos, tarzı söz konusu olduğunda suskun kalmıştı. Bazı kısımlarda ters düştüler, özellikle din söz konusu olduğunda. Fakat aralarında Eski Ahit'in olayları ve Kabil'in önemli yerleri üzerinde anlaştılar. Sanatına ve şahsına karşı duydukları hayranlığı gizlemediler. Ayrıldıkları sırada, eski Mısır üzerine bazı çalışmalar için onu üniversiteye davet ettiler.

Bulutların ötesine geçmiş, sağ elini havaya kaldırmış, kutsal doruğa gider halde Musa'ya kendinden de bir parça katmıştı. Tabloda çarpıcı biçimde yıldırım ve şimşekler çakarken gösterdiği Sina Dağı yerden yükseliyordu. Toprak ise sarsılıyordu. Dağdan sanki ateşten dumanlar çıkıyordu, İsa'nın oraya bir ateş küpü içinde indiği sırada. Halk korkmuş halde geri çekilmişti.

Angelos bir sigara yaktı ve karşısındaki tablonun verdiği zahmetin tadına varmaya başladı. Her zaman bu bitiş anı kusursuz geçerdi. Bir savaşta zafer kazanmış gibi. Memnunluk duygusu ve dinlenme zorunluluğu duyuyordu. Bu günleri kendine sunuyordu birçok dönüşlerle, insanları tanımak için. Böyle günlerde içkinin verdiği baş dönmesini de seviyordu. Resim yaptığı zamanlar ya içine kapanıyor ya da kentin sokaklarında yürüyordu. Nil'in gün batımındaki görünümü onu büyülüyordu.

Doğu etkileri onun için önemliydi. Tevrat'tan konuların işlendiği altı tablosunu Paris'e gönderdiğinde, Kardek galerisinin sahibi öyle etkilendi ki, ona bir telgraf gönderip çalışmalarını sürdürmesini söyledi. Ve bunun bir göstergesi olarak ona önemli bir ücret yolladı, Angelos'un ihtiyacı olan.

Aydınlığın kentinden ayrıldığından beri iki yıl geçmişti. İlk zamanlardaki gibi olmasa da Natali'yle ilişkileri devam ediyordu. Natali, ona geri dönmesini söylemeye cesaret edemiyordu. Yaşama ve Angelos'un yaratıcılığına saygı duyan insanlardandı. Azgın bir nehre karşı durmanın yararsız olacağı kanısındaydı. Sadece onu özlediğini yazıyordu...

Angelos da vicdan azabı çekiyordu. Sadece Natali için değil, başka kişiler için de. Uğruna ağlayan başkaları da vardı.

İsraillilerin Mısır'dan ayrılışlarını konu alan eserini de bitirmişti. Başarılı olmuştu. Tüm bir halkı resmetmişti, gecenin sessizliğinde yürüyen ve kimsenin konuşmadığı. Aceleyle yürüyorlardı, sık sık geriye bakaraktan. Çocukların gözleri bile açık ve korku doluydu.

Onların toplu göçüyle birlikte, Angelos da Mısır'dan kendi ayrılışına hazırlanıyordu.

Kahire'de kaldığı sürece yanında olan insanlarla vedalaştı. Eşyalarını topladı ve kaderin belirlediği, binlerce yıl önce İsrailliler in çizdiği yola koyuldu.

KUDÜS
Nisan 1952

Kudüs yolunda, akıl yoluyla, Sina Dağı'nda Tanrı'nın ikinci buyruk verdiği Peygamber İlyas'la rastlaştı. Yeryüzünde ölmeyen tek insan, gökyüzünde de Tanrı'ya yükselen tek insan.

Angelos, Kudüs surlarına yakın, küçük bir odada resmediyordu peygamberi, beyaz pelerinle örtülü halde bir fundalık altında uyurken. Çölde gündüzleri yolculuk ediyor, akşamleyin çektiği zahmetlerden dolayı bir yerlere uzanıyordu. Rüzgâr soğuk esiyordu. Uyanması, arpadan yapılmış pideyi yemesi ve yastık olarak başını dayadığı testiden su içmesi için bir melek ona dokunmaktaydı, güç kazansın, kırk gün kırk gece Horeb- Sina'ya dek yürüyebilsin diye. İlyas'ın beyaz saçları da uzun sakalı da karma karışıktı. Yüzü katı, geçit vermez idi. Küçük bir Sina gibi.

Angelos, bir aydır Kudüs'teydi, bir Yahudinin eski evinde, küçük bir oda kiralamıştı. İlk günler kutsal kenti tanımakla geçmiş, sonra yeniden yoğun bir tempoda çalışmaya başlamıştı. Kudüs'ün üç dinin de ibadetinde niçin yer tuttuğunu anladı. Kent din öğesi yayıyor ve dört bin yıldır sembol oluşturuyordu. Hıristiyanlar için Kurtarıcı'nın işkence gördüğü ve zafer kazandığı yerdi. Yahudiler için eski soylarının ülküsü, canlı bir kanıtıdır, görkemin ve yeniden doğuşun merkezidir. Müslümanlar için Peygamber Muhammed'in gece yolculuğunun[7] son durağı ve İs-

7. Miraç. (Çev.).

lâmın başlıca sunaklarından birinin yeridir, Ömer'in camii de. Üç din için Kudüs, kutsal kent ve bir ibadet merkezidir.

Angelos yaratıcı dönemini yaşıyordu. Buna bağlanmıştı. İnsanlarla ilişkileri azdı, genelde oradaki Hellenlerle ve Kutsal yazı üzerine çalışmak için düzenli olarak ziyaret ettiği Patrikhane'yle bağı vardı.

Herhangibir şey ya da biri tarafından bölünmeksizin, öğrenme yıllarını yaşıyordu. Kendisini bilginin kutsallığına bıraktı ve oradan aldığı güzelliği resmettikçe, ortaya eserleri çıkıyordu.

İlyas'ın göğe yükselmesinde bir anlam vardı, göğe çıkışa başladığı sırada Tanrı'ya bakışında. Bedeni, şimşeğin beyaz ışığında parlıyor, yıldırımlar Ürdün nehrine dek uzanıyordu. Pelerini rüzgârda savruluyordu. Atlar, peygamberi almak için yere, yeryüzüne inerken, bir ateş küpüne dönüşmüştü araba.

Angelos'un elinde hayat buluyordu el yazmaları ve Tanrı'nın ilk temsilcilerinin umutları. Gerçekçi yapısı, tinsel dünyanın betimiyle birlikte ele alması, aralarındaki iletişim hissini veriyordu.

Bu arada kentin biraz uzağında bulunan Eriha'yı ve hâlâ ayakta kalmış olan surlarını da ziyaret etmişti. Şeytan'ın, İsa'ya "Kabul et Şeytanı," dediği Şeytan Dağı'na da çıkmıştı. Başka bir anında da Hebron- Halilürrahman'a gitmişti, Tanrı tarafından Davud'a buraya gidip kral tacını takmasının buyurulduğu.

Adım adım Tanrı temsilcilerinin izinden gidiyordu. Yeni İsrail devleti kalkınma çabaları içindeydi. Dört yıldır uğraşıyordu Yahudiler ülkelerini yeniden düzenlemeye, yükseltmeye. Filistin hiçbir zaman sakin olmamıştı o zamandan itibaren. Bizim gibi. Kılıçları sürekli havadaydı. Niçin oluyordu bunca acı, Tanrım, niçin?

Nefes almak için Birleşmiş Milletler'in gözetiminde, Gesthsemani'deki Milletler Kilisesi'nde ibadet etti. Buradan esinlenerek bir tablo yaptı. Tüm halklar, içeriye girmek üzere, cephesi büyük kemerli olan Milletler Kilisesi'nin merdivenlerini çıkıyordu. Ardına dek açık devasa girişinden, kemerin ardındaki, göz kamaştıran bir ışık yayılıyordu içerden. Ve Abraham'ın, halkların yol göstericisi olarak ışıkta yıkanmak üzere içeri girişini resmetmişti.

Durmadan resim yapıyordu, ruhsal kavrayışların onu bırakacağından korkarcasına. Mektupları seyrekleşmişti. Bize söyleyeceği haberleri yoktu. Eski Ahit'in mesajları uğruna eserine dalmıştı.

Yüz ifadesi değişmiş, Tevrat'taki kişilerin görünümüne bürünmüştü. Dış görünüşüne, üstüne başına hiç aldırmıyordu. Sakalları uzamış, saçları dağınıktı.

Tüm güzelliği gözlerinde toplanmıştı, ruhundan gelen ve insanı saran bakışlarında. O dönemle bağdaşmıştı. Tablolarını yaparken bir tür pehrizdeydi. Sadece tanık olduğu düşünceleri vardı. Elini, ruhunun gözüyle hareket ettiriyordu. İç dünyasında da temiz olmayı arzuluyordu.

Son tablosu olan "Eleia Dağı'nda Dua Eden İsa"yı bitirdiğinde, Kudüs'te de bir buçuk yılı geride bırakmıştı. Geythsimani'de ne rüzgâr, ne ışık, ne de yapraklarda bir kıpırtı. Hiçbir şey. Yeryüzüne inmiş ve diz çökmüş halde İsa dua ediyor, şunları söylüyordu: "Tanrı, Baba, herşey mümkün senin için; benden bu kadehi al; gitsin bu zaman benden uzağa." Duasının içten olmasını istiyordu, heyecan ve üzüntünün doruğuna varan. İsa, Babası'nın isteğini kabul buyurması duasında bulunuyordu. Ayrıca tablonun bir tarafında üç öğrencisi olan İoannis, Petrus ve Yakub'un da geceyi tetikte geçirdikleri görülüyordu.

Kurtarıcı'nın duasıyla on ikinci ve sonuncu tablosu, son gözyaşı bitmişti. Artık Angelos kendisiyle baş başaydı. Gözleri, tanımsız bir seviçten parlıyordu. Amacına ulaşmıştı. Bir sigara yakma ihtiyacını duydu. Odasını aradı, fakat bulamadı. Son günlerde sigara satın alacak parası bile kalmamıştı. Neyse ki ziyaretine gelenler bırakıyordu. Ünü, kentte küçük bir çevre oluşturmuştu. Birçok Yahudi satın almak üzere tablolarıyla ilgilenmişti. Fakat kendisi kararında ısrarlıydı. Paraya ihtiyacı olsa bile tüm eseri ortaya çıksın istiyordu.

Patrikhane'de imarethane vardı ve Angelos'un eser hazırladığını biliyorlardı. Daha başlarda onlardan yardım istemişti, Kudüs Belediyesi binasında bir sergi düzenlenmesi konusunda. Onlara vaftiz babası, Sina'dan gönderdiği bir mektupla bilgi vermiş ve onun kendi çocuğu olduğunu, gerektiğinde ona yardımda bu-

lunmalarını yazmıştı. Orada kaldığı sürece, buranın himayesi altındaydı.

Odasının açık kapısından dışarıya, iç avludaki, diğer odaların da açıldığı verandaya çıktı. Küçük avlunun merdivenlerini indi, yola çıkmak üzere ufak kapalı çarşıyı geçti. Sola döndü ve yandaki küçük bir ayakkabı tamir dükkânına girdi.

— İzak, sigaran var mı?

— İçeri buyur, biraz konuşuruz.

— Bitirdim İzak. Duydun mu! dedi sevinçle. Tüm eseri bitirdim.

İzak, orta yaşlarında, yeni İsrail devleti kurulduğunda 1949'da Amerika'dan yurduna dönmüştü. İyi niyetli biriydi. Çevresiyle iyi dostluğu vardı. O da kendisi gibi oradan oraya dolaşmıştı.

— Tanrı'dandır, dedi ona Yahudi. Seni izliyor ve sürekli senden söz ediyordum. Ermeni mahallesinde bile seni konuşuyorlar. Buraya, semtimize geliyor, böyle giderse, bu adam ne olacak diye bana soruyorlar.

— Zamanı geldi İzak. Bağımsızlığımın zamanı geldi. Kendimi çok iyi hissediyorum, yiyecek bir şeyim olmasa bile.

— Haydi, şimdi tablolarını vermeye. Epey kişi var ilgilenen, sana epey para verecek olan.

— Bu da olur. Ortodoks Patrikhanesi bana yardım ediyor, Belediyede sergi açaraktan.

— Peki sonra ne yapacaksın? Burada mı kalacaksın, yoksa seni kaybedecek miyiz?

— Bakalım!

Gerçekten sonrası için daha karar almamıştı. Aydınlanmanın son aşamasındaydı, özellikle bu kadar süre onu dolaştıran inancıyla. Kaderinden emindi. Onu başka yerlerde de arayacaktı.

Yirmi gün sonra Peder Prodromos, Kudüs'e geldi, sergi vesilesiyle güzide oğlunu görmeye. Angelos'un önünün açık olduğunu hissediyordu.

Sergi başarılı geçmişti. Bu, olumlu yorumlardan da anlaşılıyordu. Tabloların bir yarısını, bazılarını satın almak isteyen Yahudilerin tepkilerine karşın, Paris'e gönderdi. Angelos, ışık ken-

tiyle olan ilişkisini koparmayı istemiyordu. Oraya göndermesinin haklı nedenleri de vardı. Böylece sözünü tutmuş oluyordu.

Bu tabloları görmeye Kardek galerisine gidenlerin başında Natali geliyordu. Angelos'un haberi olmadan, Natali, "Monde" gazetesinin de desteğiyle onu Fransız halkına tanıtmak amacıyla bir girişimde bulundu. İmzasını taşıyan son tabloları, tarzıyla dikkati çekmiş, görünenle görünmeyeni bir araya getirmişti. Natali, yazısına şu soruyu da koymuştu: "Daha başka şeyler de göreceğiz iyi esinlenmiş, konularıyla sürekli şaşırtan ressamdan. İzleyicisine dini mesajlardan aldığı etkiyi doğrudan verebiliyor. O anları yaşıyor. Ve belki de etkin olmasının nedeni budur. Bunlardır ona esin kaynağı olan...." Ve başka şeyler.

Angelos'un olup bitenden haberi yoktu.

1953 yılının Ekim ayıydı, küçük kapalı çarşıdan dışarıya, sokağa çıktığında. Eşyalarını İzak'ın dükkânı önüne dayadı. İzak, onu görünce, dükkânın dışına çıktı.

— Geldi mi gitme zamanı Angelos! dedi üzgün şekilde.

— Kanat çırpma zamanı geldi İzak.

— Sana Şam'daki bir dostumun adresini not edeyim. Muhakkak onu bul. Ona benden geldiğini söyle. Sevinçten deli olur. Şam'da barınma konusunda seni bilgilendirir.

Bir kağıda adresi ve de Şam'daki dostunun okuması için bazı şeyler yazdı. Katladı ve uzattı. Angelos aldı, cebine koydu.

— Dikkat et, seni soymasınlar. Sahtekârlardan koru kendini.

Yola çıktılar, sarıldılar ve vedalaştılar. Yanına gelen diğer komşularıyla da vedalaştı. İyi yolculuklar dilediler ona. Bohçasını ve resim aletleriyle dolu valizini aldı, içindeki güvenle Şam'a doğru yola koyuldu.

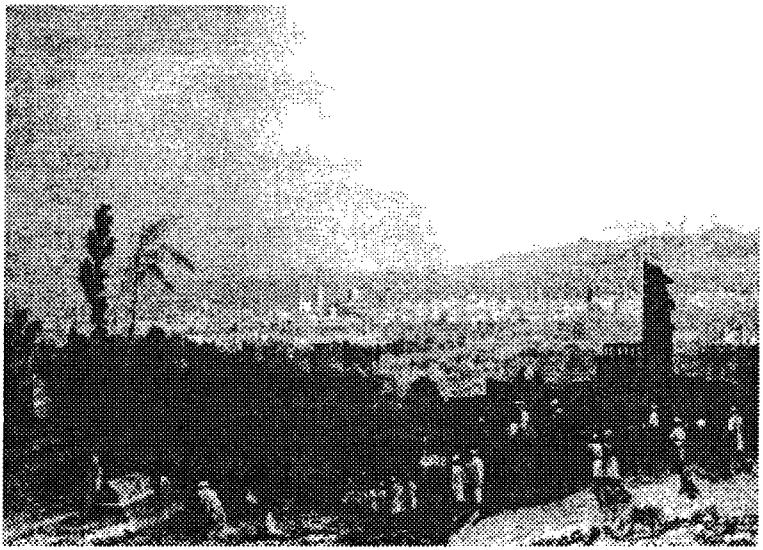
ŞAM
Ekim 1953

Halk dilinde eş- Şam denen Şam'a Muhammed hiç gitmemiş. Çünkü, dediğine göre, "cennete bir kere gidebilirdi insan." Kentin kapılarından önce, insan, el- Guta'yla, Şam'ın vahasıyla karşılaşıyordu. Çölden gelen kervanları niçin cezbettiği anlaşılıyordu. Nil nehrinin şekillendirdiği Kahire gibi, Şam'da da yalın kırmızımsı bir dağ var, Kabil'in, Habil'i öldürdüğü. Eskiden buraya "Mekke'nin Kapısı" derlermiş. Sokaklarında kargaşa vardı, *kamyonlar*, at arabaları, bisikletliler, askeri arabalar ve her tarafa dağılmış insanlar. Kadınların zorunlu olarak başlarında geleneksel örtüleri olan "izar" vardı. Erkekler ise "kamis" denen uzun beyaz gömlek giyiniyor ve başlarına da bir bağ ile defalarca sararak tutturulan uzun bez parçasını doluyorlardı.

Bu sokaklarda Hıristiyanları kovalayan Saul, Tanrı'nın kendisiyle konuşmasının ardından biçim değiştirmiş, Havari Pavlos'a dönüşmüş. Böyle duygular içindeydi Angelos çöle vardığında.

Şehitler meydanında küçük bir otel buldu. Onlara Hellen olduğunu söyleyince Araplar ona nazik davrandılar. Suriye halkının bilinçaltında Hellenistik dönem hâlâ yaşıyordu anlaşılan. Büyük İskender tarafından M.Ö. 333'te İssos savaşından sonra oluşturulan Seleukos hanedanlığı altında, daha o zamandan yerleşik birçok kişi dil ve kültür bakımından Hellenleşmişti.

Angelos, İzak'ın verdiği adresteki adamı bulmaya çalıştı. Doğu pazarlarında, suk'larda, önleri mal dolu yarı karanlık dükkân-

larda dolandı. Bir ara ümidini kaybetti. Yakınlarda bir kahve vardı. Yorgunluğunu gidermek için biraz oturmaya karar verdi. En iyi bildiği dil, Fransızcaydı ve burada bu dili konuşabilecekti.

Kahve, üzeri kapalı bir köşedeydi. Dışarıya küçük masalar dizilmişti. Angelos, bunlardan birine oturdu. Yandaki masalarda Suriyeliler, nargile içiyordu, dumanı hoş kokan. Gelen garsondan o da bir nargile istedi.

Garip bir şekilde tüm müşteriler ona bakıyordu. Sakallarını kesmişti. Yüzü canlanmıştı, pervasız tavrıyla, emin ve kendine güvenen.

Lülenin üzerindeki tümbekten hoş bir koku yayılıyordu. Kentteki uzayıp giden gürültü, etkin kokuyla birlikte Angelos'un da sıkıntı dolu duygularını alıp götürüyordu. Sokaklardaki hareketlilik, insanı, iç sıkıntılarından uzaklaştırıyordu. Kadınların ifadelerini sadece kara gözleri yansıtıyordu. Bedenlerinin görünen yerleri sadece gözleriydi, büyük bir cazibe taşıyordu. Bu halkların kendine özgü bir bilgelikleri vardı. Eski zamanlardan beri de rakipsizdiler.

İstanbul'daki Stamatis'in kahvesini anımsadı. Orada yaşadıkları ve ilk hayallerimizi dile getirdiğimiz idealler geldi aklına.

Kısa bir süre önce aldığım mektubunda bana şunları yazmıştı:

"Dostum ve düşünce arkadaşım. Bugün gözlerimi kapadım, dünyanın en güzel kentinde yaşanan geçmişi andım ve derinden duygulandım. Özlem duygusu gözyaşı ve büyük bir arzu getirdi: Seninle bir araya gelip konuşmayı, daha da önemlisi oraya gelmeyi. Bunu hep istiyorum, ama bugün fazlasıyla. Uzak kaldığım bunca zamandan sonra, sana, kendimi yalnız hissettiğimi giz olarak söyleyeyim. Belki de Şam'a kadar gelmem yetti, hiç yoldaşımın olmadığını söylemem için. Sık sık Anahit'i düşünüyorum, bir gün kalabalık arasında bir duyguya kapıldım, orada bir yerde gözleri bana bakıyordu. Ah! O güzel gözler. Onu öyle ortada bıraktığım için suçluluk duyuyorum. Hep aklımda. Stamatis'in kahvesinin kapısında beklediğini anımsıyor musun? Hâlâ dün gibi aklımda. Bizi buralara kadar getiren sahip olduğum inanç ve dirliğin suçu...."

Sayfalarca yazdığı mektupta son yaptıklarından da söz ediyor ve şöyle bitiriyordu:

"Senden iki şey rica ediyorum. Bir araya gelmemiz için ya Suriye'ye ya da sınıra en yakın yere gelmeni. İkincisi, Anahit'e ne olduğunu öğrenmeni istiyorum. Onu bulmak için elinden geleni yap. Öğren ve bana bildir. Görüşmek üzere."

Anahit, gittiğinden beri, bir sanrı gibi yanındaydı, düşüncelerindeydi. Kalbinin kraliçesiydi ve özünde, kalbinde tekti. Oradan hiç gitmemişti, yanında olsun, olmasın. Belki de ilişki kurmak istememesi daha iyiydi.

Nesim- er Rahib, kırk beş yaşlarında, esmer yüzüyle çekici biriydi. Coşkulu tavrı, önceden de tanıştıkları sıcaklığını veriyordu. Yüz hatlarının belirginliği, siyah ipek bir kordonla başına doladığı beyaz sarıklı hali, Arap aslını tamamlıyordu.

İzak'ın mektubunu okuyunca, Angelos'u içtenlikle kabul etti. Oysa böyle bir karşılama ummuyordu. Fransızcayı, Arap aksanıyla konuşuyordu. Kumaş işiyle uğraşıyor ve Fransızlarla *alış veriş* yapıyordu.

Mağazası oldukça büyüktü. Tüm raflar doluydu. Tezgâhlar kumaş yığınıyla doluydu.

— Nasıl geldin buralara *Yunan?*

— Doğu beni çekiyor. Biraz yakınınızda yaşamaya, sizi tanımaya karar verdim.

— Doğu, büyüleyici bir ateş parçasıdır. Böyle bir isteğin olduğunu duyduğuma sevindim. Farklı bir yapıya sahip olduğun anlaşılıyor. Bilgili görünüyorsun, ne yaptığını bilen biri gibi. Bunu gözlerinden okuyorum.

— Niçin burada olduğumu biliyorum, Nesim. Bilinçli olarak nerede bulunduğumu biliyorum.

— Burada, Şam'da sana yardımcı olmak, benim için bir onurdur. Daha da önemlisi seni İzak'ın göndermesi. Buyruk sayarım bunu.

Angelos, ona İzak'ı nereden tanıdığını sorduğunda, bir gün hayatını kurtardığını söyledi. "Bu yaşlı Yahudi'ye taparım," dedi.

Coşkusunu etrafına da yayıyordu, onunla bir arada olmayı isteyen Angelos'a bile.

Arap, koruması altına almışcasına onu benimsedi ve ona Şam'da hiçbir şeyden korkmamasını söyledi. Kentteki yaşantının içine soktu onu ve görmek istediği tarihi yerleri gezdirdi.

— Siz Araplar ne çetin bir toprağa sahipsiniz, dedi Angelos, dağların eteklerinde kurulmuş olan kentin açık alanlarını dolaştıkları sırada.

— Ne yapmamız gerektiğini bilmek için de çetin hayat.

— Yani diğerlerinden farklısınız.

— Doğal olarak. Sözün gelişi, batının çok gerisindeymiş gibi görünebiliriz. Fakat daha güzel yaşam biçimlerini edindik. Bu yüzden dostum daha çok ilgi alanımız var. Doğru yere geldin, birçok şeyi görmek ve tatmak için. Burada ölçü yoktur. Ne kadar derine gidersen, o kadar iyi anlarsın. Kendini zamana bırak, o ne göstereceğini bilir. Kalbinin istemesi ve becerikli olman yeterli.

Şam'a geldiğinden beri yaklaşık iki ay geçti. Saul'un din değiştirdiği yol üzerinde, iki katlı eski bir evin oldukça küçük bir odasında kalıyordu. Kudüs'e oranla, küçük de olsa kaldığı yerde huzur vardı. Elbette iki yeri karşılaştırmıyordu. Fakat burada, yüksek tavanlı açık yerlerde kendini daha iyi hissediyordu.

Alelacele yapılan sehpayı, ışığın uygunluğu açısından pencere yakınına koymayı tercih etti ve "Suriye'de İskân Edenler" konulu dizi tablolarına başladı. İlk konusu, güçlü parıltılar içinde görünen İsa'yla konuşmak için, yolu Şam'a düşen Havari Pavlos'un din değiştirmesi oldu. Açıkça şaşkına dönen Havari Pavlos'un yüzü, tablonun ortasını kaplıyordu, yukarıya, ışık içinde gelen İsa'ya bakaraktan. Sol altta havariler, korkmuş halde Saul'u izliyordu, neler olduğunu anlamadan. Yine de İsa'nın kendisine söylediğini duyar: "Senin için zordur çivilerin üzerine tekme atmak," diyerekten.

Angelos, İsa öncesi Hellenistik dönemiyle ilgili yeni bir ışık ve de sefere kalkışan Büyük İskender'in ısrarını da bulmaya çalışıyordu. Doğu'ya olan eğilim, kültürlerinin evrenselliğinden yola çıkarak Hellenlerin, sadece fetih amaçlı değil, ayrıca kültür yayılımı için de harekete geçmeleri arzusunu yaratmıştı.

Doğu'ya yolculuk Angelos'u sarmıştı. Geçmiş olayların yaşandığı ülkeleri ve yerleri görüyordu.

Aklına koyduğu büyük kara seferlerindeki güçlü yapısıyla Büyük İskender'i de resmedecekti. Kültürlerinin, Makedon ordusunda büyük etki yaptığı Doğu halkları arasında. Bu yüzden onu, doğu dünyasının sahip olduğu çok renklilik gibi inanılmaz giysilerle resmediyordu.

Doğu esini oluyordu Angelos'a kaybolmasın ve yaşayan öğeleriyle birleşsin diye.

Oldukça başarılı bir eserle, Şam'ın geçmişindeki farklı dönemleri ifade edecekti. Aristoteles'i de İskender'le konuşurken, eliyle ona Doğu'yu işaret ederken betimleyecekti. Doğu seferleri düşünü gerçekleştirme zamanının geldiği, İskender'in bakışından anlaşılmaktaydı. Büyük tablonun sol üst kısmında bu iki kişi Makedonya yönü tarafında betimlenmişti. Daha aşağıda Havari Pavlos, Şam'a girerken, daha ötede ise Hazreti Muhammed bir tepede uzaktan eş- Şam'ı seyrediyordu. Girdap renkleriyle ve

tablonun sağ tarafında yer alan ve *kervanların* el- Guta vahasında son bulduğu Şam'a odaklaşan bakışlarıyla iletişimi kurulan farklı zamanlara ait üç birleşim.

Eserin anlamının, geçmişin izlerinin silinmediği ve farklı dönemlere yayılan Şam düşüncesini taşıdığı açıktı.

Bu cezbetme, sanat değerini yükseğe ve hiç sönmeyecek bir düşünceye çıkarıyordu. Tablosunda esen doğu rüzgârı, kalpleri rahatlatıyor ve Angelos'un içinden sanata yayılan ruhu birleştiriyordu. Farklı boyutları içeren etkileyici, grift bir eser olmuştu. Sanatçının adını daha yüksek bir basamağa çıkarma niyetini taşıyordu.

İsa'nın yaşındaydı. Otuz üç. Büyük İskender gibi. Uzak yerler ruhunun iskanı oluyor, birikiminden yeni sonuçlar doğuyordu. Ortadoğu'ya ayak bastığından beri günler güzel geçiyor, ruhu aydınlanıyordu.

"Bu kadar parıltıyı, eğer görememişsen, boyamamışsan, olağanüstü gecelere de yabancı kalıyorsun demektir. Yeni doğan günün ilk renkleriyle gördüler seni, bugün sürekli resmettiğini. Yeryüzünün her yerinde yaşayabiliyorsan, yaşıyorsundur. Eğer çıkarsa karşına kanlı yollar, yaşamın pahasına kendini tehlikede buluyorsan, yaşıyorsun demektir. Yorgunluğun içinden çıkar tüm gücümüz. Karşına çok erken getirdiklerinde de onu tanımayı bilebilirsin.

Sanki bu akşam ay ışığını yastık olarak başıma koyuyorsun... Altın rengine bürünüyor ve ışık saçıyorsun bana. Böyle anlardan korurum kendimi ve günlerdir bitmez geceler varlığımda kapalı. Görüyor ve anımsıyorum yıl be yıl. Ve beni bir korku alıyor yaşamı hedefleyen eserleri Sana göstermeye yetişemeyeceğim diye. "Merhametli"ye dua ediyorum beni burada bir yerde bıraksın ve bana nefes bile aldırmasın diye."

Şam'da geçen sekiz aydan, Doğu'da geçen yaklaşık dört yıldan sonra, Arap adetleri üzerine bilgi edinmişti. O hoş kokuları, insanın aklını başından alıyor ve büyülü Doğu'da yaşamaya itiyordu, İskender'de de olduğu gibi.

Bir gün küçük bir çocuk geldi evine ve akşamleyin Nesim'in

onu dükkânında bekleyeceğini bildirdi. Bir hafta olmuştu görüşmeyeli.

Akşama Arap, ona bir süpriz hazırlamıştı.

— *Selâmün aleyküm*, dedi dükkâna girerken.

Nesim, o sırada iki kadına kumaş gösteriyordu. Angelos'un sesini hemen tanıdı ve gülümsedi.

— *Aleyküm selam, efendi*, dedi. Seni çok özledik. Bir araya gelmek için seni davet etmek mi gerek?...

Kadınlarla ilgilenme işini bir elemanına bıraktı ve Angelos'un yanına geldi.

— Acaba bizi terk mi ettin İskender? diye takıldı ona.

Ona İskender diyordu, takılmak istediğinde.

— Seni nasıl bırakırım Nesim!

— Bir haftadır görünmüyorsun. Merak ettim. Ama seni başka bir nedenden dolayı çağırdım. Dışarı çıkınca konuşuruz. Şimdi büroya geçelim, birer çay içelim. Birazdan da çıkarız.

Dükkânda çeşit çeşit kumaş vardı. Renk doluydu. Müşterilerin görmesi için kumaşları açmak Nesim'i yormaz, hatta kumaşları okşardı. Bu alışkanlığı Angelos'a da geçti. O da kumaşları birbirinden ayırt etmeyi öğrenmeye başlamıştı. İran kumaşlarının çok güzel olduğunu söylüyordu.

— Bugün canın ne çekiyor İskender?

— Samimi olarak söyleyeyim mi?

— Evet.

— Kötü mahallelere ve müzikli yerlere gidelim. Kaygılarımızı unutalım, içelim.

Öyle de oldu. Şam'ın büyülü gecesine daldılar. "Doğu Papatyası" denen yere gittiler. Gece yarısı *sokaklarda* sarhoş halde dolaşmaya başladılar.

Dinlenmeleri için onları bir yere getirdiler, *kanapelere* büyük yumuşak minderler üzerine oturttular. İçkiler, meyveler sunuldu. İlgi gösterildi. Çeşit çeşit içkiler, meyveler ve *nargileler*. Sarhoş edici kokularla insanı büyüleyen, yerinden kalkmayı zorlaştıran, tüm güzelliği içinde barındıran bir ortamdı. Güzel vücutlu fahişeler, iki efendinin isteklerini yerine getirmek üzere etraflarında dolanıyorlardı.

— Herşey senin için, İskender, dedi bağıraraktan. Çok yakı-

nımıza geldiğini görüyorum. Bize bağlanmaya başladın. Söylediğimi dinle.

— Doğru Nesim. Kendime geldim. Hiç böyle keyif almamıştım. Ey gidi, Büyük Doğu! İnsanın aklını başından alıyorsun.

Kendilerini kadınların kucaklarına bıraktılar, tüm arzularını gidermek üzere.

Gökyüzü açılıyor ve değişiyor. Hoş koksun ve susayan çiçekleri sulasın diye. Avuçlarda kokluyorlar. Böyle günlerde çıkardı dışarıya bereket ve o zaman çıkış parlak olurdu yaşamın türlü zevkleriyle.

Palmiye ağaçları alaca karanlığın getirdiği rüzgârdan sallanıyordu. Çok ötelere yolculuk ediyordu rüzgâr, önlerinden geçerek, belki de İstanbul'a gidecek, nefeslerini de götürecekti. Birilerinden selâm aldığını hissediyordu.

— Esen rüzgârın nereden geldiğini anlıyor musun Angelos?

— Evet doğudan.

— Oralara da gitmeyi ister miydin?

— Evet. İran, Hindistan plânlarım içinde: Bir gün oralara da gideceğim.

— Bugün seni çağırmamın bir nedeni de bu.

— Yani!..

— Yirmi gün için İsfahan'a gitmem gerekiyor. Bazı işlerim var. Senin de benimle gelmeni isterdim.

Angelos yürümeyi bıraktı, döndü ve ona baktı. Bir süre suskun kaldı.

— Memnuniyetle, dedi sonra.

— Kabul edeceğini biliyordum.

— Nasıl gideceğiz İsfahan'a?

— Bunu bana bırak. Irak'tan geçecek, iki üç gün Bağdat'ta kalacağız. Sonra İran'a doğru yola devam ederiz. Sana şimdiden söyleyeyim, hazırlanman için zamanın var.

— Ben de geri dönmem artık, dedi biraz düşündükten sonra.

— Neden?

— Hindistan'a gideceğim. Kalküta'ya. Bir arkadaşım orada kalıyor.

— Nasıl istersen. Ne yapalım!.. dedi.

— İyi kalplisin Nesim. Seni karşıma çıkardığı için Tanrı'ya teşekkürler.

— Hiçbir şey tesadüf değildir. Hepimizin bir kısmeti var. Buna emin ol.

— Çoğu kez bunu ben de hissederim.

— Herkesin vereceği bir şeyi vardır, Angelos. Kimi az, kimi çok. Her zaman bir şey verirler. Alabilmek için hissetmek gerek. Çünkü hissedemeyen, bir şey alamaz.

Ah! Bu temaslar, bu kadar dert getirmeseler de, insanı duygular denizinde dolaştırsalar. Özgürlüklere koştukça, ruhumuz daha ötelere açılır da, yetmez artık açık denizler. Sürekli aynı yerde kalmayı istemez hayaller. Asaları ya yaşamın özünü açıklayan seçilmiş olanlar alır ellerine ya da inanan ve kendini buna adayanlar paylaşır onları.

Bu büyüleyici akşamlar sürüklerdi insanı yaşam ateşini tutan keyiflerle rastlaşmaya.

Böyle akşamlarda İstanbul'daki anılarıyla dolaşırdı. Sevdiği yüzleri getirirdi aklına. Duygularının değişmediğini görürdü. Geri dönemeyecek olması ona keder veriyordu. Gece yarısından sonra kıyılarda İstanbul'u hissettirecek bir şeyler arardı. Vatanını kalbinde taşıyordu. Zaman geliyor ki, dalga dalga her yere sürüklüyordu insanı. Kovuşturuluyorsun, itiliyorsun, boşa uğraşıyorsun. Oysa var olmak ve de yaşamın geçmiş anılarıyla karşılaşmayı istiyorsun.

Geceler hüznü de zevk için dürtüleri de getirirdi. Kendini bırakırdı insan hareket eden ne varsa ve de fırtına neyi önüne katarsa. Angelos geriye dönemezdi. Başı önde ilerliyordu.

MEZOPOTAMYA
Haziran 1953

Yolculuklardan edindiği deneyimlerinden dolayı Angelos, yaşamaya susamış insanları fark edebiliyordu. Her patikada, her pınarda, tüm arkadaşlıklarında.

Son zamanlarda aklında yeni bir konu dolanıp duruyor ve halkların sahip olduğu iletişim zorunluluğunda yoğunlaşıyordu.

Mezopotamya'da, Bağdat'a yolculuk ederken, yeni bir düşünce belirdi onda. Nesim'le birlikte aldıkları yolun yanında, uzayıp giden Fırat'tan başlayacaktı. Bakışları onu tasvirler ve tüm dönemlerin acımasızlığını yıkan hikayelerle gökyüzü kubbesine çıkaracaktı.

Yolculuk ettikleri tren, bunaltıcıydı. Örtüler pencerelerden dışarıya dalgalanmaktaydı. Ve sürekli konuşma sesleri vardı.

— Her zaman yaşamın böyle mi Nesim? diye sordu bir ara.

— Nasıl yani?

— İşte böyle!... Her zaman ruhunun aradığını izliyorsun.

— Ama nasıl olması gerekir ki! Yapmayacağım bir şeyi mi isteyeyim? Seni anlayamıyorum.

— Şunu söylüyorum. Çoğu kez mecbur oluyoruz, geride bıraktığımız başkaları var ya da başkalarını düşünmemeliyiz.

— Ben iyi olduğum sürece, diğerleri de olacaktır. Ben iyi değilsem, beni nasıl görürler, dostum İskender! Böyle soruları başkasından duyamam. Batıya bakma, onlar işi karmaşık hale getiriler. Ressamsın, bize yakışmayan bazı öğeleri üzerimizden atmamızı gerektiren durumları düşün. Bunları üzerimizde taşırsak, çok acı çekeriz.

Bağdat'ın görünümünde eski zamanlarda sahip olduğu ünü göz önüne getirebiliyordu. Harun el Raşid, zamanın tüm zenginliklerini ve bilinen alimleri toplamıştı buraya. Abbasiler dönemine ait kalıntılar hâlâ ayaktaydı, dönemin parlaklığını hatırlatırcasına.

Bağdat'ı, Suriye ve İstanbul üzerinden Avrupa'ya bağlayan demiryoluna varmışlardı. Burada kent, Türkiye'nin Güneydoğusu'ndan, Toros dağlarından Dicle nehriyle ikiye ayrılıyordu.

Üç gün kaldılar Bağdat'ta. Nesim işlerini bitirinceye dek. Gece gündüz gürültülü caddelerinde dolaşırken, Angelos kentin sunduğu çiçeklere kapılıyordu. Ardından yolculukları efsanevi İran'a devam etti. Tüm Doğu'da bilinen Ömer Hayyam'ın, Müslüman takvimini düzenleyen İranlı ozanın ülkesine.

Oradan öteye İsfahan'a gidiş oldukça yorucu geçmişti. Sık sık duruyorlardı. Demiryolu bağlantısı olmadığı için, sürekli taşıt değiştirmek zorunda kalıyorlardı. Taşıt, hayvanlarıyla birlikte göçer olan Kaşka'larla dolunca hareket ediyordu. Toprağın ıssızlığı, daha çok yaşamın soğuk öğesini taşıyan alanlara nehirlerin akışına yayılıyordu.

İsfahan'a vardıklarında öğlendi. Minibüs yolcu doluydu. Uyduruk bir istasyonda durmuşlardı, yerin düzensizliğinden ve kirden hiç belli olmayan. Onları merkeze götürecek bir araba bulmayı da başardılar.

Yolda, İsfahan'ın ünlü mezar anıtından geçtiler, tüm duvarları nakışlıydı sanki. Kentin merkezindeki saray meydanına vardıklarında, sıcak dayanılır gibi değildi. Araba bir otelin önünde durdu. Eşyalarını çabucak indirdiler ve otelden içeriye girince, sıcaktan kurtuldular. Yukarıya, geniş bir odaya yerleşip, yorgunluktan kendilerini uykuya bıraktılar akşama dek.

Nesim buralara hep geliyor, kumaş satın alıyordu. Mezopotamya'nın en iyileri olan, özellikle İsfahan önemli bir kumaş merkeziydi.

Gün batımına doğru otelin salonuna indiler, yuttukları tozdan arınmış halde. Ayrıca kentdeki yaşama dalmak için de iyi giyinmişlerdi.

Otel büyüktü. Giriş katındaki salonlar zengin döşeme ve pa-

halı Arap süslemeleriyle debdebe doluydu. Parlak zeminler, Arap çizgisinin çeşitli kompozisyonlarıyla kaplıydı.

Sakin bir yerde oturmayı tercih ettiler.

— Ne arzu edersiniz? diye sordu Nesim'e resepsiyon memuru.

— Şu kişileri aramanızı, dedi ve ona bir kağıt parçasını uzattı. Onlara otelinizde kaldığımı söyleyiniz.

— Size ne ikram edelim?

— Meşrubat ve kahve getirin şimdilik.

— Her zamanki gibi, dedi uzaklaştı memur.

— Kim bunlar Nesim? diye sordu Angelos daha sonra.

— Kumaş üreticileri. En iyi kumaşları buradan alırız. Avrupa'ya dek uzanırlar. Onları buraya çağırdım, çünkü onlarla birlikte istediğimiz yere rahatlıkla gidebiliriz. Herşey iyi giderse, iş sorununu hallederiz. Yarın da kumaşları hazırlayan, boyayan birimleri ve yeni desenleri görmeye gider, alışveriş yaparız. Sonra sen de dilediğince hareket edersin.

— Dilediğimce gezerim. Hadi, Allah büyüktür.

Nesim kenti iyi biliyordu. Epey zaman sonra iş arkadaşları geldi. Onları hiç yalnız bırakmadılar. Hergün onlara değişik bir ortam sundular. Angelos için dinlendirici bir yolculuk olmuştu. Her yerde karşılaştığı insanların hal ve tavırlarını belleğine kazıyordu.

Orada olduğu sırada ziyaret ettiği İsfahan Okulu hakkında bilgi edindi. Orada tanıştığı ressamlardan sanat üzerine incelemelerde bulundu. Minyatür ve portre dalında son büyük İran okuluydu burası.

Angelos'un duyguları sürekli hareket halindeydi. Yollarda yeni yeni pırıltılara rastlıyordu. Hiçbir yerde kendini yabancı gibi görmüyordu. Bu kaygısız günlerinde bir rahatlık vardı içinde. Bir esinti, daha iyi bir şey için esen.

— Bu günlerde seni canlanmış gibi görüyorum Angelos, dedi ona Nesim, okulun kemerli çıkışında.

Güneş o sırada batmak üzereydi, soluk sarının renkleri kentin üzerine yansıyaraktan.

— Çünkü kafamı yormuyorum. Her anı kaygısız yaşıyorum, düşüncelerimi sıkmadan.

— Benimle dönmeyecek misin?
— Şimdi tek başıma devam edeceğim.
— Hindistan'a nasıl gideceksin?
— İran Körfezi'ne ineceğim, Bender Abbas limanına. Oraya götürecek bir gemi bulacağıma eminim.
— Senin o Fransız dostun şimdi Hindistan'da mı?
— Evet. Bir mektup yolladım ona önden. Yolda olduğumu, ama zaman sözü veremeyeceğimi yazdım. Bir ya da iki ay içinde varabileceğimi belirttim.
— Kalküta, Hindistan'ın öbür yanında.
— Anlaşılan tüm Hindistan'ı boydan boya geçeceğim.
— Şam'da bir dostun olduğunu da unutma!
Değeri hak eden bir Arap insanıydı. Ertelemeden yaşamayı biliyordu. Angelos, yıllar geçse de onun aynı yapıda kalacağına inanıyordu.

Bender Abbas'a giden tren Şiraz kentinden de geçiyordu. Yarım saat orada kaldı. Uzun bir süre önce Selanik'te, "Şiraz Gülü" diye anlattığı öyküyü anımsadı. Manzara oldukça görkemliydi. Eski Persepolis kenti üzerinde kurulmuştu. Birçok İran şairinin doğduğu yerdi ve daha çok İran sanatını canlandıran Sasaniler döneminde ünlü olmuştu. Kent düzlüktü, neredeyse her yere o renk, soluk sarı rengi hakimdi.

Tek başına kalınca, düşünceler yine başlamıştı ona egemen olmaya, derin ve etkili. Kimi resmetmeyi tasarladığı yeni betimler, kimi geride bıraktığı geçmişi ve kimi de yaşadıkları. Bilinmedik ona egemen oluyor, kendini araştırmacı gibi hissediyordu. Yaşamın anlamını ayırt ettiğinden beri oluşan kendi bilgeliğinin dünyasında yaşıyordu. Kendinden bir şikayeti yoktu. Çocukluğundan beri haritalarda gezindiği yerlerde dolaşıyordu. Şimdi de o haritaları anımsıyor, nerede olursa olsun, yönünü kolaylıkla buluyordu. Yolculuk ettikçe, yolları birleştiriyordu.

Ah, bu zamanda mis gibi kokan o yaseminler! Bender Abbas limanına dek eşlik ediyorlardı. Orada ise yollar, uzun Hindistan yoluna uzanıyordu, denize dökülen nehirler gibi.

Gemi bulmada geç kalmıştı, ama telaşa da kapılmadı, bu kadar bir tasa olsundu. Bombay'a giden bir yolcu gemisine bindi.

HİNDİSTAN
Temmuz 1954

Hindistan'da aradığının onun için büyük bir önemi olacaktı. Zaman ve yazgının unutmadığını gösteren beklenmedik bir sonuç. Ne kadar ona meydan okursan, o kadar da kendi kaderini sınarsın.

Gökyüzü, Bombay'ın üzerinde kararıyordu. Sokakları az aydınlık, Hintlilerin sevgi dolu yüz ifadeleriyle titreşiyordu. Yorulmak ve bitmek bilmez yaşamda karşılaştığı herşey büyülüyordu onu. Yeni bir boyut gibi. Denize akan ve kirlileri temizleyen bir bileşim.

Bombay adacığında, konaklama yeri, biraz önce vardığı limanda ona tavsiye ettikleri oteli bulmak üzere sokaklarda dolanıyordu. Tesadüfen konuştuğu Hintliler ona kibar davranmışlardı.

Bir ara karanlık, ıssız bir yolda buldu kendini. Geri dönüp bir "rikso"[8] tutmayı düşündü, aradığı otele götürmesi için. Geriye doğru, birkaç adım atmıştı ki, sol tarafından bir kıpırtı hissetti ve geri döndü. Karanlıktı. Kafasına sopayla vurulduğunu hissetti. Darbenin gürültüsü tüm iç dünyasında çınlamıştı. Yankısı her hissini karartti. Kendini yitirdi. Herşey savrulup gitmişti. Bir ara bazı ellerin üzerinde arandığını hissetti, ötesi hiç.

Aynı yerden aldığı ikinci darbeydi. İlki İstanbul'daydı. Fakat şimdiki daha şiddetliydi.

Yere yıkılmış haldeydi, "iyi biri" onu bulduğunda. Eğilmiş ve

8. Şoförü olan tek kişilik araba. (Çev.).

bakmıştı. Ellerini başının arkasına koymuştu onu doğrultmak için. O sırada kanla ıslanmıştı elleri. Hemen kalbine bakmıştı, atıp atmadığını anlamak için. Yaşıyordu. Yardım bulmaya çalıştı. Fakat kimse yoktu sokaklarda. Ötede parçalanmış bir bohça görmüş, onu alıp, boğulmasın diye başının altına koymuştu. Sonra kalkıp, en yakın yola koşmuştu, az ötede, Prenses yolu üzerindeki evine onu taşımaları için yardım edecek birilerini bulmaya. Tüm akşam kendinde değildi. Sabaha doğru dayanılmaz ağrıyla başını sağa sola sallamaya ve inlemeye başlamıştı. Gözlerini açmış ve bilmediği bazı Hintlileri görmüştü, kendisine bakan. Ramis, karısı ve bir doktordu. Akşamdan beri yanındaydılar. Konuşamıyordu Angelos. Ağrısı, iç organlarına yayılıyordu.

— Korkma, dedi ona İngilizce olarak Hintli. Birileri başına vurmuş, olasılıkla metal bir çubuk ya da sopayla. Derin yaralar oluşmuş kafanda. Soymak istemişler. Seni yerde bulduk dün akşam ve buraya getirdik, hastane yerine. Çünkü çok zaman alacaktı oraya varmamız. Doktor iyi olacağını, fakat biraz zaman alacağını söylüyor.

— Teşekkür ederim, dedi Angelos ona aynı dille, kendini zorlayaraktan. Başım dönüyor ve....

Devam edemedi, yine kendini kaybetmişti. İki gün bu şekilde geçti. Arada bir kendine geliyor, bazen iki kelime söylüyordu kendi dilinde, ona bakan Hintlilerin anlayamadığı. Ama zamanla ağrılar azalmaya, kendini toparlamaya başladı.

— Seni daha iyi görüyorum, dedi ona Ramis.

Angelos yataktan kalkmış, odadaki kaplan desenli bir duvar halısına yaslanmış halde odayı inceliyordu. Ramis'in arkasındaki pencereden küçük bir avlu görünüyordu.

— Yabancı bir yerde olduğumu anlıyorum, dedi zorlukla. Hiçbir şey... Neredeyim... Koybolmuş gibiyim.

— Aldığın darbedendir. İyileşinceye dek yatakta kalman daha iyi olacak. Ev halkı sana bakacaktır.

Onu duyuyordu. Ama sesi çok uzaktan, boşluktan geliyordu.

— Eşyaların yola saçılmıştı, toplayıp buraya getirdik.

Başını, Hintlinin gösterdiği yere çevirdi. Küçük bir valiz ile bir bohça gördü.

— Bunlar benim mi?

— Yakınındaydı, tabii saçılmış halde.

Onları tanıyacak durumda değildi. Yine bir boşluk hissetti, yine dipsiz bir karanlığa gömüldü. Bilincini kaybetmeden önce, kendisine bakan Hintliyi bulanık halde görmüş ve olduğu yere yığılmıştı.

Bir sonraki günün sabahı, odaya ışık girmesi için Santia'nın perdeleri açarken çıkardığı sesle uyandı.

— Günaydın, dedi kadına, kendisine baktığını görünce.

Hintli kadın üç çocuk büyütmüştü, kendi yollarına giden. Kadının dudaklarında gülümseme belirdi. Başına koyduğu uzun örtü, zarif gösteriyordu kadını, ilerlemiş yaşına karşın.

— Sargını değiştireyim.

Doğrulması için Angelos'a yardım etti. Başına sarılı sargıyı çözmeye başladı.

— Ressam mısın? diye sordu bir ara kadın.

— Ben mi?

— Evet, resim araçları vardı yanında.

İlk kez kendisiyle karşı karşıya geliyordu. Yanıtlamak için çaba gösterdi, ama başaramadı. Bilmiyordu. Herşey yabancıydı. Sargı değişimi bitince yataktan kalkmaya çalıştı. Hintli kadın elini sırtına koydu ve ona yardım etti. Etrafındaki herşey dönüyordu. Zorla eşyaların yanına gitti. Valizi karıştırdı, kilidini buldu ve açtı. Fırçaları, kurşun kalemleri eline aldı. Daha iyi görmek için yakınına getirdi. Baktı, baktı, sonra da giysi bohçasını inceledi.

— Benim mi bunlar?

— Evet, ikisi de yanındaydı. Hatırlamıyor musun?

Yeniden baktı. Giysileri bohçadan çıkardı. Daha da altları karıştırdı ve onları bırakıp, dışarıya bakmak içi pencereye doğru gitti. Bahçede biri çalışıyordu. Yine aynı boşluk. Hiçbir şey hatırlamıyordu. Ağzından tek söz çıkmıyordu.

— Neyin var, ne oluyor?

Başını çevirdi, şaşkın gözlerle kadına baktı.

— Bana ne olduğunu bilmiyorum... Herşey belirsiz...

— Nereden geliyorsun? diye sordu kadın.

Bu soruyu yanıtlayacağı sırada, kaskatı kesildi. Vereceği bir

yanıtı yoktu. Çaba gösteriyordu, ama boşunaydı. Yere diz çöktü, dövündü, ama sonuç yoktu. Hiçbir şey anımsamıyordu.

Onu muayene etmesi için doktor getirdiler. Sordukları sorularla bellek yitimine uğradığı sonucuna vardılar.

— Darbenin şiddeti, hafıza kaybına yol açmış. Bir süre sonra yeniden edineceğine inanıyorum. Sorun psikolojik. Ama ne kadar sürer, bilemem.

— Bana neler oluyor? diye sordu umutsuzca.

— Senin durumunda bir hasta, zaman içinde kendini tanımaya ara verir. Kim olduğunu, nerede bulunduğunu, nereden geldiğini bilmez, hiçbir anı ya da kişisel tepkisini anımsamaz.

Sonraki günlerde Angelos'u, Bombay sokaklarında dövünür halde buldular. Kim olduğununa dair bir iz ya da onu tanıyan birini bulmaya çalışıyordu. Kalabalık arasında dolaşıyor, ibadet eden kadınlara bakıyordu, anımsıyor mu diye. Ama boşunaydı. Acıyıncaya dek yumruklarıyla duvarlara vuruyordu. Fakat hiçbir belirti yoktu.

Yaşadığı bu olayda beynine bir karmaşa egemen olmuştu. Yine de zayıf bir etki, başıboş dolanmalarında yön bulmasında ona eşlik ediyordu.

Artık yorgundu. Bedeni dayanamıyordu. Edindiği ilk duygu, "kaçma"ydı. İlk tanıdık belirti olarak bunu hissetmiş, bununla özdeştiği duygusuna kapılmıştı.

Bir sabah eşyalarını topladı, kendisine bakan aileyle vedalaştı. Yeni yaşamının ilk tanıdıkları olan bu aileden tutumlarıyla ilk dersini, sevgiyi öğrenmişti. Ve güneşin doğduğu yöne doğru yola koyuldu. Onu çeken doğuya doğru. Birden ayağa kalkmış biri gibi gidiyordu. Herşeyi ardında bırakarak, önceden haber vermeden. Yeni kişiliğini aldı ve yolculuğuna başladı.

Dört günden beri, acımasız güneşin altında durmaksızın sokaklarda yürüyordu. Gün boyunca bir şey yemeden ve iki gündür de bir şey içmeksizin. Durmadan yürüyordu. Toprak kuraktı, bitki yoktu. Toprak ve rüzgâr çıldırmıştı. Tozdan sadece gözleri seçilebiliyordu. Onlar da kıpkırmızı olmuştu. Dudakları kabarmış, çatlamıştı susuzluktan. Bilinmeyene doğru gidiyordu. Başka hiçbir şey onu ilgilendirmiyor, sadece ilerliyordu. Ne yapaca-

ğını bilmiyor, bu yüzden durmaksızın yürüyordu. Niçin? Belki de nedeni yoktu. Öyle bir an geldi ki, gücü kalmamıştı. Ayaklarını hissetmiyordu. Yere eğildi, dizlerini toprağa dayadı. Valizini yere bıraktı, omuzundan da yavaş yavaş bohçasını indirdi, yüz üstü yere yığıldı. Teslim olmuştu. Belki de nedeni buydu. Düşecek ve bitkinlikten kalkamayacaktı. Artık hiçbir şey ilgisini çekmiyordu. Neredeyse ölüme teslim olmuştu.

Dudaklarındaki bir serinlik onu kendine getirdi. Gözlerini açtı. Karşında, ilk olarak gördüğü, ıslak bir mendille dudaklarını silen güzel bir kız oldu. Yüzüne eğilmişti, güneşten korurcasına. Alacalı bir giysi vardı üzerinde. Alnında lacivert bir beni, koyu renkli gözlerinin arasında. Kızın yüzünde bir sevinç belirdi. Racasta'lı "gomar" danscıları gibi.

— İsmim Ama, dedi Angelos'a yumuşak bir sesle. Seni yolda baygın bulduk ve yanımıza aldık.

Kutsal Benares kentine ibadete giden bir kervandı. Hastalıklardan ve günahlardan arınmak için oradaki Ganj nehrine gidiyorlardı. Yolda Angelos'u buldular. Üzeri toprakla örtülmüş haldeydi. Yaşadığını anlayınca, yanlarına almışlardı, aynı yere gittiğini sanaraktan. Kutsallık, bir kez daha kurtarmıştı onu. Onunla ilgilendiler. İçmesi için yavaş yavaş su verdiler, kendine gelene dek.

Bir arabada gidiyordu, bir köşedeki döşeklerin üzerine yaslanmış halde. Etrafında Ama'nın ailesini, annesini, babasını ve küçük kız kardeşini fark edebiliyordu. Küçük bir kervandı. Sürekli suskun kalıyor, ne diyeceğini bilemiyordu. Bir şey söyleme gücünü nasıl bulsundu?... Kendini ölüme terk etmişti.

Akşamleyin, vahaya benzeyen bir su kaynağının yakınında mola verdiler. *Kilimleri* yere serdiler ve aileler ateşin başında toplaşmaya başladılar. Havada bir dinginlik vardı. Yazın, büyük bir şemsiye gibi gökyüzü, yıldızları topluyordu. Mor ışıltılı lacivert, siyah zemin üzerinde birbirine yakın parlak yıldızlar.

Angelos, bu insanlar arasında bir güven duyumsamaya çalıştı, onlardan biriymiş gibi. Ama yanına geldiği sırada, ateşin yanında diğer Hintlilerle birlikte oturuyordu.

— Neyin var?

Ağzını açacak hali yoktu, zorlukla.

— Çok bitkinim... Yitmiş gibi... Belleğim de hiç bana yardımcı olmuyor, dedi.

Yavaş konuşuyordu, gerekli sözcükleri bulmakta güçlük çekerekten.

— Nereden geldiğimi, kim olduğumu bilmeden burada buldum kendimi... Yanında buldum kendimi... Ne söyleyeceğimi bilmiyorum....

— Öyleyse yeniden doğdun. Belki de böylesi daha iyi, gerçek kendini bulman için, bağlantısız, zorunluluk olmadan. Korkma!

Ve ona tatlılıkla gülümsedi. Bu da Angelos'u oldukça etkiledi.

O sırada kızın babası geldi. Kıza kendi dillerinde anlamadığı bir şeyler söyledi. Angelos, sürekli etrafını dinliyordu.

Rengi iyice esmerleşmiş, sakalı bilge izlenimini veriyordu. Hintilerin klasik beyaz giysisini de giyinmişti.

Babası biraz kızı Ama ile konuştuktan sonra, kız, Angelos'a döndü ve ona:

— Bizimle Benares'e gel. Ganj'ın sularında hastalığından arınırsın, dedi.

Bakıştılar. Angelos, ne söyleyeceğini bilemiyordu. Biri öteden seslendi ve kızın babası uzaklaştı.

— Benares de neresi?

— Her inanan Hintli, yaşamında bir kez de olsa bu kutsal kentte ibadet etmeye layık olmayı ümit eder. Biz başka bir nedenle oraya gidiyoruz. Öndeki arabayı ailemizin ilk doğanı, babamın ağabeyisi sürüyor. Son arzusu, son anlarını orada yaşamak isteyen dedemizi taşıyor. Benares'de ölür ve yakılırsa biri, yaşam ve ölüm halkasından edebi kurtuluşu sağlamış olur.

— Davetinizi reddetmem olanaksız. Oraya gitmek beni de çekiyor. Sizi çok iyi anlıyorum.

Yolculuk bitecek gibi değildi. Zaman kavramını yine yitirmişti, geçip giden günler gibi. Yanlarında olmaya alışmaya, aynı dili konuştuğu Ama'dan evrenin önemli yorumunu, işaretlerini, kökenini, tarihini de öğrenmeye, yine bilgiye susamaya başlamıştı. Yeni duyduğu ne varsa, bir yerlerden, daha önce de bildi-

ğini hissediyordu. Ona ümit veren ilk kişilerdi. Onu yeniden dünyaya bağlamışlardı. Günler geçtikçe hareketlerinde de bir denge, bir tutarlılık oluşuyordu.

Yaralı dudakları susuz kaldığında, Ama ilgileniyordu, bir yaprak koyaraktan.

Bir gün kervan halkı, Narmanda suyunda mola verdiğinde, resim malzemeleriyle dolu valizini açtı ve bir kurşun kalemle blok defterine bir şeyleri resmetmeye başladı. Karşısındaki büyük ağacı çiziyordu, biraz ötesinde olan hayvanları ve Narmanda suyunu.

Ama, onun bir şeyler çizdiğini gördü. Ne yaptığına bakmak için yanına geldi.

— Resim yapmayı biliyorsun, dedi.

— Bugün bu arzuya kapıldım.

Kara kalemli resmi bitirdi.

Ama, bloğu eline aldı, babasına göstermeye gitti. Sonra tekrar yanına geldi.

— Blokta başka resimlerin de var. Bunların birinde bana yabancı bir dilde yazılmış bir sözcük var.

— Neresinde?

Yaprakları karıştırdı ve gösterdi.

— Angelos....

Hellence söylemişti bunu.

— Angelos... diye yineledi.

— Ne demek Angelos?

— Belki bir ad.

— Şimdi de sen yaz.

Kurşun kalemle aynı kelimeyi rahatlıkla yazmıştı.

— Yazının karakteri aynı. Bu galiba senin adın olsa gerek.

Dilinde tekrarlayıp durdu adını.

— Angelos!... Angelos...

Sürekli içinden yineliyordu.

— Kimliğin, pasaportun, belgen yok mu yanında, aslını saptayacak?

— Hiçbir şey. Tüm eşyaları aradım. Hiçbir belge çıkmadı. Belki de vardı, beni soyanlar almıştı. Bunu başkaları da söyledi.

Yine de yeni öğrendiği şey, ona özünü anımsatır gibi oldu.

Bir sonraki gün, başka bir yerde konaklarında, Ama elindeki bir blok defterini ona verdi.

— Benim de resmimi yap, dedi.

Nasıl yapacağımı bilmiyorum.

— Eminim yapabilirsin. Başla. Gel buraya, şu taşın üzerine otur, dedi, elinden tutarak.

Bloğu dizlerine koydu, kurşun kalemi eline aldı, resmetmeye başladı. Bilinçsiz olarak kızın gözlerinden başladı resme. Ama bağdaş kurmuş, karşısında duruyordu. Sonra da kızın yüzünü yapmaya koyuldu, ağzını ve çehresini. İç güdüsü, kızın yüzünü kağıda geçirmesi için tüm kolaylığı gösteriyordu. Korkuları ve tereddütleri geçti. Bir yerden sonra kendini resme verdi. Kızın sevimli yüzünü resimde de biçimlendiriyordu. Gözlerindeki ruhsal sevimliliği bile vermeye çalıştı.

Dengeleri birden değişti. Nasıl biri olduğunu duyumsadı. Ama'yı gördü. Kız, coşkuyla kendine bakıyordu, kağıttaki portesini görmesinin ardından. Eğildi ve Angelos'u hafifçe dudaktan öptü.

— Olağanüstü! dedi. Anlamakta güçlük çektiğim önemli bir kişilik var sende.

O andan itibaren Angelos sevincini gizleyemedi. Yer ve yaşadığı ortam ona harika görünüyordu. Resim yapma isteği sarıyordu onu. Etrafıyla ilgilenmeye, değişik betimleri gözünde canlandırmaya başladı.

Bir akşam, çadır kurup, kervan halkı ateş yakmıştı. O gece kervandan iki müzikçi geleneksel çalgılarını getirmişti. Sitar ve tambur. Melodi olarak farklı ruh durumunu, farklı bir zamanı ve insan hayatının farklı evrelerini yansıtan "ranga" çaldılar. Öyle düzenlenmişti ki, neredeyse insanın kendisiydi. İki müzik aletiyle sunulan bir diyalog.

Ötede, kız kardeşinin yanında bağdaş kurmuş halde oturan, Ama'ya baktı Angelos. Kız, ayağa kalkıp, müziğin ritmiyle, kervandakilerin oluşturduğu halkada hafifçe salınmaya başlamıştı. Bu kısa sürede baş döndürücü bir dansa dönüştü, sanki bir kuklaydı. Ritmik hareketleri tüm bedenine yayılıyordu, ellerine, ayaklarına, aynı şekilde yüzüne. Ona baktığında, kızın gözlerinden okuduğu fetheden bir ifadeydi.

Angelos her güzelliği görebiliyordu. Zaten tüm yaşam da aslında bir mucizeydi. Bu, yeniden doğmuş olan ona, daha çok kuvvet veriyordu.

Kent uzaktan göründüğünde, yolculukları yirmi gün sürmüştü. Kutsal kentin görünümü olağanüstüydü. Benares bir katedral gibi yükseliyordu göğe.

Kent, Ganj nehrinden basamaklarla başlıyor ve göğe doğru kat kat yüksek yapılar ve zengin eski saraylarla son bululuyordu.

Etkileyici bir görünümdü. Sanki asırlar önce tanrısal ellerle resmedilmişti. Kent, Ganj'ın uzunluğu doğrultusunda yaklaşık yedi kilometrelik oldukça geniş bir alana açılıyordu. Yüzyıllardır Benares, inananların dualarına ve günahlarından arınmalarına tanık oluyordu.

Yakınına varınca, kentin Ganj nehrinde son bulduğu fark ediliyordu. Nehrin kenarında, taş basamaklarında toplanmış bir kalabalık vardı. Arınmak için suya dalıyorlardı, vaftiz olmak ve günahlarının bağışlanması üzere.

Basamakların üzerinden herkes, bakışlarıyla muz yaprakları üzerinde titreşen ve kutsal nehirde yolculuk eden ateşleri izliyordu. Hintliler, dua ederek suya bırakıyordu bunları. Ateş sönmezse, duaları tutmuş olacaktı.

Angelos, tek başına kentin sokaklarında dolanmaya başladı. Her yerden uzun ve buruk ilâhi sesleri duyuluyordu. Nereden geldiğini anlayamıyordu. Zamanın mı içinden, yoksa yakındaki bir tapınaktan ya da yerin dibinden mi, ya da yaşam ve ölümün arasından mı?

Ama'nın dedesinin isteği gerçekleşmişti. Bir sonraki gün ölmüş ve kutsal nehrin yakınında onu yakmışlardı. Yaşlı Hintlinin muradı yerine getirilmişti. Bu şekilde sürekli doğması — acı getiren bu dünyada nesnelleşmesi sona ermişti.

Yaşlı adam ölmeden önce Angelos'u görmek istemiş, Ama'nın tercümanlığında ona düşüncelerini, son bilgilerini açıklamıştı.

— Hindu inancına göre, diye söze başladı yaşlı adam. İnsanın muradı, ruhun kurtuluşu için yeniden doğuş halkasını bir kerede durdurmasıdır. Durumundan, senin ruhanilik basamağından geçtiğin anlaşılıyor. Şimdi başka bir gökyüzündesin, sana yaban-

cı olan. Daha da yükseklere çıkman için daha büyük bir güç veriliyor sana. Çünkü özgürsün. Yaşadığın olay, beni çok düşündürdü. Ben de bu günlerde en yüceyle birleşmeye hazırlanıyorum. Belki de benzeşiyoruz. Yine de sen, yaşarken bir şekilde geçtin, oysa ben ölerek geçeceğim. Cennette bulunmuşsun gibi yaşa.

Yaşlı adam mutlu ölmüştü. Başka bir yaşama geçeceğini biliyordu. Tanrı sembolleri yakınında ölerek, arzusu yerine getirilmişti. Küllerini de Ganj nehri aldı, en uzun yolculuğuna götürdü.

Angelos, ardından kendini kaderine bıraktı. Amacı olmaksızın tüm gün kentte dolaşıyordu. Görmediği sokak kalmamıştı. Bilinçaltı bir iz bulmaya çalışıyordu. Etrafta gezinmek epey zamanını alıyordu. Karakteri ve bilinçaltında oluşturduğu ortamın hayali belirmeye başlamıştı. Daha dışa dönük olma eğilimi ve bağımsız bir öz olarak yeni planlar yapma gayreti içindeydi.

Benares'te, açlık ve yoksulluğun sınırlarında epey zaman geçirdi. Var olmama, kimi zaman ona birçok engelde rahat hareket etmesinde kolaylık sağladı. Tesadüfen bir resim atölyesi buldu, Bengal Okulu'nda. Orada ona kalacak bir yer verdiler ve tedavisini sağladılar. Zamanla resim konusundaki yeteneğini fark ettiler ve onu da aralarına aldılar. Okulun hocaları arasında Saint Rani de vardı, baş hocaydı. Altmış beş yaşlarında, saygın biriydi. Esmer tenli, beyaz sakallıydı. Tek başına kalıyordu. Kendini sanata adamıştı. Angelos'un yeteneğini baştan fark etmiş, onunla yakından ilgilenmeye başlamıştı. Bir gün yanına çağırdı ve ona:

— Kalbini aç bana delikanlı. Duygularını, söyle bana, dedi.

— Kendimi yitik hissediyorum. Ölü gibiyim. Fakat gayri ihtiyari uçmakta olduğumu da hissediyorum.

— Perişan bir olayı, hatırlamak istemedikleri şeyleri yaşamış başkaları da var. Sen, kültürlü birine benziyorsun. Eminim anımsamak istemeyeceğin bir nedenin yoktur. Biz burada seni yanımıza alıyoruz. Sana moral vermek istiyoruz. Şimdi buna ihtiyacın var. Bundan sonra kendini yaratıcılığa verirsin. Büyük bir haz duyduğun anlaşılıyor.

— Her zaman rahat olamıyorum. Aklıma bir şey takılıyor ve onu atamıyorum. Bu da beni delirtiyor.

— Burada çalışıyoruz, şifa yeri gibi. Herşey zamanla düzene girecektir. Yaşamdan bir güvence istiyorsun. Ben ve okulumuz senin evin olacağız.

Angelos için çok şeyler yapmıştı. Ona minnettardı. Onun sayesinde düşünmeyi öğrenmişti. Benares'te kaldığı sürece onu bir baba bilmişti.

Benares. 1 Ocak 1955 Pazar

"Sözde yeni yıl. Çünkü ben sadece bazı günleri anımsıyorum. Somut olarak altı ay geçti, başıma gelen talihsizliğin üzerinden, belleğimde tuttuğum.

Bu dilde yazıyorum, olasılıkla ana dilim.

Tanıştığım bazı ressamlar var. Onlarla konuşuyorum, fakat başka bir dilde, İngilizce dedikleri. Onlarla özdeştim, onlarla birlikte ben de resim yapıyorum. Bu beni mutlu ediyor, tüm yaşamım oldu.

Bana Angelos diyorlar, tatlı Ama böyle dediği için. Dudağımda hâlâ tatlı öpücüğünü duyumsuyorum.

Bugün yazıyorum. Çünkü yeni yılın ilk günü ve büyük bir arzu sardı beni, bunu belirtme arzusu. Bunu bilmeyi ve açıklamayı istiyorum. Bugün yazıyorum umutsuzca aranan ruhuma hitaben, çıkmak, aydınlanmak için.

Bilmiyorum kendimle ilgili başka bir şey, beni yönetmesi için özgür bıraktığım ruhumdan başka. Şu ana kadar, Tanrı'ya şükür, iyi yol gösterdi. Tanrı'ya şükür diyorum, çünkü O'na adanmış olduğuma eminim.

Ayrıca bugünün bir bayram olduğunu da hissediyorum."

Benares. 8 Eylül 1955 Pazar

Zaman girdabında sürüklendim.
Hizmet etmek için toprağa, kendime ve göğe.
Duyduklarımla hareket etmek
yetmiyor bana
ve renklerle donattım doğamı.
Sedece sevdiklerime güvendim

ve gökyüzümün ıssızlıklarına.
Kapılar göründü batık dalgalarımda
ve geliyor yanıma resimler, onlarla taçlanayım diye.

Ne günlerdi onlar, herşeyiyle dopdolu.
Düşüncelerim gidiyor her yere,
bedenim de,
sadece gözlerim görmüyor
onlara egemen hayalim.
Rüyalarıma giriyor resimler
mantığa sığmayan...
Ben, hem boş hem de dolu herşeyle,
bilmiyorum doğru olanı
ve dahası... yanlışı.
Artık kendimi denetleyemiyorum;
Yaşamın basit anlamları geçti gitti
rehberim olmaksızın.
Yönlendirilmiyorum artık filozoflarca,
ne akıllılar ne de deliler tarafından
... ne de kendimin.
Bıraktım herşeyi rüzgâra, doğaya
ve etrafımdakilere.
Ben buyum.
Çılgın bir arzu sarıyor beni
yaşamak ve ölmek.
Buyum ben.

Benares. 1 Ocak 1956 Pazar

"Gücümü topluyorum ölümsüzlüğe ulaşmada. Hoş rastlantılar yazgımı almaya cezbediyor.

Düşüncelerim, kişiliğim için yalın oldular ve yıldızlar beni yol çizmeye çağırıyorlar. Yaşama başlangıç yapıyorum bana ışık veren gökyüzünden.

Bazı mesajlar aldım, şimdilik bana yetiyor, başka birşey istemiyorum.

Kendimi, kendi merkezimde görüyor, sürekli resmediyor, hay-

ranlıkla yarattığım yüzleri seyrediyorum. Onları çok, ama çok seviyorum.

Burada yeni toprağım kök saldı."

Angelos, bu zamanlarda, öylesine yolunda ilerliyordu. Atölyenin izlediği tarzı benimsemişti. Oradaki hocalardan ders de alıyordu.

Hint sanatını özümsüyor, onu kendi sanatıyla birleştiriyordu. Sonuçta oldukça özgün bir tarz oluşturdu. Hintlililere göre batı tarzına geçiş idi bu. Yaşama olan bağlılığı onu araştırmaya itiyordu. Buna doğası itiyordu, sanki Tanrı'nın bir isteğiydi tümüyle bağımsız kalması.

Resmetme tarzı, bazı eleştirilere yol açıyordu, geleneksel sanatlarının özünde bozulmamasını isteyenlerce. Onun düşüncelerini okulda kâfir olarak görüyorlardı.

Serbestliği onu çok sayıda, kendi tarzında gökyüzü betimlerine itiyordu, bu insanların sahip olduğu inceliği de tablolarına yansıtıyordu.

Zamanla, en azından bazı resimlerden kaynaklanan bazı duyumlar alıyordu, hafızasını yitirdikten sonra. En azından aklına bazı görüntüler geliyor ve kayboluyordu. Belleğinin açılması için onun bazı bilge insanlarla rastlaşması gerekecekti. Brahman düşüncesiyle ilgilenen münzevi gezginlerle. Kendini ve ne yaptığını düzenlemeyi bilmek için malzeme toplayacaktı.

Geçmiş yaşamıyla ilgili önemli bir yanıtı, Aziz Thomas'a bağlı Hıristiyan bir Brahman'dan alacaktı, Saint ile birlikte onu ziyarete gittiklerinde.

Brahman'ın evinde görecekti ilk olarak Hıristiyan ikonalarını ve kendiliğinden haç çıkarma işareti yapacaktı. Bir kitabın sayfalarını karıştırırken Sina dağını gösteren bir gravürde de duracaktı.

Doruğuna çıkarken yaşadığı zor anlar, ona buradan bir şeyler hissetmesini sağlıyordu, orada bulunduğu anı anımsadı. Tanrı'yla olan iletişimi şimşek gibi çaktı gözünün önünde. Ellerini yukarıya kaldırdığı, yüzünü göğe, Tanrı'ya çevirdiği anı.

— Orada Tanrı'nın yanına gittim, dedi Saint'e hitaben. Orada konuştum Tanrı'yla. İyi olmak için yine oraya gideceğim.

Brahman, daha önceden Sina'yı ziyaret etmişti. Angelos'a orayla ilgili açıklamalarda bulundu. Bazı belirsiz yerler şekillendi belleğinde, hatırlamaya çalıştı. Fakat boşunaydı.

Brahman, ilk Hıristiyan Hintlilerden kalan geleneği sürdürüyordu. İsa'nın çarmıha gerilmesinin ardından Havari Thomas tarafından yayılan geleneği. O zamanlar Hint kralı Gondofernis, yeni başkenti kurmayı üstlenecek bir mimar bulması için Suriye'ye bir temsilci göndermişti. Temsilci, geri döndüğünde, yanında Havari Thomas'ı da getirmiş ve kralın sarayında Tanrı'nın kenti üzerine vaaz verdi. Öyle bir kent ki, ona eller yetişemiyordu. Brahman kralını ve saraydan epey kişiyi yanına çekmeyi başarmıştı. Karşısında duran bu yaşlı Brahman da Angelos'a geri dönüşün işaretini göstermişti.

Daha sonraki günlerde de belleğinde tam çıkaramadığı çeşitli simalar beliriyordu. Bir sonuç çıksın diye uğraşıyordu. Geceleri bu kişilerle ilgili rüyalar da görüyordu. Daha çok "bildik" bir yerde, akan suyun yanında. Bir gece "Ömer" diye bağıraraktan birden yattığı yerden fırladı,.

Sabahleyin, Saint Rani onu, okulun iç avlusundaki bir köşede, alçak bir duvarın üzerinde oturup düşünürken buldu.

— Neyin var?

— Rüyamda gördüğüm bazı betimleri çözmeye çalışıyorum, yüzler... Tanıdık simalar olduğuna eminim. Görüntüler net değil, geliyor ve kayboluyor. Beni saran bu pusuyu ortadan kaldırmaya çaba gösteriyorum. Fakat boşa zahmet. Aklımın labirentlerine çarpıyorum. Kafamı duvara vurmak geliyor içimden.

— Uykunda da sayıklıyorsun. Bazı isimler dikkatimi çekti. Çoğu kez gitmesinler diye onlara sesleniyorsun.

— Hangileri, peder?

— Ömer, Anahit... ve annen.

— Nereden geliyor bu kişiler, Tanrım yardım et! Bunlar rüyama giriyor. Görünmez bir duvara kıstırılmış gibiyim. Dışına çıkacak gücüm yok.

Bu görüntüler günlerce sürdü. Son bir tablo yapmaya ve ardından da Sina'ya gitmeye karar verdi.

Kendi yaşamını konu aldığı "Bellek Yitimi" adlı tabloyu bitirmesi üç ayını almıştı. Kendi bellek yitimini resmetmişti. Beyaz kanatlar üzerine kanatlar koymuştu, beyazlara bürünmüş yeni dünyasını ve Benares'i. Alt tarafını ise karanlık yapmıştı. Gördüğü rüyalardan çıkardığı betimlerden esinlenerek. Bu kanatlar karanlığı itiyordu. Tablonun sol tarafında kendini ele almıştı. Şeffaflığın ardından, oldukça yanıltıcı biçimde dünyanın merkezine bakıyordu sanki. Görünümü, Ganj'ın uzandığı suyun içinden basamakları çıkıyor haldeydi. Tabloda mistik bir yapı vardı. Sağ üste Sina dağına çıkış ve oradan yayılan ışıkla son buluyordu.

Bu tablonun bitimiyle, uzağa, Sina'ya yolculuk hazırlıklarına başladı. İki yıla yakın bir süredir Benares'deydi. Komşularına ve yaşamına — ki başkasını bilmiyordu— alışmıştı. Bengal'in başkenti, Kalküta'ya indi Avrupa'ya giden bir gemiyle Süveyş'e doğru yola çıktı.

Yaşlı hoca, bir arkadaşıyla birlikte Kalküta'ya kadar ona eşlik etti. Eski ve yeni ressamlara ait bir dizi eseri, ayrıca Angelos'un da tablolarını atölyeden alıp kendilerine ait olan Bengal'daki merkez okula götürüyorlardı.

Bunca zamandan sonra Angelos'un hayatta bulunduğuna dair ilk haber, Zirar'dan gelmişti. Kalküta'da kimi tabloların bulunduğunu, bunların onun tarzına benzediğini ve üzerlerinin de "Angelos" diye imzalandığını bildirmişti. Sanatçıya ulaşmaya çalışıyordu. Onun bulunduğunu söyledikleri yer olan Benares'e derhal bir telgraf çekmişti. "Bir haber duyarsam, size haber veririm," diye haber yolladı.

Burada, İstanbul'da, onun ortadan kaybolmasının ardından o kadar zaman geçmişti ki, onu yitirdiğimize inanmaya başlamıştık. Söylesek de, ölmüş olabileceğine inanamıyorduk. Ümitle bekliyorduk. Böyle birinin yitip gitmesine olanak yoktu. Annesine sık sık bunu söylüyordum, karalara büründüğünde.

Bu arada yaşantımızda pek çok olay olmuştu. İlki ve önemlisi Komninos'ların evinin talan edilmesiydi. Eylül 1955'de azınlıklara karşı olan üzücü olaylarda. Evlerinin eşiğine vardığımda karşılaştığım görüntüyü, tahribi ve bayan Eleni'nin yerde dövünüşünü anımsamak bile istemiyorum.

Neyse ki, İsmail efendi yetişip, Eleni Komnini'yi, önüne çıkan herşeyi talan eden o sürünün son darbesinden kurtardı. Çocuklarla birlikteydi bayan Eleni. Onlar kadını çekmeye çalışıyorlardı, evi yıkmaya gelenlere engel olmasın diye. Çocuklar üst kata çıkmıştı. Babam kendini siper etmişti son andaki felaketi defetmek üzere. Lanet olsundu böyle olaylarla karşı karşıya bulunmamıza. Lanet olsundu bu kişileri kışkırtanlara. Lanet olsundu bizi böyle utanca sürükleyenlere.

Ama, bedbaht kadının durumu iyi değildi. Bu olaydan sonra kalbi oldukça güçsüz kalmıştı. Ona hiçbir şeyin yardımı olmuyordu. Doktorlar ümidi kesmişti. Tüm kötülükler üst üste gelmişti. Tek özlemi, oğlunu görebilmekti. Onu da yitirmiş olmaktan korkuyordu. Hemen hemen hergün onu görmeye gidiyordum. Teselli istiyordu, ona söylememi bekliyordu, "Bir gün gelecek. Göreceksin. Sabret."

Zirar'ın telgrafını alır almaz hemen ona koştum. Salonda oturuyor, pencereden dışarıya bakıyordu. Ama aklı başka yerlerdeydi. Yitip giden kaderine bakıyordu. Haberleri verince, sevincinden hıçkırarak ağlamaya başladı. Gözyaşlarına hakim olamıyordu.

Tekrar tekrar yineliyordu:

— Oğlum yaşıyor... hayatta! Tanrım, onu göreyim, öyle öleyim... Meryem Ana güç ver bana, olsun bu mucize!...

Yeniden hayat bulmuştu, yegane oğluyla. Sesini duyar gibi oluyordu. Evin kapısını açacağı, karşısında onu göreceği anı bekliyordu.

Bir şey var ki, bunca zaman onu mutsuz bırakmıştı. Ama artık onun gelişini beklemek gibi bir nedeni vardı. Buradaki bizler ve başka yerlerde bekleyenler gibi, çünkü ne olup bittiğini öğrenmek üzere sormaya geliyorlardı.

SİNA
Ağustos 1956

Bundan önce yaptığı, Sina yarımadasını geçiyordu, eskiden "Arap Kayalıkları" denen yere. Kum ve kayalıklardan oluşan kurak ve kavurucu çölde, insan, kendini daha fazla hissediyordu özellikle.

Manastıra gidişinde şimdi de dev kayalar, engin dağlar ve granitten dik tepeler yer almaktaydı. Tüm bu yabanıllığa ve insanı saran dehşete karşın, bu devasa görünüm, dolaysız biçimde herşeye yakın olduğu duygusunu veriyordu. Gittiği yerde bir şeyle karşılaşacağına emindi.

Bedevilerin kampında uyuduğu gece, rüyasında peder Prodromos'un parlak bir ışıktan çıkageldiğini ve gelmesi için ona seslendiğini gördü. Yüzü o denli canlı ve aydınlıktı ki, onu tanımıştı. Gitmek istedi, fakat ayakları engel oluyordu, yere yapışmıştı sanki. Yere düşmüş, sürünerek de olsa ilerlemeye çalışıyordu. Fakat geri kalıyor, ayakları üzerine kalkıyor, tekrar düşüyordu. Gücü de kalmayınca, birden yüksek sesle bağırmıştı: "Beni bırakma peder Prodromos!" Sonra da ürkmüş halde uyandı.

"Neredeyim?" diye sordu kendi kendine, "Bana ne söylemek istiyordu ki, peder Prodromos rüyama gelmişti?"

Etrafına baktı, odanın diğer tarafında iki kişinin daha yerde uyuduğunu gördü, kendisi gibi.

Yataktan kalktı, perdeyi açtı, dışarıya çıktı. Ufukta Sina'nın granit dağlarına baktı.

"Oradan geldi rüyama," dedi içinden. "Beni bekliyorsun, peder Prodromos!..."

Başını çevirdi, yeri tanıdı. Evvelce de gördüğünü anımsadı. Peder Prodromos geliyordu aklına. Bir an için aklı çok bildik bir yere, evine, çocukluğuna gitti. Sina'nın nasıl bir yer olduğunu açıklıyordu.

"Ev!...." diye fısıldadı içinden.

Çevirme tatlısı arıyordu raflarda. Yürüdüğü sırada elinden biri tutuyordu. "Annem!" diye geçirdi içinden.

Ve birden mahallede koruyucu rolunü oynayan "Ömer"i anımsadı. "Gidelim, geliyoruz, başaracağız, düşüyoruz." Çocukluk yılları belirginleşti.

Ortaköy meydanınında da anımsadı kendini. Yine çocukluk dönemi. Belleği işlemeye başlamıştı. Herşey uzak görünse de, belleği işlemeye, yönlendirmeye başlamıştı onu.

Manastırda yaptığı bir eseri hatırladı. Susuzluklarını gidermek için gittikleri avludaki kuyuyu. Gün ağarıncaya dek oturdu, anılar bir biri ardına geliyordu. Yetişemiyordu. Anımsadıkları çağlayan gibi akıyordu.

Peder Prodromos hergün Angelos için dua ediyordu. Tanrı onu korusundu. Ortaya çıkmasının ardından o da düşmüştü peşine. Onu aramaları için Ortadoğu'daki tanıdıklarına haber salmış, fakat İsfahan'dan ayrılmasının ardından başka haber gelmemişti. Elçiliklere, Kızıl Haç'a her yere haber bırakmıştık.

Aynı çöl, uzun yolculuğuna başladığı yere götürmüştü onu.

Çoğu kez soruyordu kendine, acaba aynı yaşam bir oyun mu oynamıştı ona, tümüyle bağımsız, bağlantısız kalması için.

Tüm gün çölde yürüyordu. Yorgunluk duymadan, sıcağa aldırmadan.

Beklenmedik bir sevinçti anımsamak. Aya Katerina Manastırı'na varmak için sabırsızlanıyordu.

Gün batımında bir barakaya vardı, anımsadığı. Bir dağ kilisesiydi. Geceyi orada, Aziz Georgios'un himayesinde geçirdi.

Bir sonraki günün sabahı erkenden uyandı ve yola koyuldu. Bazı Bedevilere rastladı, develerinde malları olan. Manastır surlarının dışına götürmek üzere onu da yanlarına aldılar.

Keşişlerin onu gördüğü an, tanımsızdı. Çanlar çalmıştı gelişine. Peder Prodromos'un içi rahatlamıştı.

Sina'dan gideli beş yıl olmuştu, Ortadoğu ve Hindistan'daki uzun yolculuğuna.

Manastırın sıcaklığı onu sarmıştı. Yaşama saygısı, davranışlarına da bir incelik kazandırmıştı. Bu yüzden nereye gitse, insanca tavırlarla karşılaşıyordu.

Zor ve kimi zaman huzurlu anlar geçmişti. İkisini de yaşamıştı, zaman zaman birini, zaman zaman da diğerini... Kendimizi aldatmayalım. Dünya panayırının sonu yoktur. Bunu böyle bilelim. Geçmişimizi düşünelim, bugüne bakalım ve yaşamımızı kendimizin çizdiği bir tabloda görelim. Angelos Komninos'un amacı, önünde gördüğü hayatı resmetmekti. Başlangıçtır, önemli olan. İstek sonradan gelir. Kelimeler yerleşik olsa da, herşey denenmiş değildir.

Angelos için bunları hissediyordum yaşadığı haberini aldığımda. Önce Kalküta'da, sonra da Sina'da olduğunu öğrenmiştik. Mektup almıştık, olup biteni anlattığı. Artık biz de rahatlamıştık.

Yanıt olarak hemen bir mektup yazdık ona. Yakına, Selanik'e ya da Dedeağaç'ta bir araya gelelim istedik. Annesi fazla hareket edecek durumda değildi. Ona en uygun biçimde annesinin durumunu ve son olayları da açıklamıştım.

Fakat ard arda gelen coşkulardan sonra bayan Eleni'nin kalbi düzensiz atmaya başlamıştı. Kız kardeşiyle, Angelos'un bir yolunu bulup İstanbul'a gelmesinin daha uygun olacağına karar verdik. Çünkü onu kaybetmekten korkuyorduk. Oğlunu göreceği anı bekliyor ve bunun için yaşıyordu.

İSTANBUL
Kasım 1956

Kapı zilinin çalmışını ve Gülay'ın açmaya gidişini hiç unutamam.

— Angelos, diye bağırdı sevinçle.

Adını duyunca çalışma masamdan fırladım. Böyle bir coşkuyu yaşamamıştım. Kucaklaştık, birbirimizi öptük. Onu bırakamıyordum.

— Seni görmek ne güzel!... Biraz yaşlanmışsın.

— Sen de Ömer. Görüyorum ki saçların beyazlamaya başlamış.

— Beş yıl geçti.

— Gülay?.. diye sordu. Burada neler oldu?

— İki yıldır evliyiz. Bir de kızımız var.

— Gerçekten mi? Aferin. Şimdi nerede?

— Uyuyor.

— Onu görmek isterim.

Kızın uyuduğu odaya götürdüm onu. Sessizce kapıyı açtı ve görmek için üzerine eğildi.

— Bir melek, dedi alçak sesle ve saçlarını okşadı. Allah bağışlasın!

— Gel şimdi içerde oturalım, anlatacak çok şeyin vardır.

Oturma odasına geçtik.

— Anlatacak öyle şeyler var ki, bir akşam yetmez. Evlendiğinize çok sevindim. Böyle olmasını ümit ediyordum. İyi bir eş almışsın Ömer.

— Onunla mutluyum.

— Annenle baban nerede?

— Daha küçük bir eve taşındılar. Biraz aşağıda. İyiler.

— Sen nasılsın?

— Hayat rahat gidiyor. Daha çok doktora teziyle uğraşıyorum. Sen anlat, neler yapıyorsun. Öncelikle ani gelişinden bahset. Mektubunu bekliyorduk, fakat kendin çıka gelmişsin.

— Büyük bir macera yaşadım, Ömer.

— Ülkeye nasıl girdin?

— Sahte pasaportla Pire'ye geçtim. Gemiyle de Midilli'den Ayvalık'a.

— Hiç sorun yaşamadın mı?

— Biraz korktumsa da bir şey olmadı. Ama ne yapayım, mektupta yazmışsınız, bir şekilde gelmem gerekiyordu.

— Ne zaman geldin?

— Üç dört saat önce.

— Annenin tepkisini düşünüyorum da!

— Sorma! Hepsi hayretler içinde kaldı.

— Onları görür gibiyim, özellikle de anneni.

— *Hasta hasta*, sevincine egemen olamıyordu.

— Angelos, gittiğin yerde neler yaptın söyle bize, dedi Gülay.

— Dünyayı tanıyarak, büyük bir deneyim elde ediyorsun. Çok şey öğrendim... Bir kere de kendimi ölüme bıraktım. Fakat kader bırakmadı, tatlı yaşamı devam ettirdi.

— Ne oldu? diye araya girdi Gülay.

— Gökten düşmüş gibiydim. Bir hiç! Kim olduğumu, nereden geldiğimi bilemeden. İçimdeki sersemlik öyle sağır ediciydi ki, başım çatlayacak sanıyordum. Benares'in hacıları ve Ama sağolsun.

— Kim bunlar? diye sordu.

— Onlar, beni yerden kaldırdı. Neredeyse üzerim toprakla örtülmüştü.

— Ah, Allah korumuş! dedi Gülay.

— Bu yolculuk oldukça heyecanlıydı. Hafıza kaybına uğrayınca, bir hayal ortamında buldum kendimi. Daha hürdüm, uçu-

yordum sanki. Bağım olmamasına karşın, iki yılı Bengal Okulu'nda, bir resim atölyesinde geçirdim.

Ve bize başından geçenleri anlattı.

— Bu arada eser yaptın mı Angelos?

— Ellerime ve ruhuma büyük bir yatkınlık geldi.

— Eserlerin?

— Onları orada bıraktım.

— Ne olacaklarını düşünmüyor musun?

— Ne bileyim?

— Eserlerin bildirdi Zirar'a hayatta olduğunu. Onları görünce, senin olduğuna emindi. Ne olup bittiğini öğrenmeye çalıştı.

— Zirar'ı bulmaya gitmiştim.

— Tablolarının Kalküta'da gözde olduğunu söyledi bize.

— Hindistan'la hiç ilişki kurmadım. Ne olduklarını bilmiyorum.

— Eğer şimdilerde gidersen, seni farklı karşılayacaklarmış.

— Niçin?

— Zirar böyle dedi. Kendisi plastik sanatlarla ilgileniyor, biliyor.

— Ne yazdı sana?

— Hintliler, Bengal Okulu'nun özelliklerini, Hindu bağımsızlığını, karakteristiğini ayrı bir açıdan gördüğünü söylemişler. Zirar da onlara kim olduğunu söylemiş. Senin başka koşullarda Kalküta'yı ziyareti etmeni de bekliyorlarmış.

— Yaşam beklenmediklerle dolu. Bundan öteye ne yapmam gerektiğini bilemiyorum, Ömer. Öyle şeyler düşünüyorum ki! Bir temelim yok, kendi evimden bile uzaklaştırıldım, kaçak hale geldim. Anlıyorsun. Buradan ayrıldığımdan beri, yolculuk yapıyorum. Bunu istiyordum. Fakat Paris ve Sina dağı dışında, şu ana dek sürekli kalmayı istediğim bir yer bulamadım.

Biraz sustu, düşüncelerini toparlamak için. Sonra da bana:

— Temyiz davası ne oldu? diye sordu.

— Bir çekmecede saklı. kimse bir şey söylemiyor. Arada sormaya gittimse de, *belamı* buldum.

— Yöneticilerle ilgili koşullar değişirse, bir şeyler olabilir belki.

— İçeri bile girdim.

— Ne oldu?

— Tarihin bazı sayfalarını karıştırdım diye. Özellikle de geçen seneki Eylül olaylarından sonra. Üniversitede tarih kürsüsünde bana bir yer vermeyi bile geciktirdiler.

— Hâlâ alamadın mı?

— Hâlâ... Ama verecekler. Reddedemezler. Fakat gördüğün gibi bazı konularda oldukça geriyiz.

— Bu olaylar gerçekten oldu mu, be Ömer?

Eylül olaylarından bahsettik.

— Sizi ayakları altında istemiyorlar. Herkes toplu halde gitmeye başladı. İstanbul için büyük yıkım. Refah ve daha çok da uygarlık olumsuz etkilenecek. Yazık ki, bu olaylara karıştım. Bunu sana evvelce de söyledim.

Ona evlerinde olanları ve genel olarak olayların nasıl geliştiğini anlattım.

— Her yerden gök gürültüleri, Ömer, dedi sonunda. Ben şimdi senden ayrılayım, çünkü karşıdan bekliyorlar beni. Yarın sen buraya gel. Ben rahatlıkla dışarıya çıkamıyorum. Kendi evimde değil, başka yerde kalıyorum.

Son sözcükler aklıma takılıp kaldı. Kendi evinde değil de, başka yerlerde kalmak zorundaydı. Ne kötü bir durum! Tüm bunlar mevcut bazı kişiler yüzünden oldu, kimi tablolarını kabul etmediler. Saldırdılar, sanki kendi *halimizi* görmüyorlarmış gibi. Oysa kavramlar bile yetmiyordu ifade etmeye. Biz iyiler, birlikte var olmamız için düşmanlık yapmalıydık anlaşılan. Elbette, Angelos beni daha çok ilgilendiriyordu. Kardeş gibi büyümüştük. Şimdi yanımda, yaşamımızı mutlu kılmıştı. Başka şeyleri de görüyordum, Türk olsun Rum olsun, bir dostluk içinde, adetlerimiz ortaydı. Kahpe felek, sokaklara çıkıp bağırmamı bekliyordu. Çıkarlar, çıkarlarımız, sürekli bizi kemiren. Kızıyordum, çünkü yaşam görüşüm vardı, iyimser yolda, yalın bir halk gibi.

Benzer düşünceler onun da kafasında vardı. Sığındığı bir akrabasının evini bulmaya giderken. Tophane'de iki gün geçirdikten sonra beni görünce:

— Dışarı çıkıp dolaşalım, dedi.

— Dışarıda fazla dolaşmaman gerekir, dedi kuzeni Aleksis.

Askıya gitti, paltosunu aldı. Yüzünü karanlıkta bırakması için koyu renkli şapkasını başına taktı.

— Gidelim, dedi bana. Kentte, insanların arasında gezmek istiyorum. O kadar hayal ettim ki, hiçbir şey beni bundan alıkoyamaz. Şimdi fırsatı değil mi? Gidelim, bir şey olmaz, dedi.

İkinci kattan basamakları bir solukta indi ve çıkışta beni beklemeye başladı. İç sızlatan bir soğuk vardı dışarıda. Nefesimiz buhar oluyordu.

— Hava da soğuk, dedim ona, dışarı çıktığımızda.

— Zararı yok, daha büyük soğuklar da gördük. İçimizi ısıtacak eskiyi anarız, dedi.

O akşam üzeri epey yürüdük. Boğaz'dan ayrılmayı istemiyordu.

— Şimdi yaptığımız bu yürüyüş, adım adım hep aklımdaydı, Ömer. Şu büyülü manzarayı hiçbir yerde görmedim. Özlemi hep içimi yaktı.

Konuşarak Ortaköy'e giderken akşam olmuştu. Hindistan'da yaşadıklarının etkisindeydi.

— Hayal aleminde yaşıyor gibiydim. Sina'da birden uyandım, tepeden düşer gibi. Hangi dünya gerçek diye sordum kendi kendime. Benaris'e güdüsel olarak sürüklenmiştim. Özümü bulmaya çalıştım. Hayellerim kılavuzluk ediyordu bana. Sonra kendimi tümüyle resme verdim. Çeşitli ikonlar yaptım.

— Sezgi mi egemendi?

— Evet Ömer. İnanç beni hiç bırakmadı.

Yürüyüşümüz daha sonra Beyoğlu'na yöneldi, Anahit'in evine giden yola. Evin aşağısına vardık. Aydınlık pencerelere baktığını gördüm.

— Burada değil, bakma, dedim.

— Ne oldu Anahit'e be Ömer?

— Senin gidişinin ardından, zorla evlendirdiler onu.

— Şimdi nerede?

— Ankara'da. İki de çocuğu var.

Sıkıldığını anladım.

— Böyle mi olacaktı? diye kendi kendine söylendi.

— Yaşam böyledir.

— Hiç gördün mü onu?

— O zamandan beri ben de görmedim. Bunları, benden isteğin üzerine, başkalarından öğrendim. Kadınlar daha kolay unuturlar ya da daha kolay ayak uydururlar.

— Anahit'in böyle olacağını sanmam. Benimle çok şeyler yaşamıştı, unutmasının olanaksız olduğunu düşünüyorum.

Sayılı gün de olsa, İstanbul'da kalmasına alışmaya başlamıştım. Sonrasını kendi de bilemiyordu, olup olacağına bırakıyordu. Fakat kim, geleceği önceden görebilir ki? Bu düşünce acı veriyordu. Haberler, tanıdık bir polisten geldi. Bölge şubesinde çalışan, eski bir sınıf arkadaşımdı. Angelos'un tüm meselesini benden biliyordu, elbette onun burada olduğunu ona haber vermemiştim. Saat dörde doğru geldi ve beni evde buldu. Okuldan henüz çıkmıştım.

— Sana söylemek istiyorum, Ömer, dedi. Yanıt vermeni istemiyorum, çünkü yaptığım da çok tehlikeli.

— Ne oldu Ali? Söyle bana!

— Bugün sabahleyin biri geldi ve bize, birini buralarda gördüğünü söyledi, memleketten gönderilmiş olan. Ona nasıl birine benzediğini sorduğumuzda, dostunun adını verdi. Diğerleri kim olduğunu anlayamadı, araştırmaya başladılar. Ben bildiğim için, seni bulmaya geldim. Bana yanıt vermeni istemiyorum, sadece sana haber veriyorum. Söyleyecek başka bir şeyim yok. Bu konuşma da hiç olmadı.

Biraz zamanın geçmesini bekledim ve sonra da evlerine gittim. Ne yapacağımızı konuşmalıydık.

Komninos'ların evinde, girdiğimde keyif vardı. Birlikte salonda oturuyorlardı.

— Size haberlerim var, tatsız, dedim.

— Tüm hoşnutsuz olayları yaşadık, Ömer oğlum, dedi bayan Eleni. Bize birini daha söyle.

Heyecanını gizleyebiliyordu. Birgün gitmesi gerektiğini, burada dolaşmasının tehlikeli olacağını kendi de biliyordu. Duyduklarımı onlara söyledim.

Hepsinin yüzü ciddileşti. Odada buz gibi bir hava esti. Angelos başını çevirdi, annesine baktı. Kadın büyük bir yara almıştı. Ona:

— Benim için üzülme. Ölmeden önce seni göreyim diye Tan-

rı'ya yalvardım. Hayatta mısın, değil mi bilmiyordum. Şimdi bili yorum ki iyisin. Meryem Ana bana büyük bir hediye verdi. Ben yaşamımı yaşadım. Babanın yanına gitme vakti geliyor, dedi.

— Gitmelisin Angelos, diye sözü aldı Dafni, boğuk bir sesle. Seni yakalamaları kötü olacak.

— Ne yapayım Tanrım! dedi bana, etkin bir sesle.

Yerinden kalktı. Pencerenin yanına gitti.

Boğaz o gece sisliydi. Kış akşamıydı. Orada biraz durdu ve sırtı dönük olarak:

— Boğaz'da trafik hiç durmuyor. Yaşam bir *alış veriştir.* Tekrar gidiyorum. Bu *dünyada* bana bir yer kalmadı. Belki de hiçbir yerde rahat etmeyeyim diye oluyor tüm bunlar, dedi.

Yüzü sıkılmış halde bize doğru döndü:

— Gidiyorum, dedi.

— Nasıl? diye sordum.

— En iyisi Ayvalık. *Sabah sabah* Midilli'ye varırım. Türkiye'ye de bu şekilde girmiştim. Orada bazı eşyalarım da var.

— Oraya kadar nasıl gideceksin? diye sordu Dafni.

— Aleksis arabayla götürür. Gün ağarmadan Ayvalık'ta oluruz.

— Evet, oğlum, gitmen en iyisi. Bir gün gideceğini biliyorduk. Evde, küçük bir birikimimiz var, şimdi senin paraya da ihtiyacın vardır. Ne zaman ihtiyacın olursa, amcana haber gönder.

— Bunları düşünme anne.

— Nasıl düşünmem, yabancı yerlerde parasız ne yaparsın!...

— Önce ne yaptıysam. Her zaman bir şey buluyorum. Şimdi gidip toparlanayım.

Hazırlanmasını ve evdekilerle vedalaşmasını bekledim. Kapıyı ben açtım, kuşkulu bir durumun olup olmadığına bakmak için. Sonra da tramvaya bindik. Aleksis'i bulmalıydık.

— Yaşam ne kadar garip Ömer, dedi bana tramvayda. Kendi yerimizde rahat yaşam bulamıyoruz.

— Nereye gideceksin, düşündün mü?

— Yunanistan'daki duruma bakarım. Belki uygun bir yer vardır. Bir ara da Paris'e gitmem gerekecek.

— Kalküta davetini düşünür müsün? Zirar da orada olacak.

— Eğer herşey yolunda giderse, Hindistan'a gidebilirim. Onlarla tekrar bir arada olmayı isterim. Bakalım.

Tramvay, Tophane'de, meydanda, Sinan'ın 1580'de yaptığı, Kılıç Ali Paşa camisinin karşısında durdu. İndik ve Aleksis'in evine gideń yokuşu çıktık. O sırada kendisi evde değildi. Karısı İrini vardı. Kocasını bulması için onu hemencecik gönderdik.

Zaman geçiyordu, İrini daha dönmemişti. Bir saat, heyecanlı bekleyişle geçmiş. Kapının açılış sesinin duyulması ve kuzeninin görünmesine dek.

Aleksis hemen küfürlere başladı. Angelos onu durdurdu ve mümkünse kendisini Ayvalık'a götürmesini istedi. Her geçen an, ona sıkıntı veriyordu.

— Elbette götürürüm. Hemen yola çıkarız.

Aleksis'in arabayı koyduğu *alana* indik. Orada dostumdan ayrılmam gerekiyordu.

— Gidiyorum Ömer... Seni hiç unutmayacağım. Sağlıcakla kalasın.

— İyi yolculuklar. Tanrı yardımcın olsun.

— Ne yapalım? Yaşam getirdi bunları da. Mahkemeyi takip edersin.

Arabaya binmiş, pencereyi açıp söylemişti bunları. Tüm gece yol aldılar. Gün doğmadan önce Ayvalık'a vardılar ve Angelos'un gemiye biniş zamanını beklemeye başladılar. Heyecan son noktalardaydı. Pasaport kontrolde bir sorun çıkar mı diye. İskelenin biraz ötesinde duruyor, limandaki hareketleri izliyorlardı. Ayrılış saati yaklaştıkça, kalp atışı daha da artmıştı. Aleksis'i öptü ve kimlik kontrol yerine doğru ilerledi.

Pasaportlara bakan polisin karşısına geldi, elindekileri verdi ve beklemeye başladı. Görevli, başını kaldırdı. Büyük bir dikkatle ona baktı. Eşyalarını aradı. Pasaportunu geri verdikten sonra da gemiye binebileceğini söyledi ona.

Derin bir nefes aldı. Onu uzaktan izleyen kuzeninin de içi rahatlamıştı.

Aleksis, Ayvalık Midilli arasında gidip gelen gemiyi bir süre izledi. Gemi, iskeleden gittikçe uzaklaşıyordu.

Polislerin Komninos'ların evine daldığında, saat sabahın dokuzuydu. Bayan Eleni, içerde tek başınaydı. Hiçbir şeyle ilgile-

necek durumda değildi. Dafni, kocasıyla birlikte işlerine gitmişlerdi, çocuklar ve ben de okula.

Bayan Eleni'ye oğlunun nerede olduğunu sordular ve temiz evi karış karış aramaya koyuldular.

— Oğlun nerede? Söyle! dedi kadına kaba bir biçimde apoletli biri.

Ne desindi kadın? Ağzından söz çıkmıyordu. Sorular tekrarlanıp duruyordu. Bir ara tüm gücünü topladı, yürekli bir sesle:

— Gitti, dedi.

— Ne zaman? Söyle!...

— Ve nereye gitti? diye sordu bir diğeri de. Çabuk söyle!...

Polisler, kadının kalbinden rahatsız olduğunu bilmeden, sürekli soru yağmuruna tutuyor ve onu sarsıyorlardı.

Sorgulamaları sona ermişti. Eleni Komnini'yi ölüm yakaladığında, Angelos Midilli yolunu yarılamıştı. Kadının Boğaz'a bakacak lüksü bile olmamıştı, gözleri kapanmadan önce. Son sözleri: "Meryem Ana ona yardım et, onu kolla," olmuştu. Bu eziyete daha fazla dayanamamıştı.

Angelos'un kulağına bir fısıltı gelmişti, bir mesaj gibi, sanki biri konuşuyor, kulağına fısıldıyordu. Sanki annesi "Biri şimdi senden söz ediyor," diyordu. Başını sağ tarafa çevirdi, Marmara yönüne. Kendiliğinden annesini düşündü. Üzgün bir halde annesini düşündü.

Midilli'den sonra Selanik'e geçti. Orada bazı aile dostlarını aradı, Eylül olayları sonucu İstanbul'dan ayrılıp oralara göçmüş olan.

Onları kötü bir durumda buldu. Değişikliğin izleri tazeydi, varlıksız ve büyük yoksulluk içindeydiler. İstanbul'dan hiçbir şey yanlarına alamamışlardı. Ortam çok ağırdı. Gün doğmak bilmiyordu.

Annesinin öldüğünü öğrendiğinde, ruhu büklüm büklüm oldu. Sadece Thermaiko denizi, düşüncelerini hafifletiyordu. En iyi yoldaşıydı. Deniz çok şeyi içine alıyordu. Çağıltısı en saygın konuşmacıydı. Konuştukça, ruhunu rahatlatıyordu.

Annesinin ölümüyle, kendisinin de bir parçasının yitip gittiğini anladı. Doğumla sahip olduğumuz sıcak bir parça.

PARİS
Mart 1957

— Ağır yük kaldırmışsın Angelos, dedi madam Mari, birkaç gün önce vardığı evinde. Angelos'un bulunmadığı yılları üzerinde konuşuyorlardı.

— Artık kendine bak. Annen de bunu isterdi. Yukarıdaki oda, bıraktığın gibi bekliyor seni.

— Burada mı kalayım?

— Tabiki burada kalacaksın. İkinci bir oğul gibisin. Diğeri daha dönmedi. Bazı bakımdan benzeşiyorsunuz.

— Çok teşekkür ederim.

— Teşekküre hiç gerek yok. Burada olduğuna senden daha fazla seviniyorum.

— Şimdi de Paris'teki haberleri duymak isterim. Olmadığım sürede neler oldu?

— Bende bir değişiklik yok. Herşey yolunda.

— Natali?

— A, Natali!... Başlarda arada geliyordu. Onu görmeyeli epey oldu. Dört yıla yakın. İyi kız, seni de seviyordu. Fakat sen kendi yoluna gittin. Sanırım kendi de aynı şeyi yaptı. Eğer öğrenmek istersen, Fransuva'ya sorarsın. Geleceğini ona bildirdim.

— O neler yapıyor?

— İyidir. Hep seni soruyordu.

— Sonra gider onu bulurum.

— Natali'yle yakışıyorsunuz, dedi ona. Öyle değil mi?

— Söylediğiniz gibi.

— Oldukça hoş biriydi. Şimdi git, eşyalarını yukarıya götür, yerleş. Yorgun olmalısın.

Çatı katındaki odasının kapısı açıktı. Resim sehpası da hazır haldeydi, pencerenin yanında ve üzerinde bıraktığı kasnağı olduğu gibi duruyordu.

— Bitirmen gereken bir tabloydu. Taslaklarıyla bıraktın. Buradan ayrılmadan önce son günlerde epey uğraşıyordun üzerinde.

Anımsamıyordu. Tablonun karşısına geçti ve inceledi. Yüksekteki bir tel kafesten birinin koşuştuğunu, daha üstünde de masalsı bir kentin olduğunu gördü. İçinde gitme isteği vardı ve bunu betimlemek istemişti.

Gülümsedi anısına.

— Geri döndüm artık.

— Büyük deneyimlerle, diye ekledi madam Mari.

— Bu *yatakta* tekrar bulunduğum için de kendimi çok daha iyi hissediyorum.

"Sadece Natali eksik," diye geçirdi aklından.

Özlemle onu anıyordu. Son zamanlarda çalışmak için kendinde güç bulamıyordu. Yastığında hâlâ yaşadıklarının hoş izi vardı. Artık sular bulanık, düşünceler bağlayıcı değildi. Bu yüzden şimdi yaşama zamanıydı. Sığınağını nasıl bulacağına dair işaretlere sahipti. Aklında tablolarla ilgili çok şey vardı. Fakat düşünceleri daha oluşmamıştı.

Bir sonraki gün Paris'teki eski alışkanlıklarını ve eski dostlarını canlandırmaya gitti. Fransuva'yı daha olgunlaşmış halde buldu. Fransız ihtilali dönemini konu alan bir romanını bitirmek üzereymiş. Bilgi insanları olgunlaştırıyordu. Ruhun bir ekiniydi.

Fransuva, bulunmadığı süre içinde Paris'te olup bitenler üzerine ona bilgi verdi.

— İlk zamanlar senden sıkça söz ediliyordu. Sonra kayboldun. Kimse ne diyeceğini bilmiyordu.

— Natali?

— Seni bekliyor olacağını düşündüğünü sanmam.

— İlgilendiğim için soruyorum.

— İyi. Gazetede çalışıyor. Yükseldi. Onu görmeye gitsen daha iyi olur. Çünkü seni unutmuş olabilir.

Onu bulmaya bürosuna gittiğinde, Natali onu görünce suskun kaldı. İnsan birini yaşamından silmiş olabilir, ama iç dünyasında, sevdiği sürece, nefesini hâlâ duyar. İçimizdeki güzelliği hiçbir zaman unutmayız. Kaç kere görebiliriz ki? Sayılıdır. Bu yüzden değerlidir ve geri kalan zamanı böyle görüntülerle geçiririz.

İlkin tepkisinde bir tereddüt, içinden bir şeyler taşar gibi oldu.

— Olamaz!... diye fısıldadı. Angelos!...

Yanına gidince, Natali masasından kalktı, özlemle ona sarıldı.

— Geldim, dedi Angelos, üzerine basa basa.

Kız, suskun kaldı. Angelos'un gözlerinin içine baktı, okuyordu sanki. Bir zamanlar kendisine aşkı ve ruhsal yükselişi vermek için ısrarla bakan gözlerinde neredeyse hiçbir değişiklik yok gibiydi. Angelos'un bakışları ve görünümünden daha çok bilgeliği fark etmişti.

Gözlerden neyi anlarsın? Fakat dostum, ben her zaman seni oradan okuyordum.

— Ne oldu sana?... Neredeydin?... diye sordu Natali ağır bir tonda.

— Yaşam beni bir yerlerde unuttu Natali.

— Ne bir haber!... Hiçbir şey!...

— Sana herşeyi anlatacağım. Fakat zaman alacak. Başka yere gitsek daha iyi olur.

— Biraz bekle! Çıkacağımı haber vereyim.

Zaman, Natali için durmuş gibiydi. Angelos'u dinlerken, onun yaşadığı yerlerde kendi de dolaşıyor gibiydi.

— Sürekli aklımdaydın, dedi Angelos'a, anlatmasını bitirdiğinde. Başına bir şey geldiğinden emindim. Galeriye eser göndermeyi de kesmiştin. Bu beni endişelendirmişti. Başına bir şey mi geldi diye düşündüm.

— Ya sen!... dedi kıza, neler yaptığını sorgularcasına.

— Ben?... dedi tereddüt içinde. Şimdi yalnız değilim.

Bunu duymak, konuşma cesaretini kırmıştı. Natali anladı, bir şeyler söylemek istediyse de suskun kalmayı tercih etti. Gerçekler acıydı.

— Yani!...

— Bir yıldır biriyle yaşıyorum.

Ortam ağırlaşmıştı. Elbette, beş yıl ortadan kaybolduktan sonra, herşeyi eskisi gibi beklemiyordu. Yaşam böyleydi. Seçersin ve alırsın. Natali onu unutmamıştı. Angelos'un bir yere bağlı olamayacağını baştan anlamıştı, yoksa eser üretemezdi. Yaşama olan susamışlığı resme yansıyordu.

Eğer herşey daha farklı olsaydı, bana göre verimliliği azalır, eserlerinin verdiği etkiler olmaz, tabloları elinde kalırdı. Oysa bir şiir diliyle konuşuyorlardı, görünenin ardında yatanı gösterebiliyordu.

Eski aşk, yerini güçlü bir dostluğa bırakacak, bu dostluk aşkla korunacaktı. En azından Angelos için böyle olacaktı.

Hayatta tek bir ziynetim vardı, bir görüşüm. Kalplerde, düşüncelerde uçan korkusuz bir kuş, ki onunla yüksekten bakıyor ve dostum, seni görüyorum. Yeryüzüyle gökyüzünü, görünenle tinsel olanı güzellikle birleştiriyorsun. Her yere ayak uydurabiliyordu kardeşim, bu yüzden tablo siparişleri alıyordu.

Ondan Eski Ahit'e dayalı konulara devam etmesini istemişlerdi. O da kabul etmişti, tarzına sınır getirmemeleri koşuluyla. Tevrat'tan alıntıların yanı sıra günümüz insanının etkileri de olacaktı.

Paris'teki bu yeni işini bir buçuk yılda bitirmeyi planlamıştı, Bizans sanatı ile ilgili çeşitlemelerle birlikte. Ekspresyonistlerin belirgin renkleri ve biçimleri, daha çok da Dominikos Theotokopulos'un tarzını andırıyordu. Yedi tablo yapacaktı, haftanın herbir günü için ve hepsi de büyük ebatlarda.

Bir buçuk yıl sıkı çalışmış, eserlerindeki öğeler üzerinde durdu. Kendini teslim ettiği yaşama bırakmıştı. Işıltılı yapısı, insanı çekiyordu. Paris'te birçok tanıdığı oldu. Madam Mari'nin rahat evi, yine canlılık kazanmıştı, kendisi gibi.

Fransuva ile ayrılmaz olmuşlardı. Hemen hergün birlikteydiler ve birbirlerinin görüşünden yararlanıyorlardı. Aynı durum Natali için geçerli değildi. Oldukça az görüşüyorlardı, ama onları bir arada tutan ateş, sönmemişti. Natali'nin kentin sanat çevresindeki ünlülerle bağı vardı. Angelos'a da kendini bir yere kapamamasını, sadece Kardek galerisine bağlı kalmamasını önerdi.

— Eserlerini isteyen başka yerler de var, dedi ona. Bırak menajerin olayım, kaybetmezsin.

— Kimsenin menajerliğine ihtiyacım yok, diye yanıtladı kızı.

— Yavaş! Hemen gücenme. Ne dedim ki sana, sadece yardım etmek istedim.

— Peki, dedi sonunda. Ne istiyorsan yap.

Böylece konuyu kapattı. Yeni yeni siparişler aldı.

Kendini işine verdi. Resmetmesi için gün ışığını getiren şafak vaktine tapıyordu. Sabah erkenden başlayıp, akşama dek resim yapabiliyordu. Aklında sadece eseri vardı.

Bu nasıl oluyordu? Zaman, anlamadan geçiyordu. Bu şekilde bir yıl geçmişti, bir grup İspanyol ressamından bir davet alıncaya dek. Madrid'e çağırmışlardı onu. Aralarında bir de Giritli ressam vardı.

Seyahat etme düşüncesi hoşuna gidiyordu. İspanya'ya gitme arzusu da vardı. Kabul ettiğini belirten bir mektup gönderdi onlara. Geleceği zamanı haber verecekti.

İçine yine gitme ateşi girmişti. Son zamanlarında herşey yolunda gitmiş, aldığı siparişleri bitirmiş, resim yapmaya da ara vermişti. Ruhunu dinlendirmek, yeni esintilere yer açmak için sabahlara dek süren yürüyüşler yapıyordu. Böyle bir dolaşma sırasında kişisel bir sergi açmaya karar verdi. "Yarın daha iyi olacak" mesajını verecekti.

— Bundan sonra Fransuva, gitmeye hazır olacağım.

— Nereye gitmeyi düşünüyorsun?

— Nerelere gitmek istemem ki! Görmediğim ne varsa beni çekiyor.

Angelos Komninos'un tablolarındaki mülteci çocukların gözleri, ümit beklercesine Parislilere bakacaktı. Kabile kabile zorunlu olarak yola düşmüşlerdi.

Çocukların korku dolu bakışları, Angelos'un sergi açtığı galeride, görenlerin ilgisini çekiyordu. Yüzlerdeki keder, önemli soruları çağrıştırıyordu. Mutsuzluk vardı. Ürkek bir anne tarafından bir bebeğin emzirilmesi, tüm ailenin yalın Hindistan yollarında yürümesi. Hint sanatı tarzında resmedilmişti.

O sırada ben de Paris'e gitmiştim, Remzi'yle birlikte. Zirar

da Hindistan'dan "Bellek Yitimi" ve Benares konulu bir diğer tablosunu getirmişti. Büyük bir buluşmaydı. Hepimiz için bir sunu. Dostumuz kendini tutamıyor, yüzünden mutluluk akıyordu. Bizi hiç yalnız bırakmadı. Sohbetler bitmiyordu, "Böyle günler bir daha gelmez, bunlarla kalacağız," dedi.

Sergiden anladığım, yaşamdaki arayışları ve tümüyle kendini verdiği nedeninde haklı olduğunu gösteriyor olmasıdır.

— İşaretlerle ruhun yollarını izliyoruz, dedi bana.

— Ruhunun göçerlikle ilgisi var mı?

— Ben de göçmenim Ömer. Gözlerim çok göçmen gördü. Şunu da bil, başka hiçbir yerde kendiminki gibi bir vatan bulamadım. Tablolar aracılığıyla bu gözler, oraya bakıyor.

— Bir gün gerçeği görecekleri ümidindeyim.

— Zaman geçiyor ve birçok yarayı iyileştiriyor, diye tamamladı Zirar. Geçen gün, Birleşmiş Milletler'den gelen bazı kişilerin dediğine göre son yıllarda milyonlarca göçmenin bir yerlere yerleştirilmesi için büyük savaşım veriyorlarmış.

— Bu dünya rahat yüzü görmeyecek Zirar, diye sözünü kesti Angelos.

— Büyük yığınları düzene soktuklarını söylediler.

— Dilerim bu yollara düşen başka halk yığınları görmeyiz, dedi sonunda Angelos. İstanbul'a geri dönersem, o zaman buna ikna olurum.

Göçmen konusu bu dönemde günceldi. Paris'te duyarlı olanları etkiliyordu. Göçle ilgili 1951 Cenevre anlaşmasını onaylamıştı.

"Bellek Yitimi" tablosu oldukça beğeni toplamıştı. Var olan ve hayal, içimizdeki damgalardır, bizi ardından götürürler, eğer mücadelemiz ilhamını inançtan alıyorsa.

Sergi, Angelos'a büyük bir şans getirdi. Onun yerinde olmayı isterdim. Paris'in sanat çevresinde tanınmıştı, eserlerinin anlaşılır olmasından, ama daha çok kişisel arayışları ve yaşam öyküsünden söz ediliyordu.

Yaşam sonunda ödüllendiriyordu uğraşanları ve güç koşulların içine girmeye cesareti, dayanma gücü olanları. Yaşamın anlamı ya da ifadeler anlaşılırsa, unutmayalım ve "hayatın lotuslarını"nı kapmaya hazır olalım diyedir.

Angelos, orada yaşıyordu. Paris'te dört yıl kalmış, başka bir yere gitmemişti. Yedek ilhamları vardı.

Bir gün, tümümüz Cartie Latin'de ve Sen nehrinin yakınında yürüdüğümüz sırada ona:

— Angelos burada mutlusun, dedim.

— İstanbul daha güzel olurdu benim için, dedi. Ayrımdan öte, burada kendimi harika hissediyorum, kendi ayaklarımın üzerinde durmayı burada edindim. Ama artık seyahat etme, gitme zamanı geldi, dostum.

— Nereye gitmeyi düşünüyorsun? diye sordu Remzi.

— İspanya, Portekiz, sonra da Afrika.

— Ne kadar süre için?

— Tam olarak bilmiyorum. Neyle karşılaşacağıma bağlı. Kaybedecek neyim var ki? Almak ve görmek en büyük zenginliktir.

— Beni de yanına al?

Başını çevirdi, baktı ona. Nehre doğru yürümeye de devam ediyordu. Durdu.

— Seni yanıma alırım, geri dönmeme şartıyla. Geri dönmeyi istersen, sadece kısa bir süre için. Ne diyorsun?

— Gidelim.

— Oldu, dedi ve el sıkıştılar. Sergi bitsin yola koyuluruz.

— Sadece sen Ömer, tek başına dönmen gerekecek, dedi Remzi.

— Ah! Beni de kışkırtıyorsunuz ardınızdan gelmem için. Fakat siz daha şanslısınız. Gün gelir dünyadaki herşeyi ben de görürüm.

Ruhu çileli değildi. Bilginin peşinden gittiği sürece nasıl olurdu? Dünya, tümüyle bir seyahat, yıllar yetmezdi onu bitirmeye.

"Bunca emekle yolculuklara devam ediyorsun, gördüklerin yetmedi, geçirdiklerin yetmedi. Ne kadar da hasretle bekliyorsun, bir uçtan diğerine gitmeyi. Kaybediyorsun kendini haritalar arasında. Bilgi alıyorsun yaşamayı öğrenmek amacıyla. Yolculuk ediyorsun, az ya da çok diye bir şey yok, senin için bir adım. İstediğin sürece seni ilgisiz bırakmaz anılar. Onlarla büyürsün.

Bilgiye saygı duyuyorsun, yaşamayı sana onlar öğretti. Gezgin olmak için doğmuşsun. Aç kanatlarını. Yaşa onları.

Burada İstanbul'da, Ortaköy'de, dinlenmek için iskele meydanı yakınında durdum, gerginliklerimi gevşetmek için. Bir martı yavrusu geldi ve karşıma kondu. İki kıtayı birleştiren, düşsel olan Boğaz'da yüzen beyaz yelkenlere bakıyordum. Kuş biraz sonra kanat açtı ve uçtu. Ben de uçmak istedim. Ey güzel gemiler, limanıma giriniz ve siz, kuşlar beni de özgürlüğe götürün."

MADRİD
Ekim 1960

Madrid geceyi yaşıyordu. Tam anlamıyla havasındaydı. Çılgın geceler, dans ve aşk arzusu, insanı ilgisiz bırakmıyordu. Sabahlara dek süren bir panayır. İspanyollar "Uyumaya gitmeden önce duanı etmelisin," derlermiş. Öylesine etkilenmişlerdi.

Daha ilk geceden kent, Angelos'la Remzi'nin kalbini kazanmıştı. Yeryüzünün her yeri eşsizdir, tekrar tekrar söylerim. Her yere uyum sağlıyordu ve dünyanın her yerini görmek Angelos'u cezbediyordu. "Sadece dünyayla tanışıklık insana bilginin sığınağını verir," diyordu Remzi'ye, dolaştıkları gecelerde. Malezania bölgesinde, Gran Via'dan Servantes'in yaşadığı Santa Ama meydanına dek. İçinde, buradan geçen büyük yaratıcıların çehreleri beliriyordu. Uzun süredir bazı şeylerden uzak kalmıştı. Flamengo dansı özellikle büyülemişti onu. Aşkın, ihtirasın ve ölümün dansıydı bu.

Tanımsız bu hayal ürününü, bir İspanyol kadını veriyordu. Yandaki grubun içinden dans etmeye kalkan, gitarın çıkardığı baş döndürücü ve müşterilerin el çırpmalarıyla çıkardığı seslere ökçelerinin yere vuruş sarsıntısı katılıyordu. Bir uyum, bir ateş, kadının yüzünde tanrısal bir güzellik yansıyordu, güneşten gelen sanki. Parlak siyah saçlarını sıkı bir saç örgüsüyle toplamıştı. Kulağındaki bir çift sarkık küpe bile ışıltısını vurguluyordu. Bir kraliçe görünümündeydi. Herşeyi unutturuyordu. Yaşamın hiçbir belirtisi yoktu sanki. Gözlerinde hüzün ve güzellik vardı.

Angelos'un bakışları kadına odaklanmıştı, biraz ötesindeki.

Dans sırasında kadının her dönüşü Angelos'a göz temesıyla başlıyor ve bitiyordu. Boyalı kalın dudaklarında su içme gereksinimi vardı sanki. Bu varlığa daha fazla karşı koyamamış, kendisi de ayağa kalkmıştı. Kadın bakışlarını ondan ayırmıyor, onu cezbediyor, "yaklaş" diyordu sanki. Ağır adımlarla kadının karşısına geçti, bakışları daha da bağlayıcı oldu. Dansın akışına katıldı, ellerini havaya kaldırdı ve çırpmaya başladı. Her hissini diriltmek için kendinden geçmişti. Açıkça yapılan bir davetti sanki.

Kadın, onun etrafında dönerek dans ediyor, her seferinde ona temas ediyordu, omuzlarına dayanmak istercesine. Kadın, bakışlarını ondan ayırmıyordu, bir hezeyan yaşıyordu kalbi, sanki sonsuz idi. O an yaşamın kendisiydi. Zaman yoktur, güzellik tarafından dokunulduğunda. Gitarist hızlı bir bitirişle dansı tamamlamıştı.

Biraz suskun, hareketsiz kaldılar birbirlerine bakaraktan. Sonunda Angelos, İspanyol geleneği gereği hafif bir reverans ile, kadına:

— Kulunuzum, dedi. Adım Angelos Komninos, güzelliğe tapan, dedi.

Kadının dudaklarında bir gülümseme belirdi. Yüzü daha da parladı, gonca gül gibi. Angelos'a elini uzattı ve ona:

— Benim adım da Sarita, dedi. İspanyol değil misin? diye sordu.

— Bugünden itibaren olabilirim.

— Nasıl başaracaksın bunu?

— Bugün nereden geldiğimi unuttum.

— Ya yarın?...

— Seninle birlikte olursam, senin İspanyol varlığını yaşar ve solurum.

— Ya olmazsa?...

— O zaman, bir masal çiçeğine rastladığımı ve onu keşfetmeye layık olmadığımı düşünerekten buna katlanmaya çalışırım. Bunun dayanılmaz bir şey olacağı inancındayım. Çünkü seni hep anımsayacağım.

Salonun ortasında ayakta durdukları sürece, kulüpteki tüm müşteriler onlara bakıyordu.

— Gel grubumuzda otur, dedi Angelos'a.

Karşı koyamadı Angelos. Remzi'yi de alarak, gençlerden oluşan yandaki grubun masasına geçtiler. Kadın, yanına oturmalarını işaret etti.

— Çok güzel dans ediyorsun, dedi kadına.

— Dansın benim için tinsel bir anlamı vardır. Tüm hayatımdır.

Sözlerini anlıyordu. Kalbi hâlâ dans ediyordu. Bu beklenmedik karşılaşmanın etkisiyle, hızla atıyordu.

— Nerelisin? diye sordu Angelos'a.

— Hellen.

— Seni buraya getiren nedir?

— Anlaşılan seninle karşılaşmaya gelmişim.

Safir rengi dudaklarında bir gülümseme belirdi.

— Akıl almaz birisin.

— Sadece bir hayranın. Cazibenden gözü kamaşan biriyim.

Kadın, duyduğu sözlere inanmadığından olacak, biraz suskun kaldı, ona baktı.

— Bu söylediklerini nasıl yorumlayayım?

— Sanki bugün dünyaya geldim ve ilk kez bir kadına rastladım, diye düşün. Güneşin yolladığı. Beklemeyi öğrendiğim için yaşamın bana borçlu olduğu bir ödül.

Salonda eğlence sürüyordu. Sesler yüksekti. Müşteriler birbirine yakın halde konuşuyorlardı, duymak duyulmak için. Bazıları da müziğin ritmine kapılmıştı.

— Ne kadar zamandır Madrid'tesin?

— Yaklaşık bir ay.

— Ne yapıyorsun burada?

— Seninle karşılaşmaya geldim.

— Buna inanıyor musun?

— Kendime inandığım kadar.

— Kimsin?

— İçgüdün ne diyorsa.

— Bir şey dediğini nereden biliyorsun?

— Bazı şeyler için emin olmayabilirim. Fakat içgüdüler söz konusu olduğunda kendime güvenirim. Senin içinden de benimle ilgili bir şeyin geçtiğine eminim.

— Evet, haklısın. Reddetmeyeceğim. Ama bu şekilde belirtmen tehlikeli.

— Doğru olmamak ve gizlemek ya da sahte tavırlar takınmak daha tehlikelidir. Hangisi daha iyi? Çoğu kez gerçek, insanı korkutur, olması olanaksızmış gibi. Bir kere doğrudan ayrıldın mı, o zaman da kaybolur ve kuşku içinde kalırsın. En iyisi, yitirse de, kalbinin sözlerini kabul etmendir. Bir gün acı çeksen de, yaşam sana kaybettiğinden fazlasını verir. Gözlerimin içine bak, gerçeğin diliyle konuşuyor muyum, konuşmuyor muyum?...

— Bakışların delici, bakmakta zorlanıyorum. Dans ederken hissettiğim hayal dünyasındaki sözler gibi. Bu da beni sana itiyor.

Cazibe oldukça tüm sözler etkileyicidir, aşırı vurgulu, dizginlenemez olurlardı. "Yaşamın anlamı"ydılar. Sabırlı olan ve inancını ezmeyenlere verilen Tanrısal armağanlardı. Herşeyin ötesinde Angelos, ruhuyla kuruyordu düzenini. Aynı ruh, istediğinde seni, bu akşamki gibi, ayışığı düşlerine götürürdü.

O geceden itibaren akşam üzerleri oturmak için güzel sanatlar kafesine gidiyordu. Onu Madrid'e davet eden PASKO grubuyla gidiyordu oraya.

O akşam ayrılırken kıza, akşam üzerleri bu kafeye uğrayacağını ve eğer kendisini bulmak isterse, oraya gelebileceğini söylemişti.

Kafenin, tavandan gelen parlak kristalleri altında, üniversiteliler ve sanatçılar iç derinliklerinden dünyayı ve yeryüzünün, ruh kaybolmasın diye geçmiş tarihin yön verdiği ibadethaneleri tartışırlardı. Kesinlikle, insanoğlunu ve özellikle de ruhunu kurtaran az sayıda kişi vardı.

Yıllardır grubun içinde bulunan, Giritli ressama göre bu eskiden beri vardı.

Angelos'un kendileriyle birlikte çalışmasını isteyen grupla ortak çok şeyi vardı. Gruba okuldan da oldukça hoca katılmıştı. Üst düzeyde olan Martineth Gomes gibi.

Angelos'un mesajlarındaki tarzı ve mantığı onları ilgilendiriyordu. Aynı şekilde başladığı bir çalışmasında İspanyol sanatının etkileri de görülüyordu. İşinin ehli Martineth sadece ilgilenmek-

le kalmamış, sonraları onu da İspanyol resmi konusunda teşvik etmişti. Belki de bazı eksikliklerini dolduruyordu. Pek konuşmuyor, ama görüşüne saygı duyuyordu.

Günler coşkuyla geçiyordu. Remzi için de öyle. O da kendini sanatsal haritalara veriyordu. İspanyol haritacılığından etkilenmişti. Çoğunlukla haritalarını Angelos resmediyordu. İkisi de Madrid'te uzun bir süre kalmaya karar vermişlerdi.

Günlerden Perşembeydi. İspanyol kadını ortalarda yoktu. Birkaç saat sonra, Remzi'nin, misafir edildikleri küçük daireye davet etmesi üzerine, tüm grup kafeden çıkmak üzereydi. Angelos biraz daha kalacağını söyledi. Gitmek istemiyordu, bekliyordu. Haksız da değildi. Biraz sonra kafenin çıkışına doğru ilerleyince, kapı açıldı ve güzel İspanyol kadını Sarita göründü.

Herkes tekrar yerine oturdu. Yaşam yeniden anlamını buldu. Kalbi yine yerinde duramıyordu. Kadının dudak hatlarına dayanamayıp, güzelliğine baka kalan herkesin içinde bir öpücükle karşıladı onu.

— Hergün bekledim seni.

— Gelmem zordu. Ne yapayım diye baskı altında kaldım. Ama dayanamadım. Bana söylediklerin kulaklarımda çınlıyordu.

Az önce Angelos'un kalktığı masaya oturdular.

— Nedir senin gelmeni engelleyen?...

— Bugün buraya gelmem için evvelce birine verdiğim sözü bozmam gerekiyordu. Pazar günü için iki tiyatro biletim de var. Ama seni seçtim. Birlikte gider miyiz?...

— İstediğin yere gelirim.

— Yanıma gel. Seni duymak istiyorum. Hakkında pek bir şey bilmiyorum. Sadece beni hayal alemine götürüyorsun.

— Gördüğümü sana getireyim diye bende açtığın pencereden daha önemlisi olamaz. Gerçeği tanıma şansını bulduğum için şükrediyorum.

— Güzel Sanatlar Fakültesi'yle bir ilgin var mı?

— Resim sanatıyla doğrudan ilgim var. Dudaklarını öpmeyi, içinden içmeyi istediğim kadar.

Artık teslim olmuştu. Angelos'un hayal dünyasına götürdüğü ifadelerden sonra, soru sormayı bırakmıştı.

— Angelos, beni hayal alemine götürüyorsun. Bu da beni korkutuyor.

— Tereddüt ettiğin içindir Sarita. Hiçbir şeyden korkmana gerek yok.

— İlk kez böyle bir güzelliği hissediyorum.

— Bugün ne alabilirsen al, çünkü daha sonra yitip gidecektir. İkinci kez olmayacak. Sürekli mantıkla yaşıyoruz, bırakalım duygularımız konuşsun. Başka ne zaman konuşabilirler ki? İşaretler şu anı yaşamamızı söylüyor, en azından ben, bunu görmek için yıllarımı verdim.

— Rica ederim kendinden bahset. Neler yapıyorsun? Niçin buradasın?..

— Diyebileceğim, tanımak ve tek yanlı olmadan onu daha iyi yorumlamak için dünyayı dolaştığım. Sana rastlayınca da yaşamım yaşam oldu. İçimdeki her çökük hücre, güzelliğinin heyecanıyla uyandı.

Kadın onu ellerinden tuttu, göğsüne dayadı ve dudaklarını ısırdı acı duyarcasına. Sadece Angelos'u dinliyordu. Bulundukları yerde sadece o vardı.

— İsa Efendimiz!.. dedi üstüne basa basa, ısrarla gözlerine bakaraktan. Sana sarılmak istiyorum. Bunu saklamam olanaksız. Oysa seni hiç tanımıyorum bile. Tanrım, ne oldu bana!...

Sözler bitmişti, gözlerinden yansıyan kalbi konuşsun diye.

— De ki, bugün yeniden doğdum ve dünyayı sende buldum. De ki, bugün buraya geldim, güzelliğinin betimleyicisi olmak için. Ne istersen söyle, tüm Katalonya'dan Andaluz'a dek herşeyi güzelleştiriyorsun.

— Ya esirimsin ya da ben senin esirin olmak üzereyim...

— Seninle birlikte esaret bile tatlıdır!

— Emin olma.

— Olacağım, senin uzaklaşmanı görene dek..

— Ya sonra?...

— Doğanın kuralı, bırakırsan, yitirirsin.

— Sende böyle mi oluyor?...

— Başka bir şey söyleme bana. Her ne yaşadımsa yaşadım. Ben sadece sana bazı boyutları gösteriyorum.

— Nereden geliyorlar?

— Sevdiklerimden, inandıklarımdan ve arzu ettiklerimden.
— Benim rolün ne?
— Esin perisi.
— Bu rolü oynayabilecek miyim?...
— İkna olman için seni böyle çağıracağım.
— Esin ülkesine gitmeyi büyük bir sabırsızlıkla bekleyeceğim.

İçinde bir kargaşa hissetti, gözlerini kıstı. Bu adamın güzel sanatlara eğilimi olduğunu anlamıştı. Sözleri şiirseldi.

— Şiirsel yanın var Angelos.
— Onları da resmetmeyi isterim.
— Ressam mısın?...
— Evet.
— Neyi resmediyorsun?...
— Dünyanın güzelliklerini.
— Onları gördün mü?...
— Biri karşımda. Diğerlerini dolaşarak bulmaya çalışıyorum.
— Bu neden mi seni Madrid'e getirdi?
— Başlangıçta evet. Bir grup ressamın davetlisi olarak geldim. Oysa şimdi anlıyorum ki, senin için gelmişim.
— Burada ne kadar kalacaksın?...
— Genelde program yapmam. Zamanın beni kovalamasını istemiyorum. Başta küçük bir zaman dilimi olarak düşündüm. Ama daha sonra daha fazla zaman gerektiğini anladım. Şu andan itibaren bundan da kuşkuluyum.
— Bir an olsun içimi rahatlatmıyorsun, dedi ona gülümseyerekten. Sürekli aklımı karıştırıyorsun.

Ellerini masaya dayadı, Angelos'a biraz daha yaklaştı.

— Bana söylediklerini göstermen için seni nerede bulurum?
— Bir atölyede. Güzel Sanatlar Fakültesi'nin biraz aşağısında.

Angelos'un içine tekrar güneş doğmaya başlamıştı. Sarita, aklını başından almıştı. Gece gündüz çevresindeydi. Bu yüzden yapmayı amaçladığı işlerden de uzaklaşıyordu. Kendini sadece kadına vermişti.

Atölyeye geldiği ve onu aradığı her seferinde diğerleri arasında söz oluyordu. Kendilerine de poz vermesini istemeleri Ange-

los'u rahatsız etmişti. Erotizmi başka boyutlarda ele alan güçlü bir İspanyol balerini üzerinde çalışıyordu. İspanyol sanatını anladığını gösteren ilk çalışmasıydı. Başlarda doğru özümseyememişti. Kusursuz bir modeli vardı artık. Tablosunda dans gösterilerini İspanya'nın daha eski görkemiyle birlikte ele alıyordu. Eserleri arasında bu tablo, kraliçenin tablosu olarak kalacaktı. Sarita'nın hayranlık verici yüzü, güzelliğin başını çekiyordu. Yakın plânda, neredeyse bir portre, fakat dipte keşfe çıkan donanma gemileri fark ediliyordu.

Bir yıldır birlikteydiler. Bu belki Angelos için en mutlu zaman dilimiydi. Etrafındaki herşeyin bir anlamı olduğunu, kendini sadece buna adadığını hissediyordu. Zaman onu kaygılandırmıyor, belki de özgür idaresini elde etmeye vesile oluyordu. Bu da yeni konulara yönlerdiriyordu onu. Yaratmak için yaşadığı tüm öğeleri topluyordu. Resimlerin içindeki yaşamda dolaşıyor, geçmişin eski mesajlarını yeni yaşamıyla birleştiriyor, onları yeniden biçimlendiriyordu. Ozan Kostis Palamas'ın da dediği gibi, yeniden geçmişe dönüyor, orada yeni tablolar, biçimler, semboller arıyor, anlamlarını, duygularını, ruhun duygu ve düşüncelerini ifade ediyordu. Ne kadar derin hissederse insan, ne kadar derin düşünürse, o kadar duyumsardı herşeyi. Duyguyla düşünceyi bir araya getirerekten. Angelos insanın özüne ilham veriyor, dinle, gelenekle, azizlerin yaşam öyküsüyle, efsanelerle, tarihle, felsefeyle, evren bilimle, genel düşüncelerden büyük sembollere dek, geçmişin bitmek bilmez ocağından malzemeyle birlikte ruhu gösteriyordu.

Angelos, Palamas'ı çok severdi. Şiirlerini ezbere söylediği anları anımsıyorum. Şiirin, dünyanın en değerli dili olduğunu söylerdi. İfadeleri parola, savaşım, ümit, özgürlük olurdu. Bana yolladığı mektuplara şiir de koyardı, her zaman ayrı bir kağıda yazardı. Onları bir araya koyardım, verdiği talimata göre. Şiir tablolarına canlılık vermesine yardımcı oluyordu. Konuları daha çok seyahatlerinin deneyiminden ve ateşe girme arzusundan oluşuyordu. Bedenine sahip olan bu ateş, ona egemen oluyordu diğerleriyle birleşmesi ya da diğerlerini canlandırması için. Herşey tabloya dönüşüyordu. Sentez, tinsel dünyayla birlikte sürekli

tablolarında işlenen bir konuydu. Var olanla belirsiz olanın bu birlikteliği, tarzını belirleyecek ve adı gibi izleyecekti onu. Dünyayı resmeden bir Angelos.

Kalbinin kraliçesi, kendininkini gizlediği gibi, başka kalpleri de gizliyordu. Gururluydu. Gözlerinin içine bakıyordu. Bir çiçeğin zerafeti vardı üzerinde.

— Yirmi sekiz yaşındayım, dedi Sarita, Gran Via'daki dairede. Daha önce hiç böyle olmamıştım.

— Ne hissediyorsun, söyle bana.

— Seni tanıdığım günden beri büyülenmiş, kendinden geçmiş gibiyim. Karşı koymayı, uzaklaşmayı, seni aklımdan çıkarmayı istedimse de olmadı. Beni okşadığını hissediyorum. Seninle beraberliğe başlamadan önce de beni bu şekilde sardığını hissediyordum. Daha başka ne diyeyim sana?... Seni daha fazla istiyorum. Bunlar yetmezmiş gibi sana bağlanmışım, ne dersin?

— Senin dışında çevremdeki diğer herşeyi görmekte güçlük çekiyorum. Neler olduğu beni ilgilendirmiyor. Herşeye hazırım.

Ve gerçekten Angelos'un tüm söyledikleri Sarita'ya olan derin bağlılığından ileri geliyordu.

1962 yılının Şubatı'nda, Madrid, Barselona ve Andaluz'da PASKO grubunun sergisi açıldı. Bir yılın üzerinden ilk kez Madrid dışına çıkacaktı Angelos.

Bu arada Remzi, yılın yarısı için İzmir ve İstanbul'a gitmişti. Madrid'e dönüşünde Angelos'a Türkiye'de serbest giriş kağıdını da getiriyordu. Çünkü temyiz kabul edilmişti. Bu yıllarda Türk-Yunan ilişkileri iyiydi. Yeniden vatandaş olma haberi, İstanbul anılarıyla dolu *sevdasını* yumuşatmıştı. *Yaseminleri* koklayabilecek, Boğaz'ın hayaline dalabilecekti.

— Bir gün bunun olacağını umuyordum, dedi Remzi ona.

— Aklımdan çok şeyler geçti. Gerçekten böyle biteceğine inanıyordum. Yine de beklemiyordum bunu. Senaryolar kuruyordum, İstanbul'da başka şekilde nasıl bulunurum diye.

— Gördün mü?

— Tanrı, kimseyi yardımsız bırakmıyor, dedi sonunda Remzi'ye.

Hicri 1400 yılıydı. Gelişmeler üst üste geliyordu. Gezileri so-

nucu Sevil Üniversitesi de dahil, farklı kuruluşlardan sipariş almıştı. Üniversite daha eskiden sarayın tütün fabrikasıydı ve XIX. yüzyıl seyyahlarının sevdiği bir yerdi. İsa'nın yaşam sahneleriyle ilgili olduğu için mekanın dini yapısı içini coşturuyordu. İki duvar resmi için anlaşma yapmıştı.

Andaluz'da içindeki tutkuyu hissetmişti. Herşey ruhsal bir oyun gibiydi güzellik dolu. Ve başkent Sevil, şairlerin kenti haline gelmişti. Guadalkebir Sarayı, özgürlüğün sembolu olarak iki ata sahipti, biri ak biri kara. Orada ata binmeyi öğrendi. Bu ona özgürlük duygusunu veriyordu. Onu sık sık Siera Marena meydanında dört nala giderken görüyorlardı.

Remzi geziden sonra İzmir'e döndü.

Güzel Sarita ile olan ilişkisi, iki yıl önce Saragosa'ya atanan Frango adında bir subaya vermiş olduğu söz nedeniyle kesilmişti. Angelos elbette durumu biliyordu. Sarita'nın güzelliği karşısında, onunla birlikte olduğu tüm bu zaman boyunca da haddini aşmamıştı. Aşk, mantıktan daha güçlüydü.

O sıralarda askerler iktidardaydı. Adam Madrid'e dönünce, kadını tehditle birlikteliği sürdürmeye zorlamıştı. Çiçek kopmuştu. Güzellik her zaman uzun sürmez, az ya da bölünmüş olurdu. Yine de arada, bir gün için de olsa, Sevil'e gidiyor, onu görmek için tehlikeye atılmaktan çekinmiyordu. Aşk özlemi üzerlerinden geçmiyordu, gözlerinde korku da olsa. İlk kez oluyordu. Angelos İspanya'da Franko diktatörlüğünün ağır bir boyundurluğu altında kalmıştı. Bazı güzel resimleri bozulduğu için boğulmaya başladı.

— Eğer bizi birlikte yakalarsa, parçalar, dedi Sarita. Angelos kadını görmeye Madrid'e geldiği bir günde.

— Böyle düşünmekten kaçınıyorum. Fakat herşeye hazırım. Sen ve senin iyiliğin için. Seni istiyorum.

— Karışık olaylar var Angelos. Ardında korkunç koşulların ve baskıların saklı olduğu. Sadece sen, benim için yaşamı güzelleştirdin. Senden kopamıyorum. Yanımda olmadığın zaman korkuyorum, daha kötüsü de ailemin karşılaşacağı tehlikelerden.

— Ama neden bana tam olarak ne olup bittiğini söylemiyorsun? Sürekli kaçıyorsun Sarita!

— Bu büyü bozulsun istemedim, Angelos.

Babası, Madrid'in önemli ailelerindendi. İspanya'ya diktatörlüğün geldiği dönemde rejim karşıtlarındandı ve daha sonra tutukevine gönderilmişti. Sarita'nın ailesinde büyük bir sorun olmuştu. Bazıları ailenin iyiliği için uğraşmaya başlamıştı. Fakat bu hizmetlerde de Sarita günah keçisi rolünü oynamak zorunda kalmıştı.

Olanlar oldu. Asker, tüm olup biteni öğrenmiş ve bir mektupla Angelos'a, tekrar birlikte olmaması haberini göndermişti. Kıza gönderdiği son mektuplara yanıt gelmiyordu. Ayrılık ölüme benziyordu, sanki özünü yitirmişti. Bu kadını yaşamı boyunca yanında istiyordu. Aradığı tüm güzellikler vardı kadında.

Mektuplarına yanıt beklediği sırada, Sevil'e kızın babası, çalıştığı yere ziyarete gelmişti. Birinin onu aradığını söylediler. Sonra da Sarita'nın babası göründü.

— Angelos Komninos musunuz? dedi yüksek sesle.

Angelos, o sırada, iskele üzerindeydi. Üstü başı boyalıydı.

— Evet, diye yanıtladı.

— Biraz aşağıya gelebilir misiniz? Konuşacağımız önemli bir konu var.

— Biraz bekleyin, elimdekini bitireyim.

O sırada İsa'nın yüzünü resmetmeye çalışıyordu. Üzerine bir renk attı, ara vermek istemiyordu. On dakika sonra aşağıya indi, tanımadığı adamın karşısına geçti.

— Sizi dinliyorum, dedi.

— Adım Huan Patore. Sarita'nın babasıyım.

Duyunca şaşırdı, endişeye kapıldı.

— Sarita'ya bir şey mi oldu?...

— Son zamanlarda Sarita'nın başına çok şey geldi. En önemlisi onun yaşamını altüst etmenizdir. Çoğumuz onun yanındayız. Hepimiz onu getirdiğiniz halden dolayı perişan olduk.

— Ne söylemek istiyorsunuz?

— Buraya size şunu söylemeye geldim. Eğer onun iyiliğini istiyor, onu seviyorsanız, rahat bırakın.

Angelos bir şey söylemek istedi. Fakat kızın babası sözünü kesti.

— Ne olup bittiğinin farkındayım. Herşeyi biliyorum. Gerçek sizin bildiğiniz gibi değil, geride başka şeyler de var. Bunları ko-

nuşmak istemiyorum. Sarita'nın ve bizim iyiliğimiz için onu rahat bırakın. Size sadece söyleyeceğim, onu tanıdığınızda, zaten nişanlıydı. Rica ederim, saygınlığınızı koruyun. Hakkınızda bilgim var. Bırakın herşey eskisi gibi sürsün.

Ne diyeceğini, nasıl tepki göstereceğini bilemiyordu. Bir yerde ondan kendi kendini reddetmesini istiyorlardı. Sadece babası onunla bu şekilde konuşabilirdi. Yine de ne düşüneceğini bilmediğini söyledi.

Sonunda Angelos'tan, aile huzurlarını bozmayacağına dair kendisine söz vermesini istedi. Sonra da gitti. Angelos'u, içini kemiren kurtlarla bırakaraktan. Böyle bir gelişmeyi hiç beklemiyordu.

"Neyi seviyorsam, yok oluyor," diye yazmıştı bana, düşkırıklığı içinde. Üzüntü vermek için bir araya gelen rastlantıları lanetlediği bir dönemdi. Bıraktı işini. Mesajlar ona bir şey söylemiyordu.

Üniversitedekiler bu durumu görünce, endişelendiler. Yaklaşık bir aydan beri Angelos fırçayı eline almıyordu. Onu yüreklendirme çabaları da boşlukta kaldı.

Yaşam ona içmek için bir *maşraba* su getiriyor, o süzüyor, yudumu kalmıyordu. Angelos'un eserlerini denetleyen Profesör Hose Dithenta, bir gün onu yanına çağırdı ve ona bilgelikle ruhun kurtuluşundan söz etti.

Hose Dithenta yavaş yavaş onun ruhunu hafifletti. Betimini yaptığı İsa öğretisinin deneyimlerinden yararlanmıştı, Angelos'un öğrencilerini bilgilendirdiği. Profesör onu odasına çağırmıştı. Oradan da iki eserinin bulunduğu yere gitmişlerdi.

— Angelos, acı çektiğini biliyorum. Katlandığın şeyin doğru olup olmadığını sana söylemeyeceğim. Çünkü insansın. Fakat öğrencilerinin yüzlerini canlandırman gerekecek, şurada yukarıda.

Eliyle ona, Angelos'un betimlediği duvar resmini gösterdi.

— Ne olacak, üzerlerine koyacağın ışık nerede? diye sürdürdü konuşmasını. Başına geleni kabul edeceksin. Kalbin ' ırılacak, fakat direnecek, başını dik tutacaksın. Yorulmayacak. ın. Başkaları senden enerji bekleyecek. Durma, ilerle.

Angelos dersini almıştı, öğrencilerin yüzlerinde sönmeyen

ateşi yarataraktan. Tablosunda İsa'nın yüzüne ışık verecekti, gecenin karanlığında öğrencileri aydınlatacak. Yaşamın her anına, her nefesine Tanrı armağanı verilmişti.

Alçak gönüllülükle uzatıyorum "Hoş Gören"in verdiği ellerimi, ifade etmem ve toplumla iletişim kurmam için. En azından bana yazma yetisini verdiği için. Zaman, düşüş ve yükselişlerin olduğu dönemlere dönüşüyordu. Sanki kaderimizi tekmeliyorduk, gri özümüzü. Yazık ki çoğu kez kendimiz uzaklaşıyorduk ondan, bilinmeyen olarak kabul ettiğimiz.

Angelos adına seviniyordum. Var olmanın gerçek özünü eserlerinin içinde buluyordu. Ateş ve su gibi, bitmez sonsuzluğun bitmez anlamında yaşamın iksiri olarak.

Sonuçta herşey bize bağlıdır. Gerçeklerle yüzleşmede, daha da önemlisi ruhumuzun hazırlanmasından, en önemlisi de ilkelerimizin öğretilmesinden. Hergün kendimizi eğitmemiz olasıdır, yaşın önemi olmadan. Zaten insanoğlunun yazdıklarından umudu kesmek de yeterli gelmez. Dönüşler için daima zaman vardır.

Böylece, uzun bir süreden sonra Angelos, Tunus ve Cezayir'e gitmeyi plânladı. Oraları da özüyle birleştirmek üzere.

İSTANBUL
Mart 1965

Dağınık saçları kırlaşmıştı. Yüzü hâlâ ışık doluydu. Gözlerinde yaşadıklarının izi belirgindi. Bakışlarında bir enginlik, yalınlık vardı. Körlerin ülkesi Kadıköy üzerinde doğmuştu güneş. Rengi gözlerine yansıdı, onları da parlattı.

Gözlerime inanamadım. Üç yıl olmuştu onu görmeyeli. Eve dönerken mahallemizin taş döşeli sokağında rastlamıştım ona. Çok sevindim. Kimseye haber vermeden gelmişti. Birkaç gün önce Cezayir'den gönderdiği bir mektubu almıştım.

Ve şimdi buradaydı, gizlenmesine gerek kalmadan. Söyleyecek söz bulamıyordum. Kardeşim gibiydi. Birlikte büyüdüğümüz sokaklar bu duyguyu veriyordu. Herkesi hayalleri götürdü bir yerlere. Bir zamanlar biz de bu *sokaklarda*, bu havada, bu ışıkta kurmuştuk düşlerimizi. İmparator Konstantinos'un, Komninos'ların, Frangos'ların, Paleologos'ların, Sultanların, Patriklerin gördükleri düşlerdi bunlar. Angelos Komninos'un da gözlerini parlak kılan.

— Döndüm Ömer, dedi.

— Ait olduğun yere hoşgeldin kardeşim. Kent seni yakınında istiyor, kendisinin istediği tanımları göstermen için.

— Amaca varmak için her yol meşrudur.

— Beşikler hiç boş kalmaz. Oradan geçenler bilir, senin için burada sönmeyen bir ateşin her zaman var olduğunu. Çünkü buraya aitsin. Tarihinle buraya bağlısın. Dünya üzerine en iyi görüşleri burada edindin. Tekrar hoşgeldin.

— Benim için tüm Türk halkı sensin ve senin ağzından alıyorum hoşgeldinleri, tüm ülkeden alıyormuşcasına. Bir kısım Türklerin takındığı olumsuz tavırları dahil etmeden.

— Nasıl oldu bu ani geliş?

— Karşınızda birden beni görünce, tepkinizi merak ettim. Ama aslında Cezayir'de düzen çok karanlıktı.

— Sorun mu yaşadın?

— Üst üste geliyordu birçok telaş ve katliam. Sokaklarda dolaşmaya korkuyor insan. Yabancıları istemiyorlar. Tam bir bağımsızlık istiyorlar. İyi de yaparlar, eğer kendileri de memleketi yönetecek durumda iseler. Çünkü birbirlerini öldürüyorlar. Ortam beni çekmiyordu, ama istemeden karışıyordum. Eğer bir yerde öleceksem, burayı tercih ettim. Böylece bir gecede dönme kararı aldım. Şimdi buradayım.

— Ne zaman geldin?

— Dün akşam, geç vakit.

— Gülay seni gördü mü?

— Evet, az önce. Ufaklığı da gördüm. Büyümüş. Annesine benziyor. Allah bağışlasın.

— Teşekür ederim. Şimdi ne yapalım istersin?...

— Bir yere kapanmak istemiyorum. Dolaşalım.

— Bekle, Gülay'a haber vereyim. Sonra da nereye istersen gideriz.

Eskisi gibi olduğumuz duygusuna kapılmıştım. O zamanlar da aklımı çelerdi. İçimde bir uyum vardı. Angelos'la nefes alıyordu ruhum. Burada olmadığı tüm yıllarda çekici karakteri benden uzaktı, canlılığıyla sevinçten hoplatan.

Pek çok konudan bahsettik. Tüm gün neredeyse hiç ayrılmadık. Gittiği yerlerde beni de dolaştırıyordu. Öyle canlı anlatıyordu ki, onunla yaşamış gibi oluyor, oraların havasını soluyordum. "Yaşıyorum" sözcüğünün büyük sırlarını açıklıyordu bana.

— Ne kadar da netmiş dünya, onu tanıyıp, sırlarını öğrenince, dedi. Bu yüzden fatihleri var. Her yerde mücadeleye rastladım. Her yerde bir farklılık, bir güzellik gördüm. Tümünü yaşamaya zaman yetmez. Başı bozuk ortamlar ve öfkeler de gördüm, içimi yaralayan. Fakat mutsuzluğu örten sevinçler, uçuşmalar da gördüm. Geriye deneyimlerle, önemli düşüncelerle döndüm.

Bulmayı umduğumu düşündüğüm ne varsa, bir yere kadar onlarla karşı karşıya geldim.

— Yaşamı, anlam edinmişsin Angelos. Korumuş seni. Ne yaptınsa, içinde inanç vardı. Sen onu bırakmadın, o da seni. Sana bakması yeterdi. Düşünce güzelliğine dokunmak, cesaret ve kararlılık ister. Salt sözle ya da görünüşle insan ulaşamaz ona. "Özgür" olmak için kötü ön yargıları aşmalı. Rahat yaşam ve boş sözlerle hiçbir şey yapılmaz. Eğer olursa, sağlam olamaz ve hep eksik kalacaktır. *Kabuğundan* dışarıya çıkmazsan, dünyanın gerçek yapısına vefasız kalırsın. Sadece teorilerle uyanmaz zavallı bir akıl. Çünkü böylesi tek yanlı görüşleri getirecektir. Bu daha da kötü.

Angelos'un yüzünde bir parıltı vardı, evvelce görülmeyen. Yıllar geçtiyse de yüzü solmamıştı. Hâlâ gençti. Oysa kırk iki yaşındaydı. Yaşamla temas etmenin işte böyle güzel yanları vardı...

— Yarın seni bir yere götüreceğim, dedim ona, akşam ayrılırken.

— Nereye götüreceksin?

— Senin bizi görmek istemen gibi. Beklenmedik, başka bir rastlaşma. Anlayacaksın. Haydi iyi geceler... Bugün İstanbul seninle daha da güzelleşti.

— Ömer, sevincimi ve kederimi paylaşıyorsun. Derdimi söylüyorum ve sen beni anlıyorsun. Uzakta olduğumda da seni düşünüyor, sırlarımı sana açıyordum. Tanrı'ya teşekkür ediyorum. Böyle güvenilir bir dostum olduğu için.

Gerçekten de garip bir bağ vardı aramızda. Yankı gibi bir şey. Sanki tek idik dünyada.

— Yarın konuşuruz, dedim ve konuşmasını kestim.

Çünkü kesinlikle durmaya niyeti yoktu. Sabaha dek konuşabilirdi.

Akşam üzeri okuldan sonra evlerine uğradım. Tramvaya bindik. Ayaklarımız bizi Eminönü'ne götürdü. Mısır Çarşısı'nın içine girdik, eski kentin *sokaklarından* Kapalı Çarşı'ya varmak üzere. Çarşıda kalabalığın uğultusu vardı. Gelip geçenlerin görmesi için mallar dükkânların önüne serilmişti.

Nereye gittiğimizi tahmin edemiyor, sürekli soruyordu. Yanıt vermiyor, onu bir süprize hazırlıyordum.

Dar sokaklara açılan çarşının ortasında, kuyumcu dükkânları vardı. Anahit'in babasının dükkânının burada olduğunu anımsadı. Biraz ötedeki dükkâna baktığını gördüm. Konuşmadık. Şaşırdığını anlamıştım. Bakışlarını oradan alamıyordu. Dükkânın karşısına gelince durdu. Belleği onu on yedi yıl öncesine götürmüştü. Şimşek çakmışcasına kala kalmıştı. Duyguları bile kilitlenmiş, yerin dibine girmişti sanki. Gözleri, içeride bulunan kadına, Anahit'e çivilendi. Anahit, o sırada bazı müşterilerle konuşuyordu. Vitrinin ardındaydı. Kapı, çarşıdaki tüm dükkânlar gibi, ardına dek açıktı. Onu görmek amacıyla birkaç adım attı ve durdu.

Zaman isterse, sevdiği ne varsa haklı çıkarırdı. Sadece aşk yoktur, sadece güzel anılar yoktur. Dokunulmamış sevgi de vardır, görülmeyen gücü gibi.

Bakışlarına onunki de katıldı. Angelos, kadının yüzündeki ışıltıyı gördü, kendisini incelediği sırada. İki insanın arasındaki sevgi iletişimine derinden tanıklık ediyordum. Anahit, karşısında bir şeyler söyleyen müşteriyi duymuyordu bile. Angelos dışında, herkesi yok saydı o anda. İkisi de aynı durumdaydı.

— Angelos, diye bağırdı sevinçle. Angelos!... Angelos!...

Adını söyleye söyleye tezgâhın ardından çıkıp bir solukta yanına geldi, ne yapacağını bilemeden. Sürekli gözlerinin içine bakıyordu coşkuyla, kalbindeki duyguları ararcasına.

Çevrede bulunan herkes dönüp onlara baktı. Anahit, ellerini yüzüne getirdi ve:

— Hiç değişmemişsin, dedi.

— Sen de. Demek istediğim daha kadınsı olmuşsun.

Eğer birkaç kilo daha alsaydı, cazibesi tam olacaktı. Anahit, elbette gençlik güzelliğini kaybetmişti. Ama geçen yıllar onu olgunlaştırmıştı. Angelos bunu anladı. Yapısıyla, kadın olduğunu belli ediyordu. Ne istediğini bilen. Sadece saçları artık kısaydı. Angelos'un saçlarından biraz daha uzundu.

Angelos'u elinden tuttu, bizi dükkânın içine götürdü.

— Baban? diye sordu Angelos, içeri girmeden önce.

— Artık evde kalıyor.

Görkemli zengin kuyumcu dükkânına girdik. Anahit çabuca-

cık alışveriş eden müşterilerin işini halletti ve görevi başka bir çalışana bıraktı. Rahat rahat konuşalım istiyordu.

— Evlendiğini öğrendim... Aile kurmuşsun, dedi ona, yalnız kaldığımızda.

— Evet. Sen gittikten sonra çok şey oldu.

Biraz sustu, nefes aldı ve sürdürdü konuşmasını.

— Sen gittikten altı ay sonra Ankaralı biriyle evlendirdiler. Çok sıkıntılar çektim... Şimdi söz etmenin sırası değil... İki çocuğum oldu. İkisi de kız. Ve dört yıldır da dulum. Kocam o kötü hastalıktan öldü. Babam da yaşlanmıştı, buraya geri döndüm. Birinin dükkânla ilgilenmesi gerekiyordu. Sürekli seni düşündüm... Neler yaptığını öğrenmek istedim. Bir süre önce Ömer'le karşılaştım. Bana senden söz etti.

— Bana bir şey demedi, dedi ve bana döndü.

— Böylesi daha iyi, dedim.

— Peki burada olduğumu biliyor muydun?

— Hayır, Ömer bilmeden getirdi.

— Zaten buraya geliyorduk, diye tamamladım.

— İyi yaptın, dedi Anahit. Bunca yıl sonra seni yeniden gördüğüme çok sevindim. Tüm bu zaman boyunca neler yaptın Angelos?...

— Her zaman aradığım anlamın ve dönem dönem değişen işaretlerin içine girdim. Kendimleydim. Bu da bana düşünceyi tanıma ve elde etme fırsatını verdi.

— Aynı kuşku eskiden de vardı sende.

— Sonuçta iyi oldu. Aradığım ve yaşadığım koşulların içine girdim. Bu arama küresinin içinde tur attım. Dönmüş olsam da, orada olmanın büyük önemi vardı.

— Ezelden beri tehlikeli bir adamdın Angelos. Uslu uslu oturmayı hiç istemedin. Hep cambazlık etmeyi, verdiğin sözleri bir kenara bırakmayı yeğledin.

— Görmek istersen, ya alta ya da üstte bulunmalısın. Başkalarına dışardan bakmak iyidir, nerede duracakları konusunda. Fakat uzaktan bakan kişiler güzelliği anlamakta güçlük çeker, onu ancak gözlemlerler. Eğer ruhunla yükselemezsen, kabul edelim, onu birgün kapanmış ve önemsiz bulursun.

— Herkes kendi ölçüsüne bağlıdır.

— Eğer bağlıysa, daha iyi. Ne verirsen, onu alırsın.

— Herkes bir yerlere varmayı ister, yanı başındaki yaşamın güzelliğine ya da hayallerine.

— Kim değmek istemez ki? Kendimden söz etmek istemiyorum. Fakat çaba gösterdiğimi, başlangıç yaptığımı ve orada kendimi daha özgür hissettiğimi söyleyebilirim. Bir hesaplaşma yaparsam, aradıklarıma seyahat ettim, beni bekliyorlardı sanki. Düşüncelerdi bana yol gösteren, beni kolluyorlardı sanki. Her yerde doğmuştum. Hiçbir yerde kendimi yabancı hissetmedim. Sınırsız olarak bana yaşamı öğretiyorlardı. Tanrı'ya şükrediyorum yanımda olduğu için.

— Bunca yıl yaptığın araştırmalardan bir sonuca vardın mı?

— "Kendini bil" ifadesini görebiliyor, "biliyorum" fiilini dile getirmeyi daha net seçebiliyorum. Geçen yılları işlenmemiş bırakmadım.

— Sözlerin ve düşüncelerin İstanbul'dan giderken duyduklarımın bir devamı. Sık sık seni düşündüm. Nasıl, nerede diye sordum kendime. Emindim bana bellettiğin o düşünceleri yaşadığından. İçlerinde canlılık vardı ve onları bulmaman mümkün değildi. Karşı koymamız olanaksızdı. Bir gün bir araya geliriz diye bekledim.

— Ben de düşündüm. Konuşmamız olanaksız olsa da, seni uzaktan görmenin bana yeteceğini. Nasıl olduğunu, neler yaptığını görmeyi.

— Beni düşünüyor muydun Angelos?...

— Çoğu kez öyle yakınımdaydın ki, nefesini duyuyordum. Gözlerimi kapatıyordum. Bir bulut seni içime sokuyordu. Emindim senin de konuştuğuna.

— Seni kalbimden çıkarıp selamlarımı gönderdiğim buluttur o.

— Böyle düşünüyordum seni Anahit. Öyle bağlayıcıydı ki, mesajlarından güç alıyordum, gözünden düşmeyi istemediğimden. Adım adım izliyordun. Sevenlerin yitip gitmediğini bil.

Bir saate yakın Anahit'in dükkânında oturup konuştuk. Daha çok geçmişten bahsettik. Sonra Kumkapı'ya gittik. Meyhanelerin olduğu yere. Anahit daha sonra gelecekti. Akşam olmak üzereydi. Gökyüzü yıldızla doluydu. Yıldızlardan bir kubbe. Ange-

los başı yukarıya kalkık yürüyordu. Gök kubbeyi izliyordu, bir salıncak gibi ayın asılı kaldığı.

— Gelişimi karşılayan işaretler iyi görünüyor Ömer.

— Niçin olmasın? Buraya aitsin.

— Keşke! Yine gözlerine batmasam...

— Bazı konularda hassaslık olduğunu bil, çağırmamak iyi olur. Altta bir sıkıntı var. Külleri eşeleme.

— Olduğumuz gibi kalalım yeter.

— Kim *bela* ister, be Angelos!

— Kesinlikle bizler ve de çoğumuz istemeyiz. İktidardakiler de geniş bakabilseler!... İnsanı değil, milyonlarca rakamı görüyorlar. Kendimize bakmalıyız. Çünkü bunlara bırakmanın yararı olmayacak. Haydi dostum, gidelim, çünkü hepsi birlikte hak etseler bile, senin sahip olduğun değere ulaşamazlar.

— İşte, şimdi geri döndün. Ötesini dert etme.

— Ah! Ömer. Hiçbir yerde İstanbul'dan güzel kente rastlamadım. Sadece eşsiz bir güzelliği değil, huşu da var. Onu hissetmeni, ona aşık olmanı sağlıyor. Onu fethetmeli, sevincine boyun eğmeli. Bunca zaman uzağında kaldım. Uzun bir "ah!.."

Bu mutsuzluğu Doğu ezgileri dağıttı. O akşam bitecek gibi değildi. Bir kavuşmanın, bir dostluğun, bir aşkın bayramıydı. İçten gelen bir coşku vardı. Anahit doğru demişti. Herşey bir şeyin devamıydı. Yapmayı tasarladığımız ne varsa, onları getiren ve cesareti veren yaşamdı.

Angelos'u izledim. Yüzü ciddiydi. Belki de gözleri konuşuyordu, cesareti yoktu.

Herkes kendini bilirse, başkasını da olduğu gibi kabul edecektir. "Yaradan" dışında, tek başına kimse var olamayacağı için, birlikte olmamız gerekiyordu.

Angelos, geldiğinden beri bir buçuk ay geçti. 23 Nisan'da, Aya- Yorgi günüydü. Kaçırdıklarımızı telafi etmeye gidiyorduk. Bu bayram gününde, Büyükada'ya gittik. Eski alışkanlık. Güzel bir bahar günüydü. Her tarafta çiçekler açmıştı. Renkler ve kokulardan bir coşkunluk içindeydik.

Çiçeklerle bezenmiş Büyükada, harikaydı. Değerli taşlar gibi, süslüyorlardı adayı. Günlük güneşlikti. Çitlerden ve parmaklıklardan hanımelleri sarkıyordu. Misk kokusu, yeri kutsuyordu.

Anadolu'nun her yerinden bugün, adaya, Aya— Yorgi'ye gelenler olurdu. Dua için. Papaz Fotis dua okurdu, akşama dek. Yorulmadan. Herkes duasını almaya ya da dokunmaya çalışıyordu eline. Kutsanmış olmak amacıyla.

Kilisenin içine, Papaz Fotis'in yanına varmak için onu kuşatan kalabalık arasında sıkışmak gerekiyordu. İtiş kakıştı. Papaz ilgiden memnundu. Sakalı kırlaşmış papazın yüzünden belliydi bu memnuniyeti. Angelos'u karşısında görünce, sevindi. Dualar etti ve Tanrı'ya şükretti.

— Gitme, dedi ona bir ara. Burada kal. Çünkü rahat konuşalım isterim.

Dört gün adada kaldı. Kendini toparladı, yaşamını tanıdı. Nimet günleriydi. İstanbul'a dönüp, eşyalarını aldı. Büyükada'da satın aldığı bir Rum evine taşındı.

— Yaşamımın geri kalanını geçirmem için en iyi yol bu. Beni görmeye oraya gelirsin, dedi bana.

Pencerelerinden Heybeliada'nın göründüğü bir evdi. İyi havada Ayasofya'da görünüyordu, ışıl ışıl. Felsefeyle uğraşmak, yaşamda yeni bir mesafe almak için bir sığınaktı orası. Her zaman hayalini kurduğu bir *atölye* oluşturdu. Atölyesi, Marmara denizine bakıyordu. İç dünyasını ve seyyah gözlerindeki dünyayı yansıtıyordu. Oldukça aydınlık bir yerdi.

Büyükada'da evin konumu güzeldi. Yaptıklarıyla kendini mutlu hissediyordu. Çabuk büyümek istemişti. Aklının yüksek seviyeye ulaşmasını, yaşamın sunduğu yılları güzel geçirmeyi çok arzulamıştı.

Artık ümitliydi. Kalplerimiz rahattı. Sık sık bizim tarafa geliyordu. Eski alışkanlığını yitirmemişti. Ama yine de içinde bir merak duygusu vardı. Sorduğumda, şöyle yanıtladığını anımsıyorum:

"Işık yitince, biz ne yapacağız?
Durunca kuşların ötüşü
ne yapacağız bizler?
Eğer yüreğimiz sızlarsa, ağlayacak mıyız?
Ama aydınlık yitip gitse bile,
ıssız yerlere bizler atacağız meyveleri.

Ve eğer kuşların öttüğünü duymuyorsak,
öldük demektir."

Bitmek bilmez ilhamları vardı. Adadaki inziva hayatında birbiri ardına eser yaratıyordu. Konularını tanık olduğu olaylardan, hutbelerden edindiği ya da Kur'an'da geçtiği gibi "Görünmeyen dünya"daki mucizelerden seçiyordu. Dikkatini resmettiği tablolarına veriyordu.

İstanbul'daki yöneticiler ona türlü bahanelerle sergi açmasına izin vermiyordu. Sergi için Yunanistan'a, Paris'e ve Avrupa'nın başka yerlerine gidiyordu. Oralarda zamanla daha geniş çevre edinmişti.

Tüm bu süre boyunca düzenli olarak ziyaretine gidiyordum. Çalıştığı zaman hiçbir yere çıkmıyordu. Daha çok Anahit gidiyordu onu görmeye. Önemli kararlar alamıyorlardı. Onun iki kızını da görmüştü. Çocuklarına bağlıydı Anahit. İlişkileri devam ediyordu, hiç ara vermeden. Durumlarım herkes biliyor, birleşeceklerini düşünüyordu.

Sonsuza dek özgürce üretken ruhuyla kendininkilerini mesajlar küresine ekip biçiyordu. Kendisi böyle bulmuştu geçitleri. Bir yandan düşüncelerle öte yandan hayallerle ürün veriyordu. Resmetmek için dünyayı yakalamaya çalışıyordu.

Uzun bir süre İstanbul'dan uzak kaldı. Ortodoks ikonaları için bazı manastır ve kiliselere gitti. Çok iyi bildiği Bizans kültür geleneğinin katı kurallarına bağlı kalarak ikona resmediyor, yapılara yerleştiriyordu.

Aynaroz başlangıcı oldu. Yunanistan'a bir sergi için gitmiş ve ikona resmeden Aynaroz keşişlerinin yanında kalmıştı. Gizemlerine varmak amacıyla. Onlar da Angelos'u benimsediler, dini resmin anlamını öğrettiler ona, Tanrı'ya yükselmek, kurtuluşa yakın olmak için. Sanatçı olarak orada epey olgunlaşmıştı. Sembollerini ifade etmede ruhsal bütünlük ve Ortodoks inancıyla karşılaştı.

Ruhu, gözleriyle hareket ediyordu. Artık ruhu tümüyle egemen olmuştu gözlerine. Çünkü Tanrı'ya olan ruhani yükselişi duyumsuyordu. Söylediğine göre, ikona resmetmenin en büyük okulunda çıraklık ediyordu. Sadece sanat yeterli değildi. Ruhani

amlam da olmalıydı. Aynaroz'da tüm bunları anlamış, benimsemişti.

Daha sonra ilişkileri olduğu Patrikhane aracılığıyla, Ortodoks Agios Yorgos kilisesinde çalışmak üzere Venediğe gitti, güney İtalya'nın Kalavria'sına. Sonra da Lübnan'daki bir manastıra. Onun için seyahat etmek, bir yaşam tarzı olmuştu. Gösterdiği çaba nedeniyle ödül almıştı. Güçlü bir istek olmaksızın, başarmak zordu. Kurtuluşun birçok anlamı vardı. Sadece birini söylemem gerekirse, Angelos sayesinde görüyordum öz denen şeyi.

Resimde kendine özgü bir tarz edinmişti. Parıltı veriyor, ruhtaki en derin yerleri aydınlatan ışığı veriyordu. İstanbul içinde doruğuna varıyordu. Orada ona gözleri yol gösteriyordu. Yaşamını amacına ulaşmaya adamıştı.

Artık zaman daha kolay geçiyordu. "Bilgi"nin kılavuzluğuyla. Evrenin sahip olduğu az sayıda ve değerli olanlarda yoğunlaşıyordu.

Karma bir sergiye katılmak üzere Paris'e yaptığı bir yolculuk sırasında Madrid'te eski dostlarıyla karşılaştı. İspanya'ya götürdüler onu. Tüm anıları ve görüşlerini, Madrid Güzel Sanatlar Fakültesi'ne bıraktığı, ruhun ölümsüzlüğünü betimleyen "Gururun Kırılması" adlı tablosunda işlemişti.

Çocukluğunda kurduğu dünyanın sınırlarına çok yakındı. Portekiz'den öte, yeryüzünün uçsuz bucaksız bir boşlukta olduğunu hayal ederdi. Nihayet, bunca zaman sonra bu sınırsız ucu da görmeye gitmişti. Günlerce Porto'da kaldı. Atlantiğin manzarasından ayrılamıyor, aklından binlerce düşünce geçiyor, çocukluk betimlerini ve yaşam için yarattığı ilk düşüncelerini anımsıyordu. Ne kadar da masumdu! Hâlâ çocukluk hayelleriyle köprü kuruyordu. Belki de gerçek anlamda hayatımızın sürekliliğini onlar yaratıyordu. Gerçekleri oradan çıkarıyoruz ya da karmaşık yanlızlığımıza eşlik eden onlardır. Belki bazen oralarda dolaşmalı ve aranan mesajları almalıyız. Belki alın yazısı da oralardan kaynaklanıyordu. Çünkü kader, sonunda kökleri veriyor. Tüm köklerin, yaşamın ilk adımlarında ekildiği anlamına gelmektedir.

Eğer ölüm döşeğinde olan birine sorarsak, kesinlikle bize doğruyu söyleyecektir. Yaşamın anlamını kaybetmeye ne kadar yakınlaşmışsa biri, neyi kaybettiğini ya da ne yapması gerektiği-

ni o kadar fark edecektir. **Nesideler Nesidesi**'nin dediği gibi, insan doğası anlamların ötesini bilir. Yaşamın mükemmelliği sadece karşılıklı yalın bir ilişkiyle kazanılır. Ve kesinlikle nedensiz ilkeler yaşamı sınırlayamaz. Etrafımızda doğanın değeri dönüp durmakta. Onu görmek ya da aydınlanması için gözlerimiz yeterli.

Daha sonra, ondan bir mektup aldım. Fas'taydı. Atlantik manzarası karşısında yazılmış düşünceleriyle. Şunları yazmıştı:

Kazablanka. 22 Mart 1975.

"Atlantik manzarası karşısındayım.

Bir sana bir de Kurtarıcı'ya dilek tuttum.

Eğer sorarsan kendi kendine, çiçekler soluyor mu, denizler yitiyor mu, gün doğmuyor mu ruhumuzun beşiğine diye. Bil ki, sevgi biterse, herşey yiter. Çiçekler, sevilmezse solar. Korkma sevdiğin için. Sevgi dünyası çiçek açmış, hareket halinde ve sana yaşam nefesini vermekte.

Bak, deniz kenarına nasıl da geliyor parlak güneş, gün doğumunda. Bak, aşkın saçları dalgalı kızına. Bu ışık sevgisidir. Gün doğumudur. Parlak güneş bana her zaman günaydın demekte.

Nereye döneyim, nereye gideyim, sürüklenmek mi olacak kılavuzum? Bazen geçmişe dönüyorum. Devamımı bulmaya oradan yolculuğa çıkacağım.

Dua ediyorum eylemlerimde.

Şükrediyor ve teşekkür ediyorum Kurtarıcı'ya.

*An geliyor, rüyaların kirlenmemiş **Odysseus**'u olmaya. Ancak hayalperest biri aşar karanlığı ve dağları. Saklıyorum içimde isteklerimizi, saygı duyuyorum kendimize. Sorunları aşmayı ilke edindim. Yaşamı bir şekilde sınırlandırmayı yadsıyorum. Tüm mutsuzlukları bir kenara koydum. Yolculuk etme özleminin beni sardığını anladım. Tüm düşüncelerimi harekete geçirdim. Tümünü keşfettim. Ve bir gece, uçtum. Ruhum, bedenimi de aldı yanına. Uçarken, özgür bir esintisin, Tanrı'nın soluğundasın. Rüyada, düşersem ne olur diye düşündüğümde, yıkılıverdim.*

Bazı kereler kendimde istiyordum dünyanın mutluluğunu ve

de yansız kazanımını, peşinden sürüklendiğim güzelliği görmenin.

Hangi yolları seçeyim? Her sevenimi perişan edecek miyim? Değersizlerle, gerçek biçimimi yitirmeyi mi düşüneyim?Kendim olmayayım mı?Doğaya, beni doğuran anneme karşı mı çıkayım?

Hayır, onlara ihanet etmeyeceğim.

Yapmış olduğum seyahatlere sürüklendim.

Yapmış olduğum seyahatlerde Kardeşliğin peşinden sürüklendim ve şimdi de bu yaşamı ölümsüzleştiriyorum. Aydınlık Akdeniz'de, şimdi de bu yaşamı ölümsüzleştiriyorum. Işıltılı Akdeniz'de, İskenderiye'den Kutsal Kent'e, Ortadoğu'ya ve Hindistan'a değin. Güçlü Avrupa'ya ve ötede Cezayir'e. Bir bulut sardı bizi ve gittik Fas'a, Kazablanka'ya, Atlantik Okyanusu'nun manzarasına. Ansızın sılaya dönüş hasreti sardı. Daldık Ege dünyasına, Aziz Rafael'e adanmaya. Yitik yerlerden tat almaya gittik. İzmir'i, Ayvalık'ı, kentim İstanbul'u gördük. Her zaman seyyahtık. Ey, vatanım!. Sen ki, ölü insanların kanıyla ıslandın. Feryatlar duydun. Yiğitler gördün, toprak olduğun.

Dolaşırken dünyayı her yerde onu düşünüyordum. Yeryüzünde olmasına karşın, benim için gökyüzüydü. Sonsuz gezilerde kendim de görüyordum sonsuz olan ne varsa. Yanımdaydın. Seni aramadım, çünkü içimdeydin. Ayrılmaz bir parçamdın. Sana değişmem dünyaları.

Herkes bir ritme itaat eder, hiç yitirmesinler diye doğumla geleni.

Anımsar mısın, beyaz giymiş, ışığa bürünmüş periyi, karşıma gelip kırmızı mendili veren? Daha o zamandan aydınlatmıştı yaşamımı. Tanrı'ya şükürler olsun, özgürlüğü ve göz kamaştıran güzelliği görmemi layık bulduğu için."

Birleşmiş Milletler, içinde rehber gibiydi. Özgür ruhuyla baş başaydı. Yarım asıra varan yaşında fark etti yüzünün parladığını ve bu dünyanın güzelliğini kamaştırdığını.

Son olarak onu İstanbul'dan giderken gördüm. Onunla Porto'da buluştum. Müze olmak üzere onarılan bir konakta. Çalıştığı alana beni melek yüzlü bir kadın götürmüştü. Bunca yıldan sonra sakalları ve dağınık saçları grileşmişti. Değişmeyen özgür

simasından tanıdım onu. Gözlerinden hayat dolu olduğu belliydi.

Onu, geniş beyaz giysiler içinde, bir kubbenin altına eğilmiş, gökyüzü sütunlarını resmederken buldum. Oraya ait gibiydi. Tüm öğelere sahipti. Angelos'un kubbeye yakın olması için kurulan iskele, gökyüzü merdivenlerine benziyordu, gezgin Yakub'un rüyasına ve tanrısal sese ulaşması için:

"Seninle olacağım, koruyacağım seni. Kaybolduğunda, yol göstereceğim sana. Asla terk etmeyeceğim seni. Vaad ettiği sözlerimi yerine getirinceye dek."

BİBLİYOGRAFYA

Yunanca Yayınlar

— Eleftherios Eleftheriadis, *David o Komninos- o teleutaios Autokratoras tis Trapezountas*, Athina 1977.

— Nik. Andrioti, *Kriptohristianika keimena- Dimosieumata tis Etaireias Makedonikon Spoudon*, Thessaloniki 1974.

— *Epta imeres (eidiki ekdosi)*, İ KATHİMERİNİ

a) *Kentra tis Orthodoksias*

b) *Ellines zografoi*

c) *O Ellinismos tis diasporas*

d) *Koitides Ellinismou*

e) *Ellinismos kai Anatoli*

— *Papiros*, Larousse Britannica.

— Kostas Stamatopoulos, *İ teleutaia analampi*, ekd. Domos, Athina 1996.

— Giorgou Theotoka, *Taksidi sti Mesi Anatoli kai sto Agion Oros*, ekd. Estia 1961.

— Anastasiou Filippidi, *Romiisini i varvarotita*, ekd. İera Moni Genethliou tis Theotokou.

— *İslam kai krisi tou Kemalismou*, Enallaktikes ekdoseis.

— Nikos Apostolidis, *Anamniseis apo tin Konstandinoupoli*, ekd. Trohalia 1996.

— *Mnimes- Konstandinoupoli 1923- 1995, Istoriko Arheio Prosfigikou Ellinismou*, ekd. Kiriakidi 1995.

— Thanos Veremis, *İstoria ton Ellinotourkikon Sheseon 1453- 1998*, ekd. Trohalia 1998.

— Maria İordanidou, *Loksandra*, ekd. Estia.
— Arhiepiskopou Anastasiou, *İslam- Thiskeiologiki episkopisis*, 1975.
— *Klimaks. Agiou İoannou tou Sinaitou.*
— Kostas Palamas, *Apanda.*
— *Periodiko "COSMOS TRAVEL,"* Athina.
— *Konstandinoupoli- Anazitondas ti Vasileuousa*, ekd. L. Bracioti, Athina 1990.
— *Hores kai laoi*, ekd. Domiki 1989.
— G. Zografidis, *Vizandini filosofia tis eikonas*, ekd. Ellinika Grammata.
— *Korani.*
— *Vivlos.*

Yabancı Dildeki Yayınlar

— Josep Mace- Scaron, *TRAPEZOUNTA- Oi teleutaies imeres tis autokratorias*, ekd. Nea Sinora 1992.
— Walter Wargerin, *To vivlio ton biblion- Vivlos, I İeri Istoria.*
— Wilhelm Ruland, *Die Rose von Schiras, Morgenlandische Marchen (paramitha tis Anatolis)*, Monaho.
— Jean- Paul Roux, *İ istoria ton Tourkon- 2000 hronia apo ton Eiriniko os ti Mesogeio*, ekd. Gobosti 1984.
— H. Morgenthau, *Ta mistika tou Vosporou*, ekd. Trohalia.
— Miller- Gallander, *Maieutiki eikonografimeni.*
— James Pettifer, *Tourkikos lavirinthos- O Atatourk kai to neo İslam*, ekd. Kastanioti 1997.
— Hans Jagge, *İ zografiki ton XX. aiona*, Eberhard Roters, ekd. Nefeli 1984.
— Dorling Kindersley, *Odigoi tou Kosmou*, London.

PASKALİS G. LAMBARDİS

Boğaz Gezgini

Paskalis Lambardis Batı Trakya'nın Seres kentinde dünyaya geldi. Selanik Üniversitesi Elektirik Mühendisliği Bölümü'nü bitirdi. "Boğaz Gezgini" romanı yazarın ikinci kitabıdır.

Boğaz'dan ayrılmayı hiç istemiyordu.
— Şimdi yaptığımız bu yürüyüş, adım adım hep aklımdaydı, Ömer. Şu büyülü manzarayı hiçbir yerde görmedim. Özlemi hep içimi yaktı.
Konuşarak Ortaköy'e giderken akşam olmuştu. Hindistan'da yaşadıklarının etkisindeydi.
— Hayal aleminde yaşıyor gibiydim. Sina'da birden uyandım, tepeden düşer gibi. Hangi dünya gerçek diye sordum kendi kendime. Benaris'e güdüsel olarak sürüklenmiştim. Özümü bulmaya çalıştım. Hayallerim kılavuzluk ediyordu bana. Sonra kendimi tümüyle resme verdim.
— Sezgi mi egemendi?
— Evet Ömer. İnanç beni hiç bırakmadı.
Yürüyüşümüz daha sonra Beyoğlu'na yöneldi...

ISBN 975-8460-65-X